ZLOČINI

NAD BOŠNJACIMA

JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA

1992-1995

ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 1992 – 1995.

ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 1992-1995. - I DIO

mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta,

mr. Alma Hajrić-Čaušević, mr. Almir Grabovica

MEMORIJALIZACIJA ZLOČINA NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA - II DIO

dr. sc. Elvir Duranović, mr. Hikmet Karčić

Sarajevo - Jajce, 2017.

IZDAVAČI: Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Sarajevo
Medžlis Islamske zajednice Jajce

ZA IZDAVAČA: dr. sc. Rasim Muratović
dr. sc. Dževada Šuško
Zehrudin-ef. Hadžić

UREDNICI: Zehrudin-ef. Hadžić
dr. sc. Dževada Šuško
mr. sc. Merisa Karović-Babić

AUTORI: dr. sc. Elvir Duranović
mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta
mr. Alma Hajrić-Čaušević
mr. Almir Grabovica
mr. Hikmet Karčić

RECENZENTI: dr. sc. Amir Karić
Amor Mašović

LEKTOR: dr. sc. Nermin Šušić

mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta,
mr. Alma Hajrić-Čaušević, mr. Almir Grabovica
(autori prvog dijela knjige)

dr. sc. Elvir Duranović, mr. Hikmet Karčić
(autori drugog dijela knjige)

ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 1992 – 1995.

Sarajevo - Jajce, 2017.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 11
UVODNA RIJEČ 15

I DIO

ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 1992-1995.

UVOD 21

1. JAJCE I ŠIPOVO KROZ HISTORIJU 25
1.1. Osnovne karakteristike razvoja Jajca 27
1.2. Osnovne karakteristike razvoja Šipova 33

2. POLITIČKE I VOJNE PRIPREME PRED AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – OPSADA I OKUPACIJA JAJCA 37
2.1. Događaji u Jajcu koji su prethodili zločinima 39
2.2. Neposredne pripreme za izvršenje zločina 46
2.3. Opsada i odbrana Jajca 48
2.4. Okupacija Jajca - oktobar 1992. 56

3. ŠIPOVO U VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU ..69
3.1. Događaji u Šipovu koji su prethodili zločinima 71
3.2. Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Šipova 74

4. ŽRTVE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NA PODRUČJU JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 83
4.1. Žrtve zločina na području Jajca, Jezera i Šipova 85
4.2. Žrtve zločina na području Jajca, Jezera i Šipova – ***prilozi*** 243
Prilog 1 244
Prilog 2 245
Prilog 3 248
Prilog 4 248
Prilog 5 251

5. ODGOVORNOST ZA ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NA PODRUČJU JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 253

6. DOKUMENTI O AGRESORSKIM NAPADIMA NA JAJCE, JEZERO I ŠIPOVO 269

- Zabilješka sa sastanka 30. partizanske divizije JNA sa predstavnicima *Srpske opštine Šipovo* od 30.1.1992. 282
- Odluka komande 30. partizanske divizije JNA o dodjeli naoružanja i municije OŠTO SO Šipovo (27.3.1992). 283
- Zapisnik sa sastanka između komande 30. partizanske divizije JNA i samoproglašene SO Jajce, održan 16.4.1992. u objektu Ribnjak u Jezeru (16.6.1992) 284
- Odluka komandanta 30. partizanske divizije JNA/VRS o napadu na Vinac, Torlakovac i Jezero. 285
- Prijedlog za avio-bombardovanje u Jajcu sačinjen od strane komandanta 30. partizanske divizije Stanislava Galića (15.6.1992) 287
- Zahtjev Stanislava Galića komadanta 30. partizanske divizije komandi Prvog krajiškog korpusa da se dodijeli četa vojne policije za izvođenje operacije Jajce (22.6.1992) 288
- Zahtjev komadanta 30. partizanske divizije Stanislava Galića komandi Prvog krajiškog korpusa za podršku i ojačanje za dalji nastavak operacije Jajce. (28.6.1992). 289
- Naredba komadanta Krajiške divizije o sprečavanju dotura pomoći Jajcu. (24.9.1992) 290
- Izvještaj o formiranju i učestvovanju u borbenim dejstvima srpske SJB Donji Vakuf (4.10.1993) 293
- Informacija ŠVK OS RBiH o borbenim dejstvima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 20.10.1992. (21.10.1993) 297
- Informacija ŠVK OS RBiH o odnosima ARBiH sa HVO. (30.10.1992).....298
- Pohvale agresorskim borcima i jedinicama iz sastava 30. krajiške divizije u vezi sa okupacijom Jajca. (25.11.1992). 301

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA PRVOG DIJELA KNJIGE 303

II DIO

MEMORIJALIZACIJA ZLOČINA NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA

UVOD 315

1. Oblici memorijalizacije 316
2. Memorijalizacija zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova - stanje i perspektive ...319
3. Manifestacija "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce".....320
4. "Šehidski mevludi" na području općina Jajce, Jezero i Šipovo 321
5. "Šehidski mevlud" u Divičanima – etnografski zapis 323
6. Šehidska spomen-obilježja na području Jajca, Jezera i Šipova 325
   - Barevo 326
   - Bešpelj 327
   - Bešpelj – Cvitovići 330
   - Biokovine – Kokići 334
   - Biokovine – Dogani 336
   - Divičani 339
   - Jajce 344
   - Jajce-Bulići 353
   - Kruščica 355
   - Kruščica-Bučići 360
   - Kuprešani 364
   - Lendići 366
   - Lupnica 368
   - Prudi 370
   - Pšenik 372
   - Šibenica 377
   - Vinac 379
   - Vlasinje 382
   - Općina Jezero 385
   - Jezero – grad 385

- Jezero – Čerkazovići i Ljoljići 391
- Općina Šipovo 396
- Šipovo – Bešnjevo 396

ZAKLJUČCI I PREPORUKE DRUGOG DIJELA KNJIGE 399

*

* *

IZVORI I LITERATURA 403

BIOGRAFIJE AUTORA 409

PREDGOVOR

"I reci:'Došla je istina, a nestalo je laži; laž, zaista, nestaje'!" (Kur'an)

Ja im halaliti neću! Nemam pravo! A ko to ima pravo da im halali? Ko to ima pravo da zaboravi? Haram bilo svakom Bošnjaku koji halali i koji zaboravi. Onaj ko halali je kukavica, a onaj ko zaboravi je gubitnik. Zaborav je zabranjen Bošnjacima.

Kako god se mora mrijeti, mora se i živjeti, ali živjeti se treba s istinom o zločinu koji je počinjen na području Jajca, Jezera i Šipova. Istina o zločinu se mora kazati, zapisati, prenijeti generacijama koje dolaze, radi nas, radi njih, radi žrtava zločina. Istina je da su zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima počinjeni u Republici Bosni i Hercegovini, uključujući i područja Srednje Bosne, u Ahmićima, Vrbanji, Jajcu, Jezeru, Šipovu, Čerkazovićima, Ljoljićima, Cvitoviću, Kokićima, Pšeniku, kao i drugim mjestima naše države. Moramo sebe podsjećati, a drugima dokazivati. Ravnodušnost i zaborav kao da su prokletstvo Bošnjaka koje ih prati u stopu kao tvrdoglavi stvor.

Dužni smo kreirati kolektivnu svijest i kulturu sjećanja. Kolektivnu svijest možemo, ako Bog da, održavati ako budemo spominjali žrtve zločina i učili im Fatihe, a kultura sjećanja, njeno trajanje i kvalitet, zavisi od načina na koji ćemo sjećanje prenijeti budućim generacijama, a to su govori, naučna djela i manifestacije o zločinu. Također, ako mi ne pišemo o zločinu koji je počinjen, neće, nažalost, još dugo ni u formalnom obrazovanju biti prisutna riječ o zločinu. Zato mi pišemo...

Hoćemo da lakše pronađemo zločince, da institucije koje se bave pronalaskom i procesuiranjem ratnih zločinaca iniciramo da efikasnije rade svoj posao, da zločinci budu procesuirani i kažnjeni, da pronađemo tijela žrtava koja do danas nisu pronađena, da čuvamo njihove imetke i pazimo njihove porodice i djecu, i da čuvamo dostojanstvo njihove žrtve. Da imamo osjećaja spram onoga što su nam šehidi ostavili u emanet i vasijet. Emanet se ne smije iznevjeriti a vasijet ne ispuniti.

Knjiga *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.* nas podsjeća na emanet i vasijet. Nastala je kao rezultat zajedničkog projekta triju institucija: Medžlisa Islamske zajednice Jajce, Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka u Sarajevu. Istraživanje je počelo 15. novembra 2015. godine, a završilo 15. augusta 2017. godine. Izrada ovog naučnog djela prošla je faze: pisanje projekta, formiranje istraživačkog tima, pronalazak sredstava za istraživanje, stručni seminari, istraživački rad na terenu, prikupljanje dokumenata, obrada prikupljenog materijala, uređivanje knjige, štampanje, izdavanje i promocija. Zapravo, zatražili smo stručnu pomoć pri realizaciji ovoga projekta od direktora Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, dr. Rasima Muratovića i direktorice Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka u Sarajevu, dr. Dževade Šuško. Naišli smo na razumijevanje i pomoć kroz više stručne saradnike: mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta, mr. sc. Merisa Karović-Babić, mr. Alma Hajrić-Čaušević i mr. Almir Grabovica ispred Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i stručne saradnike: dr. sc. Elvir Duranović i mr. Hikmet Karčić ispred Instituta za islamsku

tradiciju Bošnjaka u Sarajevu. U timu Medžlisa islamske zajednice Jajce su bili: Amel Aganović, Senad Hadžić, Denis Hadžić, Mirnes Hadžić, Ramiz-ef. Kahrić, Jusuf Duranović, šejh Ramiz-ef. Bećirović, Mirza Ridžić i ja. Zahvalan sam direktorima, istraživačkim timovima, imamima, predsjedniku Izvršnog odbora Medžlisa gosp. Ramizu Meštrovcu koji je uvijek bio na raspolaganju i pomoći, porodicama žrtava zločina. Zahvalan sam osobama i institucijama koje su pomogle pri realizaciji projekta:

- Općina Jajce, načelnik gosp. Edin Hozan,
- Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, ministrica prof. dr. Elvira Dilberović,
- Vlada SBK, premijer gosp. Tahir Lendo,
- Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa KSB, ministrica gđa Katica Čerkez,
- Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, ministar dr. Edin Ramić,
- Udruženje građana "3. juni",
- Organizacija porodica šehida i poginulih boraca Jajce,
- Kantonalna uprava za pitanje boraca, Vlada SBK, direktor gosp. Esad Crnica,
- Trimgrad d.o.o., gosp. Muhamed Mačak,
- Gosp. Medaga Hodžić i drugi pojedinci i ustanove.

Uz knjigu je urađen dokumentarni film koji se odnosi na svjedočenje žrtava o zločinu. Uz svaku knjigu čitalac dobija i DVD. Namjera je bila, osim pisane riječi da ostane i videozapis neposrednih žrtava zločina, da i na taj način pošaljemo po(r)uku čitaocima knjige.

Uz knjige koje smo izdali: *Vječna pouka-monografija šehida i poginulih boraca Jajce, Kraljevski grad pod sultanima, Tradicija Bošnjaka na području općina Jajce, Jezero i Šipovo,* a koje imaju karakter kolektivne svijesti i namjeru iniciranja kulture sjećanja, knjiga *Zločin nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.* ima i drugi karakter, a to je opomena. Generacije koje dolaze trebaju znati pravu istinu, jer "politička istina" nikada ne odgovara niti objektivnoj istini na ovome svijetu, niti apsolutnoj istini na onome svijetu. Naravno, stručnom istinom dokazujemo pravu istinu. Zato smo istraživačkim radom na terenu sakupili materijal koji dokazuje pravu istinu o zločinu na ovome području. Pisani dokazi o mjestima i vremenu zločina. Svaka žrtva zločina koja je upisana u knjigu, sa fotografijom ili sa ljiljanom umjesto fotografije, svjedoči na poseban način "zakon džungle" koji vlada u svijetu i ljudsku nemoć da odgovori na sunovrat današnjice u kojoj jedan ljudski život ne vrijedi ni koliko treptaj oka, jer su za jedan treptaj oka ubijali desetine nevinih ljudi. Zato je svaka žrtva zločina svjedočanstvo smrti ljudskog roda. Jer sa svakom žrtvom zločina ubijen je ljudski rod, ubijena je ljudskost-insanijet, ubijena je humanost sa kojom je stvoren svaki čovjek. Zato je ovo poglavlje monografije zločina stotinu i više puta svjedok zločina nad čovječanstvom. Posebnost knjige je poglavlje o memorijalizaciji zločina. Zločin se prije svega najtanahnije i najbolnije osjeća i pamti u porodicama koje su bile žrtve zločina. Međutim, pamćenje zločina se prenosi putem usmene predaje, pisane riječi i materijalne kulture. Sve što je do sada urađeno na tom polju zabilježeno je u poglavlju memorijalizacije zločina uz sugestije šta bi trebalo popraviti i doraditi.

Posebno bih skrenuo pažnju na nastajanje bošnjačkih manjina kao rezultat zločina na području Šipova, Jezera i Jajca u mjestima u kojima su bili većina. Nestale su mahale i sela, mjesta su ostala pusta. Vjetar zločina izbrisao je svaki trag postojanja Bošnjaka u tim mjestima. A muslimani, Bošnjaci u Šipovu i Jezeru nemaju osnovna prava i susreću se sa problemima: formiranja bošnjačkih institucija, ekonomskim problemima i društvenim problemima.

Nastajanje bošnjačkih manjina u većinski bošnjačkim sredinama – u pogledu (ne)ostvarivanja nacionalnih, vjerskih i građanskih prava je postala sveprisutna pojava u Bosni i Hercegovini. U gradovima pluralnih sredina u Bosni i Hercegovini, posebno u entitetu Republika Srpska zbog zločina koji je unio strah Bošnjacima, postoji strah od političke participacije Bošnjaka, ali i zbog nebrige bošnjačkih predstavnika na višim nivoima vlasti nastaju bošnjačke manjine. Neki su ubijeni a drugi napuštaju svoja ognjišta jer nemaju osnovne uslove za život. Potpuna i stvarna sloboda čovjeka i apsolutno dostojanstvo su uslov za civilizovano društvo. Ako su naši najmiliji kukavički i nečasno ubijeni, onda makar da obezbjedimo trunku dostojanstva za njihove porodice, nas i našu djecu. Medžlis Islamske zajednice Jajce obezbjedio je primjerak knjige za sve porodice žrtava zločina. Prvi dio knjige, osim uvoda, zaključka i priloga, sastoji se od šest poglavlja: Jajce i Šipovo kroz historiju, Političke i vojne pripreme pred agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu – opsada i okupacija Jajca; Šipovo u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu; Žrtve zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Jajca, Jezera i Šipova; Odgovornost za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Jajca, Jezera i Šipova i dokumenti o agresorskim napadima na Jajce, Jezero i Šipovo. Drugi dio knjige odnosi se na Memorijalizaciju zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova – stanja i perspektive (što je istovremeno i naslov glavnog poglavlja drugog dijela).

Pored manifestacije *Spomen njima, po(r)uka nama*, koja se svake godine održava na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce, i pored šehidskih mevluda, zatim šehidskih obilježja, namjera je bila da napišemo i ovu knjigu o zločinu koja će svjedočiti generacijama poslije nas o životu i smrti Bošnjaka, muslimana ovoga područja jer kako god se mora mrijeti, mora se i živjeti. Zato se obraćamo Onome Koji život i smrt daje i Koji je Najpravedniji da se smiluje žrtvama zločina i da pravedno kazni zločince. Apsolutna Božija Pravda je na onome svijetu, jer na ovome svijetu nema potpune pravde za žrtve niti odgovarajuće kazne za zločince. Ali kazna koja se opetuje po stotine puta na onome svijetu je dovoljna, jer će zločinci biti ubijeni pa kažnjeni pa ponovo tako sve dok se kazna ne izvrši. A žrtve zločina – šehidi će biti u Džennetu, u kojem će imati ono što oko vidjelo nije, ono što uho čulo nije i ono što čovjek na ovome svijetu svojom pameću ne može ni pojmiti. Sprječavanje novog genocida i zločina nad Bošnjacima po već viđenom scenariju zavisi od njihove spremnosti i pripremljenosti da odbrane svetosti kao što su: država, narod, život, vjera, imetak, porodica i čast. Spremnost zavisi od stepena istinskog znanja i činjenja dobrih djela. Stoga je ključ opstojnosti u znanju i radu, u ime Boga.

Jajce, 20. juli 2017.

Zehrudin-ef. Hadžić, glavni imam Medžlisa IZ Jajce

UVODNA RIJEČ

Knjiga *Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995.* predstavlja izuzetno bitan doprinos izučavanju zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjenih u jednom dijelu srednje i zapadne Bosne. Nastala je kao rezultat rada saradnika triju institucija: Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka u Sarajevu i Medžlisa Islamske zajednice Jajce. Knjiga se sastoji iz dva dijela, od kojih prvi obuhvata kratak historijat razvoja Jajca i Šipova, daje jedan opći pregled prilika u ovim gradovima u kontekstu disolucije SFRJ, preuzimanje vlasti u Šipovu od strane ilegalno formirane *Srpske opštine* uz pomoć JNA, opsadu, odbranu i okupaciju Jajca, kao i činjenice o zločinima, uz odgovornost, dok se drugi dio knjige bavi memorijalizacijom zločina.

Autori prvog dijela knjige su mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta, mr. Alma Hajrić-Čaušević i mr. Almir Grabovica, a urednik mr. sc. Merisa Karović-Babić, viši stručni saradnici Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Ovaj dio studije strukturiran je u šest poglavlja: Jajce i Šipovo kroz historiju, Političke i vojne pripreme pred agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu – opsada i okupacija Jajca; Šipovo u vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu; Žrtve zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Jajca, Jezera i Šipova; Odgovornost za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, i dokumenti o agresorskim napadima.

Autori drugog dijela knjige su dr. sc. Elvir Duranović i mr. Hikmet Karčić, saradnici Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka u Sarajevu. Ovaj dio knjige odnosi se na memorijalizaciju zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova – stanja i perspektive, gdje je dat pregled spomen-obilježja izgrađenih na navedenim lokacijama, uz preporuke i perspektive, kao i obilježavanje zločina uz odavanje počasti žrtvama.

U samom naslovu knjige jasno se spominje prostorna odrednica istraživanja prema trenutnom statusu predmetnih administrativnih jedinica. Naime, naselje Jezero je, prema popisu stanovništva iz 1991. godine, administrativno pripadalo općini Jajce, ali je Dejtonskim mirovnim sporazumom ono ušlo u sastav entiteta Republika Srpska, dok je Jajce u sastav Federaciji Bosne i Hercegovine. S obzirom na ovakvu preraspodjelu teritorija, od prijeratnog naselja u Jajcu, Jezero je u postdejtonskom periodu preraslo u *opštinu*, što je razlog zbog kojeg, uz Jajce i Šipovo, i ono zauzima mjesto u naslovu.

Pažljivo čitajući prva tri poglavlja knjige, uočava se da su, na primjerima navedenih gradova predstavljena oba obrasca načina i metoda ratovanja primjenjivana u agresorskim napadima na Republiku Bosnu i Hercegovinu. U knjizi su prezentirani zločini koje su počinile vojne i paravojne formacije prilikom preuzimanja vlasti nelegalno formirane *Srpske opštine Šipovo*, uz pomoć 30. partizanske divizije JNA, gdje su, bez ikakvog ili blagog pružanja otpora na brutalan i svirep način ubijani civili iz reda nesrpskog, dominantno bošnjačkog stanovništva. Drugi obrazac odnosi se na opsadni način ratovanja, odnosno stavljanje Jajca u potpuno okruženje, uz pružanje sedmomjesečnog

otpora agresoru, te naposlijetku okupaciju ovoga grada od strane jedinica Prvog krajiškog korpusa VRS. Dakle, na primjerima ovih dviju susjednih općina prezentirani su zločini i svirepa ubistva strijeljanjem, davljenjem, spaljivanjem živih osoba, ili pak granatiranjem, snajperskim, artiljerijskim, minobacačkim, neselektivnim djelovanjem po gradu sa određene udaljenosti.

Na stranicama koje slijede posebnu pažnju plijene oči žrtava koje su uprte u nas istraživače, u čitaoce knjige, ali i institucije nadležne za procesuiranje zločina, potom najviše instance u međunarodnoj zajednici, kao i počinioce zločina. Radi se o fotografijama žrtava, koje su uz identitet, odnosno potpune podatke o načinu, mjestu, vremenu izvršenja zločina i drugim značajnim podacima, objavljene kao jedna vrsta nekrologija, smještene u četvrtom poglavlju knjige pod naslovom *Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Jajca, Jezera i Šipova.* Ovaj dio knjige urađen je na osnovu relevantne dokumentacije o identitetu žrtava, uključujući i terensko istraživanje, kao jedan od izvora saznanja.

Posebne zasluge za organizaciju i realizaciju terenskog istraživanja pripadaju i saradnicima Medžlisa Islamske zajednice u Jajcu: Zehrudin-ef. Hadžiću, Amelu Aganoviću, Senadu Hadžiću, Denisu Hadžiću, Mirnesu Hadžiću, Ramiz-ef. Kahriću, Jusufu Duranoviću, šejhu Ramiz-ef. Bećiroviću, Mirzi Ridžiću, Ramizu Meštrovcu, kao i svim imamima na području Medžlisa IZ Jajce. Zahvaljujući angažmanu i nesebičnom zalaganju i trudu spomenutih ljudi, obavljeni su razgovori sa porodicama žrtava i svjedocima zločina, na osnovu kojih su popunjeni obrasci o svakoj žrtvi, uz popratnu izjavu kao i drugu relevantnu dokumentaciju koja se odnosi na identitet žrtava. Saradnici Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava navedene podatke su provjerili, analizirali, obradili, sredili te komparirali sa drugim relevantnim dokumentima koje posjeduje Institut, što je bila osnova za nastanak četvrtog poglavlja knjige. Također, Općina Jajce je, na zahtjev Instituta za istraživanje zločina, za potrebe ovoga istraživanja ustupila izvode iz matične knjige umrlih, na osnovu kojih smo upotpunili saznanje o svakoj žrtvi pomenutoj u knjizi.

Odgovornost za počinjene zločine smještena je u peto poglavlje knjige, u kojem se analiziraju procesi vođeni pred nacionalnim i međunarodnim sudovima za zločine počinjene u navedenim općinama. Na osnovu ovoga poglavlja dolazimo do zaključka da postoje samo četiri pravosnažne presude prema kojima su izravno procesuirani zločini u Jajcu i Šipovu.

Potom slijedi šesto poglavlje u kojem su sadržani značajni dokumenti 30. partizanske divizije Petog korpusa JNA, preimenovanog u Prvi krajiški korpus VRS-a, kojima se naređuje preuzimanje vlasti u Šipovu i napadi na Jajce.

Drugi dio knjige obuhvata poglavlje o memorijalizaciji zločina, organiziranju manifestacija kojima se sjeća na žrtve i daje značajan pregled – informacije o spomen-obilježjima postavljenim na lokacijama počinjenih zločina.

Posebno zadovoljsto mi čini naglasiti da je ova knjiga ugledala svjetlo dana zahvaljujući udruživanju snaga i saradnji triju spomenutih značajnih institucija, odnosno rezultatu višegodišnjeg istraživanja i rada saradnika navedenih institucija. Knjiga predstavlja dug prema svim žrtvama zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjenim u navedenim područjima – obuhvaćenih prostornom odrednicom istraživanja, ali i dug prema civilizaciji, čovječanstvu, njegovoj historiji i razvoju.

mr. sc. Merisa Karović-Babić

Sarajevo, 1. august 2017.

mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta
mr. Alma Hajrić-Čaušević, mr. Almir Grabovica

I DIO

ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA 1992-1995.

U V O D

Više od dvije decenije prošle su od agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Naučna istraživanja koja se konkretno odnose na područje Jajca, Jezera i Šipova veoma su rijetka, a objavljeni radovi izuzetno oskudni. Skroman broj radova odnosi se na memoarsku građu koju su uglavnom pisali savremenici događaja. Knjiga Midhata Karadžića pod nazivom *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini* autorovo je viđenje događaja, kojima je bio sudionik, te je stoga pisao iz perspektive savremenika tih događaja. Naime, Midhat Karadžić je 1991. godine obnašao funkciju predsjednika Ratnog predsjedništva Općine Jajce i do kraja 1991. godine bio predsjednik političke partije SDA. Okolnosti i agresorska okupacija Jajca te razlozi zbog kojih je do toga došlo usputno se spominju u pojedinim radovima, kao naprimjer u knjizi Amira Klike i Fikreta Ćuskića pod nazivom *Sedamnaesta viteška krajiška brdska brigada ARBiH*. Zbornik pod nazivom *Bošnjaci Šipova kroz historiju* predstavlja zbornik radova sa prvog simpozija održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, u kojem je na temu Šipova napisano nekoliko članaka. Naučna istraživanja Smaila Čekića u knjizi *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje* vrijedan su izvor saznanja na kojima smo temeljili određene dijelove iz vojne historije Jajca, Jezera i Šipova. U knjizi je dat opći prikaz zbivanja na području Republike Bosne i Hercegovine, te djelomično obrađena i tretirana i navedena područja. Međutim, zbog malog broja naučnih radova i druge literature za ovu temu, u ovoj knjizi smo koristili izvornu arhivsku građu, poput dokumenata Arhiva Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava UNSA, Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju i domaćih sudova u Bosni i Hercegovini, MUP-a Srednjobosanskog kantona i MUP-a Sektora javne bezbjednosti Jajce, kao i drugu važnu arhivsku građu na kojoj smo temeljili svoje istraživanje. Konsultovana je i dnevna periodika (*Oslobođenje*-Sarajevo, *Večernje novine*-Sarajevo, *Glas srpski*-Banja Luka i dr.).

Cilj rada je naučno istražiti, analizirati, opisati i predstaviti zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava u periodu 1992-1995. na području Jajca, Jezera i Šipova, u kontekstu političkih i vojnih događaja na navedenim područjima. Za svaku žrtvu cilj je imati detaljne i kompletne podatke kako bismo analizirali i obradili statističke podatke prema različitim klasifikacijama, koje će biti predstavljene u zaključnim razmatranjima prvog dijela knjige.

Opravdanost istraživanja proistječe iz činjenice da bi naša saznanja i naučni rezultati do kojih smo došli trebali poslužiti kao važan izvor za buduće sudske procese. S obzirom na to da je veoma mali broj osoba procesuiran za zločine koji su izvršeni na ovim područjima, opravdanost istraživanja ogleda se i u traženju pravde za te žrtve zločina kao i aktivnijem i efikasnijem djelovanju sudskih instanci u rješavanju takvih problema. Predstavljanjem zločina koji su se dogodili na ovim područjima potrebno je dati primjer budućim generacijama za ono što se dogodilo u prošlosti, a da to istovremeno bude opomena da se više nigdje i nikada ne ponove slični događaji. Jedna od hipoteza na kojima se rad zasniva jeste da su na prostoru koji je okupiran, odnosno stavljen u opsadu, izvršeni različiti oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Takvi zločini predstavljaju teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava, a posebno zločini nad onim dijelom stanovništva koje međunarodno humanitarno pravo smatra i imenuje civilima i civilnim stanovništvom. Kriterij koji

podrazumijeva razlikovanje civila od boraca jeste dosta kompleksno pitanje. Uz Dopunski protokol I Ženevskih konvencija (član 51 i 52), koji daje definiciju civila i civilnog stanovništva, postoji i niz drugih tumačenja o ovom pitanju, počevši od Komisije eksperata UN-a koja čak razlikuje improviziranu samoodbranu od stvarne vojne odbrane kao načina razlikovanja civila i boraca, preko određenih primjera sudske prakse ICTY-a da je presudna "aktivnost žrtava u trenutku kada su one ubijene", tj. da je "napad protupravan ako su žrtve civili koji ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima". Stoga je u radu istražen i neznatan broj pripadnika oružanih snaga koji su u vrijeme izvršenja zločina bili na dopustu i obavljali svakodnevne civilne aktivnosti (npr. ubijeni u vlastitim domovima, ili odvedeni iz porodičnih kuća, strijeljani ili ubijeni na druge svirepe načine, i dr.), a čije prisustvo "ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera", jer je riječ o civilima. (više u: M. Karović-Babić, *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992-1995*, Sarajevo, 2014, str. 20-21; detaljnije o tome vidi i: S. Čekić: *Istraživanje žrtava genocida, sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*). Također, u radu je obuhvaćen i neznatan broj osoba kojima je, zbog zaštite njihove porodice, naknadno priznat status i pripadništvo oružanim snagama, što ne mijenja njihov status civila.

Prostorna odrednica istraživanja obuhvata područja općina Jajce, Jezero i Šipovo. Prema popisu stanovništva 1991. godine Jezero je bilo naselje koje je pripadalo općini Jajce. S obzirom na to da je Dejtonskim mirovnim sporazumom Jezero pripalo entitetu Republika Srpska, ono je tada dobilo status općine. Stoga se u istraživanju u naslovu govori i o Jezeru, pored općina Jajce i Šipovo. S obzirom na to da su u mjestima Ljoljići i Čerkazovići, koji danas pripadaju općini Jezero, izvršeni najteži oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima, mi smo u knjizi tretirali i područje općine Jezero. Pored Jezera, prostorna odrednica odnosi se i na područja općina Jajce i Šipovo. Vremenska odrednica obuhvatit će period od 21. marta 1992, koji se odnosi na početak srpskog napada na Jajce, do završetka rata, odnosno do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Međutim, u jednom dijelu knjige, koji se odnosi na žrtve zločina a sadržane su u prilozima o žrtvama, spomenut ćemo i one zločine koji su počinjeni van određenog vremenskog perioda jer postoji značajan osnov da se uvrste u knjigu, uz detaljna obrazloženja za svako ime posebno. No, iako će biti spomenute u prilozima, ove žrtve neće ući u konačnu brojku ubijenih u Jajcu, Jezeru i Šipovu, koja je definirana spomenutom jasnom vremenskom i prostornom odrednicom istraživanja.

Struktura rada je koncipirana u dva dijela knjige pod nazivima: *Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava* i drugog dijela pod nazivom: *Memorijalizacija zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova – stanje i perspektive.* Prvi dio sastoji se od šest poglavlja. Prvo poglavlje odnosi se na historijski pregled i osnovne karakteristike razvoja navedenih mjesta. Drugo poglavlje tretira i opisuje političke i vojne pripreme pred agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, a u ovom dijelu knjige bit će detaljno prezentirani događaji u Jajcu koji su prethodili zločinima, te pripreme pred izvršenje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Sedmomjesečna opsada i odbrana Jajca kao i na poslijetku okupacija ovog grada važan su segment ovog rada. Naime, važan segment u knjizi je rasvjetljavanje istine o padu Jajca, kojem su posebno doprinijeli pogoršani odnosi na relaciji HVO i ARBiH, raspadom sistema odbrane, te je taktički i nadmoćniji agresor u oktobru 1992. okupirao Jajce. Mjesto Jezero su tokom noći 1/2. juna 1992. okupirali pripadnici VRS-a, odnosno redovnog i rezervnog sastava policije i Štaba TO Šipovo, a stanovnici koji nisu uspjeli izbjeći,

ubijeni su. Treće poglavlje odnosi se na općinu Šipovo. Za razliku od Jajca, Šipovo je na samom početku rata potpalo pod kontrolu nelegalno formirane srpske vlasti, a još krajem 1991. godine ušlo je u sastav samoproglašene Autonomne regije Krajina. Uz česte posjete martićevaca ovome gradu, krajem 1991. godine uslijedili su povremeni zločini sa smrtnim ishodima, presretanja i maltretiranja Bošnjaka, Hrvata, Albanaca i drugih. Progon Bošnjaka je sistemski i planski pripreman. U sljedećem periodu uslijedili su sve intenzivniji i suroviji zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima, među kojima su posebno monstruozna bila masovna ubistva te paljenje kompletnih bošnjačkih sela i imovine.

Glavni fokus rada je stavljen na poglavlje pod nazivom *Žrtve zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Jajca, Jezera i Šipova.* U ovom dijelu predstavljeni su ubijeni civili Jajca, Jezera i Šipova. Uz prezentiranje ubijenih civila, složenih abecednim redom, prikazana je suština zločinačke politike na određenim primjerima. Podaci koji su dobijeni s terenskog istraživanja su u kombinaciji s drugim relevantnim izvorima, koje posjeduje Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, sređeni, obrađeni, analizirani, provjereni, komparirani i kao takvi predstavljeni. U ovom poglavlju nalaze se i pet priloga. Podaci koji su svrstani u prilozima na određeni način ne prate kriterij kojim smo se vodili u glavnom dijelu o žrtvama, ali postoji značajan osnov da se predstave u knjizi. Terenskim istraživanjem pribavili smo podatke za žrtve koje su (prisilno) protjerane iz Jajca, Jezera i Šipova, a ubijene na drugim mjestima na kojima su se privremeno naselili nakon protjerivanja. Također, porodice žrtava dostavile su podatke i za svoje najbliže srodnike iz Jajca, Jezera i Šipova koji su odvođeni na prisilni rad u okolna mjesta i koji su ubijeni na tim lokacijama 1992-1995. godine. U radu su obuhvaćeni i pojedini slučajevi zločina nad povratnicima sa smrtnim ishodom za koje postoje presude domaćih sudova u Bosni i Hercegovini, a za koje smo podatke pribavili terenskim istraživanjem tokom rada na ovoj knjizi, uz opis okolnosti i problema Bošnjaka povratnika Jajca, Jezera i Šipova nakon 1995. godine, na koje su nailazili u želji za povratkom svojim domovima, iz kojih su protjerani. U knjizi su popisana i imena stradalih Jajca, Jezera i Šipova van postavljenog vremenskog perioda 1992-1995. a za koje smo podatke pribavili terenskim istraživanjem. Preciznije, radi se o osobama koje su martićevci ubili krajem 1991. godine, kao i o onim koji su stradali nakon 1995. godine, kao rezultat ratnih dejstava, naprimjer - od mina.

Odgovornost za zločine predstavlja peto poglavlje, te će nam poslužiti kao svojevrstan uvid u problem procesuiranja zločina na ovom području, kao i to da li su uopće zločinci kažnjeni za počinjene zločine. Dokumentima vezanim za temu i zaključnim razmatranjima završavamo prvi dio knjige.

Dio *Memorijalizacija zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova – stanje i perspektive* predstavlja drugi dio knjige. Uz uvodne napomene i opće informacije o pojmu memorijalizacija, oblicima i najzastupljenijim formama memorijalizacije, veoma detaljno su izložene manifestacije koje se održavaju na području općina Jajce, Jezero i Šipovo u cilju podsjećanja na žrtve zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava iz perioda 1992-1995. Zaključcima i preporukama završen je drugi dio knjige.

1. JAJCE I ŠIPOVO KROZ HISTORIJU

1.1. Osnovne karakteristike razvoja Jajca

Jajce se nalazi na raskršću puteva Sarajevo-Bihać-Banja Luka. Sa tim, za Bosnu i Hercegovinu vrlo važnim komunikacijama, dobro je povezano sa ostatkom Bosne i Hercegovine. Skender Vakuf, Travnik, Donji Vakuf, Šipovo i Mrkonjić Grad su komune koje okružuju općinu Jajce. U Travniku su do 1992. godine Bošnjaci predstavljali relativnu većinu u odnosu na ostalo stanovništvo općine (44,96 %) kao i u Donjem Vakufu (55,04 %) dok su u ostalim pobrojanim općinama bili manjinsko stanovništvo (Skender Vakuf – 5,51 %, Šipovo – 22,34 % i Mrkonjić Grad – 11,94 %). Od Šipova i Mrkonjić Grada udaljeno je 22 km, od Banja Luke i Travnika 72 km, od Ključa 62 km, te na podjednakoj udaljenosti od Bihaća i Sarajeva (160 km). Grad je smješten na 379 metara n/m i sa svojom okolinom zauzima površinu od 398 km^2. Umjereno kontinentalne klime je sa godišnjom prosječnom temperaturom od 9,6 C (srednja januarska -1,8 C, srednja julska +18,6 C). Jajačka općina je poznata po vodenim bogatstvima, rijekama i jezerima. U gradu se nalazi vodopad rijeke Plive koja se tim vodopadom ulijeva u Vrbas. Jajačko područje poznato je i po drugim prirodnim bogatstvima od kojih su najznačajnija nalazišta boksita visoke kvalitete, šume, dolomitskog pijeska, sedre i visokokvalitetnog kamena (Plivit). Prirodne potencijale Jajca u većoj mjeri počela je iskorištavati još Austro-Ugarska. U Jajcu je 1892. godine osnovana drvna industrija Ota Štajnbasa iz koje je poslije II svjetskog rata izrasla firma Šedinac koja je djelovala u sastavu poznatog bosanskohercegovačkog drvno-industrijskog giganta Šipad. Grad se prvi put spominje 1404. godine u povelji Hrvoja Vukčića koji se u tom dokumentu naziva knezom Jajca (Conte di Jajcze). Međutim, i prije dolaska Slavena na područje Balkana postojala su brojna naseljena mjesta na području današnje jajačke općine. Arheolozi su otkrili ilirska naselja u Varošnicama (centar grada), Carevom Polju, Divičanima i nekim drugim lokalitetima u gradu i njegovoj bližoj i daljoj okolini. Od 1461. godine Jajce je postalo *stono misto* bosanskih kraljeva. Posljednji kralj je ubijen i sahranjen u Jajcu 1463. godine. Iste godine grad je postao sjedište bosanskog sandžaka, doduše vrlo kratko, jer ga je krajem godine ugarski kralj Matija Korvin osvojio. Sa okolnim područjem formirao je Jajačku banovinu koju je tek Gazi Husrev-beg 1527. godine osvojio. Tada je formirana Jajačka nahija u sastavu Bosanskog sandžaka koji je imao sjedište u Travniku. U osmanskom periodu Jajce nije igralo onako važnu ulogu kao u doba Bosanskog kraljevstva jer je Banja Luka preuzela ulogu glavnog trgovačkog i zanatskog, ali i administrativnog centra osmanlijske Bosne. Ono je ipak bilo jedna od važnih tvrđava za napade osmanske vojske prema zapadu sve do pada Bihaća sa okolinom pod vlast Osmanlija. U toku osmanlijske vladavine izgrađeno je nekoliko džamija u gradu i većim okolnim selima (Divičanima, Vincu i Jezeru). Džamiju u Divičanima uvakufio je Gazi Husrev-beg u isto vrijeme kada je od sarajevske kasabe svojim zadužbinama pravio šeher, a džamiju u Jezeru sultan Bajezid III. To je vrijedan pokazatelj da je Jajce ipak imalo određen značaj i u vrijeme osmanske vlasti kada su u njemu napravljeni hamami, dvije medrese, te nekoliko mesdžida i mekteba. Najvrjedniji sakralno-historijski spomenik, od naročitog značaja za bošnjačku tradiciju u Bosni i Hercegovini, koji je za vrijeme Osmanlija izgrađen na širem području Jajca, jeste turbe junaka Alije Gerzeleza (Đerzeleza) kod Šipova po kojem

je cijelo selo, blizu kojeg je sahranjen, prozvano Gerzovo. Osmanski gazija, Gurz Ilijas, poginuo je u osvajanju srednjovjekovnog grada Soko kod Šipova. Na mjestu pogibije je i sahranjen. Njegovo junaštvo poslužilo je bošnjačkoj mitologiji da od njega stvori epskog junaka sa natprirodnim osobinama. Od osmanskog gazije Gurz Ilijasa narodnim predanjem kroz nekoliko generacija stvoren je najznačajniji bošnjački junak Alija Gerzelez (Đerzelez).[1] Do velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu turbe Alije Gerzeleza bilo je jedno od najvažnijih bošnjačkih dovišta šireg jajačkog područja. Čauš-ćehaja bosanskog vezira Mehmed-paše Muhsinovića, Emir Mustafa, sredinom 18. stoljeća izgradio je džamiju u Jajcu.[2] Proporcijama je identična sa Alipašinom džamijom u Sarajevu. To je posljednja potkupolna džamija u Bosni i Hercegovini izgrađena u vrijeme osmanske vlasti.[3] Po lokalnom bošnjačkom predanju, vezirova žena Esma teško je oboljela. Navodno je sanjala da treba uvakufiti džamiju i dva mosta preko Vrbasa u Jajcu za svoje ozdravljenje. Izgrađenu džamiju narod je prozvao džamija Esme sultanije. Nije poznato da li je vezirova žena zaista bila rodom od vladajuće dinastije zbog čega je uživala zvanje sultanije, ali ta mogućnost nije ni za odbaciti jer su se veziri često ženili kćerkama sultana. Druga mogućnost jeste da je narod džamiju prozvao sultanijom zbog njene ljepote povezujući je sa imenom pašine žene. Jajce do tada nije imalo tako monumentalnu džamiju i moguće da je narodno oduševljenje takvom građevinom uzrokovalo vjerovanje da je Esma bila sultanija kada je mogla napraviti tako, za ondašnje jajačke prilike, veličanstvenu džamiju. Ljepota džamije za tadašnje jajačke Bošnjake mogla je odgovarati samo princezi, sultaniji, a ne vezirovoj ženi manjeg roda od carskog. U gradu je postojala još jedna sultanska džamija (džamija Sulejman hana),[4] a u Jezeru još jedna (Bajezida III).[5] Za bošnjačku narodnu predaju nije imalo smisla

[1] Prema jednom predanju o Gerzelezu, on nije ni poginuo nego se nalazi skriven i uspavan u nekoj pećini i čeka Božije buđenje kada Bošnjacima bude najpotrebniji da ih brani od neprijatelja. Vjerovatno je ova priča inicirana kur'anskim kazivanjem o peterici pobožnih mladića koji su se sklonili u pećini (sura Kaf) od progonitelja u blizini grada Efesa (Turska). U njoj su ostali uspavani 300 godina. U bošnjačkoj tradiciji, uz junaštvo, za Gerzeleza se veže i izuzetno velika pobožnost, te nije nemoguće da je kur'ansko kazivanje o peterici mladića poslužilo kao inspiracija bošnjačkoj mitologiji da i njegovu smrt na taj način opiše. Prema historijskim izvorima Gurz Ilijas poginuo je 1491. godine kod Sokola. Prema predanju ban Derenčin mrtvom Gerzelezu odsjekao je glavu i poslao je ugarskom kralju na poklon jer je od Gerzelezovog junaštva strepila cijela Ugarska. Ugarski kralj sahranio je Gerzelezovu glavu na brdu kod Budima koje od tada prozvano Gerzelez brdo. Kada je sultan Sulejman II osvojio Budim, naredio je da se na tom brdu napravi tekija u znak sjećanja na junaka.

[2] Prema tarihu iznad portala, džamija je podignuta 1749/50. godine, a kao njen graditelj zapisan je čauš-ćehaja Emir Mustafa.

[3] Opširnije vidi: Redžić Husref, *Studije o islamskoj arhitektonskoj baštini*, Biblioteka kulturno naslijeđe, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga 2, Istočna i centralna Bosna, Treće izdanje, Sarajevo, 1998.

[4] Ova džamija zapravo je preuređena crkva sv. Marije koja je u katoličkoj lokalnoj tradiciji, zbog navodnih mošti Luke evanđeliste koje su se njenom zvoniku čuvale od sredine 15. stoljeća do 1463. godine, prozvana crkvom sv. Luke.

[5] Mjesto Jezero spominje se još u vrijeme bosanskih kraljeva. U njemu je pretposljednji bosanski kralj Tomaš izdao jednu svoju povelju. Sačuvana arhivska građa iz zadarskog arhiva potvrđuje ga kao razvijeno trgovište. Zabilježeni su neki splitski trgovci koji su imali kuće i radnje u Jezeru i Jajcu. Obim njihovog poslovanja je zavidan što ukazuje da je jajačko područje imalo razvijenu privredu u razvijenom srednjem vijeku. Osim Jezera i Jajca, kao trgovište spominje se i Vinac. U notarskim zapisima zadarskog arhiva zabilježeni su i lokalni trgovci iz Jajca, Jezera i Vinca koji su dolazili u sjevernodalmatinske gradove radi nabavke i prodaje roba što dodatno dokazuje razvijenost lokalne privrede i značaj spomenutih mjesta kao važnih trgovišta. Za vrijeme Osmanlija Jezero je nazivano Džol Hisar (Göl Hisarr). Osmanskom izgradnjom Jeni Jajca (Novog Jajca), koje je kasnije prozvano Varcar Vakufom, a u trećoj deceniji 20. stoljeća Mrkonjić Gradom, Jezero je kao kasaba izgubilo sav značaj i vremenom se pretvaralo u selo. Ipak, njegova ljepota je privlačila

da naljepša džamija bude išta manje znamenitijeg imena od sultanskog. Ime pravog vakifa, čauš-ćehaje Emira Mustafe, iako je bilo zapisano iznad ulaza u džamiju, potpuno je zanemareno. Za jajačku narodnu predaju tako lijepa džamija mogla je imati samo veze sa carskom porodicom, a ne sa vezirovim službenikom čauš-ćehajom. Od 1878. godine Jajce se, uostalom kao i cijela Bosna i Hercegovina, užurbano industrijaliziralo. Sagrađena je pomenuta drvna firma, a 30. juna 1897. godine registrirana je privatna firma Bosnische Elekrtiztats A. G., koja je od kraja II svjetskog rata do velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu nosila zvanično ime Elektrobosna. Ta tvornica, koju su Jajčani jednostavno zvali Fabrika, bila je jedna od najznačajnijih u socijalističkoj Jugoslaviji zbog njenih specifičnih proizvoda. Za vrijeme Austro-Ugarske napravljeni su i prvi ugostiteljski objekti evropskog tipa, hotel Grand i drugi. U Jajcu je 24. marta 1899. godine otvorena najveća hidrocentrala u srednjoj i južnoj Evropi. Bila je u vlasništvu Bosnische Elekrtiztats A. G. Za potrebe brže i bolje eksploatacije prirodnih bogatstava, naročito šuma i ruda, Austro-Ugarska je izgradila i moderne puteve. Tako je 1894. godine pušten u promet novi put Jajce-Banja Luka kojim su u početku putnici putovali kočijom, a kasnije i autobusima. Taj put se od Jajca nastavljao uz Vrbas do Donjeg Vakufa i dalje. Pruga Jajce-Lašva puštena je u promet 1. maja 1895. godine. Od Jajca je nastavljala ka Jezeru i dalje. Oživljavanjem saobraćaja i industrijalizacijom mijenjala se i demografska slika područja. Doseljavali su se Austrijanci, Česi, Mađari, Slovaci, Poljaci, Židovi i drugi koji su došli kao industrijski radnici, inžinjeri ili činovnici. Poseban industrijski procvat Jajce je doživjelo nakon II svjetskog rata. Industrijski kompleksi, koje je izgradila Austro-Ugarska, u toku komunističke vladavine su modernizirani, prošireni, ali su otvoreni i neki novi pogoni. Elektrobosna je postala jedna od najznačajnijih bosanskohercegovačkih, ali i jugoslovenskih tvornica. U njoj se proizvodio ferosilicijum (najviše se koristi u vojne potrebe) i karbid. Osim svoje stare proizvodnje, Elektrobosna je dobila nove grane, kao što su: hemijska industrija, gumara, elektroliza žive i drugo. U njenom hemijskom ogranku proizvodila su se sredstva za čišćenje, razne kiseline, silikonska ljepila i drugo. Inače, gotovo cijela proizvodnja te tvornice je išla u izvoz. Iako je važila za jednog od najvećih zagađivača okoline u bivšoj Jugoslaviji, Elektrobosna je hiljadama jajačkih porodica generacijama ostvarivala egzistenciju, ali i obezbjeđivala modernizaciju grada. Uz njenu pomoć sagrađene su nove stambene zgrade, nogometni stadion, škole, hidroelektrane, putevi, a u ukupnom nacionalno dohotku Jugoslavije zauzimala je značajno mjesto. Za Elektrobosnom ne zaostaju previše ni rudnici boksita, tvornica alu-odlivaka (Aluminika – Divičani), Energoinvest, drvno-industrijski kombinat Šedinac (Šipad), stoličara 25. septembar, Neox i Pliva. Jajce je već od 1899. godine imalo tradiciju velikog proizvođača električne energije tako da su u vrijeme socijalizma sagrađene nove hidroelektrane Jajce I i Jajce II koje su imale veliki udio u proizvodnji električne energije u elektroenergetskom sistemu Bosne i Hercegovine. Na području općine Jajce postojalo je i poljoprivredno dobro

visoki bosanski begovat iz današnje srednje i zapadne Bosne koji je u njemu stoljećima držao objekte za stanovanje (čardake, ljetnikovce). Mnogi begovi iz značajnijih bosanskih porodica današnje srednje i zapadne Bosne imali su na jezerskoj Adi svoja ljetna odmarališta, te je na taj način Đol Hisar postao svojevremena turistička destinacija bosanskog begovata. Dakle, nije slučajno što je sultan Bajezid III u Jezeru izgradio džamiju. Mjesto je ipak imalo određen značaj kao i Vinac na čijoj je tvrđavi izgrađena džamija trećeg desetljeća 16. stoljeća, koja se imenom veže za sultana Sulejmana. U isto vrijeme, u čast imena istog sultana, preinačena je spomenuta crkva sv. Marije (sv. Luke) u džamiju koja je nazvana džamija Sulejman hana (Sulejmanija). Istovremeno je Gazi Husrev-beg gradio svoju džamiju u Divičanima.

Divičani. Ukratko, Jajce je bilo industrijski grad, najviše zahvaljujući prirodnim bogatstvima koja se tu nalaze, ali i povoljnom geografskom položaju. Treba još spomenuti autotransportno preduzeće Vrbas, jedno od najpoznatijih u bivšoj Jugoslaviji. Bilo je tu još nekih manjih, ali vrlo važnih preduzeća, koja nisu pomenuta, a koja su ukupno zapošljavala veći broj radnika. Jajce je pored industrije bilo i regionalni, ali i kulturni centar tog dijela Bosne i Hercegovine. Tu su se održavale brojne kulturne manifestacije. Više puta održavano je evropsko prvenstvo u stonom tenisu, svjetsko prvenstvo u šahu, evropska i svjetska takmičenja u kajaku na mirnim vodama, pozorišne igre pozorišnih društava Jugoslavije, gitarijade, reli-takmičenja, Septembarske večeri, brojna takmičenja sportova na vodi i dr. U turističkom pogledu Jajce je zauzimalo vrlo značajno mjesto u Bosni i Hercegovini. Tu su Plivska jezera i planina Hranče na kojoj je 1984. godine izgrađena žičara i uređene staze. Osim prirodnih ljepota, Jajce je možda poznatije po svojim historijskim ostacima na osnovu kojih se može pratiti cijela povijest Bosne i Hercegovine: ilirska ostavština (Divičani, naselja na Varošnicama i u Pijavicama...), Hram Mitre, legendarna Medvjedkula iz ranog srednjeg vijeka, crkva sv. Luke, srednjovjekovna crkva sv. Ivana Krstitelja u Podmilačju, Katakombe, džamija Esme sultanije, Dizdareva džamija, uostalom kao i same gradske zidine sa svojim pratećim objektima. Teško bi bilo pobrojati svo kulturno-historijsko blago jajačkih Bošnjaka i Hrvata koje je bilo očuvano do velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Dosta tih objekata je u toku sedmomjesečne agresije na ovaj grad oštećeno, a u vrijeme srpske okupacije i uništeno, posebno objekti od sakralne ili kulturne važnosti za Bošnjake i Hrvate. Jajce je imalo vrlo važno mjesto u socijalističkoj Jugoslaviji jer je u njemu u toku II svjetskog rata održano poznato komunističko političko zasjedanje na kojem je donesena odluka o izgradnji nove države, te je to svakako utjecalo i na razvitak grada posebno u kulturnom i turističkom smislu. Srpsko kulturno-historijsko blago lako je nabrojati jer su Srbi u gradu i bližoj okolini imali samo jednu pravoslavnu crkvu izgrađenu tridesetih godina 20. stoljeća. Razlog tome je u činjenici da ih u gradu nije ni bilo prije doseljevanja između dva svjetska rata. Uglavnom su živjeli po zabačenim planinskim selima ili raštrkani po planinskim gudurama. Jedino veće selo sa srpskom većinom stanovništva, bliže gradu, su Bravnice, ali ni srpski stanovnici tog sela uglavnom nisu bili domicilni nego su naseljavani nakon Prvog svjetskog rata, ponajviše iz janjanskih planinskih sela (sa Ljuše i Natpolja), što dokazuju njihova prezimena i sačuvane porodične predaje.

Demografske promjene na jajačkom području započele su već dolaskom Austro-Ugarske, ali one nisu bile tako drastične kao u periodu poslije Drugog svjetskog rata. U doba Austro-Ugarske doseljavali su njeni činovnici, ljekari, inžinjeri i industrijski radnici iz ostatka Monarhije (Austrijanci, Mađari, Česi, Slovaci, Poljaci...). Doseljavalo se i katoličko stanovništvo iz Pougarja (Ljubezi, Crnokići, Bojanići, Vugrini i drugi), sa Suhog Polja (Barići) i Koričana (Lovrenovići), mjesta koja su tada administrativno pripadala travničkom kotaru. Uglavnom su se naseljavali u blizini franjevačkog samostana, izgrađenog sredinom 19. stoljeća (naselju Varoš) i Kozluku sa desne strane Vrbasa, a nasuprot samostana. Neke doseljene hrvatske porodice naselile su se u Rici i drugim selima bližim gradu. Uglavnom su to bili siromašni seljaci koje je privukla mogućnost zaposlenja u industriji koja se užurbano razvijala i na izgradnji puteva i pruge. Za vrijeme komunističke vlasti oduzimana je zemlja i imovina bogatijih Jajčana, vakufa i franjevačkog samostana. Na oduzetoj zemlji građene

su škole, tvornice i podizana stambena naselja. Ostatak zemlje uglavnom je bio isparceliziran i dodjeljivan doseljenicima. Zemlja i objekti su oduzimani bez adekvatne materijalne nadoknade, najviše od Bošnjaka i njihovih vakufa koji su bili najbrojniji, te dodjeljivana srpskim doseljenicima kojih je bilo najviše iz šipovačkog i mrkonjićkog kraja, ali i iz jajačkih planinskih sela. Najveći broj stanova dobijali su Srbi koji su po svemu bili privilegirani naspram domicilnih Bošnjaka i Hrvata. Konstruirana je i lažirana historija o Drugom svjetskom ratu. Šipovo i Mrkonjić Grad su važili za velike partizanske krajeve iako je dobar dio Srba sa tih područja do pred sami kraj rata bio u četnicima. Ustvari, u zapadnoj Bosni upravo je četnički pokret ovih krajeva bio najorganiziraniji, a četnici vojvoda Drenovića, Lisice, Dakića i drugih bili su jedni od najkrvoločnijih u Bosni i Hercegovini. Poneki od istaknutih šipovačkih četnika koji su blagovremeno prešli u partizane, poput Simele Šolaje Sime, Dušana Metlića Metle ili Rade Marijanca, proglašavani su narodnim herojima, te su se po njima davala imena jajačkim ulicama, kinu i drugim kulturnim institucijama. Njihovim bistama bio je okićen grad. Do prelaska u partizane, četnici Sime Šolaje bili su najkrvoločniji u šipovačko-glamočkom kraju. Ubijali su, silovali i progonili šipovačke i glamočke Bošnjake. O patizanskom junaštvu Sime Šolaje 1952. godine jugoslovenska kinematografija snimila je igrani film. Bio je to jedan od prvih „partizanskih" filmova. Tim filmom ispravljala je pravu sliku Drugog svjetskog rata u zapadnoj Bosni. Šolaja je postao moralno besprijekoran i dobroćudan partizanski junak.[6] Poslije rata neki zaslužniji Srbi sa područja pomenutih komuna uspjeli su se probiti do vrha tadašnje države i sa tih položaja uspjevali su osigurati dobre pozicije svojim rođacima koje su doseljavali u Jajce. Sve važnije funkcije u Jajcu držali su uglavnom doseljeni Srbi, dok su Bošnjaci i Hrvati, koji su predstavljali većinu stanovništva, rijetko uspijevali doći na takva mjesta. Srbi su uglavnom bili na svim rukovodećim mjestima, počev od milicije, preko direktora škola i preduzeća do predsjednika Općine. U Jajcu se za vrijeme komunističke Jugoslavije radikalno mijenjala demografska slika koja je stoljećima bila u korist Bošnjaka i Hrvata. Prema popisu stanovništva iz 1991. na području općine živjelo je 45.007 stanovnika, odnosno 17.380 Bošnjaka (38,62 %) 15.811 Hrvata (35,13 %), 8.663 Srba (19,25 %), 2.496 Jugoslovena (5,54 %), te 657 Ostalih i lica nepoznate nacionalnosti (1,45 %).[7] Ako se uporede popisi iz 1931. i 1948. sa popisom iz 1991, može se zaključiti da je u periodu od kraja Drugog svjetskog rata do agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u Jajcu došlo do velikih promjena uzrokovanih naseljavanjem Srba.[8] U gradu su Bošnjaci, bez obzira na te promjene, pred agresiju predstavljali većinu, poslije njih po brojnosti su bili Srbi, zatim Jugosloveni dok su Hrvati uglavnom živjeli na ruralnim područjima ili prigradskim naseljima. U gradu je 1991. živjelo 5.277 Bošnjaka (38,86 %), 3.797 Srba (27,96 %), 2.217 Jugoslovena (16,32 %), 1.899 Hrvata (13,98 %) i 389 Ostalih i lica nepoznate nacionalnosti (2,86 %). Ukupno je u gradu živjelo 13.579 stanovnika.[9]

[6] Odmah nakon Drugog svjetskog rata veći broj šipovačkih Srba domogao se visokih privrednih, političkih i vojnih funkcija u Beogradu. Vjerovatno su oni, koristeći stečenu moć u vrhu države, inicirali snimanje filma o Šolaji. Postojala je čak i inicijativa da šipovački kraj, zbog navodnih zasluga tokom rata za NOB, bude proglašen sedmom jugoslovenskom republikom.

[7] http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/

[8] Hadžibegović Ilijas, *Konfesionalna i nacionalna struktura stanovništva u kotaru i gradu Jajcu od 1851. do 1991. god*, Prilozi Institut za historiju, 30, Sarajevo, 2001, 82, 79.

[9] http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/

Prva dva desetljeća nakon Drugog svjetskog rata komunističke vlasti uskratile su Bošnjacima pravo da se izjašnjavaju kao pripadnici vlastite nacije. Na popisu stanovništva iz 1953. godine Bošnjaci su se morali izjašnjavati kao Jugosloveni-neodređeni, Srbi ili Hrvati. Dokaz te prisile ostavio je pisani trag u popisima stanovništva. Za ilustrativan primjer mogu se uzeti i uporediti popisi stanovništva iz 1953, 1961. i 1971. godine. Do 1961. godine „nacionalni" pritisak na Bošnjake je malo popustio, te su se neki upisali kao Muslimani. Za razliku od 1953. godine, kada u gradu i na području općine Jajce nije bilo Muslimana, na popisu stanovništva iz 1961. godine u gradu je upisano 300 lica pod kategorijom Muslimani. U narednom popisu, 1971. godine, upisano je čak 4.220 Muslimana. Tada su činili 46,23 % gradskog stanovništva, a 1953. godine ih nije bilo niti jednog. Na području općine 1961. godine upisano je 7.545 Muslimana, a deset godina poslije čak 14.001 Musliman. Te godine činili su 40 % stanovništva na općini.[10] Naravno, u popisu iz 1953. godine ni na području općine, kao ni u gradu, nije bilo niti jednog Muslimana. Krajem osamdesetih godina 20. stoljeća i tokom rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine srpska propaganda, koju je u stopu pratila i hrvatska, iskonstruirala je mit o navodnom hiper natalitetu bosanskohercegovačkih muslimana. Svrha te propagande bila je stvaranje uvjerenja kod srpskog, odnosno hrvatskog stanovništva da muslimani imaju razrađen tajni plan o prevladavanju Bosnom i Hercegovinom putem radikalno povećanog nataliteta. Mit se primio kod većine Srba i Hrvata kao da oni nisu imali iste reproduktivne i socijalne mogućnosti povećanja vlastitih nataliteta kao i Bošnjaci. Isti mit je radikalno smanjenje broja Srba i Hrvata na popisima stanovništva iz 1961. i 1971. godine tumačio navodnim bošnjačkim pritiscima na njih da se iseljevaju iz Bosne i Hercegovine. Na tim mitovima su se mobilizirali bosanskohercegovački Srbi i Hrvati za podjelu Bosne i Hercegovine i teritorijalizaciju „svojih" dijelova (Republike Srpke i Hrvatske republike Herceg Bosna) u ratu devedestih godina, a kako bi spriječili navodne bošnjačke pritiske da se iseljavaju i da ih Bošnjaci preplave svojim istovremenim radikalnim natalitetom. Reproduktivne i socijalne mogućnosti svih bosanskohercegovačkih naroda bile su iste. Međutim, istina je da nije bilo nikakvih bošnjačkih pritisaka na Srbe i Hrvate da se iseljavaju niti hiper nataliteta Bošnjaka u zadnja dva desetljeća Jugoslavije, nego je dopuštanje Bošnjacima da se nacionalno izjašnjavaju kao Muslimani dovelo do velikih demografskih promjena, ali samo u popisima stanovništva, na papiru, a ne i na terenu. Srpsko-hrvatska mitologija o bošnjačkim pritiscima na srpsko i hrvatsko stanovništvo da se iseljava i hiper natalitetu bosanskohercegovačkih muslimana uveliko je doprinijela stvaranju raspoloženja kod dijela srpskog i hrvatskog stanovništva za izvršenje genocida nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata 1991-1995. godine. Vodstva paradržava Republike Srpske i Hrvatske republike Herceg Bosna su kao jedinu efikasnu mjeru u borbi protiv navodne bošnjačke natalne predominacije ili, modernije rečeno, nacionalne majorizacije, provodila genocid i druge oblike ratnih zločina nad Bošnjacima u svrhu okupacije teritorije, a koju su opet namjeravale otcijepiti od Republike Bosne i Hercegovine i pripojiti Srbiji, odnosno Hrvatskoj.

[10] Ibidem.

1.2. Osnovne karakteristike razvoja Šipova

Šipovo je mjesto koje se nalazi u zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Dejtonskim mirovnim sporazumom je pripalo entitetu Republika Srpska. Općina Šipovo graniči sa općinama Jajce, Mrkonjić Grad, Glamoč, Kupres i Donji Vakuf. Od većih gradova najbliža mu je Banja Luka. Od Sarajeva je udaljeno 200 km. Teritorija Šipova obuhvata 11 mjesnih zajednica: Šipovo, Volari, Natpolje, Babići, Pljeva, Grbavica, Pribeljci, Dragnić Podovi, Sokolac, Strojice i Mujdžići. Naselje je brdsko-planinskog tipa i ispresijecano je rijekama Janj i Plivom, te manjim rječicama Sokočnicom, Lubovicom i Volaricom.

U ilirsko vrijeme Šipovo je naseljavalo pleme Mezeji, koji su vladali prostorom između Vrbasa, Save i Bosne. U rimsko vrijeme naselje se nazivalo Baloie. Iz perioda srednjeg vijeka ostala je tvrđava poznata kao Sokol na Plivi. Na lokalitetima oko Šipova pronađeni su ostaci stećaka. Prvi upadi Osmanlija na područje Šipova prema izvorima se pominju 1414. godine kada Osmanlije ulaze u Bosnu, dok jedan odred najvjerovatnije preko Soko grada, središta Plivske župe, kreće ka Zagrebu. Nakon pada grada Bobovca, sultan Mehmed el-Fatih na čelu vojske kreće prema Jajcu, progoneći posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića. Osmanski historičar Dursun-beg svjedoči kako je kralj Stjepan sa svojom svitom i pratnjom otišao u pravcu grada Sokola. Zahvaljujući izvanredno jakom položaju samog mjesta, stanovnici Sokola su pružili žilav otpor. Sa mnogo opreza osmanska vojska je prošla kroz planinu između Sokola i Ključa, nakon što su saznali da se kralj nalazio u Ključu. Uz tvrđavu Soko vežu se mnoge priče o nepobjedivosti, pa je tako bila neosvojiva i ugarskim kraljevima u 12. i 15. stoljeću. Ubistvom posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića kod Jajca i zauzimanjem ostalih utvrđenih gradova Bosne, ovaj kraj dolazi pod kratkotrajnu osmansku vlast. Protuofanzivom ugarske vojske 1463. došao je pod vlast krune Svetog Ištvana. Ugarska opsada Jajca je trajala do 26. decembra 1463. kada je osmanska posada predala grad pa je tom prilikom preuzela i tvrđavu Soko. Po zauzimanju Jajca, ugarski kralj je formirao Jajačku banovinu, koja obuhvata: Jajce, Bočac, Banjaluku, Grebem, Sokol, Jezero, Vinac, Vrbaški grad, Zvečaj, Komotin i Livač. U toj novoformiranoj ugarskoj enklavi u Bosni, područje Šipova i utvrda Sokol predstavljaju krajnju južnu tačku banovine izloženu čestim sukobima te je granica bila veoma nestabilna. Od 1478. tvrđava Soko je bila izložena žestokim navalama Osmanlija, jer se nalazila u okruženju s obzirom na to da su mjesta okolo zauzele Osmanlije. Pobjedom na Krbavskom polju 1493. godine počele su znatnije provale Osmanlija u Hrvatsku, da bi osmansko-ugarskim ugovorom iz 1503. područje Soko grada, tj. Šipova definitivno bilo izdvojeno iz Jajačke banovine pa tako i ugarske uprave, kojoj su ostala četiri grada (Jajce, Zvečaj, Vrbaški grad i Banja Luka). Zauzećem Klisa 12. marta 1537. definitivno je označen kraj ugarske vladavine, te je iste godine formiran Kliški sandžak, u kome se Šipovo i područje oko njega našlo u novoformiranom sandžaku sve do ukidanja 1828. godine.

Uspostavom osmanske vladavine na području Šipova, od nekadašnje župe Pliva formirane su četiri zasebne nahije: Jajce, Jezero, Janj i Sokol. Janj i Sokol su pripadali području Šipova. Prema popisu iz 1550. godine vidljiv je prelazak na islam jednog vlaškog kneza u nahiji Janj. Prema popisu iz 1574. godine naselja Sokol i Janj se spominju kao varoši sa pretežnim kršćanskim stanovništvom. Situacija se znatno mijenja u 17. stoljeću tako što susjedno naselje Jezero stiče status kasabe, tj. naselja sa pretežnim muslimanskim stanovništvom, uz posjedovanje džamije, džemata, mahale, pazarnog dana i u kome se petkom obavljao džuma-namaz. Na širenje islama na području Šipova znatno je uticala činjenica vezana za postojanje Jajačke banovine do 1528. godine što je bio važan faktor za prelazak na islam jer duž osjetljivih i opasnih granica širenje islama nije nikada posebno forsirano. U taj kraj na opustjele posjede sve više se počelo naseljavati stočarsko vlaško stanovništvo porijeklom iz Crne Gore, Hercegovine i Srbije, što je ostavilo trajne posljedice za demografiju tog kraja.

Stanovništvo područja Šipova se bavilo uzgojem tradicionalnih ratarskih kultura. Znatni prihodi su ostvarivani i uzgojem pčela i ubiranjem sijena. Prema osmanskim defterima navedeno je mnogo mlinova i vodenica. U tradiciji toga kraja bila je tabačka djelatnost, prvenstveno zbog bogatstva stoke u tom kraju ali i valjaonica sukna.

U razvoju nahija Janj i Sokol nije došlo nikada do formiranja gradskih središta. Zbog strme i nepovoljne konfiguracije tla nije bilo prostora za formiranje gradske sredine, koja se u biti formira tek iza Drugog svjetskog rata, izgradnjom novog grada Šipova. Za razliku od nahije Jezero, koja se početkom 17. stoljeća formira u uređenu kasabu, postala je i centar kadiluka, a kasnije sjedište mundirluka i administrativni centar toga kraja.

Bošnjaci Šipova su s koljena na koljeno prenosili usmenu tradiciju i gajili uspomene na dvije posebno zaslužne ličnosti, a to su Gerzelez Alija i Torlak Evli dedo. Još od 16. stoljeća njegovao se običaj na junaka Gerzelez Aliju koji je proslavljen i u pjesmama, pričama i legendama. Turbe Alije Gerzeleza u selu Prhovo je kultno mjesto ne samo Bošnjaka već i drugih naroda kraja oko Šipova i Varcar Vakufa. Turbe je posjećivalo i okolno srpsko stanovništvo. Torlak Evli dedo također među Bošnjacima Šipova zauzima značajno mjesto. Prema narodnoj predaji, bio je alim i misionar i širio je islam na području nahija Janj i Sokol. U naselju Volari, u haremu džamije mu je sagrađeno kameno turbe. Turbe i džamija su spaljeni i srušeni 1941. godine, a kasnije su ostali kameni ostaci. Ta legenda umnogome podjeća na legendu o Ajvaz dedi iz Prusca. Bošnjaci Šipova čuvaju uspomenu i na Glumac Osman-agu, narodnog junaka iz Udbine u Lici, saborca Mustaj-bega Ličkog, Tale Ličanina i Osmana Tankovića, koga spominje poznata narodna pjesma: „Tale Ličanin dolazi u Liku“. Iznad puta prema Bešnjevu, na izlazu iz grada se nalazi staro mezarje iz osmanskog perioda koje Bošnjaci Šipova nazivaju Glumačko mezarje, gdje je prema narodnoj predaji ukopan Osman-aga sa bratom i nevjestom, nakon pogibije njegovih svatova.

Bošnjaci Šipova su pružili zapaženi otpor austro-ugarskoj okupaciji 1878. godine. Takav otpor posebno je došao do izraza u bitkama kod sedla Rogolje na području Varcar Vakufa, odnosno Mrkonjić Grada i kod Jezera. U tim bitkama bilo je brojno učešće Bošnjaka Šipova, zbog čega su kasnije od okupacionih vlasti trpili teške represalije, a više lica je suđeno po prijekom sudu. Šipovo je sve vrijeme austrougarske vladavine ostalo na margini svih političkih i općih društvenih kretanja. Razlog tome se može pripisati geografskom položaju toga kraja, ali i tome da među Bošnjacima Šipova u to vrijeme nije bilo dovoljno izraslih snaga koje bi ih mogle „probuditi iz duboke letargije". Za sve vrijeme austrougarske vladavine izgrađena je jedino željeznička stanica i tri osnovne škole. U teritorijalnom smislu, Šipovo je pripadalo kotarima Jajce i Varcar Vakuf, u okrugu Travnik. Prostor Šipova bio je podijeljen na političke općine ili džemate. Bile su to: Babići, Grbavica, Pliva, Sokolac, Strojice, Stupna, Šipovo, Vaganj i Volari.[11]

Vrijeme Balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata, Šipovo je zapamtilo po bijedi, gladi i smrtonosnoj sušici kao i drugim bolestima koje su odnosile ljudske živote, potom brojnim škijama, komitama i hajdučkim družinama koje su koristile ratno stanje radi vlastite koristi, po otimačini i nasrtajima na bošnjačka imanja u vlasništvu aga i begova od strane kmetova, smrti brojnih bošnjačkih mladića šipovačkog kraja, po ratnim vojnim invalidima, brojnim udovicama, djeci siročadi i obespravljenom stanovništvu te prvim muhadžirima iz Podrinja i Sandžaka. [12]

Završetkom Prvog svjetskog rata i formiranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a kasnije i Kraljevine Jugoslavije agonija i beznađe bošnjačkog naroda Šipova se dalje produžavala. Bogatiji Bošnjaci nastavljaju iseljavati u Tursku, dok ostali, oni uglavnom siromašniji i neobrazovani ostaju posvećeni zemlji i stoci. S obzirom na to da se nisu bavili politikom niti su imali svojih lokalnih i širih nacionalnih vođa, u njihovo ime su govorili oni drugi, uglavnom pravoslavci, što je njihov položaj činilo još težim i neizvjesnim. Okupljali su se uglavnom po džematima gdje su svrhu života pronalazili u molitvama i obraćanju Bogu. Nova vlast uvela je svoju policiju, poreznike, seoske knezove, šumare, bilježnike i ostalu administarciju u kojoj je zapošljavala pravoslavno stanovništvo. Da je nova vlast potencirala vjerske i nacionalne razlike, govori činjenica da su u istom selu postavljene seoske starješine na nacionalnoj osnovi, knez za pravoslavce i muhtar za Bošnjake. Mnogo puta se događalo da se izmišljala nepravda pravoslavnom stanovištvu za koju su pored izvršilaca optuživani i seoski muhtari koji su svoju nezahvalnu ulogu platili glavom. Bošnjački mladići, vojnosposobni mladići, austrougarske kačkete mijenjaju srpskom šajkačom i služe vojsku uglavnom van Bosne i Hercegovine.[13] Pljačka i otimanje bošnjačkih imanja se nastavila. Sve što nije smjela ili nije uspjela završiti austrougarska vlast, završavala je nova vlast. Agrarna reforma 1919. i ukinuto kmetstvo

[11] Husnija Kamberović, *Bošnjaci Šipova u razdoblju austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878-1918. godine*, u: Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Zenica, 1999, 94.

[12] Dževad Šabić, *Bošnjaci Šipova u razdoblju Balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju... 119.

[13] Smajo Brkić, *Bošnjaci Šipova u periodu između dva svjetska rata*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju.... 120-125.

imalo je za posljedicu da su bošnjačka imanja podijeljena preko noći kmetovima i ostalom pravoslavnom življu. Takvo stanje podstaklo je sve veće iseljavanje u Tursku. Politika prema Bošnjacima Bosne i Hercegovine, pa tako i Šipova, kakvu je vodila tadašnja Vlada okarakterisana je u ovih nekoliko rečenica koje je predsjednik Vlade Stojan Protić u razgovoru sa članom Vlade, Ristom Trumbićem, dao u odgovoru kako riješiti problem „bosanskih muslimana“: „Dat ćemo im 24 sata, pa i 48 sati vremena da se opredijele: jedne ćemo protjerati u Tursku i Albaniju, druge vratiti u ‘veru pradedovsku‘ (tj. pokrstiti), a treće ćemo pobiti.“ [14]

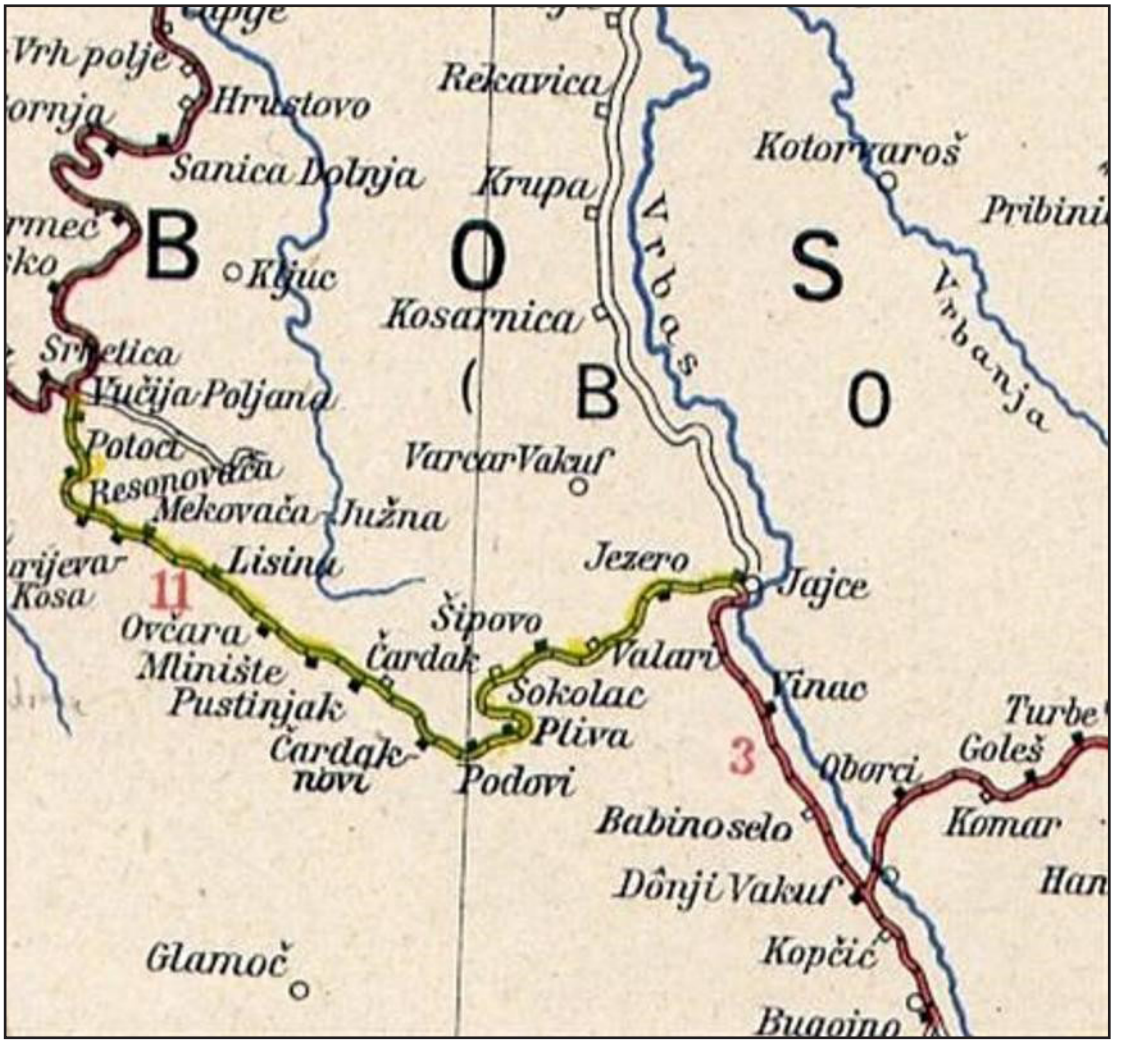

[14] Ibidem, 121.

2. POLITIČKE I VOJNE PRIPREME PRED AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVNU

OPSADA I OKUPACIJA JAJCA

2.1. Događaji u Jajcu koji su prethodili zločinima

Sredinom 80-tih godina 20. stoljeća oživio je srpski nacionalizam sa stoljetnom željom o Velikoj Srbiji, državi koja bi obuhvatila sve krajeve gdje žive Srbi bez obzira u kojim su jugoslovenskim republikama. Ona je trebala imati srpsku nacionalnu predominaciju nad ostalim narodima. Drugi narodi u jugoslovenskoj zajednici nisu mogli prihvatiti takvu državu, te su smatrali da Jugoslavija mora biti reformirana jer će se inače raspasti pred srpskim velikodržavnim ambicijama. U situaciji koja je nastala prijetila je opasnost da je srpski nacionalisti, uz pomoć Jugoslovenske narodne armije (JNA) nad kojom su imali neupitnu kontrolu preko većinskog srpsko-crnogorskog starješinskog kadra, pretvore u Veliku Srbiju. Srpske nacionaliste je predvodila Srpska akademija nauka i umjetnosti koja je sredinom osamdesetih godina izradila Memorandum koji je probudio velikosrpske aspiracije. Značajnu podršku buđenju velikosrpskog nacionalizma davala je i Srpska pravoslavana crkva. Da bi se zaštitili od srpskih nacionalista, Hrvati i Slovenci su tražili višestranačke izbore. Na 14. kongresu Saveza komunista Jugoslavije tenzije su došle do vrhunca. Komunisti su se razjedinili i uskoro je predsjedništvo Socijalističke federativne republike Jugoslavije (SFRJ) donijelo odluku da raspiše višestranačke izbore. Neovisna izborna komisija za Socijalističku republiku Bosnu i Hercegovinu (SR BiH) odredila je da se izbori održe 14. i 15. novembra 1990. godine. Istog datuma održani su i općinski izbori.[15]

Poslije organizacije političkih stranaka na republičkom nivou, one su se počele organizirati i na općinskim nivoima. U Jajcu je među prvima formirana Stranka demokratske akcije (SDA). Za predsjednika inicijativnog odbora izabran je Edin Muhić. Osnivačka skupština održana je 22. augusta 1990. godine. Za predsjednika Izvršnog odbora imenovan je Muhamed Filipović. On je na toj funkciji ostao samo petnaestak dana jer je u Jajcu osnovao Muslimansku bošnjačku organizaciju (MBO), stranku koju su na republičkom nivou osnovali njegov imenjak i prezimenjak Muhamed Filipović i Adil Zulfikarpašić. Poslije njega za predsjednika Izvršnog odbora SDA Jajce imenovan je Midhat Karadžić. Gotovo u isto vrijeme formirane su i ostale stranke. Zanimljivo je da se Srbi nisu organizirali u stranci sa srpskim prefiksom. Znali su da ih na području općine ima samo 19 % i da taj broj srpskog življa nije dovoljan da se na izborima ostvare značajniji rezultati. Morali su da pridobiju i glasove drugih naroda u Jajcu. Zato su se odlučili na političku prevaru i osnivali su stranke sa

[15] O srpskim pripremana za agresiju na Bosnu i Hercegovinu opširnije vidi: Čekić Smail, *Agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*, Ljiljan, Sarajevo, 1994; Čekić Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje*, Knjiga 1, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004; Čekić Smail, *Velikosrpska ideologija i politika agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima*, Univerzitetski informativni glasnik, Specijalno izdanje broj 3, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, juli 2010; Čekić Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima*, Univerzitetski informativni glasnik, Specijalno izdanje broj 5, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011; Čekić Smail, *Genocid i istina o genocidu*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012; Čekić Smail, *Bitne historijske činjenice o nezavisnosti Bosne i Hercegovine*, Korak, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, broj 30, Sarajevo, januar-mart 2013; Čekić Smail, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, Knjiga I, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016, 35-175.

prefiksima jugoslovenstva i socijalizma, znajući da to još uvijek ima veliku prolaznost kod Bošnjaka iako je postojalo jako nacionalno djelovanje SDA. Imali su na umu i glasove prokumunistički orijentiranih Hrvata. Srbi su formirali ogranak Jedinstvene socijalističke partije Jugoslavije-pokret za Jugoslaviju (JSPJ). Tu stranku su na saveznom nivou formirali neki od aktivnih i penzioniranih generala JNA srpske i crnogorske nacionalnosti. Međutim, ta im taktika nije prošla jer su nacionalne stranke drugih naroda, ali i građanske i neke socijalističke partije, upozoravale glasače na prosrpske manipulacije čelnika JSPJ. Drugi razlog je bio u činjenici lošeg odabira lokalnog rukovodstva. Predsjednik stranke za Jajce bio je Ratko Elez, hirurg rodom iz Kalinovika. Od ranije je u Jajcu bio poznat po svojim nacionalističkim istupima i stavovima. Za potpredsjednika je postavio svoju suprugu Vidosavu, direktoricu Doma zdravlja sa istim nacionalističkim renomeom. U čelništvu stranke bili su još Živko Roganović (Crnogorac), Bogdan Marić i Milan Plavšić. Da je ova stranka imala na umu prevaru birača, svjedoči i činjenica da se poslije izbora i konstituiranja Srpske demokratske stranke (SDS) većina njih prebacila u Srpsku demokratsku stranku (SDS). JSPS nije uspjela dobiti glasove bošnjačkog i hrvatskog stanovništva koje je uglavnom glasalo za druge stranke. Druga po snazi stranka u Jajcu bila je Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ). Njeno prvo rukovodstvo sačinjavali su Pejo Petonjić i Željko Jelica. Ubrzo su stranku preuzeli Ivan Jakovljević (predsjednik), Nikola Bilić, Jozo Lučić i Franjo Lovrić. SDS je formirana poslije izbora jer su Srbi računali na JSPJ, tako da u Jajcu nije bila parlamentarna. Rukovodstvo SDS-a sačinjavali su Dragan Miličić (predsjednik), Simo Paravušić (direktor Osnovne škole "Berta Kučera"), Milanija Milić i Simo Trkulja. Stranku reformskih snaga Jugoslavije (SRSJ), poznatu po njenom predsjedniku Anti Markoviću, uspješnom predsjedniku Saveznog izvršnog vijeća (SIV), u Jajcu su vodili Enes Ribić (predsjednik), Abduselam Hadžiahmetović i Franjo Čavar. Treću po snazi stranku predstavljala je Stranka demokratskih promjena (SDP) koja je ubrzo preimenovana u Socijalističku demokratsku partiju, a potom u Socijademokratsku partiju. Ona se smatrala nasljednikom Saveza komunista Socijalističke republike Bosne i Hercegovine. Prvi predsjednik partije bio je Zoran Kvrgić, a poslije je tu funkciju preuzeo Emir Zjajo. U rukovodstvu partije bili su još Ismet Šehalić, Muhidin Kapidžić i Zaim Kasum. Osim ovih stranaka na izborima je učestvovao i Demokratski socijalistički savez (DSS) koji je, također, proistekao od dotadašnjeg republičkog Saveza komunista. Preizborna kampanja prošla je u najboljem redu, a ni na samim izborima nisu zabilježeni značajniji incidenti. Organizacija izbora bila je na visokom nivou o čemu se brinula neovisna Općinska izborna komisija, sastavljena od najuvaženijih lokalnih pravnika: Hasić Mustafa (predsjednik) i Ibro Vuković, Ivica Jaranović, Jozo Karadža, Delisa Madžo i Dragica Vujić kao članovi. Na izborima su bili prisutni i posmatrači EZ, ali i posmatrači iz stranaka. Pobjedu na izborima uzela je, uz blagu prednost nad HDZ-om, SDA. Rezultati izbora bili su sljedeći (sastav općinske skupštine):

Stranke i broj zastupnika:	
SDA	**22**
HDZ	**21**
SDP	**12**
JSPJ	**8**
SRSJ	**4**
DSS	**3**
Ukupno:	**71**

Kako se vidi iz gornjeg prikaza, samo su te stranke dobile potreban broj glasova, ušle u općinsku skupštinu i time postale parlamentarne. Sve ostale u Jajcu su bile neparlamentarne, uključujući i SDS koji je formiran ubrzo poslije izbora. Najveći broj glasova SDA je dobila u ruralnim područjima dok je gradsko bošnjačko stanovništvo uglavnom glasalo za stranke koje su nastale iz bivšeg Saveza komunista. Broj glasova koji je dobio HDZ, gotovo 99%, odgovara nacionalnoj zastupljenosti Hrvata na općini. JSPJ je svoje glasove ostvarila od dijela Srba dok su ostali glasali za druge prokomunističke stranke, što se može vidjeti poređenjem popisa stanovništva i broja osvojenih mandata od strane te partije u jajačkoj skupštini.

Od 71 odborničkih mjesta u skupštini JSPJ je osvojila svega osam, što je između 10 i 12 %. Srba je na području općine živjelo 19,25 %. Od 71 odbornika 11 je bilo Srba što, procentalno izraženo, odgovara njihovom broju na području općine prema popisu stanovništva iz 1991. godine. Odnos između 8 odborničkih mjesta JSPJ i 11 srpskih pokazuje da ta partija nije prihvaćena ni kod znatnog broja srpskog stanovništva. Lokalno rukovodstvo partije, što pokazuju njeni izborni rezultati, nije uspjelo izvarati ni Bošnjake ni Hrvate svojim skrivanjem iza floskula jugoslovenstva. Ostale prokumunističke stranke, koje su kod glasača prepoznate kao stvarno projugoslovenske za razliku od JSPJ, ubjedljivo su nadjačale JSPJ osvojivši ukupno 19 odborničkih mjesta.

Prema rezultatima izbora, te nacionalnoj zastupljenosti stanovništva na području općine i pismenim uputstvima političkih stranaka iz centrala, pristupilo se provođenju izbornih rezultata. Obrazovana je općinska komisija za izbor i naimenovanje. Komisija je u svom sastavu imala po tri člana iz SDA i HDZ-a, te po dva člana iz SDP-a i JSPJ. Predsjednik komisije bio je iz SDA, Kurić Midhat. Prvog radnog dana 1991. godine izvršena je primopredaja vlasti bez ikakvih problema. Prva skupština novog saziva održana je 9. januara 1991. godine kada je razrješen dotašnji predsjednik Općine, Đuro Ždrnja, a imenovan novi, Midhat Karadžić, sa više od 2/3 glasova odbornika. Skupština je morala imati i odgovarajuću nacionalnu zastupljenost u skladu sa popisom stanovništva iz 1991. godine. To je ispoštovano, a kao korektiv poslužile su nenacionalne stranke. U jajačkoj skupštini u pogledu nacionalnog sastava bilo je:

Bošnjaka	**29**
Hrvata	**26**
Srba	**11**
Jugoslovena	**3**
Ostalih	**2**
Ukupno	**71**

Podjela funkcija u općini, privrednim subjektima i javnim ustanovama odvijala se uz nešto veće probleme. Srbi, koji su do izbora držali preko 80% rukovodnih mjesta, nisu se olako odricali vlasti. Hrvati su željeli više nego im je po izborima pripadalo. Dok su i jedni drugi otežavali provođenje rezultata izbora, SDA je požurivala jer je bila zadovoljna svojim uspjehom. Na kraju je postignut konsenzus i podijeljene su funkcije. Bošnjaci su dobili mjesto predsjednika Skupštine općine, sekretara Sekretarijata za poslove uprave, sekretara Sekretarijata za narodnu odbranu, komadanta Općinskog štaba teritorijalne odbrane, potpredsjednika Izvršnog odbora Skupštine općine, sekretara Izvršnog odbora Skupštine općine, načelnika Stanice javne bezbjednosti (SJB), zamjenika komandira SJB, predsjednika Suda i odgovarajući broj sudija. Hrvatima je pripalo mjesto potpredsjednika Skupštine općine, predsjednika Izvršnog odbora Skupštine općine, komandira SJB, zamjenika sekretara Sekretarijata za narodnu odbranu i zamjenika načelnika SJB. Ovdje su uglavnom spomenuta samo važnija rukovodna mjesta, ali su i na nižim funkcijama ubrzo izmjenjena rukovodstva. Srbi, koji su na osnovu izbora relativno loše prošli zahvaljujući njihovom malom broju na općini, uglavnom su trebali popunjavati mjesta zamjenika i pomoćnika na određenim funkcijama. Smjena i postavljanje kadrova na drugim rukovodnim mjestima vršena je poslije donošenja zakona na republičkom nivou, a ti su zakoni donošeni vrlo sporo zahvaljući otezanju predsjednika republičke Skupštine Momčila Krajišnika. SDP, DSS i SRSJ su se odrekli vlasti ne htijući je dijeliti sa nacionalnim strankama premda su one došle na vlast legalnim i valjanim izborima. Ostali su samo u zakonodavnoj vlasti. Pred početak agresije zamrzle su svoj rad, te se može slobodno reći da nisu učestvovale u pripremi za odbranu niti u odbrani kada je agresija otpočela. Neki od tih ljudi ipak su odigrali vrlo važne uloge u odbrani, kao naprimjer dr. Ismet Šehalić koji je osposobio ratnu bolnicu.[16]

Po naredbi Predsjedništva SFRJ, Jugoslovenska narodna armija je 9. januara 1991. godine izuzela oružje i opremu Općinskog štaba teritorijalne odbrane, navodno na čuvanje u magacine JNA, prvo u Donjem Vakufu, a potom u selu Kula kod Mrkonjić Grada. Garnizon u Kamenicama uradio je to bez prethodne najave jajačkim vlastima. Uzeto je čak i naoružanje Centra za obavještavanje. Novim zakonom, vojni okrug Banja Luka (kojem je pripadalo i Jajce) podijeljen je na pet vojnih odsjeka. Jajce je ušlo u sastav odsjeka Titov Drvar. Vlasti u Jajcu nisu prihvatile takav zakon. Načelnik vojnog okruga bio je pukovnik Vukojević, a poslove drvarskog Odsjeka za Jajce obavljao je Dragan Miličić, predsjednik SDS-a. Bojeći se nasilne realizacije ovog zakona, jajački čelnici su

[16] O izborima u Jajcu i uspostavljanju demokratske vlasti opširnije vidi: Karadžić Midhat, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, Jajce, 2010, 32-102.

dokumentaciju, mobilizacijske knjige i arhivsku građu Sekretarijata narodne odbrane prebacili u SJB gdje je rukovodni kadar bio uglavnom bošnjački i hrvatski. Mobilizacijom rezervnog sastava milicije SJB Jajce broj milicionera doveden je u sklad sa nacionalnom proporcionalnošću. Što se tiče teritorijalne odbrane (TO), ona je naslijeđena reducirana. Od nekadašnja tri rejonska štaba ostao je samo jedan, a naredbom sa 194. sjednice Skupštine SR Bosne i Hercegovine, prije izbora, jedinice po preduzećima su rasformirane i njihovo oružje prebačeno je u magacine TO, a zatim u magacine JNA. Poslije ove sjednice, TO Jajce ostao je: općinski štab, zaštitno-štabna četa, diverzansko-izviđački vod, rejonski štab, čete Carevo Polje, Skela, Divičani, Jezero, vodovi Vinac i Riječno-jezerski, te pozadinska baza. Doizborni komandant TO bio je Željko Perošević (Srbin). Njegova smjena teško je išla jer se opirao, a Srbi su negodovali. Novoimenovanog komandanta Adema Spahića nisu nikada ni priznali. Kako je TO ostala bez oružja i opreme, na sjednici Općinskog sekretarijata za narodnu odbranu, u maju 1991. godine, zatražen je njihov povrat. Na novoj sjednici 11. jula 1991. godine upućen je i pismeni zahtjev Okružnom štabu TO Banja Luka, Republičkom štabu TO, Ministarstvu za narodnu odbranu, Vladi i Predsjedništvu SR Bosne i Hercegovine, ali i Generalštabu JNA. Kako nije bilo odgovora, načelnik Općinskog sekretarijata telefonom je kontaktirao generala Bajčetića, Dragu Vukosavljevića i Milana Krnetu. Ništa nije postigao. Da je raspad TO dogovoren i planiran još prije izbora, svjedoči i sastanak sekretara općinskih sekretarijata za narodnu odbranu u Tesliću 9. novembra 1990. godine. Tada su uglavnom Srbi bili sekretari općinskih sekretarijata za narodnu odbranu. Odlučili su da podrže naredbu o povlačenju oružja TO u magacine JNA i da se predstavnici nacionalnih stranaka po mogućnosti što više izoliraju po tom pitanju. Od početka 1991. godine učestale su posjete oficira Petog korpusa JNA garnizonu Kamenice i civilinim vlastima, a najčešće bez prethodne najave. Osim toga, učestale su pojačane patrole vojske po gradu. Istovremeno su se po gradu pronosile priče da se vojska ukopava po okolnim visovima sa cijevima artiljerije okrenutim prema gradu. Kada su civilne vlasti tražile objašnjenja od JNA, dobijale su odgovore da su na tim kotama privremeno i da se radi o vojnim vježbama. Beogradska štampa, koja je bila zastupljenija od sarajevske, širila je propagandu o ugroženosti Srba i zavjeri ustaša protiv njih. Cilj je bio da se Srbi radikaliziraju i homogeniziraju. Nakon agresije JNA na Sloveniju i Hrvatsku u Jajce su dolazili prognani Hrvati i dezerteri JNA koji su svjedočili o ponašanju i zvjerstvima vojske u njenoj agresiji na Republiku Hrvatsku. Mogao se pratiti i direktan signal Zagrebačke televizije. Zahvaljujući tome mogli su se vidjeti vojnici JNA sa četnicima u akciji. Ljudi su bili užasnuti prizorima i pričama o ratu u Hrvatskoj. Strah i nepovjerenje je bilo veliko. Iz Jajca se desetine mladića Hrvata i Bošnjaka uputilo u pomoć braniteljima Hrvatske. Regruti nesrbi su se krili i nisu se odazivali na pozive za vojsku. Podršku su im davale lokalne civilne vlasti. Pošto je prethodno evidencija vojnih obveznika sklonuta iz Općinskog sekretarijata za narodnu odbranu, vojska nije mogla vršiti regrutaciju. Zbog nastalih događaja u Bosni i Hercegovini, čelnici SDA održali su sastanak u sarajevskom Domu milicije 10. juna 1991. godine. Formirali su „Savjet za nacionalnu odbranu muslimanskog naroda." Usvojena su i data usmena uputstva organiziranja odbrane. Na sastanku su bili prisutni i čelnici Općinskog odbora SDA Jajce. Po povratku iz Sarajeva pristupili su prikupljanju hrane, lijekova, sanitetskog materijala, ali i kupovini oružja i municije. Na inicijativu SDA, formirane su Zelene beretke, a ubrzo i Patriotska liga (PL). Sav rad se obavljao u tajnosti. Po svim bošnjačkim selima organizirani

su ogranci PL koji su kasnije prerasli u prostorne jedinice TO. Stranke, koje su nastale iz bivšeg Saveza komunista, nisu učestvovale u pripremi otpora. Ove stranke dugo su ostale u uvjerenju da će JNA zaštititi Bosnu i Hercegovinu od mogućeg krvoprolića. Organizirale su Ligu za mir dok je JNA sa srpskim paravojnim jedinicama počela već agresiju na Bosnu i Hercegovinu.[17] Članovi Lige održavali su mitinge na kojima su pozivali stanovništvo na mir, povrat naoružanja i uvjeravali ga da će JNA zaštiti sve podjednako. Predstavnik Lige, dr. Ismet Šehalić, 24. aprila 1991. godine na mitingu je pročitao „mirovjesnu poruku" Momira Talića, komandanta Petog korpusa JNA.[18] U toj je poruci Talić pozivao Bošnjake i Hrvate da predaju oružje i uvjeravao ih da će ih JNA štititi kao i Srbe. JNA se i dalje trudila da preuzme dokumentaciju Općinskog sekretarijata za narodnu odbranu, te je tokom cijele 1991. godine i početkom 1992. godine slala svoje oficire u Jajce kod lokalnih vlasti kako bi je izvukli. Tim su poslom 27. augusta 1991. godine dolazili Slavko Vranješ, načelnik banjalučkog vojnog okruga, i majori Dušan Popović i Veroljub Pavlović. Dokumentacija im nije prepuštena. Skupština općine je, zahvaljujući odbornicima SDA i HDZ, odlučila da poslove regrutacije i dalje vrši Općinski sekretarijat za narodnu odbranu i da se ne prihvati reorganizacija TO. Ta odluka nije bila svojevoljna jer je republički ministar za narodnu odbranu, Jerko Doko, poslao depešu u kojoj je naredio da vojne poslove po tim pitanjima i dalje obavljaju civilne vlasti.[19]

Augusta mjeseca 1991. godine JNA je počela formirati Partizansku diviziju na prostorima Jajca, Šipova, Mrkonjić Grada, Ključa i Donjeg Vakufa. Sjedište divizije bilo je u Mrkonjić Gradu, a njen komandant bio je pukovnik Stanislav Galić, rodom iz sela Vrbljana kod Ključa. U štabu su bili još potpukovnik Koković Stevan, potpukovnik Milivoje Mladenović, potpukovnik Janković Ljubisav i kapetan Belobrajlić Milan. Za Jajce je isplanirano da bude u sastavu Šipovačko-jajačke brigade sa komadantom potpukovnikom Miloradom Vukaševićem. On je dolazio u Jajce sa motivom izuzimanja dokumentacije. Srbima, koji su bili u sastavu divizije, nije smetalo da istovremeno budu i u TO Jajce, vjerovatno da bi je što više uništili, a u krajnjem slučaju i preuzeli njeno komandovanje. U gradu su Srbi formirali Dobrovoljački bataljon, četu na Ćusinama i u garnizonu Kamenice ojačali sastav vojnim obveznicima iz Bravnica. Za razliku od Jajca, gdje su pripreme vršili potajno, u susjednim općinama su to radili javno, a regrute su na obuku slali na hrvatsko ratište. Kada su se vraćali, organizirali su paravojne skupine pod različitim imenima. Najpoznatiji su bili martićevci. Oni su u augustu 1991. godine provalili u magacin JNA na Kuli i oduzeli znatne količine oružja i druge vojne opreme. Prošli su bez ikakvih sankcija. Postavljali su kontrolne punktove na izlazima iz Jajca gdje

[17] Karadžić, *Jajce...*, 102-108. *Večernje novine*, Sarajevo, 24. mart 1992. godine, 12.

[18] Karadžić, *Jajce...*, 107-108*...23. aprila, organizacija..."Forum za mir" iz Jajca došla je na sastanak u Banja Luku sa generalom Talićem da razgovaraju o političko-bezbjednosnoj situaciji u gradu. Pored ostalog, iznijeli su da se narod masovno naoružava, da im nije jasno ko dijeli oružje i municiju i čemu sve to vodi. Tražili su da se obezbjede putne komunikacije, da se do kraja dovede istraga i o ubistvu vojnika, a mole Armiju da obezbjedi mir za sve građane Jajca. Talić je obećao pomoć, ali je tražio da se uključe u pronalaženje naredbodavaca i izvršioca ubistava, a ako se to ne izvrši, tada će Korpus "obezbjediti" mir građanima Jajca. Jedino što je Talić poduzeo bilo je hitno izvlačenje goriva i mazuta iz skladišta Bravnice kod Jajca, a istovremeno izvučene su sve rezerve brašna iz silosa i odvezene u Banja Luku*… Up: Krzić Muharem-Selak Osman-Sadiković Muhamed-Todorovac Hamdija, *Svjedočiti zločin i Bosnoljublje*, Sarajevo, 2003, 335.

[19] Opširnije vidi: Karadžić, *Jajce...*, 85-86.

su terorizirali Bošnjake i Hrvate, a najviše šipovačke Bošnjake koji su zbog posla ili rodbine bili primorani svakodnevno putovati u Jajce. Na tim punktovima izvodili su ljude iz autobusa ili osobnih automobila i maltretirali ih. Često se dešavalo da nekoga prebiju do te mjere da je bila potrebna liječnička intervencija. Novac je gotovo uvijek oduziman. Kada su Bošnjaci ovih krajeva saznali da su martićevci oduzeli naoružanje, otišli su do Kule tražeći oružje da se mogu odbraniti. Iz Kule su na najgrublji mogući način odstranjeni od strane vojnika JNA. U gradu su Srbi, koji su bili na vodećim funkcijama u pojedinim firmama, pljačkali ih, a novac sa računa jajačkih firmi su prebacivali na banke u Mrkonjić Gradu i Šipovu. Službena vozila, ukoliko su ih imali, isto su tako prebacivali u ta mjesta. Čak su i obični vozači, koji su radili u Bolnici, Domu zdravlja, ATP Vrbasu i drugim preduzećima, vozila koja su dužili prebacivali na područje *Srpske opštine Jajce*. Isto su učinili i radnici SJB Jajce koji su imali priliku za to. Stevanić Nikola, direktor HUTRO Pelva je, naprimjer, novac iz firme prebacio u Mrkonjić Grad i Šipovo. Vidosava Elez, direktorica OOUR-a Bolnica, je uradila to isto kao i Ilija Marković, direktor SDK-a, koji je poslije pljačke SDK-a pobjegao novim vozilom svoje firme Renault 21 u Mrkonjić Grad. Srbi koji su radili u Skupštini općine koristili su svoj položaj da osiguraju pomenutu pljačku i opstruiraju rad općine posebno na odbrambenom planu.[20]

Hrvati su se preko HDZ-a dobro naoružali. Bošnjaci su još uvijek bili sumnjičavi jer ih je većina vjerovala da do rata neće ni doći. SDA nije imala dovoljno novaca da nabavi sve potrebno za odbranu. Stoga je Midhat Karadžić pokušao vratiti naoružanje TO. Upustio se u pregovore sa JNA. Slučajno je tokom svojih posjeta garnizonu primjetio oficira bošnjačke nacionalnosti, pukovnika Osmana Selaka iz Petog korpusa JNA. Stupio je u kontakt sa njim. Prvi kontakt nije donio rezultate. Par dana poslije, Selak se bez najave i pratnje pojavio kod Karadžića. Rekao je da je i on Musliman, da razumije situaciju, da zna da su se Hrvati naoružali i da Srbi imaju oružja više nego im je potrebno. Predložio je da Općinski sekretarijat za narodnu odbranu usvoji zaključak o regrutaciji u JNA i mobilizaciji rezervnog sastava. Problem je bio što je predsjednik Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, 27. augusta zabranio regrutaciju u JNA dok traje njena agresija na Hrvatsku. Selak je dodao da se usvojeni zaključak mora objavljivati četiri puta dnevno na lokalnim medijima i Televiziji Sarajevo i to četitri dana, a poslije da se uruči njemu lično po povjerljivom čovjeku. Karadžić je pristao, iako je naišao na veliko nerazumijevanje stranačkih kolega, ali i lokalnih hrvatskih političara. Selak je „odradio“ svoj zadatak i 17. septembra 1991. godine došla je depeša Nikole Uzelca kojom je naredio mobilizaciju TO.[21] Sutradan je sa depešom iz Jajca krenuo konvoj kamiona ATP Vrbas na Kulu. Poslije čitavog dana neizvjesnosti, u ranim večernjim satima stiglo je oružje i druga vojna oprema natovareno na dvanaest kamiona i šlepera. Kamioni su istovareni u magacine iako se pred općinom skupila velika masa nezadovoljnika koji su tražili da se oružje odmah podijeli. Vraćeno je 350 automatskih pušaka, 630 poluatomatskih pušaka, 1.100 pušaka M48, 35 snajperskih pušaka, 44 puškomitraljeza M72, 84 ručne bombe, 20 ručnih raketnih bacača, 12 minovacača 60 mm, 12 minobacača 82 mm, 7 bestrzajnih topova, jedan protivavionski top 20/3

[20] Ibidem.
[21] Karadžić, *Jajce...*,131-132.

mm (trocjevac), dva kompleta Strijela 2 M, 50 protivtenkovskih mina, 4 tone eksploziva, 66 komada sredstava veze, 900 maskirnih uniformi, oko 1.000 čohanih SMB uniformi, sanitetskog materijala i druge vojne opreme.[22] Jajce je ovim činom postalo jedina općina u Bosni i Hercegovini koja je uspjela vratiti naoružanje svoje TO (osim *srpskih opština*). Oružje je došlo, ali je nastupio problem reorganizacije TO. Srbi su zahtijevali da se zadrži prethodni komandni kadar u čijem sastavu je bilo devet Srba, jedna Bošnjakinja (udana za Dragana Miličića, predsjednika SDS),[23] tri Bošnjaka i četiri Hrvata. Osim takvog sastava komande, oni su tražili da se zadrži i prethodna organizacija. Hrvati nisu bili za to nego su se opredijelili za opciju koju je ponudila SDA, a to je formiranje prostornih jedinica. Stvorene su prostorne jedinice i aktiviran Ratni štab u novom sastavu. Sve je bilo raspoređeno po nacionalnom ključu, u skladu sa popisom stanovništva. Srbi su na ovaj način svedeni daleko ispod onoga što su očekivali. Kada su ubrzo napustili takvu TO, a Hrvati otišli u svoju vojsku (HV/HVO), od preostalih pripadnika TO formirane su jedinice: Jajački odred, Dnolučki odred, čete: Jajce, Barevo, Vlasinje, Bešpelj, specijalna četa Bosna (nastala od Zelenih beretki), specijalno diverzantski vod Cobra i logistika. Inače u odbrani Jajca bilo je angažirano 4.860 vojnika od čega se oko 1.500 odnosilo na HVO. Neprijateljskih vojnika u napadu bilo je 9.700.[24] Osim naoružanja koje je vraćeno, SDA je kupovala oružje u skladu sa svojim finansijskim mogućnostima i to posredstvom Ivana Jakovljevića, predsjednika Općinskog odbora HDZ Jajce. Kupovina se obavljala u selu Seoci.

2.2. Neposredne pripreme za izvršenje zločina

Prvi incidenti počeli su sredinom oktobra 1991. godine u susjednoj općini Šipovo. Martićevci su tih dana izvodili Bošnjake iz autobusa, maltretirali ih, a mladića Ganibegović Mehemeda su i ubili. Od posljedica batinjanja podlegao je i Husein Brkić. Ovakvi događaji odražavali su se i u Jajcu. Oživljeno je sjećanje na četnike iz prošlog rata i njihove zločine. Treba se podsjetiti da su Bošnjaci šipovačkog kraja pretrpjeli genocid u Drugom svjetskom ratu i da su se kućama mogli vratiti tek 1946. godine, a i tada uz jaku zaštitu milicije i vojske. Telefonske veze su još uvijek bile u funkciji. Jajčani su pratili događaje u Šipovu. Izvjesnu prednost jajačkim vlastima pružio je sukob JSPJ i SDS. SDS je želio, preko JSPJ, ostvariti uticaj u Skupštini općine, radi čega je došlo do međusobnog sukobljavanja interesa. Radovan Karadžić je depešom intervenirao kod Midhata Karadžića da posreduje u sukobu ističući da samo SDS ima pravo predstavljati Srbe. Srbi, koji su reorganizacijom TO izgubili kontrolu nad njom, svoje vojne obveznike prebacili su u Prvu partizansku brigadu, a od Okružnog i Republičkog štaba TO zahtijevali su razoružanje TO Jajce i vraćanje njenog oružja i vojne opreme u Kulu. Početkom februara 1992. godine iz Republičkog štaba TO došla je delegacija

[22] Karadžić, *Jajce...*, 131-132; Krzić, *Svjedočiti…*, 317-355.

[23] Kasnija intimna prijateljica ratnog komandanta odbrane grada, Muhidina Kadrića, koja je tokom višemjesečne odbrane Jajca često išla na srpski teritorij, gdje joj je bivši muž bio komandant srpskih teritorijalaca i predsjednik *srpske opštine Jajce* obilaziti djecu. U Kadrićevom štabu bila je sekretar.

[24] *Prethodna operativnotaktička analiza – odbrana teritorije općine Jajce*, 5.

koju je predvodio Fikret Jakić. Zahtijevala je da se razoružaju paravojne formacije (PL, Zelene beretke) i prostorne jedinice TO. Tražio je povrat oružja i vojne opreme u magacine JNA. Nudio je desetak pušaka za obezbjeđenje vitalnih objekata. Zaprijetio je da će to uraditi JNA ukoliko ne urade civilne vlasti. Jakićeva delegacija dobila je odgovor da je narod ogorčen na vojsku, te da ni oni sami, kao delegacija, nisu sigurni. Otišli su iz grada.[25]

Krajem februara 1992. godine, po preporukama Badinterove komisije, proveden je referendum na kojem je bosanskohercegovačko stanovništvo odlučivalo da li će njihova zemlja ostati u sastavu Jugoslavije, koju su već napustile Slovenija, Hrvatska i Makedonija i koja se već bila pretvorila u zemlju srpske hegemonije. Rezultati referenduma, iako se većina Srba nije odazvala, bili su u korist odvajanja od Jugoslavije. Republička Vlada je 1. marta 1992. godine proglasila nezavisnost. Srbi su ubrzali pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu.[26] HDZ je 12. novembra 1991. godine proglasio Hrvatsku zajednicu Posavina, a šest dana poslije i Hrvatsku zajednicu Herceg Bosnu što je dodatno zaoštrilo situaciju u Jajcu gdje je procenat Hrvata bio visok i gdje su Bošnjaci očekivali saradnju sa njima. Jajce je, po zamislima osnivača HZ HB, trebalo biti uključeno u nju. Formiranje ovih zajednica još je više ohrabrilo Srbe u njihovim planovima formiranja etnički čiste Velike Srbije. Hrvatske zajednice pogoršale su odnose Hrvata i Bošnjaka. Lokalni hrvatski političari sve češće su odlazili u Hercegovinu, pa su se njihovi stavovi drastično mijenjali. Počeli su na različite načine uništavati povjerenje građana u bošnjačke političare, ističući njihovu inertnost u organiziranju odbrane. Istovremeno su pokušavali vrbovati viđenije Bošnjake na svoju stranu, a obične građane u svoje paravojne organizacije. Dok su Srbi držali punktove na svim izlazima iz grada, Hrvati su ih pravili po unutrašnjosti, na prilazima gotovo svim bošnjačkim selima. Imali su ih u Podmilačju, Raševiku, kod restorana Suton, ispred tvornice Alu-odlivaka, ispred ekonomije Divičani, prema Hranču i drugim mjestima. Preko njihovih punktova nije bilo prolaza bez dokumenata, a kako se radi većinom o selima, ljudi nisu imali običaj nositi dokumente kada idu na njivu ili u posjetu nekom susjednom selu. Redovno su provocirali bošnjačke prolaznike. Po formiranju Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u aprilu 1992. godine svi Hrvati iz TO su prešli u tu formaciju noseći sa sobom zaduženo naoružanje iako je prethodno bilo dogovoreno da oni koji napuštaju TO moraju ostaviti oružje.[27]

[25] Karadžić, *Jajce...*, 143-144.
[26] Begić Kasim, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991-1996)*, Bosanska knjiga i Pravni centar Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1997, 31-45, 71-79.
[27] Karadžić, *Jajce...*, 158-171.

2.3. Opsada i odbrana Jajca

Prva ratna djelovanja velikosrpskog agresora počela su 21. marta 1992. godine u 23 sata i 15 minuta na Ljoljiće i Čerkazoviće. Ta sela su napadnuta artiljerijom. Oštećeno je više kuća i rezervoar za vodu, a ovaj je događaj zabilježio i posmatrač Evropske zajednice (EZ) iz Banja Luke.[28] Dva dana poslije održan je sastanak sa Stanislavom Galićem, komandantom 30. partizanske divizije Petog korpusa JNA, u zgradi Ribnjaka. Na sastanku je bio i posmatrač EZ. Galić se pravdao da su napad izvršili ekstremisti koji nisu pod njegovom komandom. Tražio je da JNA uđe na punktove u unutrašnjosti jajačke teritorije. Na inicijativu posmatrača EZ, delegacija Jajca je taj zahtjev odbila, smatrajući da će vojska na taj način zauzeti grad. Ubrzo poslije napada na ova sela, u grad su stigli prvi prognanici. Zbog ovih događaja Općinski sekretarijat za narodnu odbranu donio je odluku da se proglasi vanredno stanje, sazove Skupština općine, da Općinski sekretarijat za narodnu odbranu zasjeda stalno, da se sva raspoloživa sredstva stave u funkciju odbrane, da se obavijeste nadležni organi u Sarajevu i sredstva informiranja i da se sa drugom stranom nastavi sa pregovorima u cilju smirivanja situacije. Međutim, pregovorima nije postignuto ništa. Vojnici 30. partizanske brigade Petog koprusa JNA, iz pravca Bravnica, zauzeli su položaje u prigradskom naselju Bage. Okupirali su Šedinac i Energoinvest. Postavili su jako utvrđenje na ulazu u Elektrobosnu. Tim činom su zauzeli cijelu industrijsku zonu. Četa Ćusine iz ove brigade se spustila na magistralni put za Bihać i zauzela ulaznu građevinu hidroelektrane Jajce I i tvornicu za preradu vode gradskog vodovoda. Srbi su kontrolirali proizvodnju elektične energije iako turbine nisu bile u njihovim rukama, ali su zauzimanjem ulazne građevine hidroelektrane Jajce I ostvarili mogućnost da ucjenjuju njen rad. Zaposjedanjem tvornice vode, kontrolirali su njenu distrubuciju u grad. Tokom sedmomjesečne opsade, stanovnici *Bosanske Venecije*, kako je u nekim turističkim vodičima nazivano Jajce, su patili od nedostatka vode i ubijani od srpskih granata u redovima na lokalnim izvorištima. Iznad ulazne građevine hidroelektrane Jajce I i tvornice za preradu vode Srbi su napravili jako vojno utvrđenje. Bošnjake i Hrvate, koji su radili na tim mjestima, su protjerali. Zauzeli su radiorelej na Ćusinama tako da su mogli osujetiti i signal državnih medija. Zauzimanjem repetitora na Opaljeniku (Vlašić) isključivali su signal Radio-televizije Sarajevo. Do kraja marta srpske snage su pod svoju kontrolu stavile dio teritorije općine Jajce. Zauzele su strateška mjesta i ukopale artiljeriju, a na putevima pojačale punktove (Vrata Ćaninog Polja, brdo Bag, punkt u selu Prisoje na putu Jajce-Jezero, punkt kod Šedinca i Energoinvesta, punkt u Dolabijama na putu prema Donjem Vakufu i planinu Bukovicu). Svi ovi punktovi su na relacijama prema Donjem Vakufu i Mrkonjić Gradu, a brda se nalaze iznad grada, pored tih komunikacija. Jajce je odsječeno i punktovima prema Banjoj Luci. Početkom aprila Jajce je bilo u potpunoj izolaciji. Na pregovorima sa JNA 31. marta 1992. godine ona je ponovo tvrdila da je na ovim položajima privremeno i zbog vježbi. Na sjednicama Izvršnog odbora Skupštine općine Jajce 5. i 7. aprila 1992. godine proglašena je mobilizacija TO, rezervne policije, civilne zaštite i formiran krizni štab od devet članova (po tri člana iz svakog naroda).[29] U aprilu su pripreme otpora ubrzane, a 7. aprila se desio vrlo značajan incident. Na kontrolnom punktu SJB Jajce kod sela Barevo, na putu ka Banjoj Luci,

[28] *Večernje novine*, Sarajevo, 27. mart 1992. godine.
[29] Karadžić, *Jajce...*, 180-183.

došlo je do ubistva jednog policajca i sedam rezervista JNA.[30] Prethodno je dogovoreno da vojnici koji se vraćaju sa ratišta u Hrvatskoj ostavljaju oružje na ratištu. Međutim, rezervisti su se vraćali pijani sa oružjem u autobusu Servistransa Donji Vakuf na njegovoj redovnoj liniji. Kada je policajac Franjo Ladan ušao u autobus radi kontrole putnika, jedan rezervista je okrenuo automatsku pušku na njega. Ladan je hrabro zgrabio cijev puške i okrenuo je prema krovu autobusa. U namjeri da zaštiti putnike, Ladan je poginuo. On je prva žrtva srpske agresije na jajačkoj općini. Ostali prisutni na punktu su potom otvorili vatru. Ustrijelili su svih sedam rezervista koji su sjedili na stražnjem dijelu autobusa. Šest putnika je povrijeđeno od strane rezervista. Momir Balić je telefonom kontaktirao predsjednika Midhata Karadžića i zaprijetio da će sve u Jajcu pobiti, a grad sravniti sa zemljom zbog ovog događaja. Situacija je smirena kada je dozvoljeno da dođe uviđajna ekipa JNA.[31]

Sredinom aprila 1992. godine za potrebe odbrane organiziran je nastavno-regrutni centar TO u Lendićima, kapaciteta sto polaznika. Tu su se obučavali momci koji nisu služili JNA, ali se vršila i doobuka starijih. Ovaj nastavno-regrutni centar je bio u funkciji sve do pada Jajca pod agresorsku vlast. To je bio pravi vojnički kampus u kojem se čak na kraju svakog turnusa polagala svečana zakletva. Sredinom aprila došlo je do predaje Donjeg Vakufa u ruke SDS-a.[32] Jajce je došlo u gotovo bezizglednu situaciju i potpunu blokadu.[33] Više nije bilo realnih šansi da se putem AVNOJ-a preko Donjeg Vakufa spoji sa snagama odbrane u Bugojnu i Travniku. Isključeni su svi telefoni (Jajce je bilo spojeno na glavnu poštu u Banjoj Luci). Voda i struja su puštani povremeno. U takvoj situaciji krizni štab je donio odluku da se šumski put od sela Kruščica preko Biljevina i Suhog Polja do Karaule (travničko selo) zaposjedne i brani svim mogućim sredstvima. Put je u početku više ličio kozijoj stazi, ali je kasnije preuređen tako da su njime mogla prolaziti čak i luksuzna kola. Međutim, dobrim dijelom puta sa obje strane u neposrednoj blizini nalazila se agresorska vojska, koja je granatiranjem, mitraljiranjem i snajperima ugrožavala bezbjednost na njemu. Inače, koristio se samo noću i to sa ugašenim farovima na vozilima. Za sedam mjeseci odbrane to je bila jedina komunikacija sa slobodnim dijelom teritorije. HVO je pokušao put staviti pod svoju kontrolu postavljanjem svog kontrolnog punkta, ali su ga snage TO iz travničke Karaule početkom jula uklonile. Međutim, HVO je do tada nanio velike štete logistici TO, oduzimajući pomoć koja je upućivana u Jajce, ali i puštajući dezertere TO-a da odu iz Jajca.[34]

Od marta su Srbi počeli izlaziti iz grada. U početku samo preko noći, ujutro se vraćajući, ali 11. maja 1992. godine otišli su gotovo svi. Razlog je navodno bio što je općinski krizni štab donio odluku da se do tog datuma mora predati sve nelegalno naoružanje u SJB. Otišli su jer su se uvjerili da Jajce ne mogu uzeti iznutra, kako su to uradili u Donjem Vakufu, i odlučili su ga zauzeti spoljnim

[30] AIIZ, inv. br. 2 - 5854, JNA, 5. korpus, op. str. pov. broj: 350-2, Banja Luka, 9. april 1992. godine; AIIZ, inv. br. 2 - 5858, JNA, 5. korpus, op. str. pov. broj: 368-1, Banja Luka, 20. april 1992. godine.

[31] Krzić, *Svjedočiti…*, 332; Karadžić, *Jajce...*, 183-186.

[32] ICTY, JNA, 5. korpus, 30. partizanska divizija, broj: 764-1, *Zabeleške sa sastanka sa predstavnicima SO D. Vakuf i Bugojno*, 14. april 1992. godine; ICTY, JNA, 5. korpus, 30. partizanska divizija, broj: 174-74, *Vanredni borbeni izveštaj*, 14. april 1992. godine; AIIZ, inv. br. 2 - 5859, JNA, 5. korpus, op. pov. broj: 411-2, *Izvještaj pomoćnika komandanta za CP*, Banja Luka 13. maj 1992. godine; AIIZ, inv. br. 2 - 5850, MUP RS, SJB Srbobran, broj: 11-25/01-325/93, Srbobran (Donji Vakuf), 4. oktobar 1993. godine.

[33] AIIZ, inv. br. 2 - 5843, ARBiH, ŠTO, pov. broj: 02/349-68, *Naredjenje*, Sarajevo, 11. juni 1992. godine.

[34] AIIZ, inv. br. 2 - 5844, ARBiH, ŠTO, pov. broj: 02/349-72, *Naredjenje*, Sarajevo, 12. juni 1992. godine.

napadom. Tog dana hiljade Srba je otišlo, a među njima i pripadnici TO, rezervne policije i članovi kriznog štaba srpske nacionalnosti, te „Dobrovoljački odred“ koji je po procjenama brojao oko sto boraca.[35] Krizni štab je sastavio komisiju za pregled napuštenih kuća i stanova. Pronađeno je dosta oružlja, municije, hrane i sanitetskog matrijala. To Srbi nisu smjeli ponijeti jer su morali preći preko kontrolnih punktova MUP-a i TO. Distributivni centar „Angropromet“ Jezero obustavio je isporuku brašna i drugih potrepština Jajcu. Ubrzo je došlo do nestašice hrane, cigareta, nafte i drugih potrepština. Iz šipovačkog sela Mujdžića 21. maja 1992. godine protjerani su Bošnjaci. Javio se humanitarni problem, gdje smjestiti muhadžire. Odlučeno je da se smjeste u novoformirani izbjeglički centar hotel „Turist.“ Pojavio se problem i sa Hrvatima koji su tražili polovinu napuštenog prostora iako je njihovih izbjeglica bilo dosta manje. Da bi zaplašili stanovništvo, u noći 20/21. maj 1992. godine Srbi su pucali po gradu svim raspoloživim sredstvima sa visova koje su zauzeli. U maju su incidenti bili sve češći, ali i po intenzitetu daleko jači od onih u proteklim mjesecima. Dragan Miličić, predsjednik samoproglašene *srpske opštine Jajce*, 16. maja 1992. godine telefonom je kontaktirao Midhata Karadžića. Srbi su mogli telefone uključivati i isključivati kada im zatreba. Zahtjevao je bezuslovnu kapitalaciju ističući da ne postoje nikakve šanse da se Jajce odbrani i da će stanovništvo samo bespotrebno stradati. Istovremeno je HDZ pokušavao uspostaviti kontrolu nametanjem HZ HB. Prihvaćen je njegov prijedlog o formiranju Zajedničke komande TO-HVO. Za komandanta je postavljen Boro Đaković. Obje vojne formacije su zadržale punu samostalnost i slobodu izvođenja borbenih dejstava, ali su se obavezale na zajedničke akcije.[36]

Opći napad otpočeo je u srijedu, 27. maja 1992. godine u 15 sati i 5 minuta. Granate i kuršumi svih kalibara padali su nasumice po gradu i okolnim naseljima. Da je interes zločinaca bio da što više uplaše i ubiju civila, svjedoči i dan koji su odabrali za opći napad. Naime, u Jajcu je srijedom pazarni dan. O silini napada govore i podaci da je samo na kompleks zgrada Suda, Općine i MUP-a palo 17 granata. Granatirana je i autobusna stanica, prostor ispred gradske pekare, pred kojom se u tom momentu našlo desetine građana koji su došli kupiti hljeb. Osim ovih objekata, više puta pogođena je Elektrobosna u kojoj su se nalazile velike količine žive. Nastala je opasnost da ona iscuri, a kako se skladište nalazilo blizu Vrbasa, moglo je doći do velike ekološke katastrofe.[37] Vinac i Jezero su odsječeni.

U Vincu je formirana prostorna jedinica TO. U Torlakovcu, donjovakufskom selu koje je naslonjeno na Vinac, a čije stanovništvo nije prihvatilo odluku predsjednika Općine Kemala Terzića o kapitulaciji, bila je jedinica Zelenih beretki. TO Jajce joj je dostavila oružje. Dan poslije općeg napada na Jajce, borci TO iz Vinca izveli su pješadijski napad na srpsko uporište u Bavru odakle su istjerali srpske teritorijalce. Pripadnici TO imali su jednog poginulog. Poslije ovog uspjeha, napali su i na druga srpska utvrđenja oko Vinca. Izgledalo je kao da će početak agresije po četnike proći neslavno, posebno ako se tome pridoda uspješna akcija boraca iz Biokovine na Bukovici 1. juna 1992. godine koji su zauzeli sve srpske položaje i neprijatelju nanijeli velike gubitke.[38] Međutim,

[35] *Prethodna operativno taktička analiza-odbrana teritorije općine Jajce*, 3.
[36] Karadžić, *Jajce...*, 202.
[37] *Oslobođenje*, Sarajevo, 2. juni 1992. godine.
[38] *Glas srpski*, Banja Luka, 5. juni 1992. godine, 4.

bez borbenog iskustva nisu znali niti su mogli sami zadržati osvojene položaje tako da su se četnici konsolidirali i krenuli u protunapad. Bukovica je izgubljena, a četnici su se vratili na svoje položaje. Potom su ih kvalitetno utvrdili i zaminirali sve prilaze. Bila je to najveća šansa koju su pripadnici TO ostvarili, a potom izgubili tokom odbrane Jajca jer je Bukovica dominantan zemljišni objekat za odbranu Jajca, ali i za oslobađanje Bravnica u kojima je bila srpska koncentracija snaga. Da je TO zadržala Bukovicu, bez većih naprezanja mogla je zauzeti industrijsku zonu i Bravnice, te odbraniti Vinac, Torlakovac (sa okolnim donjovakufskim selima Doganovci, Sokolina i Dobro Brdo), Riku, Šeriće, Kokiće i Dogane. Bukovica je bila značajna i zbog makadamskog puta: Jajce-Skela-Rika-Krezluk-Kokići-Karulska gora-Turbe-Travnik. Sa Bukovicom pod svojom kontrolom, TO je mogla zaposjesti putnu komunikaciju, spomenutim pravcem prema Travniku, i Jajce ne bi imalo problema sa povezivanjem ka srednjoj Bosni. Ovaj put, iako makadamski, ipak je daleko kvaliteniji i sigurniji od onoga koji je korišten preko Suhog Polja. Nažalost, zbog nespremnosti komandi TO i HVO, ove mogućnosti su trajno izgubljene i ubrzo nakon toga sva nabrojana sela su pala uključujući i Biokovine. Za ovaj neuspjeh općinske vlasti optužile su komandanta zajedničke komande, Boru Đakovića, jer nije dopustio da se na Bukovicu popnu pripadnici TO Vinac koji su se bili ponudili.[39] Poslije ovoga, TO je napustila zajedničku komandu. Jedinice 30. partizanske divizije Vojske Republike Srpske (VRS), koja je nastala transformacijom JNA u nju,[40] nakon povratka na Bukovicu, počele su ofanzivu na Vinac. Poslije dva dana jakog artiljerijskog djelovanja, izvele su i pješadijski napad. U Vincu je odbrana bila loše organizirana. Komandant prostorne jedinice, voda TO Vinac, bio je Derviš Kilim Keko. U magacinu je bilo malo naoružanja: desetak pušaka M48, tri automatske puške, dvije poluautomatske i nešto eksploziva. To je uz privatno lovačko naoružanje bilo sve čime se moglo računati na odbranu. Okolna sela su bila još lošije naoružana. Izuzetak je bilo selo Kasumi gdje je uspostavljena prava linija odbrane. Četnici su 3. juna 1992. godine dali ultimatum za predaju. Kilim je potpisao kapitulaciju.[41] Poslije pada Vinca, stanovništvo se šumskim putevima preko Šerića, Bavra i Kokića uputilo u pravcu Travnika. Na tom putu zbjeg je granatiran. Ubijeno je nekoliko civila, a dvoje starijih su zbog prevelikih napora umrli u putu. Svi koji su ostali u Vincu su likvidirani ili zatočeni u logor Manjača. Ubijali su čak i invalidne osobe.[42] Istog dana snage 19. partizanske

[39] Ovaj razlog ne izgleda ubjedljivo jer Đaković nije imao ovlasti da im zabrani da je komanda Općinskog štaba TO naredila Vinčanima da preuzmu od Biokovaca Bukovicu. Da je TO Jajce shvatila značaj Bukovice, mogla je poslati jedinicu iz grada ili Dnolučkog odreda. Đaković to ne bi mogao, čak i da je htio, ničim spriječiti. Stvarni razlog bilo je natezanje ko će se popeti na Bukovicu, HVO ili TO za što nije bilo vremena. U to vrijeme mnogi su razumijevali da se rat vodi na kućnim pragovima. Ni Srbi nisu imali bolje razumijevanje. Tek nakon što su vratili Bukovicu, inžinjerijski su utvrdili položaje kojima su minirali prilaze. Do tada na njoj nisu imali linija odbrane niti mjera kvalitetnog borbenog osiguranja. Posjedali su je potpuno nespremni. Nakon pretrpljenih gubitaka i povratka bez borbe, uredili su linije odbrane sa svim potrebnim mjerama njihovog osiguranja. Što se tiče Đakovića, TO ga je optuživala za izdaju i saradnju sa HVO. Međutim, iako Hrvat po nacionalnosti, on je i u srednjoj Bosni ostao u ARBiH. Bio je pripadnik 305. bbr., a potom i na dužnosti u komandi Sedmog korpusa. Uživao je zavidan ugled kod komandanta 305. bbr., Halida Dedića, i komandanta Sedmog korpusa, Mehmeda Alagića. Umro je prirodnom smrću na borbenom zadatku u rejonu Treskavice za vrijeme izvođenja operacije deblokade Sarajeva u ljeto 1995.

[40] AIIZ, inv. br. 2 - 5860, JNA, 5. koprus, op. pov. broj: 414-2, Regulisanje statusa AVLiGL, Banja Luka, 7. maj 1992. godine.

[41] O tome je izvjestila i banjalučka štampa. Up: *Glas srpski*, Banja Luka, 9. juni 1992, 5. Original dokumenta koji je Kilim potpisao, dospio je u posjed HVO nakon oslobađanja Jajca 1995. Nalazi se u privatnoj zbirci dokumenata Z. T.

[42] MUP, SJB Jajce, depeša br: 13-1/02-700/96, Vinac, 22. maj 1996.

brigade VRS i SJB Donji Vakuf zauzele su Torlakovac i u Doganovcima se spojile sa mrkonjićkim snagama koje su zaposjele Vinac. Nakon toga snage 19. partizanske brigade i SJB Donji Vakuf okupirale su Sokolinu i Dobro Brdo.[43] Četnici su usmjerili snage prema Rici, Biokovinama, Šerićima i Doganima. Kada je Vinac već pao, iz Jajca je krenula grupa Zelenih beretki u ispomoć. Prošla je neopaženo preko šuma, kroz srpski raspored. U Vincu je zatekla paljevine i posmrtne ostatke ubijenih. Srpska sredstva informiranja objavila su da su Vinac i Torlakovac spalile Zelene beretke.[44] Pod Zelenim beretkama u srpskim izvorima ima se podruzumijevati TO Republike Bosne i Hercegovine jer je srpska propaganda tako nazivala. Do 25. juna 1992. godine jedinice 19. partizanske brigade i SJB Donji Vakuf primakle su se Kokićima. Mještani su ranije napravili usmeni sporazum sa komšijama iz susjednog srpskog sela Grdovo o međusobnom nenapadanju. Nisu bili spremni na odbranu. Grdovljani su sa policijom iz Donjeg Vakufa (46 policajaca) 25. juna 1992. godine napali Kokiće. Izvještaj SJB Srbobran tvrdi da je u Kokićima pružen *dosta jak otpor*. Poginula su dva borca 19. partizanske brigade, a jedan policajac SJB Donji Vakuf je ranjen. Nakon ulaska u selo, srpske snage su protjerale civile. Izvještaj navodi da je veći broj ekstremista poginuo ili zarobljen.[45] Međutim, svi poginuli su, zapravo, zarobljeni i potom strijeljani. Strijeljano je 14 muškaraca.[46]

Snage TO u Jezeru su organizirale bolji otpor nego snage u Vincu jer su prva borbena iskustva sa srpskim teritorijalcima i paravojnim jedinicama imale krajem marta. Uspostavile su kružnu odbranu oko naselja. Snabdjevale su se noću preko jezera na drvenim čamcima. Selo je kopneno odsječeno od Jajca radi čega je 26. maja 1992. godine TO pokušala probiti kopneni koridor, ali nije uspjela. Istog dana kada su otpočeli napad na Jajce, 27. maja 1992. godine, četnici su izveli pješadijski napad na Jezero. Posljednje majske noći većina civilnog stanovništva čamcima je evakuirana na slobodnu teritoriju. Sa njima se povukla i glavnina branitelja. Ostali su samo najodlučniji sa 13 naoružanih momaka iz Šipova koji su se u međuvremenu uspjeli probiti do Jezera. Oni su ostali da zaštite 40-tak civila koji su odbili da se povuku. Među njima je bila i spomenuta grupa komunista, koji su vjerovali obećanjima da se civilima neće ništa desiti. Preostali branioci Jezera planirali su se sa ostatkom civila povući tokom noći 1/2. juni 1992. godine, ali je te noći bila jaka mjesečina te je jezero bilo vidno. Odustali su sa namjerom da se sutradan probiju kopnom. Jezero je palo, a 34 bošnjačka civila su ubijena. O tom zločinu izvjestila je i srpska komisija (Udovičić Nikola, Kizić Borislav i Čulić Miodrag).[47] Gubitkom ova dva velika sela, Vinca i Jezera, slobodna teritorija se znatno umanjila, a srpski obruč oko Jajca stegao. Otprilike u to vrijeme, formirana je linija odbrane koja je oko Jajca iznosila približno 136 km.[48] Ta linija odbrane, za općinu sa malim brojem Bošnjaka i Hrvata kao njenim braniteljima, bila je ogromna, ali se ipak, sa određenim promjenama, održala do kraja oktobra 1992. godine. Ohrabrene početnim uspjesima, srpske paravojne snage i teritorijalci, ojačani vojnicima VRS, nastavile su sa napadima. Međutim, iako je pad Vinca i Jezera napravio pometnju

[43] AIIZ, inv. br. 2 - 5850, MUP RS, SJB Srbobran, broj: 11-25/01-325/93, Srbobran (Donji Vakuf), 4. oktobar 1993.
[44] *Glas srpski*, Banja Luka, 25. juli 1992, 10.
[45] AIIZ, inv. br. 2 - 5850, MUP RS, SJB Srbobran, broj: 11-25/01-325/93, Srbobran (Donji Vakuf), 4. oktobar 1993.
[46] MUP, SJB Jajce, depeša br: 13-1/02-700/96, Vinac, 22. maj 1996.
[47] Karadžić, *Jajce...*, 221-268.
[48] *Prethodna operativno-taktička analiza – odbrana teritorije općine Jajce*, 11.

među braniocima, ipak je odbijena srpska ofanziva. Najžešće borbe vođene su na liniji: hidroelektrana Jajce II-Vlasinje-Liskovica-Barevo-Borci-Gornje Mile-Donje Mile-Navis (sjeverna linija odbrane Jajca). I na drugim linijama su se vodile borbe, ali su na ovoj bile najteže sve do pada Jajca. Ova linija odnijela je najveće žrtve branioca, ali i agresora. Najozbiljnije napade agresor je poduzimao na toj liniji, iz pravca Šipova i Mrkonjić Grada. Zbog žestine napada sjeverna linija odbrane je tokom narednih mjeseci na nekim pravcima popuštala i uspostavljane su nove linije bliže gradu. Probijanjem sjeverne linije odbrane, krajem oktobra, četnici su ušli u Jajce. Od juna su prognanici u sve većem broju stizali u grad i sela na slobodnoj teritoriji. Sve dominantne zemljišne objekte oko grada, na koje se mogla nasloniti odbrana, izuzev Gole planine, Hranča i Huma, zaposjeo je srpski agresor. Sa Bukovice i Ćusina optički je nadzirao grad i bližu okolinu. Djelovanjem snajpera, protivavionskih mitraljeza, protivavionskih topova, puškomitraljeza i bestrzajnih topova kontrolirao je gotovo svaki ćošak u gradu i prigradskim naseljima. Oba mosta preko Vrbasa, koji povezuju naselja i sela sa desne strane rijeke sa gradom, pokrivao je pješadijskom vatrom kao i oba mosta preko Plive koji povezuju centar grada sa Pijavicama i Varošnicama. Jedini siguran most preko Vrbasa bio je u Prudima, ali su pristupni putevi do njega, sa obje obale Vrbasa, također bili pod vatrom agresora sa Ćusina i Bukovice. Nije se moglo ni do bolnice bezbjedno stići jer je bila meta artiljerijskih napada kao i ulice koje su vodile do nje. Kod klaonice, u zaklonu vrba, napravljena je skela za prijelaz sa jedne na drugu stranu Vrbasa.

Agresor je 11. juna 1992. godine poduzeo novu ofanzivu. Zauzeo je sela Brda i Vlasinje, na sjevernom pravcu, i provalio u Barevo. Dan poslije, iz pravca Bukovice, granatirao je linije odbrane na Milama sa vjerovatnim ciljem spajanja snaga u rejonu Carevog Polja. Granatiranje i bombardiranje grada uvijek je pratilo dešavanja na frontu. Najteže je bilo poslije srpskih neuspjeha i velikih gubitaka. Krizni štab, bez Hrvata koji su ga napustili, donio je odluku o protunapadu koji je otpočeo ujutro 13. juna 1992. godine. Akcija je bila uspješna. Desetine četnika je likvidirano. Zarobljen je borbeni transporter i oštećen jedan tenk. Oslobođeno je sve što je dva dana ranije izgubljeno. Vraćene su linije odbrane na Vlasinje. Međutim, došlo je do nesuglasica između TO i HVO oko ratnog plijena. Naime, poslije akcije TO pojavio se pukovnik Filip Filipović iz Travnika koji je zahtjevao polovinu ratnog plijena iako HVO nije učestvovao u borbenim dejstvima. Tada su vojnici TO, iz revolta, zapalili oštećeni tenk. Transporter su dovukli u grad. Cijeli dan su ga vozali po gradu. Građani su bili oduševljeni, a agresor nije granatirao, vjerovatno se plašeći za živote svojih 12 zarobljenih vojnika koji su zajedno sa transporterom dovedeni u grad. Građani su transporter posipali cvijećem.[49] Četiri dana poslije, položaji su ponovo izgubljeni. Sredinom juna uspostavljena je nova linija: hidroelektrana Jajce II-Barevo-Gola Planina-Podovi-Gornje Mile-Donje Mile-Navis-Tehnička škola-Rezervoar-Pijavice-Kerpić-Horovo-Biokovine-Božikovac-Suho Polje-Dobretići-Milaševci-hidroelektrana Jajce II. Borbe su se nastavile, a u julu su Ćanino Polje i hidroelektrana Jajce II postali najžešća poprišta. Na Ćaninom Polju su zarobljena četiri agresorska vojnika oboljela od šuge i mišije groznice.[50] Električna energija, ustvari kontrola na hidroelektranama, bila je akutan

[49] *Oslobođenje*, Sarajevo, 18. juni 1992. godine, 6.
[50] Ibidem, Sarajevo, 11. juli 1992. godine, 5.

problem „SAO Krajine“. Snage TO i HVO su držale hidroelektrane Jajce I i II. Treću elektranu na Vrbasu, Bočac, držali su Srbi od početka agresije, ali ona nije bila dovoljna za cijelo područje na kojem su uspostavili svoju kontrolu niti se mogla staviti u funkciju bez hidroelektrane Jajce II. To se vidi i iz izjava srpskih političara koji su posjećivali linije, bodreći pripadnike VRS-a da što prije zauzmu hidroelektrane. Momo Bulajić, predsjednik kluba poslanika SDS-a, u banjalučkoj skupštini je izjavio da za njega *više znači zauzimanje hidroelektrana* jer *u Banjaluci je stala kompletna privreda, preduzeća uopšte ne rade i struja bi za sve nas predstavljala spas...nadam se da će sijalice u Banjaluci zasijati*.[51] Koliki su problem za srpske vlasti u okupiranoj Bosanskoj Krajini predstavljali branitelji Jajca, ilustrativno pokazuje članak *Glasa srpske* koji govori o problemima snabdijevanja električnom energijom u Banjoj Luci: *Bočac jedva radi 6 sati dnevno...u Banjaluci struja domaćinstvima može samo svakih 7 do 15 dana, najviše dva-tri sata, poslije prioriteta... razmišljalo se da se domaćinstvima struja skroz isključi...već četiri mjeseca snabdjevanje električnom strujom otežano...domaćinstva su u početku imala struju svaki drugi, pa svaki treći, svaki peti, pa onda osmi dan*...“ U istom broju daju se preporuke o ekonomičnijoj potrošnji.[52] Vjerovatno iz tih razloga su pripadnici VRS-a na tom pravcu poduzimali žestoke napade. Tako su njihovi napadi na ove objekte krenuli od početka rata i često se ponavljali. Dešavalo se da radnici danima nisu mogli napustiti objekte, a u postrojenjima je često dolazilo do velikih poplava i oštećenja. U Jajcu nije bilo problema sa električnom energijom, ali su Srbi granatiranjem oštećivali dalekovode i trafo stanice kako bi ucjenom njihovog bezbjednog popravka dobili njen dio. U takvim situacijama, čelnici Jajca i Banja Luke su se sastajali i ugovarali primirje dok ekipe otklone kvarove na dalekovodima i trafo stanicama. Jajčani su bili ucijenjeni puštanjem električne energije prema srpskoj teritoriji, a Srbi su zauzvrat puštali vodu na ulaznim građevinama hidroelektrane Jajce II (podzemnim kanalom) ispod Ćusina i dopuštali otklanjanje kvarova na elektro sistemu.[53] Kad god bi im Jajčani prekinuli isporuku električne energije, oni su uzvrćali zatvaranjem ventila na ulaznim građevinama hidroelektrane i granatiranjem dalekovoda i trafo stanica.

Transport kupljenih roba u srednjoj Bosni za Jajce odvijao se vrlo teško jer je put od Travnika bio vrlo opasan. Problem u logisticiranju TO pravio je i HVO na svojim kontrolnim punktovima iz pravca Travnika. Svaki odlučniji otpor uvođenju vlasti HZ HB u Jajcu odražavao se na transport roba i materijalno-tehničkih sredstava. HVO je zaustavljao, pretresao, a počesto i pljačkao konvoje hrane i strateških materijala na svojim kontrolnim punktovima u srednjoj Bosni i zapadnoj Hercegovini. Zbog nastalih nesuglasica između HDZ i SDA 15. jula 1992. godine održan je sastanak Skupštine općine kako bi se riješili navedeni problemi. Odbornici su dali saglasnost Nikoli Biliću (HDZ), predsjedniku Izvršnog odbora, da sastavi novi izvršni odbor, bez Srba koji su otišli. Sljedeći sastanak održan je 27. jula 1992. godine kada su predstavnici Bošnjaka napustili Skupštinu zbog Bilićevog prijedloga uvođenja i priznavanja vlasti HZ HB. Srbi su u sredstvima informiranja tim povodom likovali: *Nikola Bilić je beskompromisan. HB ili ništa, a Alijina TO u Jajcu nema šta da traži*.[54] Bošnjaci su njegov prijedlog shvatili kao ukidanje legitimnih organa vlasti. HDZ je zahtijevao

[51] *Glas srpski*, Banja Luka, 18. august 1992. godine, 7.
[52] Isto, Banja Luka, 2. oktobar 1992. godine, 4.
[53] *Večernje novine*, Sarajevo, 23. oktobar 1992. godine, 4.
[54] Ibidem, Sarajevo, 25. juli 1992. godine, 10.

sazivanje nove skupštine koja je održana 3. augusta 1992. godine. Opet je Bilić ponovio svoj zahtjev i uvođenje vlade vlasti HZ HB. Sukob je riješen kompromisom. SDA je prihvatila glasanje po tom pitanju jer je imala dva poslanika više od HDZ-a, a i očekivala je da će odbornici nenacionalnih stranaka glasati protiv prijedloga HDZ-a jer su većinom bili bošnjačke nacionalnosti. Prevarila se u toj procjeni. Uz velike poteškoće, prijedlozi HDZ-a su otpali tijesnim rezultatom glasanja jer su četiri odbornika SDP-a glasali za vladu HVO. Zbog neuspjeha uvođenja HZ HB, trojica pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) upali su u Karadžićev stan, pretukli ga i odveli do njegove kancelarije u Općini gdje su ga tjerali da potpiše pristupnicu HZ HB. Prijetili su mu smrću. Tortura je trajala nekoliko sati dok nije intervenirala specijalna četa Bosna kojom je komandovao do tada već legendarni borac i heroj odbrane Rahman Šečić, prijeratni član PL i komandir Zelenih beretki. Šečić je sa svojim momcima spasio Karadžića i spriječio uvođenje HZ HB. Za pretpostaviti je da, fizički krhki Karadžić, ne bi mogao izdržati torturu i da bi bio prisiljen potpisati saglasnost o prihvatanju vlade HVO.

Nekoliko stotina Bošnjaka iz Bosanske Krajine, koji su bili na radu u inostranstvu, početkom srpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu vojnički su se organizirali u Sloveniji i Hrvatskoj i krajem juna su došli u srednju Bosnu.[55] Bili su zainteresirani da dođu na jajačko bojište jer bi tako bili bliže za oslobađanje svog zavičaja. Legalne jajačke vlasti dogovorile su njihov dolazak i angažman.[56] Međutim, nastupili su problemi u vezi sa smještajem i hranom, ali i sa HVO kojem su zasmetali u provođenju planova HZ HB. Smetali su mu Krajišnici iako je on od početka rata dovodio beskorisna pojačanja iz Hercegovine i srednje Bosne. Bez obzira na protivljenje HVO-a, dio Prvog krajiškog bataljona stigao je u Jajce 13. augusta. Razmješteni su po bošnjačkim selima, u privatnim kućama i školama. Domaćini su im davali hranu.[57] Dolazak Krajišnika nije pozitivno uticao na jačanje zajedničke odbrane jer ga je HVO doživljavao kao prijetnju. On je od sredine

[55] ICTY, ARBiH, ŠTO, Odsjek Visoko, *Problemi u vezi prihvata sredstava i dobrovoljaca u Splitu i Zagrebu*, Visoko, 28. juni 1992. godine; ICTY, ARBiH, ŠTO, ovlaštena osoba za odbrambene pripreme, *Izvještaj o stanju opreme i materijala u jedinici,* Basel, 16. juli 1992. godine; ICTY, ARBiH, GŠ OS, broj: 02/635-1, *Formiranje RJ 'Prvi krajiški bataljon*, *Naređenje,* Sarajevo, 19. juli 1992. godine; ICTY, ARBiH, Prva krajiška brigada, broj: 01-61/92, *Naredba*, Travnik, 25. septembar 1992. godine; ICTY, ARBiH*,* Prva i sedma krajiška brigada, broj: 01-5/92, *Izvještaj o stanju i problemima u formiranju 17. brdske brigade*, Travnik, 28. novembar 1992. godine; Bošnjak, *Portret Krajišnika: Čovjek sa dvanaest rana*, Travnik, 25. april 1994. godine, 22, (Podlist Krajišnik, 12); ICTY, BiH, Vojska Federacije, 517. VKbbr, pov. broj: 04/1-769-1, *Dostava podataka*, Sanica, 28. maj 1997. godine; http://www.slobodanpraljak.com/, MORH, SIS, broj: 512-18-06/02-97-326-16, Službena zabilješka, Zagreb, 2. septembar 1997. godine;

[56] Pod legalnim vlastima podrazumijevaju se organi vlasti koji su priznavali vrhovnu vlast Republike Bosne i Hercegovine, odnosno vlast koja je izabrana na izborima 1990. godine. Za Jajce se mora praviti terminološka razlika između legalnih vlasti i vlasti HZ HB, koja je bila nelegalna jer nije izabrana na izborima 1990. godine i čije je odluke o samoformiranju poništio Ustavni sud Republike Bosne i Hercegovine, kako bi se u tekstu mogla razlikovati legalna vlast od nelegalne vlasti HZHB, odnosno kako bi čitaoci znali na koju se vlast misli jer je bilo dvovlašće.

[57] ICTY, ARBiH, Prvi krajiški bataljon, broj: 01-33/92, Travnik, 24. august 1992. godine; ICTY**,** ARBiH, Prvi krajiški bataljon, broj: 01-05, Travnik, 12. septembar 1992. godine; ICTY, ARBiH, Prvi krajiški bataljon, broj: _/92,*Spisak,* Travnik, 15. august 1992. godine; ICTY, ARBiH, Prva bosansko-krajiška brigada, broj: 01-09/92, *Naređenje*, Travnik, 23. august 1992 godine; ICTY, ARBiH, 1. bosansko-krajiška brigada, broj: 01-33/92, Travnik, 24. august 1992. godine; ICTY, ARBiH, Prvi krajiški bataljon, broj: 01-05/92, *Spisak,* Travnik, 12. septembar 1992; ICTY, ARBiH, Prvi krajiški bataljon, broj: 02-12/92, *Naređenje*, Travnik, 25. septembar 1992. godine; ICTY, ARBiH, Prva bosansko-krajiška brigada, broj: 02-39/92, *Zahtjev sektoru logistike 1. B.K. brigade*, Travnik, 2. oktobar 1992. godine; ICTY, ARBiH, Prva bosansko krajiška brigada, *Trebovanje*, Travnik, 13. oktobar 1992. godine.

augusta počeo evakuaciju civila.[58] Ubrzo su i njegovi vojnici počeli napuštati područje općine. Ipak, vojnička snaga koja se gubila odlaskom dijela boraca HVO-a, nadoknađena je dolaskom Krajišnika tako da snage odbrane nisu pretpjele nikakve posljedice. Povećanje pripadnika ARBiH u odnosu na HVO, ojačalo je pozicije legalnih organa vlasti. HVO više nije davao ultimatume za prihvaćanje vlasti HZ HB. Zbog nastalih međusobnih problema, u posjetu Jajcu su stigli Dario Kordić i Tihomir Blaškić. Poslije njihove posjete, HVO je napustio liniju na najkritičnijoj tački odbrane (sela Gornje i Donje Mile) bez ikakvih napada agresora.[59] ARBiH se konsolidirala i uspostavila novu liniju odbrane: Sivi Dom-Vrbica-Fratarski Gaj-Šehalića Tekija. Nova linija odbrane za nekoliko kilometara se primakla gradu.

2.4. Okupacija Jajca – oktobar 1992.

Prvi krajiški korpus VRS je 9. augusta počeo sa jakim pješadijskim napadima u rejonu Gole Planine. To je bila za njih jedna od napogubnijih ofanziva. Borci ARBiH su ih pustili da priđu blizu linijama odbrane sa tenkovima, transporterima i pješadijom, a onda su iznenada prešli u protunapad nanoseći im velike gubitke u ljudstvu i tehnici. Preživjeli pripadnici Prvog krajiškog korpusa su u paničnom bijegu skakali sa visokih stijena. Dva transportera su im uništena, a nekoliko desetina ih je poginulo. Njihova propaganda priznala je da se vode teške *dvodnevne borbe* koje *su ipak pokazale da će borba za Jajce biti teška i krvava*.[60] Za te velike uspjehe, Sefer Halilović je pohvalio hrabre branitelje Jajca: *…neka njihova borba protiv zločinaca posluži kao primjer (...) herojska borba pripadnika Armije RBiH u Jajcu (...) pokazuje da će četnicima brzo doći kraj*.[61] Sredinom augusta 30. krajiška divizija (KrD), koja je u međuvremenu preimenovana iz partizanske u krajišku, obnovila je ofanzivu sa ciljem zauzimanja grada i lijeve obale Vrbasa, te hidroelektrana Jajce I i Jajce II.[62] Najžešće bitke vođene su na platou Gole Planine i Podova. Jedinice 30. KrD spuštale su se prema Carevom Polju, sjevernom predgrađu.[63] Spajanje neprijateljskih snaga na Carevom Polju je onemogućeno, a borbe su nastavljene i narednih dana. Udari jedinica 30. KrD nisu prestajali.[64] Ovo je bila jedna od najvećih ofanziva neprijatelja koji je koristio avione. Tukli su linije odbrane i civilna naselja kasetnim i napalm bombama, *krmačama* i raketnim projektilima. Nemilosrdno su mitraljirali po gradu i prigradskim naseljima.[65] U sklopu ove operacije 30. KrD planirala je presjeći

[58] Ubrzo je počela jedna od najvećih ofanziva VRS na Jajce u dotadašnjem periodu njegove odbrane. Up: AIIZ, inv. br. 2 - 5849, VRS, 1. KK VRS, str. pov. broj: 44-1/305, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 17. august 1992. godine.
[59] *Glas srpski*, Banja Luka, 23. august 1992, zadnja strana.
[60] *Glas srpski*, 13. august 1992, naslovnica.
[61] *Oslobođenje*, Sarajevo, 16. august 1992, 2.
[62] AIIZ, inv. br. 2 - 5849, VRS, 1. KK VRS, str. pov. broj: 44-1/305, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 17. august 1992. godine.
[63] *Glas srpski*, Banja Luka, 18. august 1992, naslovnica.
[64] Ibidem.
[65] *Oslobođenje*, Sarajevo, 15. august 1992, 6.

koridor Jajce-Turbe i na tom pravcu spojiti svoje 19. pješadijsku (Donji Vakuf) i 22. laku pješadijsku brigadu (Kotor Varoš). Međutim, u tome nije uspjela.[66] Ofanziva je slomljenja, a pripadnici VRS-a su priznali velike gubitke. Kod njihovih vojnika vladao je natprirodni strah. Jedan ranjeni pripadnik VRS-a, koji je učestvovao u borbama na Vlasinju, tvrdio je novinaru *Glasa srpske*, da su ih borci Armije RBiH napadali sabljama i na konjima, a obučeni u staru tursku odjeću sa turbanima oko glava. Od straha su vojnici VRS-a, u bijegu skakali niz stijene korita Vrbasa. Mnogi su ranjeni, zapravo, bili polomljeni od tih skokova.[67] Početkom septembra 1992. godine Prvi krajiški korpus VRS-a ponovo je pokušavao presjeći koridor Turbe-Jajce i time Jajce dovesti u potpuno okruženje.[68] Zadatak presjecanja jajačkog koridora imala je 22. laka pješadijska brigada.[69]

Početkom septembra pristigla je i Sedma krajiška brigada Armije RBiH. Ona se odmah angažirala na probijanju puta: Karaula-Kokići-Krezluk-Rika-Skela. Imala je namjeru, nakon oslobađanja Kokića i Grdova, u sadejstvu sa jajačkim snagama, zaposjesti planinsku gredu od Grdova do Bukovice i zatim Ćusine. Tek tada bi koridor uz Riku prema Karauli bio siguran. Komandant brigade, Fikret Ćuskić, i komanda Općinskog štaba TO Jajce su procijenili da put preko Suhog Polja u zimskim uslovima neće biti upotrebljiv što bi dovelo u ozbiljnu opasnost odbranu jajačke općine i prehranjivanje stanovništva. Krajišnici su bili izuzetno borbeni. U jakom i iznenadnom napadu 6. septembra Sedma krajiška brigada je oslobodila veliki dio teritorije od Karaule do Grdova nanijevši velike gubitke pripadnicima VRS-a. Brigada je došla do velikog ratnog plijena, a pripadnici VRS-a su bili u rasulu.[70] To je bila najbrilijantnija akcija Armije RBiH u srednjoj Bosni. Međutim, Jajčani nisu ispoštovali dogovoreno sadejstvo, a Krajišnici nisu mogli sami zadržati oslobođenu teritoriju. Povukli su se na početne položaje. Time je još jedna dobra šansa za kvalitetniju odbranu Jajca propuštena.

Posebno važan problem koji je najdirektinije uticao na snagu odbrane u Jajcu bili su narušeni međusobni odnosi legalnih vlasti i nelegalne vlade HVO koja je svim sredstvima pokušavala preuzeti svu vlast. Na lokalnoj televiziji organizirana je „talkshow" emisija Karadžić-Blaškić. Razgovor se vodio oko pada sela Mile. Kada ga je Karadžić pitao zbog čega su napustili bojno polje, Blaškić je odgovorio iz taktičkih razloga. Stjepan Blažević, komandant štaba HVO, objavio je 11. augusta na jajačkoj televiziji vođenje vlasti HVO. Isti dan sastali su se čelnici legalne općinske vlasti i starješine ARBiH. Donijeli su odluku da ne prihvataju vladu HVO, te je ona navečer objavljena na televiziji i radiju. Ovakva neslaganja među lokalnim vlastima negativno su se odražavala na branitelje. Stvaralo se međusobno nepovjerenje. Krajem augusta tenzije su se malo smirile, da bi se ubrzo

[66] AIIZ, inv. br. 2 - 5849, VRS, 1. KK VRS, str. pov. broj: 44-1/305, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 17. august 1992. godine.
[67] *Glas srpski*, Banja Luka, 18. august 1992. godine, 7.
[68] AIIZ, inv. br. 2 - 5852, VRS, 1. KK, str. pov. broj: 44-1/333, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 1. septembar 1992. godine.
[69] AIIZ, inv. br. 2 - 5842, VRS, 1. KK, str. pov. broj: 44-1/334, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 1. septembar 1992. godine.
[70] U zasjedi IDv-a Sedme brigade ubijeno je 11 pripadnika VRS-a, a devet ih je teže ranjeno: ...*Bio je to pravi prepad, a preživjeli znaju kako su se pod kišom metaka i udara zolje uspjeli spasiti*... **Up**: **AIIZ**, inv. br. 2 - 5850, MUP RS, SJB Srbobran, broj: 11-25/01-325/93, Srbobran (Donji Vakuf), 4. oktobar 1993. godine; **ICTY,** MUP RS, SJB Srbobran, *Referat povodom svečane sjednice SJB za dan MUP-a Aranđelovdan 21.11.1993*, Srbobran (Donji Vakuf), novembar 1993. godine.

opet zaoštrile odlaskom direktora televizije i dolaskom novog koji je provodio zločinačku politiku paradržavne tvorevine HB. HDZ je u augustu podijelio penzije svim penzionerima bez obzira na nacionalnost, čak i Srbima koji su ostali. Ovim činom ostvario je simpatije stanovništva bez obzira što je novac uzet iz Privredne banke Sarajevo, filijale Jajce, posredstvom direktora Franje Lacića. Sredinom septembra sastali su se predstavnici legalnih vlasti RBiH, nelegalna vlade HVO, starješine HVO i ARBiH. Hrvati su predložili da se za svaku funkciju imenuje zamjenik iz reda drugog naroda i da svaku naredbu moraju obojica potpisati. Bošnjaci su odbili. Predsjednik HVO zaprijetio im je da će Hrvati napustiti Jajce. Situacija se opet zaoštravala.[71]

Poslije višemjesečnih neuspjeha, početkom oktobra VRS je krenula u novu ofanzivu na Jajce. Pojačala je jedinice snagama sa drugih bojišta. Kada je otpočeo napad, put Travnik-Jajce stavljen je pod stalnu artiljerijsku vatru. U Jajcu, osim domaćih snaga odbrane, Krajišnika, HVO-a i njegove ispomoći iz srednje Bosne i zapadne Hercegovine i HOS-a, bili su i pripadnici Šipovačkog, Skendervakufskog, Varcarvakufskog, Mrkonjićkog i Zeničkog odreda. Put iz Travnika bio je sve neprohodniji i teži za snabdjevanje i dovoženje svježih snaga što je otežavalo i onako složen položaj snaga u Jajcu.[72] Zenički odred (300 boraca) se 5. oktobra povukao u Zenicu, navodno da se snabdije za zimu. Inače, došao je mjesec dana ranije. Međutim, nije se vratio. Poslije podne 21. oktobra, sa najkritičnije tačke odbrane: Sivi Dom-Vrbica-Jelik, HVO se povukao. Ovaj put je najavio povlačenje Armiji dan ranije. Odluku je obrazložio odlaskom u srednju Bosnu gdje su *Muslimani napali Hrvate*.[73] U to vrijeme odvijao se sukob Armije i HVO-a u Novom Travniku, Gornjem Vakufu i Prozoru.[74] Sve

[71] Karadžić, *Jajce...*, 277-285.

[72] *Glas srpski*, Banja Luka, 1. oktobar 1992. godine, zadnja strana.

[73] Karadžić, *Jajce...*, 301-318.

[74] ICTY, HVO, OZ SB, broj: 757/92, *Stanje na području općine Novi Travnik-Izvješće*, Vitez, 19. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** ARBiH, ŠVK, pov. broj: 02/340-2061, *Informacija o toku borbenih dejstava na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 20.10.1992. godine*, Sarajevo, 21. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, VOS, broj: 404/92, *Obavještajno izvješće*, Tomislavgrad, 22. oktobar 1992. godine; ICTY, HVO Gornji Vakuf, broj: 774/92, Gornji Vakuf, 23. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** ARBiH, GŠ, IKM Konjic, *Naredba*, Konjic, 23. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** ARBiH, GŠ, str. pov. br: 02/1091-99, *Naredba*, Sarajevo, 23. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** ARBiH, GŠ, *Naredba*, Sarajevo, 23. oktobar 1992. godine; ICTY, HVO, Zapovjedništvo OS Zenica, broj: 288/93, *Borbena zapovjed*, Zenica, 24. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, VOS, broj: 407/92, *Obavještajno izvješće*, Tomislavgrad, 24. oktobar 1992. godine, ICTY, ARBiH, GŠ, IKM Konjic, *Smena komandanta OpŠO Jablanica*, Konjic, 25. oktobar 1992. godine, 01,00 h**;** ICTY, ARBiH, OSRBiH, TG-1, pov. broj: 02/349-130, *Naredba*, Konjic, 25. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, brigada Eugen Kvaternik, *Obavijest*, Bugojno, 25. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, VOS, broj: 408/92, *Obavještajno izvješće*, Tomislavgrad, 25. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, *Zapovijed*, Tomislavgrad, 25. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, broj: 101/92, *Izvješće*, Tomislavgrad, 25. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, VOS, broj: 408/92, *Obavještajno izvješće*, Tomislavgrad, 25. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, VOS, broj: 408/92, *Obavještajno izvješće*, Tomislavgrad, 25. oktobar 1992; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, GS, VOS, broj: 89/92, *Obavještajno izvješće*, Mostar, 26. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, brigada A. Starčević, *Izvijessce*, Gornji Vakuf, 26. oktobar 1992. godine; ICTY, ARBiH OSRBiH, TG-1, pov. broj: 02/349-131, *Naredba*, Konjic, 27. oktobar 1992. godine; ICTY, ARBiH, OpŠO Bugojno, broj: 01-794-1/92, *Informacija o prolasku konvoja kroz zonu odgovornosti štaba Bugojno za pomoć Jajcu*, Bugojno, 27. oktobar 1992.

puteve dotura materijalno-tehničkih sredstava i pokreta jedinica ARBiH blokirao je HVO na svojim kontrolnim putevima u srednjoj Bosni.[75] To se pogubno odrazilo na mogućnosti odbrane ARBiH. Komanda odbrane grada obavijestila je Okružni štab u Zenici o nastalim događajima.[76] Pripadnici VRS-a su pojačali ofanzivu, a Talić je preuzeo komandu nad jedinicama. Komandant 30. krajiške divizije (od sredine augusta: 30. partizanske divizije), Stanislav Galić, je prebačen na sarajevsko ratište, a zamjenio ga je Jovo Blažanović. Predsjednik Općine Jajce otišao je u Zenicu tražiti pomoć i povratak Zeničkog odreda. Dobio je informaciju da je odred na odmoru, a Džemo Merdan mu je obećao Željezarski bataljon. Kontaktirao je i Blaškića koji mu je obećao pomoć HVO-a iz Hercegovine. Nikola Bilić se vratio 22. oktobra *za sada sa nepoznatim ciljevima i odnosima sa muslimanskom stranom*.[77] Ubrzo je 13 tenkova HVO-a krenulo iz Tomislavgrada, ali se zadržalo u Prozoru. U Jajce je stiglo 200 bojovnika 26. oktobra 1992. godine koji su pomogli u evakuaciji hrvatskog stanovništva. Karadžić se 25. oktobra 1992. godine vratio iz Zenice sa deset sanduka municije. Prva krajiška je zajedno sa ostalim vojnicima Armije vodila žestoke borbe na Vlasinju.[78] Željezarski bataljon, pod komandom Džemala Najetovića, stigao je 27-29. oktobra 1992. godine, ali se nije stigao uključiti u odbranu. IDv Cobra, borci Sedme krajiške i još neki borci Armije RBiH Jajce pokušali su prekinuti nadiranje agresorskih snaga u grad. Međutim, pred jakim napadima Prvog krajiškog korpusa, Niškim specijalcima i stranim plaćenicima (Ukrajinci, Rusi, Rumuni) nisu uspjeli da ih zadrže iako su im nanijeli velike gubitke.[79] Prema pisanju *Oslobođenja*, likvidirano je 350-400 četnika.[80] Plaćenici su u Jajce dolazili za 3.000 DM, a angažirani su preko specijalne agencije u

---

godine; ICTY, ARBiH, ŠVK, Obavještajna uprava, str. pov. broj: 02/341-65, *Neka saznanja iz zeničke regije*, Sarajevo, 30. oktobar 1992. godine; ICTY, HVO Gornji Vakuf, broj: 01/108/92, *Izvjesscce o dogadjajima na podruccju opccine Gornji Vakuf od 19.-31.10.92. god*, Gornji Vakuf, 31. oktobar 1992. godine; http://www.slobodanpraljak.com/**,** HVO, OZ SZH, VOS, str. pov. broj: 143/92, *Dnevno obavještajno izvješće*, Mostar, 14. novembar 1992. godine; ICTY, RBiH, Državna komisija, broj: 10/406-1, *Stanje u G. Vakufu, informacija*, Gornji Vakuf, 4. februar 1993. godine; ICTY, HZ HB, SIS, *Informacija*, *Predmet: Saznanja o stanju u ZP Vitez iz razgovora sa predsjednicima HVO Vlada četiri općine*, Mostar, 8. februar 1994. godine.

[75] ICTY,HVO, OZSB, *Zapovijed*, Vitez, 19. oktobar 1992. godine; ICTY, HVO, OZSB, broj: 757/92, *Stanje na području općine Novi Travnik – Izvješće*, Vitez, 19. oktobar 1992. godine; ICTY, HVO, GS, str. pov. broj: 22-10/92, *Zapovijed za dalja djelovanja*, Mostar, 22. oktobar 1992. godine.

[76] http://www.slobodanpraljak.com/**,** ARBiH, ŠVK, pov. broj: 02/340-2061, *Informacija o toku borbenih dejstava na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 20.10.1992. godine*, Sarajevo, 21. oktobar 1992. godine; AIIZ, inv. br. 2 - 5846, ARBiH, ŠVK, Obavještajna uprava, str. pov. broj: 02/341-65, *Informacija. Neka saznanja iz zeničke regije*, Sarajevo, 30. oktobar 1992. godine; ICTY, OpŠO Jajce, *Izvještaj*, 24. oktobar 1992. godine; ICTY, RBiH, MO, ARBiH, str. pov. br: 02/340-2235, Sarajevo, 24. oktobar 1992. godine.

[77] *Glas srpski*, Banja Luka, 24. oktobar godine, zadnja strana. *Sa napuštanjem jedinica HV u Jajcu, a zahvaljujući sukobima muslimanskih i ustaških formacija na području Travnika i Viteza i Busovače stvoreni su povoljni uslovi da 30. Krd oslobodi Jajce…Posle napuštanja Jajca od strane dela snaga HV bivši predsednik opštine i SDA gospodin Karadžić preuzeo je komandu nad gradom Jajcem i prihvatio pregovore sa organima vlasti iz Mrkonjića oko puštanja struje iz elektrana "Jajce-1" i "Jajce-2"…*Up: ICTY, VRS, 1. KK, str. pov. broj: 44-1/429, *Redovni borbeni izvještaj*, Banja Luka, 20. oktobar 1992. godine.

[78] *Večernje novine*, Sarajevo, 31. oktobar/1. novembar 1992, 3. O upornoj odbrani na svim prilazima Jajcu izvještava i 1. KK VRS. Up: ICTY, 1. KK VRS, *Borbeni izvještaj*, str. pov. br: 44-1/443, 27.10.1992.

[79] *Oslobođenje*, Sarajevo 29. oktobar 1992. godine, 6.

[80] Ibidem, Sarajevo, 28. oktobar 1992. godine, 3.

Beogradu. Tako je izjavio jedan zarobljeni plaćenik.[81] U noći 28/29. oktobar 1992. godine putem televizije stanovništvu su se obratili Karadžić i Bilić ističući da su se linije stabilizirale i da će se odbrana organizirati sa desne strane Vrbasa. Poručili su da se u Jajcu brani srednja Bosna i da će ono biti odbranjeno. Između ostalog, rekli su da je potrebno evakuirati starije i bolesne na drugu stranu Vrbasa.[82] Međutim, kada se stanovništvo te iste noći počelo prebacivati sa lijeve na desnu stranu rijeke došlo je do velike panike i straha tako da se stanovništvo i te druge strane počelo iseljavati u pravcu Kruščice. Anarhija koja je nastala među braniteljima grada, prouzrokovana različitim dezinformacijama i defetizmom, nije dozvoljavala uspostavljanje nove linije odbrane. Press-služba HVO-a je upozorila da bi Jajce moglo postati bosanski Vukovar, ali i postati slavno mjesto u povijesti hrvatskog i muslimanskog naroda. HVO Jajce je zatražio da se obustave sukobi u srednjoj Bosni, a da se sva raspoloživa sredstva stave u funkciju odbrane Jajca. Press služba HVO-a je javila da su četnici zaustavljeni.[83] Sarajevski mediji, koji su tih dana redovno donosili informacije o Jajcu, na svojim naslovnicama i često po više priloga u istom broju, nisu imali blagovremene informacije. Kako se vidi po datumima brojeva tih listova, informacije su kasnile i po tri-četiri dana. Kada je ujutro, 29. oktobra grad osvanuo u plamenu, koji su napravile agresorske snage, više nije bilo moguće, a nije ni imao ko smiriti stanovništvo. Televizija, koja se trebala dislocirati na sigurniji dio teritorije, nije uspjela to uraditi. U gradu su se vodile ulične borbe. Ostajali su samo najhrabriji da izvuku i spasu civile. Mnogo civila nije ni znalo da su linije pale, te su ostali. Većina njih je u narednim danima likvidirana. Koliko je situacija bila teška, svjedoči i činjenica da su na nekim linijama borci ostajali i nekoliko dana po padu grada. Prema pisanju Večernjih novina, ubili su preko pedeset četnika i zarobili dva tenka M-84.[84] Oni čak nisu ni znali da je grad zauzet. U povlačenju su minirali most u Prudima i uništili turbine hidroelektrana za koje je agresoru kasnije trebala čitava godina dana da ih osposobi.[85] Načelnik ŠVK, Sefer Halilović, u svom dopisu komadantu OkŠO Zenica zapazio je, u vezi sa padom Jajca, nesnalaženje u rukovođenju borbenim dejstvima na nivou OkŠO Zenica.[86] VRS je planirala, poslije zauzimanja Jajca, ovladati kompletnim Vlašićkim platoom, Karaulom i Turbetom.[87]

Izlazak civila iz Jajca nije bio najbolje organiziran, jer je to bilo praktično nemoguće iz više razloga, ali je organiziran u granicama datih mogućnosti čime su Jajčani spašeni masovnih zločina, poput onih počinjenih u Čerkazovićima, Ljoljićima, Cvitoviću, Kokićima i na drugim mjestima.

[81] Ibidem, Sarajevo, 29. oktobar 1992. godine, 6.
[82] Ibidem.
[83] *Večernje novine*, Sarajevo, 29. oktobar 1992. godine.
[84] Ibidem, Sarajevo, 31. oktobar 1992. godine.
[85] *Oslobođenje*, Sarajevo, 31. oktobar 1992. godine; AIIZ 2 - 5851, VRS, 1. KK, str. pov. br: 44-1/459, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 4. novembar 1992. godine; AIIZ 2 - 5841, VRS, 1. KK, str. pov. br: 44-1/460, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 4. novembar 1992. godine.
[86] http://www.slobodanpraljak.com/**,** ARBiH, ŠVK, str. pov. broj: 02/1250-1, Sarajevo, 14. novembar 1992. godine.
[87] ICTY,VRS, 1. KK, str. pov.br: 44-1/459, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 4. novembar 1992. godine; ICTY, VRS, 1. KK, str. pov.br: 44-1/493, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 24. novembar 1992. godine; AIIZ 2 - 5855,VRS, 1. KK, str. pov.br: 44-1/498, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 24. novembar 1992. godine; AIIZ 2 - 5856, VRS, 1. KK, str. pov.br: 44-1/499, *Borbeni izvještaj*, Banja Luka, 24. novembar 1992. godine; ICTY, VRS, 30. KrD, *Referisanje o borbenoj gotovosti komadantu 1. K. VRS 7.12.1992*.

Načelnik sanitetske službe HVO Jajce, dr. Josip Barišić, vapio je za evakuacijom hrvatskih ranjenika.[88] HVO je iz srednje Bosne poslao vozila za evakuaciju pedeset težih ranjenika HVO. Dr. Ismet Šehalić također se odbio povući prije evakuacije ranjenika. I na njegove apele svi su u srednjoj Bosni ostali gluhi. U evakuaciji ranjenika pomogli su mu Krajišnici kada su se povukli sa Vlasinja. Pod prijetnjom oružja oduzimali su vozila i trpali ranjenike. Jajčani su bili prepušteni sami sebi. Bježali su kako su stizali, autima, kamionima, traktorima, zaprežnim vozilima, ali je najveći dio njih cijelim putem išao pješice. Dosta ljudi nije ni znalo da su agresorske snage zauzele Jajce, pa su ostali. Da problem bude još veći, niko nije osigurao evakuaciju za stare i bolesne. Dugo vremena je poslije trebalo da se porodice okupe. Put nije bio asfaltiran, a kiša je padala neprekidno, tako da je na njemu bilo veliko blato. Većina onih koji su krenuli automobilima morala ih je ostaviti zbog neprohodnosti puta i nedostatka goriva. Ljudi su se osjećali izdano i ostavljeno. Mjesecima je Jajce bilo simbol odbrane, a sada je postalo simbol izdaje. Najteži dio puta bio je od Suhog Polja do Turbeta (25 km) jer su četnici nemilice granatirali taj uski koridor. Granatirali su sa Smetova i Vasića kolone prognanika koje su danima prolazile tražeći spas u srednjoj Bosni.[89] O stanju zbjega najbolji opis je dao Vedat Spahović u Oslobođenju: *…u planinskom bespuću Hamamdžića ili Paklareva oko nesretnog Jajca pridružuju se nove kolone jadnika što su krenuli u nepoznato. Kažu, doduše, da je na putu pukovnik Stjuart, kao komadant engleskih češera, koji vojnički obećava da je pošao u susret jajačkim civilima ne bi li ih izbavio od nove navale krvavog agresorskog smijeha, već*

[88] *…Od jutros 27 mrtvih, 14 nestalih-strava i uzzas. Ocajnicki trazim pomocc, nassa sanitetska vozila su unisstena, ukratko ovdje je zlo. Uccinite sve da se spasu ovi ljudi…Grad je u plamenu i russevinama, pokussavamo na sve naccine izvucci ranjenike, imamo malo ljudi da na sve strane stignemo…* Up: ICTY, HVO Jajce, Sanitetska služba, Jajce, 26. oktobar 1992. godine. Njegovi nadređeni u Vitezu i Mostaru bili su gluhi na njegove očajničke vapaje: *…Uporno inzistiram visse pazznje skrenuti na Jajce, deset dana upozoravam sve i svakoga i niko mi ne odgovara ama bass nissta. Situacija u bolnici: tuga, jad i occaj. U zadnja tri dana oko 110 poginulih, ranjenih uzzasno puno…Za HTV Jajce izgleda ne postoji, poruccujem gospodi u Zagrebu da onaj tko ne zna povijest i zemljopis nessto naucii, u Jajcu zivi 24.000 Hrvata, najvecce katoliccko svetisste u Herceg-Bosni, Sveti Ivan Krstitelj. Shodno tome molim vas, na izmaku smo snaga. Jedino Vi u Tomislavu na nam pomazzete, ovaj narod to necce nikada zaboraviti. Dignite na noge sve Hrvate koji mogu nessto pomocci za nassu stvar…* Up: ICTY, HVO Jajce, Sanitetska služba, Jajce, 26. oktobar 1992. godine. *…u pitanju su zzivoti oko 100 ranjenika. Od jutros smo imali 15 mrtvih, 30 ranjenih i 10 zarobljenih boraca. Stradalo je mnogo civila, toccan podatak nemam. U gradu je ludnica. Jedva sam uspio docci do paket veze. Bojim se da mi ovo ne bude zadnje javljanje. Alarmirajte sve ssto mozzete, ssaljite sva raspolozziva sredstva za evakuaciju ranjenika. Je ne mogu ostaviti nasse ranjenike niti bilo ko od nas jer su ti ljudi iskrvarili za HZ HB. Mi ostajemo do posljednjeg. U gradu je postalo toliko nesigurno, tako da cce biti joss puno vise zzrtava. Zbog manjeg stvaranja panike ne smijem ni recci ssto smo sve izgubili…ovo su izuzetno tesski trenuci za sve nas. Molim Vas joss jednom poduzmite sve mogucce i nemogucce mjere, u protivnom smo izgubljeni…* Up: ICTY, HVO Jajce, Sanitetska služba, Jajce, 27. oktobar 1992. godine. *…Od jutros do sada najmanje 32 poginula vojaka, 65 ranjenih, 21 zarobljen…Svi smo na nogama…Po mojim procjenama za occekivati je pravi masakr, a on je ovdje vecc pocceo u pojedinim prigradskim naseljima. Joss u toku nocci planirajte pod HITNO da krenete za Jajce sa osobljem i svim raspolozzivim sanitetskim vozilima. Evakuacija ranjenika potrebna je pod HITNO…Sada sam dossao iz bolnice stanje je vise nego occajno, nemamo vise mjesta za ranjenike. Morate da shvatite da mi ovdje prozivljavamo drugi Vukovar. Pomagajte ako Boga znate. Ne razumijem zassto mi ne ssaljete odgovore i ovako sam napola lud, jednostavno moram spasiti te ljude. Uccinite sve da joss vecceras vozila krenu, ako treba, streljajte one koji se plasse, ovdje takvih nema…* Up: ICTY, HVO Jajce, Sanitetska služba, Jajce, 28. oktobar 1992. godine.

[89] *Oslobođenje*, Sarajevo, 31. oktobar 1992. godine, 36; Večernje novine, Sarajevo, 31. oktobar - 1. novembar 1992. godine, 38.

sedam mjeseci upućenog i Evropi i svijetu.[90] Philippe Morillon, komadant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, uputio je proteste sjedištu UN-a u Zagrebu zbog inertnosti u zaustavljanju genocida. Prvog novembra se u sjedištu UN-a u Zagrebu raspravljalo o angažmanu britanskog bataljona u zaštiti prognanika, četvrti dan od početka egzodusa. Dok su se angažirali, sve je bilo gotovo.[91] Strani novinari su tvrdili da su srpske snage neprekidno napadale 40.000 prognanika koji su napustili Jajce: *Najmanje je sedam ljudi umrlo u travničkoj bolnici, a šezdeset je liječeno od zadobijenih povreda u putu. Oni koji su poginuli od granata, nisu slučajno uhvaćeni u unakrsnu vatru već su bili namjerno odabrane mete napada. Nije bilo nikakvih izvješća o borbama duž puta iz Jajca u Travnik*.[92] Po dolasku u Travnik prognanike su dijelili na Bošnjake i Hrvate i za njih je bio organiziran poseban prihvat. Hrvati su većinom upućivani u zapadnu Hercegovinu, a Bošnjaci u Zenicu ili su ostajali u Travniku.[93] Srbi su optuživali Bošnjake da su sa sobom na silu poveli 1.000 Srba, koje su, navodno, još u Jajcu držali u zarobljeništvu, i to čak u Tomislavgrad.[94] Nešto Srba je izašlo iz Jajca, ali svojom voljom i to većinom onih koji su bili u Armiji. Da se radi o lažnim informacijama, govore podaci da su prognanici granatirani od izlaska iz svojih kuća pa do Travnika. Pa čak i Travnik su agresorske snage pojačano granatirale. Da je bilo zarobljenih Srba, sigurno ne bi toliko granatirali. Osim toga, inače ih je u Jajcu ostalo nedovoljno za taj broj koji spominje njihova propaganda. Uostalom istina je da su ljudi ostavljali članove porodice da bi sebe spasili. Poslije pada Jajca Bošnjaci su optuživali HVO da je kriv za pad grada, kako zbog sukoba koji je prouzrokovao u srednjoj Bosni, tako i zbog inertnosti na bojištu.[95] HVO je optuživao ARBiH za isto.

Granatiranje i aviobombardovanje tokom odbrane Jajca bilo je svakodnevno.[96] Zbog jake informativne blokade vijesti iz Jajca u medijima su vrlo rijetke i oskudne. Razlozi informativne blokade su u tome što su Srbi zauzeli predajnike na Vlašiću i one u bližoj okolini. Vijesti nisu mogle biti odaslane, pogotovo u prvim mjesecima agresije. Tako, naprimjer, *Večernje novine* prve priloge o Jajcu štampaju tek od 5. augusta. *Oslobođenje* je prvi prilog objavilo 22. juna i to je u tom mjesecu jedini. U julu ih ima dva. Od augusta ih ima više i opširniji su. Uglavnom su to vijesti o stradanju civila i kulturno-historijskog blaga. Srpski mediji o granatiranju Jajca drugačije su informirali. Optuživali su Bošnjake i Hrvate da se međusobno gađaju zbog svojih neslaganja.[97] O granatiranju vjerskih i historijskih objekata kažu: *Mnogi vjerski objekti su pretvoreni u snajperska i mitraljeska gnijezda. Zbog toga su džamije u Jezeru i Vincu morale biti gađane iako to nije običaj srpskih teritorijalaca*.[98] Međutim, te su džamije u potpunosti uništene poslije borbenih djelovanja, a branioci Vinca gotovo da nisu ni pružili otpor. Teško bi bilo odvojiti momente zatišja od momenata granatiranja civilnih ciljeva. Grad je granatiran od početka do pada, nesmanjenom

[90] *Oslobođenje*, Sarajevo, 1. novembar 1992. godine. 40.
[91] Ibidem.
[92] Helsinki Watch, *Ratni zločini u Bosni Hercegovini*, II dio, 1993, 188.
[93] *Oslobođenje*, Sarajevo, 3. novembar 1992. godine, 4; *Oslobođenje*, Sarajevo, 7. novembar 1992. godine, naslovnica.
[94] *Glas srpski*, Banja Luka, 14. novembar 1992. godine, zadnja strana.
[95] *Večernje novine*, Sarajevo, 2. novembar 1992. godine, 2.
[96] *Oslobođenje*, Sarajevo, 22. juni 1992. godine, 2.
[97] *Glas srpski*, Banja Luka, 5. juni 1992. godine, 4.
[98] Ibidem, Banja Luka, 9. juni 1992. godine, 5.

žestinom. Ciljevi su bili bolnica, džamije, katoličke crkve, groblja u vrijeme sahrana (zato su one obavljane noću iako se i tada znalo desiti da granatiraju učesnike sahrana), stambena naselja, mostovi. Iako su vjerski objekti bili česte mete granatiranja, sve džume, osim jedne (23.10.1992), klanjane su u džamiji Esme-sultanije, a predvodio ih je Ramiz-ef. Bećirović. Pod člankom *Ruše stoljetni grad* novinari izvještavaju da je *u protekla dva dana Jajce porušeno više nego u toku cijelog rata*.[99] Samo par dana poslije ponavljaju se izvještaji o dramatičnom stanju: …*za Jajčane su posljedna dva dana bila najteža i najkrvavija od početka rata*. *Od granatiranja četnika sa brda Ćusine i Bukovica poginulo 10, a teže i lakše ranjeno 20 lica*. *Jajce je još uvijek u potpunoj blokadi, a poseban problem je nedostatak vode*.[100] I Srbi su izvještavali o teškom stanju: …*broj ranjenih se svakog časa povećava, pa su hodnici bolnica i škola prepuni da prime sve ranjenike*.[101] Stanje se dodatno pogoršalo kada je agresor počeo koristiti avijaciju. Koristili su je za vojne ciljeve, ali daleko više na civilnim naseljima. Više puta je pogođena bolnica, dječiji dispanzer, stambena naselja kao i gradske džamije i katolička crkva. Avijacija je koristila sva sredstva kojima je raspolagala. Djelovala je i noću.[102] Počela je djelovati od 12. jula 1992. godine. Zbog stalnih aviobombardovanja bolnica je evakuirana u pećine hidroelektrane Jajce I. Tek na toj lokaciji, duboko među stijenama vrbaske klisure, bila je sigurna. Bolnica je bila dobro organizirana, zahvaljujući dr. Ismetu Šehaliću i dr. Josipu Barišiću, i u njoj su vršene najkomplikovanije operacije, najčešće bez ikakve anestezije. Problem sa novom lokacijom bolnice bila je njena udaljenost od grada (10-12 km), pa je transport ranjenika predstavljao velike poteškoće. Naime, vladala je i nestašica goriva, a put je bio vidan. Srbi su sva vozila, koja su se kretala na tom putu, granatirali bez obzira na oznake hitne pomoći na njima. Napadi avijacije su prestajali samo u vrijeme pregovora ili prolaska UNPROFOR-a. Čak i kada je UN zabranio letove, Srbi su kršili zabranu, a kada su je konačno počeli djelimično poštovati, umjesto aviona koristili su rakete *zemlja-zemlja* tipa *Luna*. To su rakete velike razorne moći, dužine 10,5 m, kalibra 500 mm, dometa 100 km i napunjene sa 850 kg eksploziva. Uvijek su ispaljivane po civilnim naseljima. Osim stradanja od granata, snajpera i avijacije, stanovništvo je ispaštalo i zbog nestašica hrane, vode i medikamenata. U gradskom porodilištu, koje je isto tako bilo meta agresora, nije bilo potrebne opreme za zbrinjavanje beba. Zato su zaposleni u porodilištu upućivali apele za spašavanje života 140 beba koje su rođene od početka agresije, a kojima je nedostajalo hrane, pelena i BSG-vakcina.[103] Porodilište je otpuštalo majke odmah poslije poroda. Hrane je nedostajalo zbog blokade putnih komunikacija nad čim su Srbi likovali: …*stanje u Jajcu je veoma teško. Ponestaju i posljednje količine hrane...razbijena kolona motornih vozila na putu Turbe-Jajce.*[104] Željko Kopanja, tadašnji urednik *Glasa srpske*, to naziva mudrom taktikom Stanislava Galića, *postepeno iznurivanje protivnika*.[105] Najbolji prikaz situacije u Jajcu daje Oslobođenje: … *inače Jajce je potpuno blokiran grad, telefonske veze sa svijetom ne postoje, a čak ni među samim dijelovima grada. Jajčani vodu za piće prokuhavaju iz Plive. Prodavnice ne rade. Hrane je sve*

[99] *Oslobođenje*, Sarajevo, 21. juli 1992. godine, 2.
[100] *Večernje novine*, Sarajevo, 5. august 1992. godine.
[101] *Glas srpski*, Banja Luka, 23.august 1992. godine, 2.
[102] *Oslobođenje*, Sarajevo, 13. septembar 1992. godine, naslovnica.
[103] *Oslobođenje*, Sarajevo, 21. septembar 1992. godine, naslovnica.
[104] *Glas srpski*, Banja Luka, 5.juli 1992. godine, 6.
[105] Ibidem, Banja Luka, 18. august 1992. godine, 5.

manje, ovih dana nešto dijele humanitarna društva...teške dane zajedno sa mještanima proživljava i nekoliko hiljada izbjeglica.[106] Kako se rat otezao, nestašica se sve više osjećala. *Jajce je bosanski Vukovar* izvjestilo je Oslobođenje 7. septembra 1992. godine.[107] Agresorska propaganda je likovala: *…grad je bez vode*. Stanje je nazivala *obruč za oslobođenje*.[108] Od humanitarnih društava djelovala su Merhamet, Caritas i Crveni križ. Zbog teškog transporta hrane, ali i nestašice u cijeloj Bosni i Hercegovini, mogućnosti ovih društava bile su ograničene. Pod izuzetno teškim uslovima, sredinom septembra stigao je jedan konvoj medicinske opreme i hrane.[109] Jajčani, koji su živjeli u drugim bosanskohercegovačkim gradovima, pokušavali su pomoći. Jajčani u Sarajevu su otvorili telefonsku liniju koju su koristili da od Sarajlija prikupe pomoć napaćenim zemljacima. Sredinom septembra iz opkoljenog Sarajeva, posredstvom Caritasa i Merhameta, poslali su hrane i lijekova u opkoljeno Jajce.[110]

Poslije pada Vinca, agresorske snage su napale i na druga sela koja su se nalazila u blizini. Tako su u selu Kokići 25. juna na najbrutalniji način, prema podacima MUP-a SJB Jajce masakrirali 14 civila,[111] a prema istraživanju koje je provedeno na terenu tokom izrade knjige, ustanovili smo da je ukupan broj žrtava toga dana u Kokićima bio 15 civila.[112] Ostali su odvedeni u logor Manjača. U selu Šerići ubijeno je pet starijih osoba. I u ostalim selima je bilo ubistava. Neke od žrtava su identificirane poslije rata dok je dosta tijela žrtava agresor bacio u rijeku Vrbas. U toj rijeci pronalaženi su posmrtni ostaci žrtava i poslije oslobođenja većeg dijela jajačke općine 1995. godine, te njihova identifikacija nije bila u potpunosti moguća. Agresorski vojnici su imali običaj da poslije gubitaka na liniji odu u bošnjačka sela pod svojom kontrolom, pokupe civile i pobiju ih. U selima Ljoljići i Čerkazovići su poslije pogibije dva borca pokupili sve bošnjačke civile i odveli ih iznad sela u šumu Draganovac, te ih pobili. Od pobijenih civila osam su bile žene, troje djece, pet starijih muškaraca i pet mlađih. Taj zločin se desio 10. septembra 1992. godine. Četvero civila je preživjelo strijeljanje. Uz pomoć Marić Pavla, oca jednog od poginulih srpskih vojnika, prebačeni su u bolnicu Paprikovac u Banjoj Luci. I u bolnici su proživljavali torturu, kako od ranjenih agresorskih vojnika tako i od medicinskog osoblja.[113] Po zauzimanju Jajca, agresorske snage su pristupile etničkom čišćenju teritorije od Bošnjaka i Hrvata. Do maja 1993. godine protjerali su 15.958 Bošnjaka i 14.922 Hrvata i naselili 550 Srba.[114] Gotovo svi civili koji su ostali, a posebno oni po selima, su ubijeni. U selu Cvitović sedam žena su zatvorili u jednu kuću i zapalili. Jedna žena je preživjela (Elkaz Zejna) i sve do oslobođenja Jajca 1995. godine skrivala se po šumama oko svog sela. Sve žene, izuzev jedne, bile su starije životne dobi. U istom selu ubijene su i dvije starije muške osobe (Elkaz Šaban i Fejzić Ibro).[115]

---

[106] *Oslobođenje*, Sarajevo, 21. juli 1992. godine, 2.
[107] Ibidem, Sarajevo, 7. septembar 1992. godine, naslovnica.
[108] *Glas srpski*, Banja Luka, 9.juni 1992. godine, 5.
[109] *Oslobođenje*, Sarajevo, 17. septembar 1992. godine, 2.
[110] Ibidem, Sarajevo, 4. septembar 1992. godine.
[111] MUP, SJB Jajce, depeša br: 13-1/02-479/96, Vinac, 29. mart 1996. godine.
[112] Pogledati poglavlje 4.1.
[113] MUP SBK, PU Jajce, zapisnik br: 04-10/3-2-519/99.
[114] ICTY, MUP RS, CSB, Sektor SNB Banja Luka, *Pregled odseljenih i doseljenih građana na područja koja pokriva sektor*, Banja Luk,a maj 1993. godine.
[115] Viši Sud u Zenici, broj: KRI-62/96, *Zapisnik*, Zenica, juli 1996. godine.

U izvještaju srpske komisije *za spašavanje hrane, životinja i za asanaciju terena* se kaže da je skupljeno 59 žrtava - ljudi koji su ubijeni od 2. do 30. novembra 1992. godine: …*Leševi su dovoženi sa čitavog područja opštine, Smionice, Kuprešana, Lupnice, Pruda, Pšenika, Mila, Vrbice, Carevog Polja, Krušćice, Lendića, Rike, Plivskih Jezera i sa drugih mjesta.* Tijela nekoliko žrtava se, zbog zabačenog prostora, nisu mogla skupiti. Od pronađenih žrtava, 33 su bili muškarci, a 26 žene. Devet muškaraca bilo je u vojnoj odjeći. Srbi su identificirali 33 žrtve.[116] U istom izvještaju tvrde da među ubijenim nije bilo djece. Međutim, uvidom u fotodokumentaciju masovne grobnice Kravlje kože, vidi se da je bilo djece, pa čak i invalidnih osoba. Hrvati su 1996. godine iskopali 83 žrtve na Kravljim kožama. Dosta žrtava se nije moglo identificirati jer je srpska komisija za asanaciju terena sa tijelima ljudi sahranjivala i leševe pobijenih životinja. Inače to je najveća masovna grobnica na području općine.[117] Osim pronađenih posmrtnih ostataka žrtava u Vrbasu i masovnim grobnicama, dosta žrtava se nalazilo razbacano po šumama, posebno na pravcu iz kojeg su četnici krajem oktobra 1992. godine ušli u Jajce. Nakon rata lovci su često nailazili na ljudske kosti, naročito na sjevernom dijelu općine. Srpska asanacija terena odnosila se i na uništavanje sakralnih objekata drugih konfesija na području općine, ali i objekata kulturno-historijskog značaja. Minirana je džamija Esme-sultanije sa svim objektima koji su se nalazili u njenom dvorištu (imamska kuća, stara bosanska kuća, mezaristan i šadrvan). Materijal je odvezen na strjeljanu iznad Elektrobosne gdje se i danas nalazi. Minirane su još džamija na Pšeniku i Vlasinju, u Barevu, Kruščici, Biokovinama, Vincu (Torlak Alijina), Jezeru (Sultan Bajazidova), Šipovu, Bešnjevu i Plivi, dok su džamije Sinan-begova, Ibrahim-begova, na Donjem Bešpelju i u Bučićima, kao i Dizdareva džamija spaljene. Devastirane su džamije Hadadan u gradu, u Divičanima, Lupnici, Lendićima i Ipoti. Kadijina kuća je zapaljena kao i kuća Mehmeda Popaje. Imamske kuće na Pšeniku, kuća sa mektebom na Barevu, na Vlasinju, na Bešpelju, u Divičanima, Bučićima, Vincu, Jezeru, Šipovu i Bešnjevu su spaljene ili devastirane. Uništeni su mektebi u Prudima, Zdaljevcu, Gornjem Bešpelju, Cvitoviću, Bistrici, Lendićima, Doribabi, Gornjoj i Donjoj Šibenici, Doganima, Kokićima, Bavru, Vincu, Grabanti, Kasumima, Selišću i dva mekteba na Vražiću. Potpuno je uništeno Šehalića turbe koje se nalazilo na Šehalića imanju koje se zove na Tekiji. Minirano je turbe Gerzelez Alije kod Šipova, turbe uz Ibrahim-begovu džamiju i turbe u Lučini. Na mjestu gdje je bila džamija Esme sultanije agresorska okupaciona vlast napravila je parking za automobile. Minirane, zapaljene ili devastirane su 23 džamije, 18 mekteba, tri turbeta, 13 imamskih kuća i Kuća na Musali (Jezero). Oštećeni su i brojni mezarluci, kako u samom gradu tako i po selima. Posebno su teško prošli mezarluci u gradu. Sva ova oštećenja i uništenja imovine Islamske zajednice na jajačkoj općini nastala su uglavnom u periodu poslije pada Jajca pod vlast srpsko-crnogorskog agresora. Islamska zajednica procijenila je štetu na 5.046.000 KM, uzimajući u obzir da neki objekti zbog svoje starosti ne mogu biti novčano procijenjeni.[118] Imovina Katoličke crkve prošla je isto kao i Islamske zajednice. Minirana je crkva sv. Marije u gradu, a groblje uz nju je bagerima zaorano. Samostan sv. Franje, uz crkvu sv. Marije, je oštećen. Srbi su ga koristili kao zatvor. Minirane su ili zapaljene crkve u Bistrici, Gornjem Bešpelju i Barevu. Crkva sv. Ive u

[116] MUP, RS, *Izvještaj komisije za spašavanje hrane, životinja i asanaciju terena*, Jajce, novembra 1992. godine.
[117] HRHB, MO, VPHVO, kriminalistička služba, ured. br: 02-11-05-273/96, Jajce, 1996. godine.
[118] ICTY, Medžlis IZ Jajce, *Spisak oštećenih objekata IZ-e na području Medžlisa Jajce*.

Podmilačju je minirana. Na ovom svetištu nalazila se i stara srednjovjekovna crkva koja je također minirana. Sva groblja uz minirane crkve su potpuno uništena, dok su ostala groblja pretrpjela velika oštećenja. Većina kuća u gradu, koje su svojom arhitekturom bile orijentalnog tipa, su spaljene. Osmanski tarihi iznad starih česmi i spaljenih džamija su polupani. Agresorske snage su čak porušile i dva gradska kvarta na kojima su napravili parkove. Tokom sedmomjesečene odbrane Jajca, HVO je, zbog stalnog srpskog granatiranja i aviobombardovanja crkve sv. Ivana (Ive) Krstitelja minirao pravoslavnu crkvu u gradu. Od nje je ostao samo zvonik koji još uvijek stoji.

Na osnovu iznesenih činjenica da se utvrditi da je na općinu Jajce izvršena strahovita srpska agresija. Osim političkih ambicija, velikosrpski nacionalisti su za osvajanje Jajca imali i druge razloge. Jajačko područje poznato je po svojim prirodnim bogatstvima, industriji, ali se nalazi i na raskrsnici vrlo važnih puteva. Srbi, koji su od kraja 1991. godine kontrolirali gotovo sve okolno područje, morali su zauzeti tu važnu raskrsnicu, posebno nakon preuzimanja Donjeg Vakufa. Početkom agresije njihovi položaji bili su iznad Bugojna, Turbeta i Travnika. Da bi prebacili svoje jedinice iz Šipova, Mrkonjić Grada i Banja Luke na ova bojišta, i time nastavili svoja teritorijalna osvajanja, morali su šumskim putevima zaobilaziti Jajce. To im je predstavljalo veliki problem, kako zbog vremena, tako i zbog neuslovnosti tih puteva i velikih troškova transporta. Iz pravca Šipova do Jajca samo 2-3 km nisu bila pod njihovom kontrolom, a od Jajca prema Donjem Vakufu nedostajalo im je 1-2 km. Zbog tih 4-5 km magistralnog puta, morali su iz Šipova prema Donjem Vakufu oko Jajca obilaziti desetine kilometara šumskim neasfaltiranim putevima. Slična situacija bila je i iz pravca Banja Luke. Koristili su cestu od Crne Rijeke preko Mrkonjić Grada do Šipova. Jajce im je bilo prijeko potrebno i zbog zaokruživanja teritorije čime bi oslobodili veliki broj boraca i materijalno-tehničkih sredstava prijeko potrebnih za druga bojišta. To i srpska propaganda priznaje, te borbu za Jajce Željko Kopanja naziva *borbom za ocrtavanje jugozapadnih granica Republike Srpske*.[119] Iz toga se vidi da je srpski motiv bilo i zauzimanje posljednje enklave u ovom dijelu Bosne i Hercegovine (izuzev Cazinske krajine koja je jedina stajala između okupiranog dijela Hrvatske i Republike Srpske). Srpskim vlastima u okupiranoj Bosanskoj Krajini bile su od životne važnosti hidroelektrane Jajce I i Jajce II. Nedostajalo im je električne energije da bi pokrenuli industriju, ali i domaćinstvima obezbijedili ovaj važan potrebni energent. Zauzimanjem Jajca osim teritorije, puteva i industrije, te zaokruživanja teritorije Srbi su dobili veliki broj slobodnih vojnika i tehnike koje su prebacili na druga bojišta koja su time ojačali.

Jaka neprijateljska artiljerijska i aviobombardovanja civilnih ciljeva, uskraćivanje vode i nedostatak hrane nisu, kako je agresor očekivao, izazvale želju Jajčana za predaju, već obrnuto. Međutim, problem je nastupio među bošnjačkim i hrvatskim političarima i to uglavnom manje na lokalnom, a više na većem nivou. Sredinom 1992. godine ratni ciljevi Bošnjaka i Hrvata, koji su od početka bili različiti, počinju se i na terenu sve više razilaziti.

[119] *Glas Srpski*, Banja Luka, 18. august 1992. godine, 5.

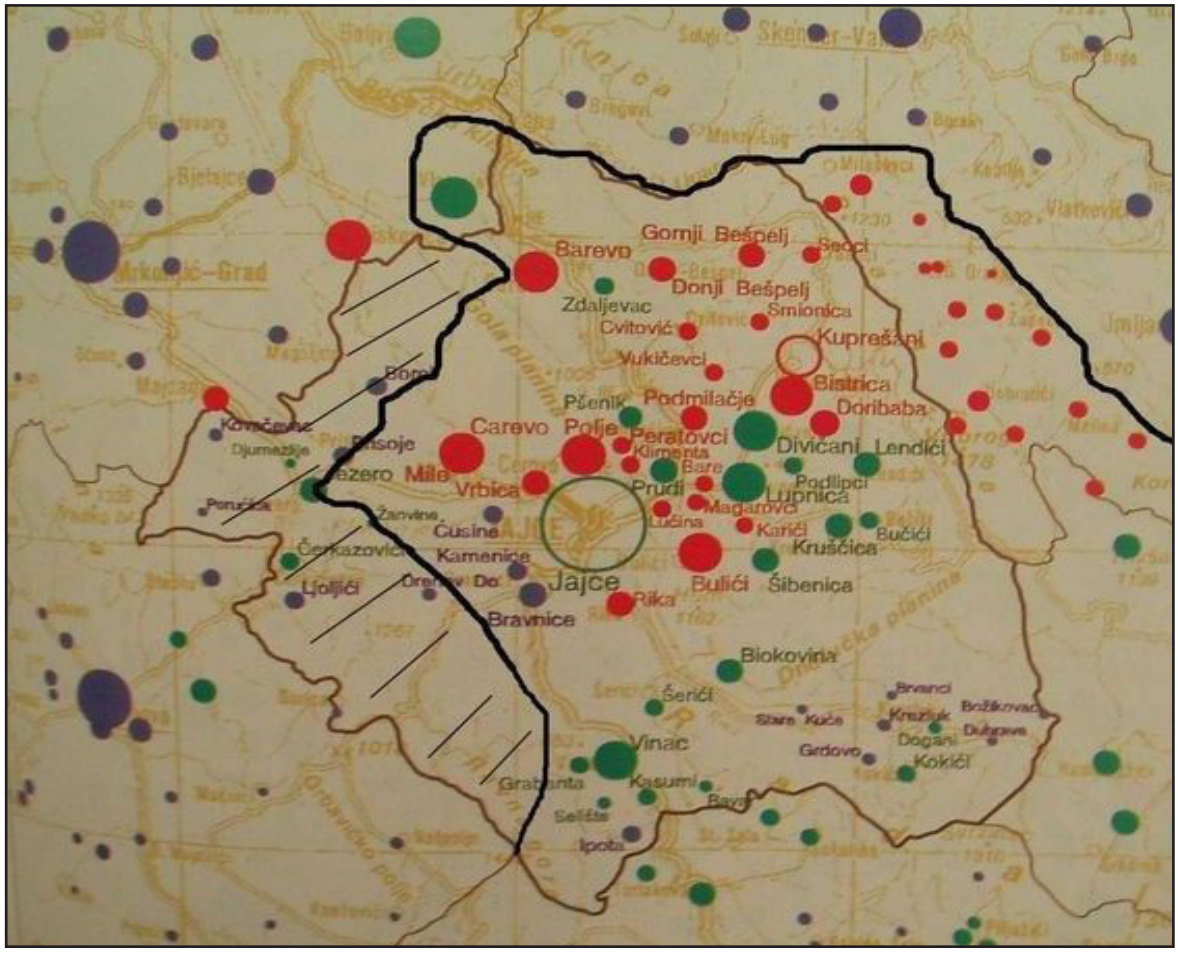

Bošnjaci su željeli očuvati teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine i ostvariti državu ravnopravnih naroda i građana, dok su Hrvati polahko počinjali realizirati Tuđmanove ideje njene podjele sa Srbima.

3. ŠIPOVO U VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

3.1. Događaji u Šipovu koji su prethodili zločinima

U periodu Drugog svjetskog rata na području Šipova uspostavljena je vlast Nezavisne države Hrvatske (NDH). Po dolasku njemačkih jedinica u Šipovo počelo je razoružavanje dijelova jugoslovenske vojske zatečenih na tom prostoru i otpremanje zarobljenika prema Jajcu, a potom za Rajh (Reich). Mnogi vojnici i pojedini oficiri su bacali, skrivali i poklanjali svoje oružje i municiju mještanima. Kada su Nijemci završili sa razoružavanjem bivše jugoslovenske vojske, ustaše su započele organizirati vlast u Šipovu. Formiran je ustaški tabor, kao vojno-politička institucija. Zadaci Tabora su bili da oduzimaju oružje i drugu vojnu opremu od mještana, održavaju red u Šipovu i okolnim selima. Uporedo s tim, ustaše su počele zavoditi strahovladu i proganjati mirno stanovništvo, potom odvoditi taoce, pljačkati trgovačke radnje te stvarati atmosferu straha i uznemirenosti. Jedan od prvih akata koje je ustaški tabor uveo bio je proglas o uvođenju policijskog sata i ograničenog kretanja. Svi nosioci vlasti bili su ustaše, njihove glasne pristaše, ili javno neoponentski raspoloženi službenici. Na osnovu odluke o osnivanju župa 10. juna 1941. kao vida administativno teritorijalnih jedinica NDH, 7. augusta 1941. obrazuje se Župa Pliva i Rama sa sjedištem u Jajcu, u čiji sastav je ušlo i Šipovo. [120]

Tokom augusta i početkom septembra 1941. na području Šipova je ubijeno 211 Bošnjaka civila, uglavnom žena, djece i starijih i nepokretnih osoba od strane Srba, uglavnom svojih komšija. Većina ubistava je izvršena na krajnje gnusan i genocidan način: klanjem, bacanjem živih u vatru, bacanjem u jame i niz stijene, nabijanjem na kolac i pečenjem na ražnju. Većina žena i djevojaka su prije ubistva silovane. U periodu od septembra 1941. do maja 1945. kao žrtve okupatorskog nasilja, ratnih dejstava i prisilne mobilizacije od strane okupatorske NDH vlasti ubijeno je i poginulo još 115 Bošnjaka Šipova.[121] Pored toga, opljačkane su, spaljene i porušene kuće, drugi privredni objekti i spomenici materijalne kulture. Po protjerivanju iz Šipova, u augustu 1941. Bošnjaci Šipova su izbjegli u Jajce, Banja Luku, Bosansku Gradišku, Travnik, Zenicu. U NOB-u sa područja Šipova aktivno je učestvovao 81 Bošnjak.[122]

Bošnjaci koji su augusta 1941. napustili Šipovo bez ičega, početkom ljeta 1946. se dio njih vratio u Šipovo. S obzirom na to da je bošnjačka imovina bila spaljena i razrušena, smjestili su se u kolibe, napravljene za jedan dan, od pruća i oblijepljene glinom. Iz tih početnih prebivališta su dalje, prema mogućnostima, dograđivali svoje kuće za stanovanje. Kako su njive bile posijane od komšija Srba, općinska vlast je naredila da se ljetina prepolovi sa vlasnicima posjeda, što je tim povratnicima djelimično olakšalo život. Svi Bošnjaci su od države dobili besplatan maremat, tj. pravo da sijeku crnogoričnu oblovinu kao građu za podizanje kuća u obližnjih šumama. Besplatno su dobili i crijep. Dio Srba, koji je zaposjeo plodna oranična polja i ostala imanja Bošnjaka, se oštro protivio povratku

[120] Seka Brkljača, *Šipovo 1941. u odnosu lokalne i opšte istorije Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju... 129.

[121] Senija Milišić, *Drugi svjetski rat i genocide nad Bošnjacima Šipova 1941-1945. godine*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju... 150.

[122] Asim Ramić-Velić Muharem, *Bošnjaci Šipova u NOB-u i otporu fašizmu i genocidu 1941-1945. godine*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju... 158.

Bošnjaka. Komunistička vlast se odlučno obračunala sa takvim problemima, te su Bošnjaci imali punu slobodu kretanja i uživanja na svojim imanjima. U tom procesu presudnu ulogu su odigrali veliki humanisti i revolucionari: Nemanja Vlatković, učitelj iz Pribeljaca, inače rodom iz Jajca, i Radomir Mitrić iz Natpolja. Usprkos njihovoj dobroj volji i otporu, nije sve išlo bez poteškoća. Tako je jedan broj Bošnjaka, ni krivi ni dužni, stradao pod neosnovanim optužbama i izmišljenim nedjelima.[123]

Mjesta zločina izvršenih nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu nisu nikada obilježena. Osim Bezdana u Trnovu i Kozilima, nikada se nije ni pokušalo saznati stradanje Bošnjaka Šipova. Te zvjerski ubijene Bošnjake Srbi su proglašavali ustašama. Nasuprot tome, sva stratišta srpskih žrtava su obilježena i sve žrtve su uredno popisane kao učesnici otpora fašizmu. Tako su od strane Srba žigosane porodice nevinih žrtava, ali i cijela sela, koja su sve do 1992. godine nazivana ustaška gnijezda. Sve je to svjesno korišteno za raspodjelu i formiranje društvene moći u korist Srba. Bošnjacima su uskraćivane sve važne političke i javne funkcije. Tako je u periodu od 1945. do 1992. veoma mali broj Bošnjaka radio u općinskoj administraciji ili policiji, ili na nekim rukovodećim funkcijama u privredi. Rijetki su Bošnjaci koji su upućivani u vojne škole ili škole rezervnih oficira, a neka od najvećih bošnjačkih sela, kao npr. Volari, nije imalo niti jednog rezervnog oficira ili podoficira Bošnjaka, iako su dali na stotine vojnika. S druge strane bila je rijetka srpska porodica iz koje mladići nisu slati u školu rezervnih oficira. Za sve vrijeme, od 1945. do 1992. na čelu SUP-a, ili u ulozi načelnika i komandira nije bio Bošnjak. Isti slučaj je sa Sekretarijatom odbrane, iako je bio veći broj Bošnjaka koji su imali odgovarajuće uslove. Tek krajem 80-ih godina, u eri jednogodišnjih mandata i inače oslabljene moći i uticaja Partije i politike, Bošnjaci su značajnije uključivani u podjelu vlasti.[124]

Uskoro su uslijedili štrajkovi, protestni skupovi i mitinzi solidarnosti sa kosovskim i kninskim Srbima, te se društvene prilike od 80-ih postepeno mijenjaju nagore. Počele su se sve više pjevati zabranjene pjesme: „Oj vojvodo Sinđeliću“, „Od Topole pa do Ravne gore, sve su straže đenerala Draže“, „Oj Srbijo, jesi mala-jesi mala al si triput ratovala“, itd. Počinju se iscrtavati kukasti križevi u blizini bošnjačkih sela, a sa objavljivanjem Draškovićeve knjige „Nož“ počinju se crtati i četničke kame. Aktuelna vlast i naivni Bošnjaci su takve stvari pripisivali nezreloj i obijesnoj omladini, ne želeći stvarati dublje probleme. Uslijedile su uskoro prijetnje nekoliko albanskih porodica koje su u Šipovu imali svoje slastičarne. Potom su se sve više čule psovke turskoj, balijskoj i ustaškoj majci. Napastovanja bošnjačkih djevojčica su postala pojava protiv koje se ništa ne poduzima. Bošnjaci sve to podvode pod obijest pojedinaca ne želeći dublji jaz i nadajući se da se iz toga neće izroditi veće zlo. Njihova se nadanja nisu ispunila a svoju naivnost su i ovaj put, kao i mnogo puta ranije, skupo platili.

[123] Vidjeti više u: Smajo Brkić i Dževad Šabić, *Razdoblje socijalizma 1945-1992*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju...163-164. Za brojne zločine izvršene nad Bošnjacima, za koje se javno znalo ko ih je izvršio, nikada niko nije odgovarao. Jedan broj izvršilaca i saučesnika je uživao privilegije učesnika NOR-a.
[124] Ibidem.

Šipovo je poznato mjesto po tome što je među prvima prihvatilo i dosljedno slijedilo politiku Srpske demokratske stranke (SDS-a). Godine 1989. iz Šipova su organizirani autobusi koji su prevozili Srbe na proslavu 600 godina od Kosovske bitke. U julu 1990. patrijarh Pavle došao je iz dalekog Beograda u ovaj kraj, da „uveliča" Prvi janjski sabor i svojom pojavom, govorom podigne „srpstvo" ovog ali i drugih krajeva BiH na noge. Prema procjeni organizatora, na saboru je bilo oko 100.000 Srba iz svih krajeva Jugoslavije. Bila je to i druga posjeta patrijarha SPC Bosni i Hercegovini od 1941. godine.[125] Istu svrhu imao je dolazak novembra 1989. i predsjednika Radovana Karadžića, Biljane Plavšić i Nikole Koljevića na svadbu ljekara Dragana Đukića, predsjednika SDS Šipovo. Posjeta nije prošla bez političkog govora i poziva na „srpstvo". Osnivački skupovi SDS i SPO Šipova su bili skupovi na kojima se također pozivalo na osvetu, uz obavezno pozivanje na mitomaniju. Koliko je Šipovo bilo pogodno tlo za srpsko nacionalističko djelovanje, govori činjenica da je pročetnički SPO iz Srbije izabrao ovo mjesto kao sjedište za cijelu BiH, odakle je širio ideje fašizma i zatiranja bošnjačkog naroda. Na osnivačkoj skupštini SDS Šipovo, novoizabrani predsjednik Dragan Đukić nije zaboravio u svom govoru obratiti se i Bošnjacima, poručivši im „da se dobro pripaze da ponovo ne postanu nečije cvijeće, jer cvijeće u čvrstoj ruci brzo uvene". Jovan Rašković u svom obraćanju je rekao kako „Srbi više ne priznaju nikakve granice, da će popiti Unu i Drinu i da će se ujediniti u jednu državu". Milan Zelenbaba, član Glavnog odbora SDS Knina u svom govoru se obratio i ženama Srpkinjama kojima je poručio „da puno ne biraju momke, da se udaju za prvoga koji im se javi i da rađaju što više djece, koja su neprocjenjiv dar i blagodat srpskog naroda i koja će srpstvu trebati".[126] Nakon tih događaja uslijedila su prijeteća pisma pojedinim bošnjačkim aktivistima, članovima džamijskih odbora, stranke SDA, i inače svima koji imaju muslimansko ime. Na teret im se stavljaju sva zlodjela iz perioda 1941-1945. koja Bošnjaci nisu počinili, dok ih Srbi smatraju glavnim krivcima. Počinje se prijetiti likvidacijama uglednijim Bošnjacima, pismima ispisanim pisanim staroslavenskim crkvenim ćiriličnim pismom, poput Dervišu Ćoriću, Samiru Ćuku, Mehemedu Ganibegoviću, Sadi Jašareviću, Sakibu Ribiću, Vejsilu Šabiću i drugima. Vrlo brzo nakon toga uslijedila su i prva ubistva, pljačke.

Pobjedu na izborima 1990. godine u Šipovu je uzela SDS. Rezultati izbora bili su sljedeći (sastav općinske skupštine):[127]

Stranke, broj zastupnika:	
SDA	**7**
SDP	**4**
SRSJ	**1**
SDS	**28**
Ukupno:	**40**

[125] Prva posjeta je bila manastiru Žitomislići kod Čapljine.
[126] Bećir Macić, *Genocid nad Bošnjacima Šipova 1991-1995*, u: Bošnjaci Šipova kroz historiju... 180-181.
[127] Suad Arnautović, *Izbori u Bosni i Hercegovini 90*, Analiza izbornog procesa, Promocult, Sarajevo, 1996, 120.

Izabrani poslanik u Vijeću općina Skupštine SRBiH bio je Stevan Medić, iz SDS-a.[128] Šipovo je pripadalo izbornoj jedinici Banja Luka.

Prema popisu 1991. u općini Šipovo je bilo ukupno 15.579 stanovnika, od kojih 12.333 Srba, 2.965 Muslimana (Bošnjaka), 31 Hrvat, 155 Jugoslovena i 95 ostalih.[129]

3.2. Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Šipova

Progon Bošnjaka Šipova je pripreman sistemski i planski. Skupština općine Šipovo koja je konstituirana 1990. radila je bez Bošnjaka, jer im nije dozvoljeno učešće u vlasti proporcionalno prema popisu stanovništva iz 1991. godine. Privremenim penzionisanjem uklonjeno je i ono malo Bošnjaka koji su se zatekli do tada u vlasti. U periodu početka agresije od strane JNA na području Republike Hrvatske, SDS je formirala privremeni specijalni odred milicije za terorisanje Bošnjaka sastavljenog od pedesetak mladića. Kao prebivalište im dodjeljuju prostor osnovne škole i prave improvizovanu kasarnu u selu Kozina iznad sela Pljeve. Otud ih šalju na obuku na Kninsko ratište i po tome osnovu ih zovu martićevci. Ovi martićevci pljačkaju imovinu u Hrvatskoj i dovoze je u Šipovo. Njihove idejne vođe ne gube vrijeme, po instrukcijama Karadžića i Miloševića, uz pomoć oficira JNA su organizirali u augustu 1991. provalu u zajedničko skladište naoružanja i vojne opreme za općine Jajce, Mrkonjić Grad i Šipovo. Otud su ukrali 600 automatskih pušaka i 300.000 metaka i kamionima ih razvezli po selima Šipova i podijelili srpskom stanovništvu, nazvavši to „petrovdanski dar“, 12. jula 1991. Tako su Srbi Šipova naoružavani i pripremani za događaje koji su uslijedili aprila 1992. godine. Oružje i naoružavanje srpskog stanovništva Šipova imalo je dvojaki cilj: stvoriti atmosferu straha među Bošnjacima Šipova, golorukim i malobrojnim stanovnicima kao i podići Srbe Šipova na noge u pripremi za pokušaj iscrtavanja granica Velike Srbije na potezu: Bosansko Grahovo-Livno-Tomislavgrad-Kupres-Gornji Vakuf-Novi Travnik-Travnik-Vlašić-Maglaj. U ljeto 1991. u Šipovu se oružje dijelilo samo Srbima. Istovremeno je općinsko i stranačko rukovodstvo SDS-a Šipovo sredinom 1991. nakon *puča na legalne organe TO-a i provale u magacine sa oružjem i municijom* podijelilo oružje i municiju samo Srbima, *među njima i ekstremnim pijanicama*, *maloumnicima, četnicima, čarapašima*. Srpski zločinci su tada pa do 23. marta 1992. ispalili hiljade i hiljade metaka, proizvodeći atmosferu straha kod mirnog stanovništva i ubijajući pojedine Bošnjake. Šenlučili su noćima, tromblonskim minama bombardovali bošnjačke kuće po Šipovu, Turbe Gerzelez Alije u Gerzovu, barikadama smjenjivali šipovačko rukovodstvo i drugo.[130]

Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je na drugoj sjednici 21. novembra 1991. verificirala sve dotadašnje „odluke o proglašenju Srpske autonomne regije i autonomne oblasti u Bosni

[128] Ibidem, 117.

[129] http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/ U gradu, Srba je popisano 3.828 (74,04%), Muslimana 1.155 (22,34%), Jugoslovena 117 (2,26%), 56 ostalih (1,08%), Hrvata 14 (0,27%).

[130] S. Čekić, Agresija… 614.

i Hercegovini."[131] Tom „odlukom" verificirane su srpske autonomne oblasti i regije među kojima i Autonomna regija Krajina, koja je između ostalih uključivala i općinu Šipovo.

JNA je uglavnom putem aktivnih i penzionisanih oficira u sarajevskim i drugim kasarnama organizirala i izvodila specijalnu obuku civila srpske nacionalnosti („srpskih dobrovoljaca"). U pojedinim općinama BiH, sa pretežno srpskim stanovništvom, pa između ostalih i Šipova, i prije izbora 1990. godine polutajno je vršena obuka kninskih četnika sa velikim brojem domaćih dobrovoljaca.[132]

U toku marta 1992. na području Bosanske Krajine, posebno na području općina Šipovo i Jajce, upadale su grupe vojnih lica u šarenim maskirnim uniformama, sa žutim petokrakama. Jedni su ih zvali vojna policija, drugi crvene beretke, a treći martićevci. Njihovim dolaskom otpočeli su i intenzivniji zločini nad nesrpskim stanovništvom. U drugoj polovini marta 1992. u Šipovo se vojnim helikopterom spustio i Milan Martić.[133]

Martićevci su počeli sve više praviti incidente. Krajem avgusta 1991. postavili su prve barikade, u mjestu Pećurica, između Šipova i Jajca. Na tom mjestu su maltretirali putnike.

U odgovoru novinarima, predsjednik općine Šipovo, Stevo Medić na pitanje otkuda martićevci u Šipovu, odgovorio im je kako su to srpski dobrovoljci koji su pritekli u pomoć ugroženoj srpskoj braći u Kninskoj Krajini, i s obzirom na to da su veoma obučeni u zavođenju reda, i u Šipovu su sa zadatkom zavođenja reda, jer šipovačka službena milicija to nije u stanju učiniti. Čija je to formacija i sa kojim ciljevima, pokazali su 6. oktobra 1991. kada na javnoj mobilizaciji i smotri dobrovoljaca za odlazak na ratište u Okučane u Republiku Hrvatsku, u centru Šipova ubili iz automatskog oružja 32-godišnjeg Mehemeda Ganibegovića iz Vražića. Nakon toga ubistva, većina Bošnjaka strahujući za vlastiti život, bježi sa porodicama u okolna mjesta: Jajce, Donji i Gornji Vakuf, Bugojno, Travnik, Zenicu. Bošnjaci koji su ostali, ne sluteći što ih čeka, vratili su se svojim uobičajenim obavezama. Martićevci su i dalje nastavili sa svojim vojnim i terorističkim aktivnostima. I naoružavanje srpskog stanovništva je bilo sve intenzivnije, tako da nije postojala srpska porodica koja nije bila naoružana. Dana 7. aprila 1991. nakon defilea tenkova na Kupreškoj visoravni, uz obrazloženje izvođenja vojnih vježbi, tenkovi i koji su prošli tim krajem dočekani su općenarodnim veseljem, pićem, hranom, poklonima. Na ulazu u Šipovo, u tom vremenu na asfaltu je ispisivano: Ovo je Srbija i SAO Krajina. Slike Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića su bili nezaobilazan detalj po cijelom gradu, kao i u srpskim kućama. Ispisivane su prijeteće parole po fasadama javnih zgrada poput „ustašenapolje", „poturice-izdajice srpskog naroda", „balije-ovo je Srbija" i drugo. Uglavnom ove poruke su ispisivane po osnovnoj i srednjoj školi u Šipovu i bile su upućivane i malobrojnim prosvjetnim radnicima i učenicima Bošnjacima. Parole se ispisuju i po stambenim zgradama, zgradi Općine i zidovima trgovačkih radnji, Domu zdravlja i sl. Sredinom 1991. upućeno je ultimativno pismo SDA Šipovo i Džamijskom odboru da se turbe bošnjačkog junaka Alije Gerzeleza u selu Gerzovo, udaljenom od Šipova desetak kilometara, hitno ukloni sa „srpske zemlje", inače će biti uklonjeno

[131] AIIZ, inv. br. 3-491/5. Odluka o verifikaciji proglašenih srpskih autonomnih oblasti u BiH.
[132] S. Čekić, Agresija... 823.
[133] Ibidem, 892.

silom. Ta prijetnja uskoro je ostvarena, te je tokom oktobra 1991. turbe u više navrata minirano i do temelja srušeno. Izvršioci su bili martićevci, na čelu sa Damjanom Vujkovićem iz sela Pljeva.[134] Božić 7. januara 1992. i Srpska Nova godina 14. januara 1992. dočekane su u Šipovu uz pucnjavu iz svih vrsta oružja. Danima se pucalo prije i poslije. Božićna misa i darodajnice su se prenosile na razglas, kako bi se čule cijelom šipovačkom kotlinom. Slavlje je na kraju začinjeno obaveznim pucanjem iz topa, kojeg je za tu priliku na prikolici svog automobila dovezao Damjan Vujković, iz crkve u Pljevi. Taj top, koji je u osmanskom periodu ali i kasnije u austrougarskom vremenu, oglašavao iftar u vrijeme mjeseca ramazana, ukraden je iz džamije u Pljevi 1941. prilikom njenog spaljivanja. Nakon prebacivanja rata u Bosnu i Hercegovinu, vojska i tehnika se prebacuje u BiH. Ta nepregledna kolona, natovarena ratnom tehnikom i ljudstvom prošla je i kroz Šipovo. Srbi Šipova su ih dočekivali i ispraćali sa oduševljenjem.

Početak 1992. donio je i smjenu preostalih kadrova iz reda bošnjačkog naroda. Tokom februara 1992. na granici Šipova i Jajca, u mjestu Reljine kuće, zaseoku sela Stupna, šipovački SUP postavio je svoj kontrolni punkt. Postavljeni su i na izlazima iz Šipova. Na kontrolnim punktovima su dežurali redovni i rezervni sastav milicije. Njima su se priključili i martićevci kao i ozloglašene crvene beretke – specijalna vojna policija Službe državne bezbjednosti Republike Srbije, koja je poslije pada Vukovara došla u kasarnu vojne policije *Kula* kod Mrkonjić Grada. Maltretiranje, pljačka Bošnjaka Šipova postali su svakodnevni. Pored Bošnjaka Šipova, maltretirani, tučeni i pljačkani su i Bošnjaci koji su dolazili do početka maja 1992. pijačnim danima u Šipovo. Opravdanje za takvo nešto pravdano je od vlasti Šipova time da su to ratnici iz Vukovara, koji su psihički u takvom stanju i da im se ne može komandovati te da ih se treba kloniti. Početak aprila 1992. donio je Šipovu noćne oružane straže i barikade na ulazima u grad iz pravca Jajca i Mrkonjić Grada. Posebno je budno čuvan put prema Jajcu, kao jedini put spasa Bošnjaka Šipova, na kojem su postavljene danonoćne barikade i mitraljesko gnijezdo. Četnici sa crnim šubarama i kokardama, bradama i pletenim vunenim čarapama do koljena su bila nerijetka pojava. Krajem marta sa kontrolnog punkta na putu Šipovo-Jajce, u mjestu Reljine kuće, zaseoku sela Stupna naspram bošnjačkih sela Ljoljići i Čerkazovići na suprotnoj obali rijeke Plive, počeo je napad na ova sela. Kako je pucnjava trajala više noći, bošnjačko stanovništvo ovih i drugih graničnih sela, kao i iz obližnjeg mjesta Jezero, bježe u Jajce. Nakon tih događaja, TO Šipovo izvukla je topove i minobacače na Glamočakovu glavicu, brdo na lijevoj šipovačkoj obali rijeke Plive, sa koje se izvanredno kontroliše desna jajačka obala i pomenuta sela na njoj. Kontrolni punkt policije se pomjera prema Jajcu u granično selo Perućica kod Smiljanića kuća, nastanjeno srpskim stanovništvom. Sa Glamočakove glavice uslijedilo je granatiranje sela Ljoljići i Čerkazovići sa bošnjačkom većinom.

Dana 6. aprila 1992. bivša JNA i rezervisti Šipova su napali Kupres. Nedugo kasnije počeo je defile uhapšenog nesrpskog stanovništva prema Kuli i Manjači, kao i dovoz ratnog plijena. Tada se u Šipovo dovlači sve i svašta, ukradeni automobili, traktori, namještaj, pokućstvo, stoka. Šipovo je tada pored martićevaca i rezervista postalo stjecište vojske JNA, „bijelih orlova“, i drugih paravojnih formacija. Na barikadi u selu Perućica tokom aprila i maja 1992. u Jajce je izbjeglo oko 1.000

[134] Bećir Macić, *Genocid nad Bošnjacima Šipova 1991-1995*, Bošnjaci Šipova kroz historiju ...1999, 185.

Bošnjaka iz Šipova, čime je počela njihova masovna deportacija.[135] Maja 1992. u osnovnoj školi u selu Volari, 3 km od Šipova, uselio se vod šipovačkih rezervista, ojačan izbjeglim Srbima iz Jajca na čelu sa Neđom Gvozdencom i njegovim zamjenikom Duškom Jeftenićem. Na raskrsnici puta prema selu Volari, šipovački SUP je postavio kontrolni punkt. Cilj dovođenja vojske i policije bio je da se vrši kontrola bošnjačkih sela Duljci i Volari, kao i kontrola preduzeća „Gipsara" Volari, koju su Srbi nazivali „turskim preduzećem", s obzirom na to da je u njoj bio zaposleno većinsko bošnjačko stanovništvo. Zajedno sa ovim vodom, u osnovnoj školi u Volarima se uselio i Marko Bogdanović, upravni pravnik i rezervni major u ulozi glavnog oficira. Njemu rezervisti dovode na saslušanje bošnjačke mladiće iz okolnih sela, koji su pokušali pobjeći na slobodnu teritoriju Jajca. Bogdanović ih dalje šalje prema Kuli i Manjači.

U preduzeću „Angropromet" Jezero, na granici općina Šipovo i Jajce početkom maja su uselili šipovački i mrkonjićki rezervisti, pripremajući tako napad i na mjesto Jezero, koje je naseljeno većinskim bošnjačkom većinom. Prijetnje i pritisci, ubistva vršili su se prema preostalom bošnjačkom stanovništvu. Od strane R. Đukića, predsjednika Skupštine općine Šipovo i predsjednika Ratnog štaba općine Šipovo, upućen je poziv Bošnjacima 18. maja da predaju „nelegalno nabavljeno oružje", nakon čega će im se garantirati sigurnost i zaštita. Bošnjaci oružje nisu ni imali, te ga stoga nisu ni predavali. Dana 19. maja sprovedena je opća mobilizacija. Mobilizaciji su se odazvali i pojedini Bošnjaci, jer se govorilo da se neodazivanjem na mobilizaciju gubi zaposlenje. Bošnjaci su se odazvali i iz razloga da izbjegnu svaki mogući napad od srpske strane.

Jezero je 21. maja napadnuto od belih orlova iz Srbije, koji su krenuli na kupreško ratište. U okruženju je ovo mjesto držano 8 do 15 sati, uz pucnjavu po kućama i mjesnoj džamiji, kada teško ranjavaju i dvojicu mladića. Poslije toga događaja bošnjačko stanovništvo Jezera i okolnih sela po drugi put bježi na slobodni teritorij općine Jajce, a Jezero su zaposjeli rezervisti. Milicija SUP Jajce koja je do ovoga događaja imala svoj punkt u Jezeru se povukla prema Jajcu, a TO općine Jajce postavila je svoj kontrolni punkt kod hotela Jajce na Velikom Plivskom jezeru, nizvodno od Jajca. Dana 25. maja dvadesetak bošnjačkih mladića iz Šipova, zbog nepostojanja izbora, prihvatilo je mobilizaciju i uniforme i odlaze na kupreško ratište. Određeni broj Bošnjaka pokušao se spasiti bijegom preko šuma i minskih polja.[136] Neki od njih bivaju uhvaćeni i odvedeni prema logorima Kuli i Manjači, gdje su fizički i psihički zlostavljani do iznemoglosti.

Napadom na Jajce 27. maja 1992. položaj preostalih Bošnjaka u Šipovu je postao veoma težak, jer su ginuli srpski vojnici iz Šipova što je stvaralo odmazdu i osvetu na Bošnjake Šipova. Preostalim Bošnjacima u Šipovu do početka juna 1992. zaključuje se radni odnos. Od predsjednika Đukić R. i predsjednika IO Ratka Plavšića tražili su dozvolu da im se dopusti organizirani izlazak u pravcu

[135] Predstavljalo je to skoro trećinu iseljenog bošnjačkog stanovništva šipovačkog kraja.

[136] Od jednog dijela izbjeglih šipovačkih mladića kao i onih iz sela Ljoljići i Čerkazovići su u julu 1992. formirali Šipovački odred na području Jajca, a za prvog komandanta postavili Sakiba Ribića. Nakon što je došlo do pada Jajca, Šipovački odred se zajedno sa braniocima Jajca i stanovništvom povukao preko Divičana u pravcu Karaule i Turbeta prema Travniku i Zenici. Po dolasku na slobodnu teritoriju, odred se dobrovoljno uključio u jedinice Trećeg korpusa ARBiH a kasnije i Sedmog korpusa ARBiH. Iako su šipovački mladići bili uključeni u svim jedinicama Trećeg korpusa ARBiH, kao matična jedinica ipak se smatra 327. slavna, odnosno kasnije 727. viteška brigada.

Jajca ili Bugojna, preko mjesta Ljuša, za što nisu dobili odobrenje. Za sve to vrijeme Bošnjaci Šipova su živjeli od preostalih zaliha hrane. Humanitarnu pomoć nisu primali, iako je od maja 1992. MKCK dostavljao hranu i za Bošnjake Šipova.

Od juna vršene su bombaške akcije na ugostiteljske, trgovinske i zanatske centre Bošnjaka i Albanaca. Tada je počelo i sistematsko paljenje kuća i drugih objekata nesrpskog stanovništva. Dana 1. juna 1992. spaljeno je mjesto Jezero. Mještani koji nisu uspjeli izbjeći na slobodnu teritoriju, njih oko 34 je ubijeno. To mjesto od maja je zaposjeo redovni i rezervni sastav policije i Štab TO Šipova.

Dana 24. jula 1992. izdata je naredba prijavljivanja i ograničenja slobode kretanja Bošnjacima Šipova između 18 i 55 godina. Svakog dana su se vojnosposobni muškarci, njih 447 koliko ih je tada bilo u Šipovu, morali lično prijaviti u SUP i nisu smjeli napuštati područje općine, odnosno putovati u Mrkonjić Grad, Banja Luku i druga mjesta novoformirane Srpske Republike, bez pismene dozvole SUP-a. Svaki Bošnjak dobio je prilikom prijave lični broj, te se prijava vršila izgovaranjem dodijeljenog broja.[137]

U sljedećim mjesecima započelo se sa učestalim ubistvima Bošnjaka, među kojima su česta i masovna ubistva civila kao i paljenje kompletnih bošnjačkih sela i njihove imovine.[138]

Početkom augusta 1992. jedna grupa od stotinjak logoraša iz koncentracionoh logora *Manjača* je u strogoj tajnosti dovezena i smještena u podrum OŠ *Nemanja Vlatković* u Šipovu. Razlog je najavljena posjeta delegacije Međunarodnog crvenog križa 20. augusta. Mještani u blizini škole pričali su o teškim jaucima i plaču koji se mogao čuti iz te škole. [139]

Od kraja augusta 1992. za oko 200 Bošnjaka Šipova, uglavnom intelektualaca i bogatijih Bošnjaka i vlasnika određenih trgovačkih objekata, uvedena je radna obaveza. Tokom augusta i septembra odvođene su grupe na kopanje rovova na Kupresu, a tokom oktobra i novembra su prebacivani da sijeku ogrjevno drvo za potrebe Kupreškog ratišta, šipovačkog kolektiva i porodica srpskih vojnika. Jedna grupa je u periodu od septembra do novembra odvođena čistiti šikare oko dalekovoda u dijelu Mrkonjić Grad-Strojice kao i sve poslove vezane za pripremu terena za postavljanje trafostanice.[140]

Krajem januara 1993. dozvoljen je po prvi put pojedinačan izlazak Bošnjaka Šipova preko Banja Luke, Bosanske Gradiške, Okučana i Novske za Hrvastku i druge zemlje. Međutim, s obzirom na to da oni preostali Bošnjaci Šipova nisu imali osnovnih sredstava za život a pogotovo da plate potrebnih dvadesetak različitih potvrda čija je ukupna cijena bila oko 500 KM, tako je samo dvadesetak osoba uspjelo izaći iz Šipova na taj način.[141] Dana 25. februra 1993. na SUP-u je bilo obavještenje kojim se

[137] Bošnjaci Šipova kroz historiju ...1999, 193.

[138] Početkom juna 1992. započeo je sistematsko i plansko paljenje bošnjačkih kuća i drugih objekata. Svakog četvrtka, uoči petka kao neradnog dana muslimana, obično iza 22 h spaljivano je po 4-5 kuća i drugih objekata, prvo u selima Mujdžići, potom Bešnjevu i Vražiću, i dr. što su Srbi nazivali „maršale". Krajem jula i u augustu spaljivana su i ostala sela sa većinskim bošnjačkim stanovništvom: Duljci, Lubovo, Pljeva, Volari. Vidjeti više u: Bošnjaci Šipova kroz historiju... 190-195.

[139] Ibidem, 193.

[140] Ibidem, 194. Pored tih nabrojanih poslova, odvođeni su Bošnjaci i na mnoge druge fizički teške poslove. Sa dolaskom zime, ti poslovi su malo obustavljeni, da bi bili ponovno nastavljeni u proljeće 1993.

[141] Ibidem, 196.

nalaže da Bošnjaci upisani za izlazak iz Šipova dana 26. februara trebaju biti na autobuskoj stanici Šipovo, te osim ličnih stvari mogu ponijeti po jednu putnu torbu najnužnijih stvari. S obzirom na to da su Bošnjacima Šipova isključeni i telefoni te je tako nastala trka i unutrašnji pritisci da li da idu ili ostanu. Ostati se nije imalo gdje, a i potencijalni odlazak je bio neizvjestan i pun straha i zebnje zbog saznanja o ubistvu oko 200 mladića sa područja Ključa na Vlašiću, iza Skender Vakufa kao i maltretiranje i pljačka ostalih prognanih lica koja su iz Banja Luke preko Vlašića išli prema Travniku i Zenici. Međutim, svi upisani su ipak odlučili da je bolje ići u neizvjesnost, da drugog i boljeg izbora nisu imali. Tako je u hladnoj zimskoj noći, uoči 26. februara, na autobuskoj stanici pristigla kolona ljudi iz sela Čifiluka, Sarića, Vražića, Bešnjeva, Starog Šipova, probijajući se do stanice kroz snijegom prekrivene i neprohodne puteve. Nakon prozivke izvršene od strane predsjednika Ratnog štaba Neđe Gvozdenca, kolona od 7 šlepera i 5 autobusa je krenula put Mrkonjić Grada, Bočca, Krupe na Vrbasu, Banja Luke i Skender Vakufa prema Travniku, Zenici, Bugojnu i drugim gradovima srednje Bosne. [142] Preostalih oko 300 Bošnjaka koliko ih je ostalo u tom kraju, do Dejtonskog mirovnog sporazuma, nastavili su svoj život uz ograničeno kretanje, prisilni rad, sa veoma malim zalihama hrane, uz progon, terorisanje i maltretiranje, te ubijanja koja su uključivala i masovna ubistva.[143]

Pored pojedinačnih ubistava, vršena su i masovna ubistva Bošnjaka Šipova. Masovno ubistvo 1992. zabilježeno je u selu Čerkazovići u septembru 1992, koje je nastanjeno pretežno bošnjačkim stanovništvom. To mjesto je od početka maja 1992. zaposjeo redovni i rezervni sastav milicije i TO Šipovo. Potom je u mjestu Lubovo septembra 1992. ubijeno troje civila. Masovna ubistva su nastavljena i kasnije, pa je 27. juna 1993. u mjestu Volari, u porodičnoj kući ubijena tri člana porodice Ćorić. Tom prilikom teško je povrijeđen i njihov komšija Džemal Brkić, koji se sakrio u njihovoj kući. Džemal je od posljedica ranjavanja preminuo u novembru 1993. godine. Istog dana zapaljeno je više bošnjačkih kuća, uz prethodni napad tromblonima i streljačkim oružjem. Dana 30. juna 1993. napadnuti su Volari, posljednje od bošnjačkih sela na području Šipova. Napad na selo bio je identičan onom iz augusta 1941. godine, u vrijeme Drugog svjetskog rata. Napad je počeo sa okolnih zaravni Ravanca, Bašića Ravni, Pucara Gaja i Seira. Kako je nekoliko dana ranije počela pljačka i paljenje susjednog sela Duljaka, preostalo bošnjačko stanovništvo Volara, uglavnom stariji stanovnici sela, uspijevaju koristeći se vrbama obraslim oko korita rijeke Volarice, izbjeći u pravcu Starog Šipova (predgrađa grada Šipova i jedino naseljeno mjesto u kome su se još zadržali Bošnjaci).[144] Malo kasnije uslijedila je organizirana pljačka napuštene imovine. Milicija SUP-a Šipovo je tri dana držala barikadu na ulazu u selo i nije dozvoljavala Bošnjacima ulazak, dok su istovremeno Srbi kamionima, traktorima i konjskim zapregama izvozili opljačkanu robu. Od stotinjak bošnjačkih kuća u Volarima i pedesetak u selu Duljci, sve je spaljeno sa pratećim privrednim objektima, dok malobrojne komšije Srbi ostavljaju desetak u koje su se uselili. „Napad na Volare su izvršili: Dragan

[142] Ibidem, 197. Prelazak su nadzirale snage UNPROFOR-a te su uz određene manje probleme u putu koje su imali, ipak svih 1.200 Bošnjaka doputovalo u Travnik i Zenicu.
[143] Ibidem, 197.
[144] Ibidem, 198.To je i bio cilj aktuelne vlasti, da ih radi kontrole i daljeg terorisanja imaju na jednom mjestu.

(Ljupka) Dobratić, Milorad (Jove) Kužić - Roda, Luka, Marko i Milan (Mitra) Maksimović, Ilija i Niko (Đure) Milovac, Krstan Kika (Čede) Petković i Lazo (Pere) Vrakelja. Komandant napada je bio Milorad (Jove) Kužić. Paljenja kuća su vršili: Dragan (Ljupka) Dobratić i Niko (Đure) Milovac. Veza sa SUP-om Šipova i inače „cvikaroš i potkazivač muslimana" sela Volari bio je Petković Dušan, koji je radio kao kurir u preduzeću Gipsara Volari."[145]

U 1994. godini zlostavljanja i ubistva su nastavljena. Masovno ubistvo je zabilježeno 3. marta 1994. u centru Šipova, kada su automatskim oružjem ubijena dvojica Bošnjaka od strane komandira i pripadnika policijske stanice Šipovo.[146]

*

* *

Septembra 1995. započela je operacija *Maestral.* Bila je to operacija združenih snaga ARBiH, HV, HVO-a i u zapadnim dijelovima RBiH, u kojoj su zauzeti veći prostori zapadne Bosne, uključujući gradove Šipovo, Jajce, Drvar, Bosanski Petrovac, Bosanska Krupa i Ključ. Operacija *Maestral* trajala je od 8. septembra do 17. septembra 1995. godine. Operacija je započela iz pravca Glamoča i Kupresa, kada prve srpske linije bivaju lako razbijene te pada strateški značajan vrh Veliki Vitorog, odakle se lako kontroliralo široko područje od Kupreške visoravni i Glamoča do Šipova, Jajca i Mrkonjić Grada. Nasuprot združenih snaga stajalo je sedam lakih pješadijskih slabo popunjenih srpskih brigada, jedna motorizovana brigada, dva oklopna bataljona Drugog krajiškog korpusa VRS. U isto vrijeme započela je i operacija Petog korpusa Armije RBiH, pod zapovjedništvom Atifa Dudakovića iz pravca Bihaća prema Grmeču, Bosanskom Petrovcu i Bosanskoj Krupi. Sedmi korpus pod zapovjedništvom Mehmeda Alagića pokrenuo je siloviti napad na Donji Vakuf. ARBiH pokrenula je operacije prema više područja u BiH s ciljem oslobađanja zauzetog teritorija. Dana 12. septembra 1995. snage Četvrte gardijske brigade HV zauzele su Šipovo a Sedma gardijska brigada zauzela je stateški važan prevoj Mlinište na putu između Glamoča i Mrkonjić Grada. Nakon sedam dana borbe operacija je završena a zauzeto je i oslobođeno područje široko 100 i duboko 25 kilometara. Daljnja akcija, koja je za cilj imala što više oslobađanja teritorija BiH, zaustavljena je intervencijom američke diplomatije. Posljedica operacije *Maestral* je između ostaloga i to što je u potpunosti razbijen Drugi i djelimično Prvi krajiški korpus VRS-a koji je natjeran u bijeg.[147]

Ulazak jedinica HV/HVO-a u septembru 1995. u Šipovo od ukupnog broja Bošnjaka, koji je iznosio 2.965 prema popisu 1991. godine, dočekalo je 180. Sve što nisu opljačkali Srbi, sa ulaskom u Šipovo dovršili su pripadnici HV i HVO, septembra 1995. godine. Do aprila 1996. sve bošnjačke kuće su opljačkane, manji broj spaljen, pojedinci maltretirani.

---

[145] Ibidem.

[146] AIIZ, inv. br. 6-582, 6-634.

[147] www.domovinskirat.tk; Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih* (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja 1990, 1991, 1992-1995/1998), Zagreb, 2011, 167-201. www.veterani.ba.

Nakon pomenutih operacija, dogovorenih 49 % teritorije koje je planirano entitetu Republika Srpska je bilo spalo na 45 % teritorije. Da bi se došlo do tog postotka, bošnjačka i hrvatska strana su se morale odreći određenih područja. U toj preraspodjeli teritorija, Šipovo i Mrkonjić Grad su pripali entitetu Republika Srpska.

Dakle, prema Dejtonskom mirovnom sporazumu, Šipovo i Jezero su pripali entitetu Republika Srpska, a Jajce entitetu Federacija BiH u okviru države Bosne i Hercegovine.

4. ŽRTVE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NA PODRUČJU JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA

4.1. Žrtve zločina na području Jajca, Jezera i Šipova

Zločini nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova su bez sumnje najteži i najgnusniji zločini koji su izvršeni u ambijentu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu na kraju XX stoljeća.

Na narednim stranicama knjige predstavljeno je ukupno 156 ubijenih Bošnjaka. U ovoj knjizi javnosti saopćavamo dio rezultata istraživanja, obzirom da će se konačna brojka svih ubijenih u Bosni i Hercegovini još dugo utvrđivati, samim time što procesi otkopavanja masovnih i pojedinačnih grobnica kao i ekshumacija i identifikacija nestalih osoba nisu završen proces.

U narednom dijelu knjige predstavljeni su Bošnjaci ubijeni u Jajcu, Jezeru i Šipovu za koje smo dobili potpunu i validnu dokumentaciju, te smo formirali jedan obrazac o detaljima i okolnostima njihove smrti. U ovom dijelu knjige, nakon nekrologija žrtava, slijedi još pet priloga na kojima se nalazi još 49 žrtava a čiji broj ne ulazi u konačnu brojku žrtava Jajca, Jezera i Šipova, s obzirom na to da, sa metodološkog aspekta ne obuhvata prostornu i vremensku odrednicu. Više o tome u dijelu: Žrtve zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava-Prilozi.

Realizaciji empirijskog istraživanja prethodila je obuka terenskih istraživača na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, a u prikupljanju podataka na terenu učestvovali su saradnici Medžlisa IZ Jajce. Od strane autora Prvog dijela ove knjige, odnosno viših stručnih saradnika Instituta za istraživanje zločina, pribavljeni podaci sa terenskog istraživanja o zločinima nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova su sređeni, obrađeni, analizirani, provjereni te komparirani i sa drugim relevantnim izvorima te kao takvi predstavljeni u okviru ovog poglavlja knjige.

AHMEČKOVIĆ (Salko) GANE

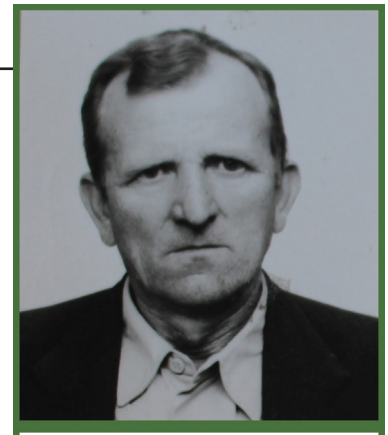

AHMEČKOVIĆ (Salko) GANE

1938. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **26.6.1938.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **NATPOLJE, ŠIPOVO - NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije**: 22./23. 3. 2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **APRIL 2002.**
Mjesto ukopa: **LJOLJIĆI, JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6 – 513**

ARAPOVIĆ (Halil) EMA

ARAPOVIĆ (Halil) EMA

1906. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođena: **4.10.1906.**
Mjesto rođenja: **LENDIĆI, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: -
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KRUŠČICA, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KRUŠČICA, JAJCE**
Datum smrti: **1.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE**
Način izvršenja zločina: -
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **-**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-516**

BAHTIĆ (Ejub) AHMET

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen: **20.6.1940.**
Mjesto rođenja: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: -
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PODGORA, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PODGORA, ŠIPOVO**
Datum smrti: **APRIL 1992.**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **PODGORA, ŠIPOVO**
Način izvršenja zločina: **-**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: -
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-517**

BAHTIĆ (Bego) IBRO

BAHTIĆ (Bego) IBRO

1904. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen: **8.5.1904.**
Mjesto rođenja: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **UDOVAC**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **PENZIONER**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Datum smrti: **5.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **LUBOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **LUBOVO**
Datum ukopa: **6.9.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-518**

BAJRAMOVIĆ (Dedo) ALIJA

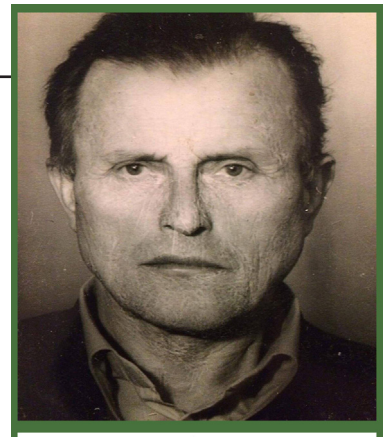

BAJRAMOVIĆ (Dedo) ALIJA

1909. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.10.1909.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum smrti: **25.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BAŠČELUCI, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI**
Datum ukopa: **27.10.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Nakon teškog ranjavanja 21. oktobra 1992. smrt je nastupila 25.10.1992.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-519**

BAJRAMOVIĆ (Latif) EKREMA

BAJRAMOVIĆ (Latif) EKREMA

1938. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.3.1938.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA , TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-524; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BAJRAMOVIĆ (Mustafa) IRHAD

BAJRAMOVIĆ (Mustafa) IRHAD

1971. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **11.3.1971.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-520; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BAJRAMOVIĆ (Mujo) LATIF

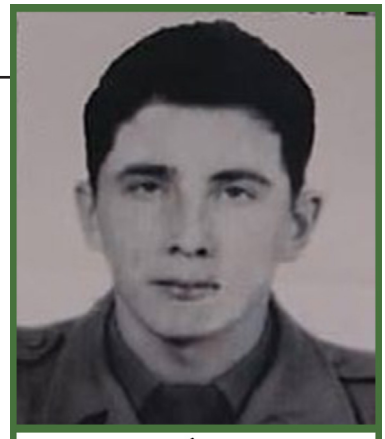

BAJRAMOVIĆ (Mujo) LATIF

1959. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.4.1959.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-521; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BAJRAMOVIĆ (Ibro) MUJO

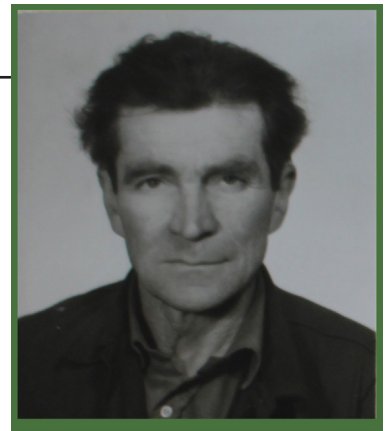

BAJRAMOVIĆ (Ibro) MUJO

1927. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **25.6.1927.**

Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**

Spol: **MUŠKO**

Oženjen: **DA**

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**

Završena škola: **-**

Zanimanje: -

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**

Datum smrti: **10.9.1992.**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**

Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**

Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA , TISOVAC-DRAGANOVAC**

Datum ekshumacije: **29.4.1999.**

Mjesto identifikacije: **VISOKO**

Datum identifikacije: **8.5.1999.**

Mjesto ukopa: **VINAC**

Datum ukopa: **12.5.1999.**

Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-522; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BAJRAMOVIĆ (Alija) MUSTAFA

BAJRAMOVIĆ (Alija) MUSTAFA

1946. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.3.1946.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **-**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-523; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BAJRAMOVIĆ (Šemso) SABAHUDIN

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **30.12.1980.**

Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**

Spol: **MUŠKO**

Oženjen: **NE**

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**

Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**

Zanimanje: **UČENIK**

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: -

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**

Datum smrti: **10.9.1992.**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**

Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**

Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA , TISOVAC-DRAGANOVAC**

Datum ekshumacije: **29.4.1999.**

Mjesto identifikacije: **VISOKO**

Datum identifikacije: **8.5.1999.**

Mjesto ukopa: **VINAC**

Datum ukopa: **12.5.1999.**

Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-525; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BALEŠIĆ (Latif) AZIZ

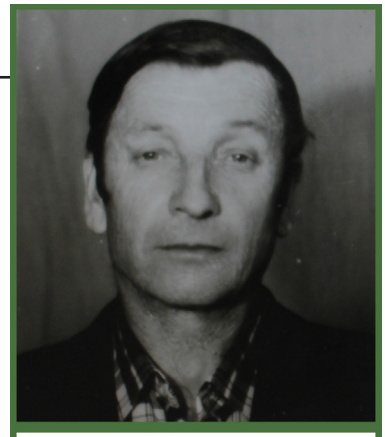

BALEŠIĆ (Latif) AZIZ

1918. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.10.1918.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **PENZIONER**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije**: 22/23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **MUSALLA - JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Izbjegao je iz Čerkazovića u Jezero nakon napada na selo. Nakon što je i Jezero okupirano od strane agresora, Bošnjaci su ubijeni, među njima i Aziz.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-52**

BALEŠIĆ (Muslo) FAHRA

BALEŠIĆ (Muslo) FAHRA

1925. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.10.1925.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA , TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-527; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BALEŠIĆ (Avdo) FAZA

BALEŠIĆ (Avdo) FAZA

1923. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **18.5.1923.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA , TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-528; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BALEŠIĆ (Sado) FAZILA-MEMA

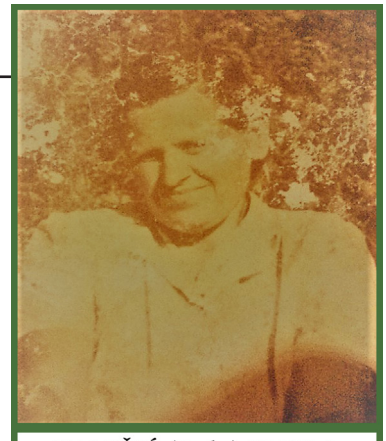

BALEŠIĆ (Sado) FAZILA

1930. - ----.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.5.1930.**

Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**

Spol: **ŽENSKO**

Udata: -

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**

Završena škola: **-**

Zanimanje: **DOMAĆICA**

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PRUDI, JAJCE**

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PRUDI, JAJCE**

Datum smrti: **NEPOZNATO**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **PRUDI, JAJCE**

Način izvršenja zločina: **NEPOZNATO**

Mjesto ekshumacije: -

Datum ekshumacije: **-**

Mjesto identifikacije: -

Datum identifikacije: -

Mjesto ukopa: -

Datum ukopa: -

Izvršilac zločina: **-**

Napomena: **Radi se o osobi koja nije napustila Jajce za vrijeme rata te je ostala u svome mjestu Prudi. Žrtva je bila gluhonijema. Prema iskazu svjedoka, tijelo žrtve nikada nije pronađeno te se vodi kao nestalo lice**.

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-530**

BALEŠIĆ (Ibro) MUSTAFA

BALEŠIĆ (Ibro) MUSTAFA

1950. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **29.12.1950.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **ČETVERO**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina**: MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije:**MASOVNA GROBNICA , TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-529; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

BEGOVIĆ (Husejin) MEHO

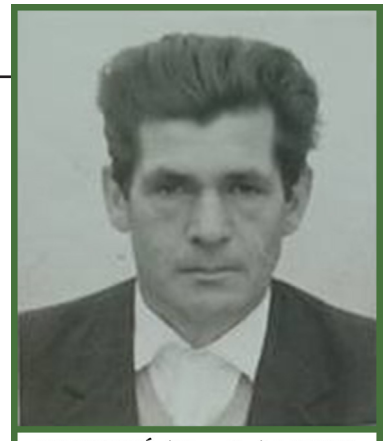

BEGOVIĆ (Husejin) MEHO

1929. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **25.6.1929.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **HRAST, JAJCE**
Datum smrti: **14.8.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE**, **NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **14.8.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Meho je 12. 8. teško povrijeđen gelerom granate. Smrt nastupila 14.8.1992.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-531**

BEŠLIĆ (Mahmut) MEVLA

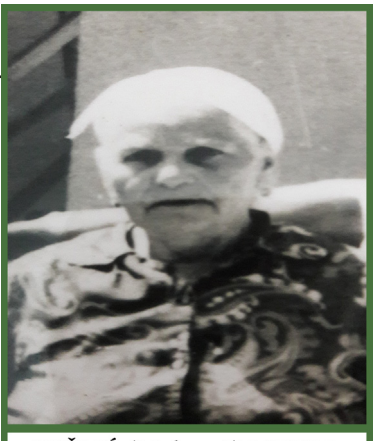

BEŠLIĆ (Mahmut) MEVLA

1906. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **26.5.1906.**
Mjesto rođenja: **SITNICA - KLJUČ**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE, SPALJENA ŽIVA, BAČENA U RIJEKU**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: **17.8.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **20.12.2003.**
Mjesto ukopa: **MUSALLA, JEZERO**
Datum ukopa: **14.4.2003.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-532**

BUREK (Hadžo) KEMAL

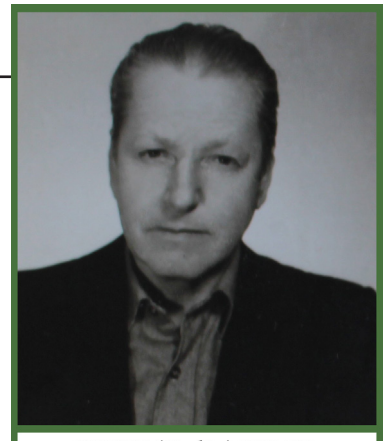

BUREK (Hadžo) KEMAL

1924. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **26.2.1924.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **TRGOVAC**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **HARMANI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **HARMANI, JAJCE**
Datum smrti: **30.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **HARMANI, JAJCE, ISPRED KUĆE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **SPLIT**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **13.7.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-534**

BUREK-KOS (Džemal) SALIHA

BUREK (Džemal) SALIHA

1944. - 1995.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **4.3.1944.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **SEPTEMBAR 1995.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U DVORIŠTU KUĆE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **-**
Datum ekshumacije: **-**
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **-**
Datum ukopa: **-**
Izvršilac zločina: **HV/HVO**
Napomena: **Ubijena nakon zauzimanja Jajca od strane HV/HVO-a, septembra 1995. Tačan dan ubistva nije utvrđen.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-533**

BRKIĆ (Šerif) DŽEMAL

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.6.1938.**
Mjesto rođenja: **VOLARI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLARI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO**
Datum smrti: **13.11.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO UBISTVO; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **SITANI-BANJA LUKA**
Datum ukopa: **13.11.1993.**
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Napomena: **Nalazio se u kući Rasima Ćorića, kada je 27. juna 1993. ubijena porodica Ćorić. Džemal je od posljedica teškog ranjavanja podlegao.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-535**

ĆEHIĆ (Ibrahim) MEHRUDIN

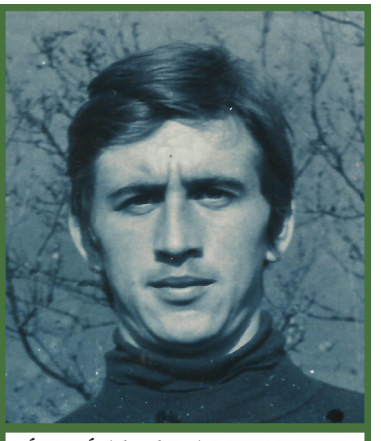

ĆEHIĆ (Ibrahim) MEHRUDIN

1959. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **2.3.1959.**
Mjesto rođenja: **VINAC, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VINAC, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VINAC, JAJCE**
Datum smrti: **10.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VINAC, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE, PIŠTOLJEM**
Mjesto ekshumacije: **VINAC**
Datum ekshumacije: **20.5.1996.**
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-537**

ĆORIĆ (Rasim) EMIN

ĆORIĆ (Rasim) EMIN

1960. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.2.1960.**
Mjesto rođenja: **VOLARI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLARI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **27.6.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, VOLARI**
Način izvršenja zločina:**MASOVNO UBISTVO; PJEŠADIJSKO ORUŽJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **VOLARI**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Napomena: **Tada su ubijeni i njegova majka i otac, a teško povrijeđeni komšija Džemal Brkić je kasnije podlegao povredama.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-539**

ĆORIĆ (Osman) LUTVIJA

ĆORIĆ (Osman) LUTVIJA

1934. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.8.1934.**
Mjesto rođenja: **VOLARI, ŠIPOVO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLARI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO**
Datum smrti: **27.6.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO UBISTVO; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **VOLARI**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Napomena: **Tada su ubijeni i njen suprug i sin. Od posljedica teškog ranjavanja, komšija Džemal Brkić je kasnije podlegao povredama.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-540**

ĆORIĆ (Derviš) RASIM

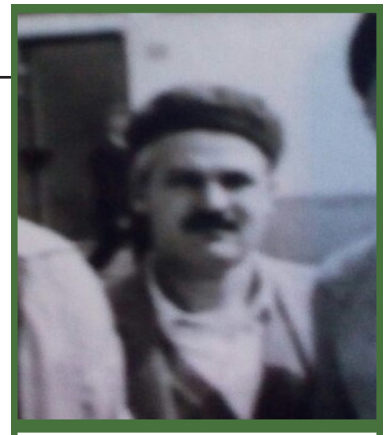

ĆORIĆ (Derviš) RASIM

1931. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.4.1931.**
Mjesto rođenja: **VOLARI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLARI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO**
Datum smrti: **27.6.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VOLARI, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO UBISTVO; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **VOLARI**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Napomena: **Tada je ubijena njegova porodica, supruga, sin, a teško povrijeđeni komšija Džemal Brkić je kasnije podlegao povredama.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-538**

ĆOSIĆ (Muharem) ĐULEJMAN

ĆOSIĆ (Muharem) ĐULEJMAN

1947. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.7.1947.**
Mjesto rođenja: **ŽAOVINE, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VAROŠ, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VAROŠ, JAJCE**
Datum smrti: **1.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VAROŠ, JAJCE, PRED KUĆOM**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO UBISTVO, GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **2.6.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Istom granatom ubijena i njegova supruga Emina Ćosić.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-542**

ĆOSIĆ (Šerif) EMINA

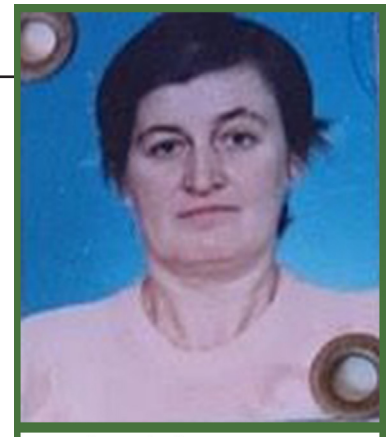

ČOSIĆ (Šerif) EMINA

1949. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **19.11.1949.**
Mjesto rođenja: **VINAC, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VAROŠ, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VAROŠ, JAJCE**
Datum smrti: **1.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VAROŠ, JAJCE, PRED KUĆOM**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO UBISTVO, GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **2.6.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Istom granatom ubijen i njen suprug Đulejman Ćosić.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-543**

ĆOSIĆ (Alija) HUSO

Prezime (Ime oca) Ime

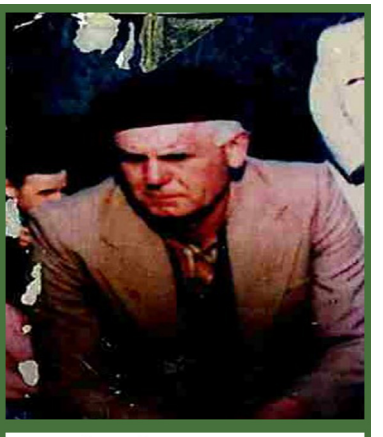

ĆOSIĆ (Alija) HUSO

1933. - 1992.

Rođen/a: **22.11.1933.**
Mjesto rođenja: **ŽAOVINE, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **UBIJEN PA SPALJEN**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **ĆAMLUK, JEZERO**
Datum identifikacije: **1996.**
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: **2000.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-541**

ĆOSO (Mujo) OMER

ĆOSO (Mujo) OMER

1924. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.8.1924.**
Mjesto rođenja: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum smrti: **1.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **CAREVO POLJE, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **18.9.2006.**
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE; JAJCE**
Datum ukopa: **-**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Izveden iz kuće i nedaleko od kuće strijeljan. Tijelo preneseno u masaovnu grobnicu**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-544**

DAUTBEGOVIĆ (Adem) SENKA

Prezime (Ime oca) Ime

DAUTBEGOVIĆ (Adem) SENKA

1953. - 1992.

Rođen/a: **8.8.1953.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **19.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOZLUK, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **20.10.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-545**

DEDIĆ (Salko) ĆAMIL

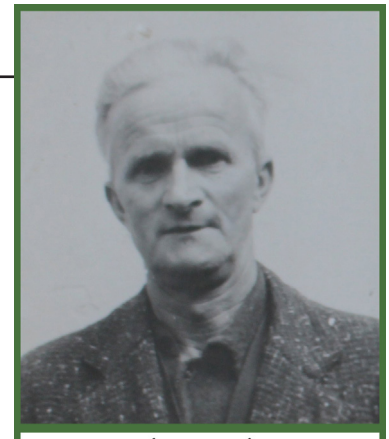

DEDIĆ (Salko) ĆAMIL

1915. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.4.1915.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **TRGOVAC**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum smrti: **23.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ukopa: **24.10.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-560**

DERVIŠIĆ (Alija) ALMIN

Prezime (Ime oca) Ime

DERVIŠIĆ (Alija) ALMIN

1974. - 1992.

Rođen/a: **3.5.1974.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-557**

DERVIŠIĆ (Halil) ELVEDIN

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **4.2.1976.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-552**

DERVIŠIĆ (Huso) HABIBA

Prezime (Ime oca) Ime

DERVIŠIĆ (Huso) HABIBA

1920. - 1992.

Rođen/a: **25.7.1920.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI - MILJEVICA**
Datum ekshumacije: **JUNI 1996.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI - MILJEVICA**
Datum identifikacije: **10.6.1996.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **10.6.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-559**

DERVIŠIĆ (Šerif) HALIL

DERVIŠIĆ (Šerif) HALIL

1950. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **20.2.1950.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-551**

DERVIŠIĆ (Omer) ISMET

Prezime (Ime oca) Ime

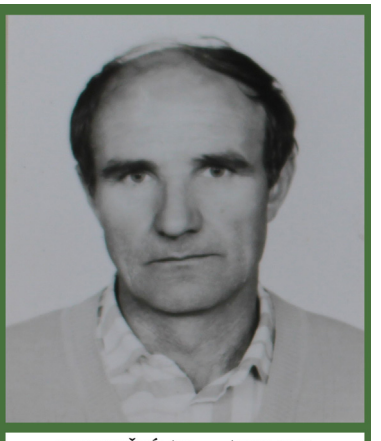

DERVIŠIĆ (Omer) ISMET

1938. - 1992.

Rođen/a: **10.12.1938.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-554**

DERVIŠIĆ (Ramiz) MIDHET

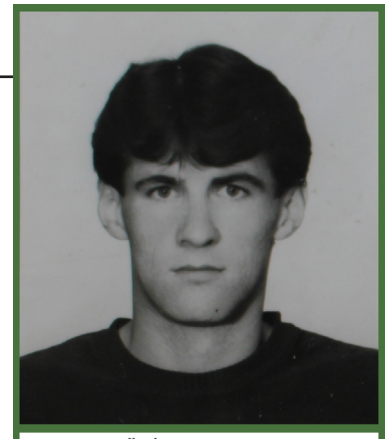

DERVIŠIĆ (Ramiz) MIDHET

1961. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **24.3.1961.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-555**

DERVIŠIĆ (Fazlo) MUSTAFA

Prezime (Ime oca) Ime

DERVIŠIĆ (Fazlo) MUSTAFA

1914. - 1992.

Rođen/a: **5.10.1914.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Mjesna zajednica: **KOKIĆI**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, U DVORIŠTU**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **MART 1997.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **8.6.1997.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **8.6.1997.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-558**

DERVIŠIĆ (Agan) NESIB

DERVIŠIĆ (Agan) NESIB

1951. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **18.2.1951.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-556**

DERVIŠIĆ (Omer) SAJD

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.5.1944.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **26.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-553**

DERVIŠIĆ (Mustafa) ZAHID

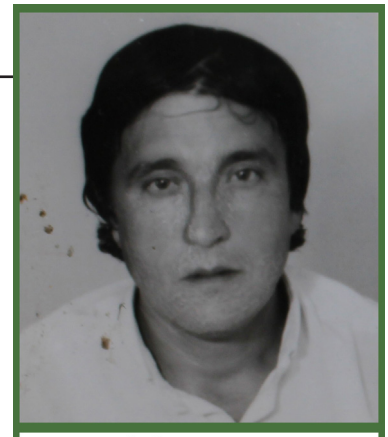

DERVIŠIĆ (Mustafa) ZAHID

1952. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **24.2.1952.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: -
Zanimanje: **-**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS/MUP RS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-550**

DOGAN (Rašid) SUAD

DOGAN (Rašid) SUAD

1950. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **22.10.1950.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **7.8.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **-**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA ULICI - ISPRED ZGRADE**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI; JAJCE**
Datum ukopa: **8.8.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Ubijen prilikom pomaganja komšijama i sustanarima da pređu ulicu i nađu zaklon od udara granata koje su ispaljivane od strane agresora sa okolnih brda.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-561**

DOGAN (Ibro) ZIFA

DOGAN (Ibro) ZIFA

1919. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **25.4.1919.**
Mjesto rođenja: **DONJI BEŠPELJ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **SOKOLINA, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **SPALJENA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posljednji put viđena u kući Huseina Kokića. Zifi se gubi od tada trag a kuća je spaljena. Pretpostavlja se da je u njoj izgorjela i Zifa. Posmrtni ostaci nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-562; ICRC, BAZ-108516**

DRECO (SULEJMAN) ĆAMIL

DRECO (Sulejman) ĆAMIL

1928. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **28.11.1928.**
Mjesto rođenja: **VLASINJE, MRKONJIĆ GRAD/JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **-**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **-**
Zanimanje: **-**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VLASINJE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VLASINJE**
Datum smrti: **11.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VLASINJE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **UBIJEN POTOM SPALJEN**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Kada su Bošnjaci Vlasinja odlučili napustiti rodno mjesto, Ćamil je ostao u svojoj kući. Od 11. juna 1992. mu se gubi trag. Prema izjavama više svjedoka, Ćamil je u svojoj kući prvo ubijen potom zapaljen zajedno sa kućom i imovinom.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-690**

DURANOVIĆ (Ragib) DŽEVAD

DURANOVIĆ (Ragib) DŽEVAD

1956. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.10.1956.**
Mjesto rođenja: **VLASINJE, MRKONJIĆ GRAD/JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **-**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **DIVIČANI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DIVIČANI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **17.8.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **-**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI, JAJCE, ISPRED PORODIČNE KUĆE**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **DIVIČANI**
Datum ukopa: **18.8.1992**.
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-564**

ĐUKLA (Alija) RAHIMA

ĐUKLA (Alija) RAHIMA

1920. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.12.1920.**
Mjesto rođenja: **DRAGNIĆI – PLJEVA, ŠIPOVO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ĐUMEZLIJE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ĐUMEZLIJE, JAJCE**
Datum smrti: **NOVEMBAR 1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BAŠČELUCI, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO UBISTVO, HLADNO ORUŽJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Žrtva je prije ubistva zajedno sa komšinicom Sitkom Menzildžić fizički zlostavljana i mučena. U Izvodu MKU Općine Jajce naveden je 22.10.1993. kao datum kada je proglašena umrlom osobom**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-565**

ĐUKLA (Muharem) SENAD

ĐUKLA (Muharem) SENAD

1959. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.5.1959.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-566, ICRC, BAS-002232**

ELKAZ (Hukan) MALKA

ELKAZ (Hukan) MALKA

1909. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **30.6.1909.**
Mjesto rođenja: **GORNJI BEŠPELJ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, BOMBA, SPALJENA NAKON UBISTVA**
Mjesto ekshumacije: **CVITOVIĆ**
Datum ekshumacije: **-**
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **U kući Elkaz Nedžiba ubijena sa još pet žena.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-568**

ELKAZ (Bajro) RAMIZA

ELKAZ (Bajro) RAMIZA

1924. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **16.4.1924.**
Mjesto rođenja: **GORNJI BEŠPELJ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **DIVIČANI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DIVIČANI, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, BOMBA, SPALJENA NAKON UBISTVA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **U kući Elkaz Nedžiba ubijena sa još pet žena.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-569**

ELKAZ (Mujo) SAFIJA

ELKAZ (Mujo) SAFIJA

1948. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.3.1948.**
Mjesto rođenja: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **DIVIČANI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DIVIČANI, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, BOMBA, SPALJENA NAKON UBISTVA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **U kući Elkaz Nedžiba ubijena sa još pet žena.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-571**

ELKAZ (Suljo) ŠABAN

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.3.1907.**
Mjesto rođenja: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ZDALJEVAC, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **ZAKLAN**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-570**

FEJZIĆ (Ramo) IBRO

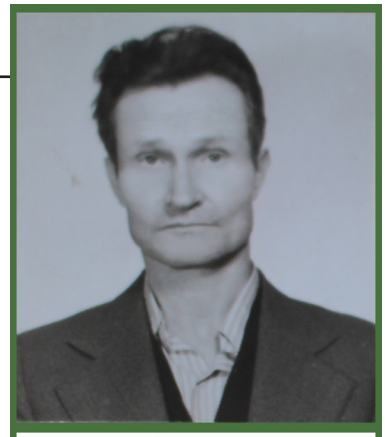

FEJZIĆ (Ramo) IBRO

1928. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **20.8.1928.**
Mjesto rođenja: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE, PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **CVITOVIĆ**
Datum ekshumacije: **3.8.1996.**
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Ibro je pokušao pobjeći iz kuće nakon što je ubačena bomba. Dočekan je i ubijen rafalom.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-573**

FEJZIĆ (Suljo) LATIFA

FEJZIĆ (Suljo) LATIFA

1931. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **17.4.1931.**
Mjesto rođenja: **PŠENIK, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, BOMBA, SPALJENA NAKON UBISTVA**
Mjesto ekshumacije: **CVITOVIĆ**
Datum ekshumacije: **3.8.1996.**
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **U kući Elkaz Nedžiba ubijena sa još pet žena.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-572**

FILIPOVIĆ (Alija) BAKIR

FILIPOVIĆ (Alija) BAKIR

1949. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.3.1949.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **VŠS**
Zanimanje: **NASTAVNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **5.9.2007.**
Mjesto ukopa: **MUSALLA, JEZERO**
Datum ukopa: **9.9.2007.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-574**

HADŽIĆ (Šerif) DŽEMILA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1938.**
Mjesto rođenja: **BAVAR, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VINAC, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KALIBUNAR, JAJCE**
Datum smrti: **31.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ILOVAČA, TRAVNIK**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-581**

HAJDER (Alija) ZLATA

Prezime (Ime oca) Ime

HAJDER (Alija) ZLATA

1911. - 1992.

Rođen/a: **20.4.1911.**
Mjesto rođenja: **GORNJI BEŠPELJ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PŠENIK, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PŠENIK, JAJCE**
Datum smrti: **30.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **PŠENIK, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, PŠENIK, zaseok ŠLJIVE**
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **-**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **PŠENIK**
Datum ukopa: **6.12.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-576**

HAMUR (Hasan) RASEMA

HAMUR (Hasan) RASEMA

1933. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.12.1933.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PIJAVICA, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BARE, JAJCE**
Datum smrti: **5.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **DRŽANJE U EKSTREMNO TEŠKIM UVJETIMA I USKRAĆIVANJE NUŽNE MEDICINSKE POMOĆI DIJABETIČARU**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: **1.1.1996.**
Mjesto identifikacije: **SPLIT**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE**
Datum ukopa: **19.10.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-577**

HASIĆ (Šefik) SMAIL

HASIĆ (Šefik) SMAIL

1957. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.8.1957.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **29.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA ULICI – ISPRED ZGRADE**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **20.11.2009.**
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **SUP PJ BANJA LUKA**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-578**

IBRIĆ (Ibro) IBRAHIM

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.2.1929.**
Mjesto rođenja: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Datum smrti: **3.3.1994.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, U STANU**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, PIŠTOLJEM**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ŠIPOVO**
Datum ukopa: **5.3.1994.**
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Napomena: **Ubijen u stanu svog bratića, zajedno sa Pipić (Kadrije) Mujom.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-582**

JAŠAREVIĆ (Remzo) SADO

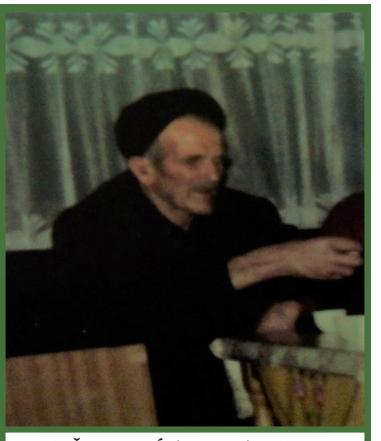

JAŠAREVIĆ (Remzo) SADO

1906. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **3.10.1906.**
Mjesto rođenja: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BEŠNJEVO, ŠIPOVO**
Datum smrti: **17.4.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BEŠNJEVO, NA NJIVI, U BLIZINI PORODIČNE KUĆE**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BEŠNJEVO**
Datum ukopa: **18.4.1993.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-579**

KAPETANOVIĆ-CERIĆ (Nakib) AJIŠA

KAPETANOVIĆ-CERIĆ (Nakib) AJIŠA

1929. -1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **2.1.1929.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **RAZVEDENA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **5.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA VODOPADU**
Način izvršenja zločina: **BAČENA U RIJEKU**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **2012**
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **27.6.2012.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-705**

KARAHODŽIĆ (Meho) ADEM

KARAHODŽIĆ (Meho) ADEM

1928. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.8.1928.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐAO**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **NATPOLJE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **NATPOLJE**
Datum ekshumacije: **APRIL 2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-583**

KARAHODŽIĆ (Nisvet) ADNAN

KARAHODŽIĆ (Nisvet) ADNAN

1978. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.12.1978.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JEZERO/JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **BIO UČENIK VII RAZREDA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Krenuo iz Jajca prema Ljoljićima, u Jezeru je zarobljen i ubijen sa ostalim zarobljenim stanovnicima Jezera. Posmrtni ostaci nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-584; ICRC, BAS-002234**

KARAHODŽIĆ (Ale) IBRAHIM

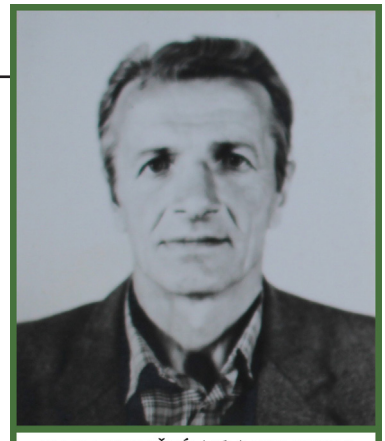

KARAHODŽIĆ (Ale) IBRAHIM

1933. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **17.1.1933.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **UDOVAC**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐAO**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-586; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

KARAHODŽIĆ (Meho) KASIM

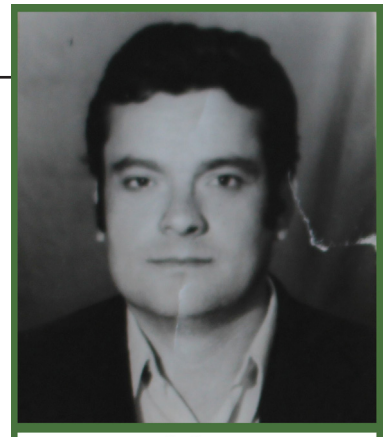

KARAHODŽIĆ (Meho) KASIM

1943. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **12.2.1943.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **NATPOLJE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **LJOLJIĆI, JEZERO**
Datum ukopa: **20.12.2003.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-587**

KARAHODŽIĆ (Meho) MUHAREM

KARAHODŽIĆ (Meho) MUHAREM

1926. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.5.1926.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOZNATO**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **22-23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **APRIL 2002.**
Mjesto ukopa: **LJOLJIĆI, JEZERO**
Datum ukopa: **9.9.2007.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-588**

KARAHODŽIĆ (Adem) NISVET

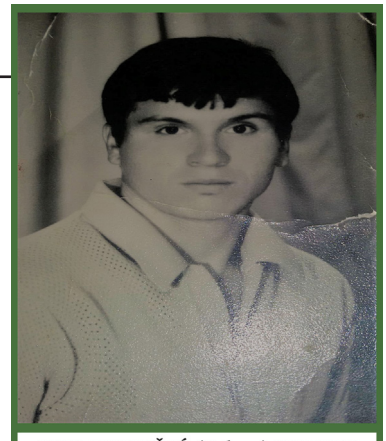

KARAHODŽIĆ (Adem) NISVET

1955. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.12.1955.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **-**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **22-23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **APRIL 2002.**
Mjesto ukopa: **LJOLJIĆI, JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-589**

KARAHODŽIĆ (Kasim) SELVEDIN

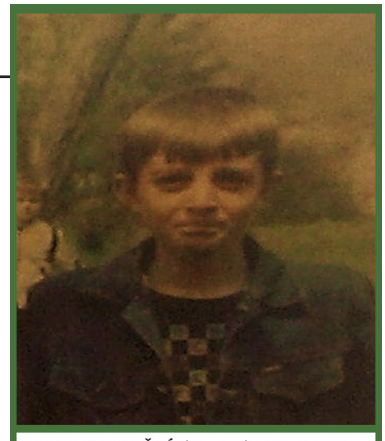

KARAHODŽIĆ (Kasim) SELVEDIN

1979. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **9.9.1979.**

Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**

Spol: **MUŠKO**

Oženjen: **NE**

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**

Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**

Zanimanje: **BIO UČENIK VII RAZREDA**

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**

Datum smrti: **2/3.6.1992.**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, NA LIVADI**

Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE, MASOVNI ZLOČIN**

Mjesto ekshumacije: -

Datum ekshumacije: -

Mjesto identifikacije: -

Datum identifikacije: -

Mjesto ukopa: -

Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni**

Izvršilac zločina: **VRS**

Napomena: **Krenuo iz Jajca prema Ljoljićima, u Jezeru je zarobljen i ubijen sa ostalim zarobljenim stanovnicima Jezera. Posmrtni ostaci nisu pronađeni.**

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-590; ICRC, BAZ-110359**

KARAHODŽIĆ (Omer) SENAD

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **29.8.1968.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐAO**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **9.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-591; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

KARAHODŽIĆ (Latif) ZARIFA

Prezime (Ime oca) Ime

KARAHODŽIĆ (Latif) ZARIFA

1927. - 1992.

Rođen/a: **13.11.1927.**
Mjesto rođenja: **STUPNA - ŠIPOVO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **9.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **DRAGANOVAC**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-592; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

KELJALIĆ (Adem) AZRA

KELJALIĆ (Adem) AZRA

1952. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **19.2.1952.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **ŠNAJDER**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ZASTINJE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ZASTINJE, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **19.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, KOZLUK, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI**
Datum ukopa: **20.10.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-594**

KOKIĆ (Ibro) ALIJA

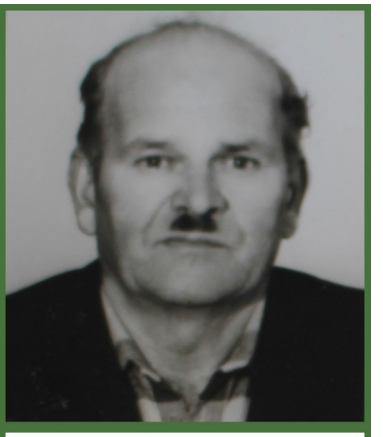

KOKIĆ (Ibro) ALIJA

1929. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.1.1929.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1992.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-596**

KOKIĆ (Bećir) FADIL

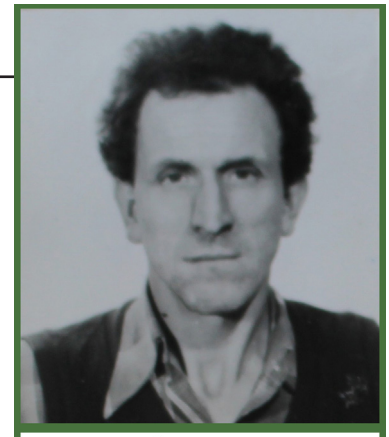

KOKIĆ (Bećir) FADIL

1946. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.3.1946.**
Mjesto rođenja: **BULIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BULIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BULIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **1.11.1992.**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BULIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **BULIĆI**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-597**

KOKIĆ (Alija) JAŠAR

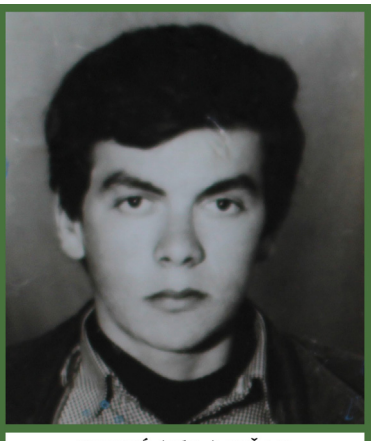

KOKIĆ (Alija) JAŠAR

1961. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **30.5.1961.**
Mjesto rođenja: **KOKIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KOKIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI, NJIVI, BAŠTI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1995.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-59**

KOVAČEVIĆ (Ramo) ĆAMIL

KOVAČEVIĆ (Ramo) ĆAMIL

1915. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.9.1915.**
Mjesto rođenja: **DOBRO BRDO, DONJI VAKUF**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: -
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **DOBRO BRDO, DONJI VAKUF**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-599; ICRC, BAZ-103564**

KOVAČEVIĆ (Ćamil) MEHMED

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **24.12.1957.**
Mjesto rođenja: **DOBRO BRDO, DONJI VAKUF**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **-**
Zanimanje: -
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **DOBRO BRDO, DONJI VAKUF**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **25.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOKIĆI, JAJCE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **ZAKLAN**
Mjesto ekshumacije: **KOKIĆI**
Datum ekshumacije: **12.10.1992.**
Mjesto identifikacije: **KOKIĆI**
Datum identifikacije: **12.10.1995.**
Mjesto ukopa: **KOKIĆI**
Datum ukopa: **12.10.1995.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-600**

KRAK (Halil) DERVIŠ

KRAK (Halil) DERVIŠ

1910. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.1.1910.**
Mjesto rođenja: **BAREVO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PIJAVICE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PIJAVICE, JAJCE**
Datum smrti: **30.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, UBIJEN U HOTELU „TURIST“**
Način izvršenja zločina: **NEPOZNATO**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-603; ICRC, BAZ-109249**

KRAK (Suljo) NURA

KRAK (Suljo) NURA

1907. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.5.1907.**
Mjesto rođenja: **BAREVO, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UDOVICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BAREVO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BAREVO, JAJCE**
Datum smrti: **30.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BAREVO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **NEPOZNATO**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Nura je nestala 30. oktobra 1992. iz naselja Barevo, Jajce.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-604**

KRŠLAK (Galib) NEDŽIB

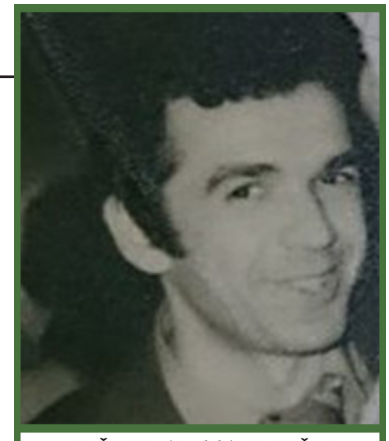

KRŠLAK (Galib) NEDŽIB

1947. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.11.1947.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **MAŠINSKI TEHNIČAR**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BARE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BARE, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **29.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **-**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, SILOS BRAVNICE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **2007.**
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-601**

KUDIĆ (Mahmut) MERSIN

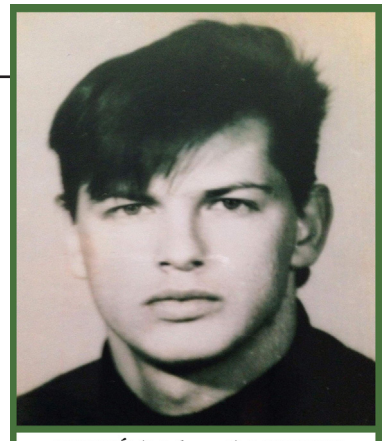

KUDIĆ (Mahmut) MERSIN

1969. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **8.5.1969.**
Mjesto rođenja: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **-**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Datum smrti: **16.5.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **PLJEVA, ŠIPOVO, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **UBIJEN PA SPALJEN**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **-**
Datum ukopa: **Posmtrni ostaci još uvijek nisu pronađeni**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Mersin je kidnapovan na autobuskoj stanici, prilikom izlaska iz autobusa od strane *martićevaca* i svojih komšija iz sela Pljeve. Do danas nisu nađeni posmrtni ostaci. Slučaj je pokretan pred sudom u Banjoj Luci, ali navodno nije bilo svjedoka-očevidaca.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-602; ICRC, BAZ-106227**

KURTALIJA (Huso) IBRO

Prezime (Ime oca) Ime

KURTALIJA (Huso) IBRO

1921. - 1992.

Rođen/a: **11.8.1921.**
Mjesto rođenja: **ŠERIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠERIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠERIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **2.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, ŠERIĆI, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: **-**
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **-**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ŠERIĆI**
Datum ukopa: **3.6.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-605**

KURTALIJA (Nurija) MIRSADA

KURTALIJA (Nurija) MIRSADA

1957. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **17.1.1957.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RAČUNOVOĐA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KOZLUK, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **19.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOZLUK, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **20.10.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Mirsada je teško povrijeđena gelerom granate, od čijih povreda je podlegla.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-606**

KVRGIĆ (Suljo) FATE

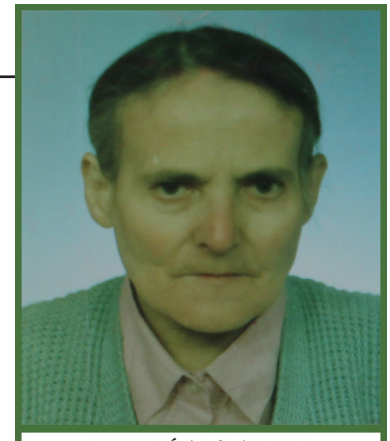

KVRGIĆ (Suljo) FATE

1935. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.6.1935.**
Mjesto rođenja: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ZDALJEVAC, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, BOMBA, PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: **3.8.1996.**
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Nakon što je bomba ubačena u kuću, Fate je pokušala pobjeći međutim, na pragu kuće su je ubili rafalnom paljbom. U istoj kući ubijeno još pet žena.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-626**

KVRGIĆ (Ramiz) SEIDA

KVRGIĆ (Ramiz) SEIDA

1914. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.10.1914.**
Mjesto rođenja: **DONJI BEŠPELJ, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ZDALJEVAC, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **CVITOVIĆ, JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI-CVITOVIĆ, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, BOMBA, SPALJENA NAKON UBISTVA**
Mjesto ekshumacije: **CVITOVIĆ**
Datum ekshumacije: **3.8.1996.**
Mjesto identifikacije: **CVITOVIĆ**
Datum identifikacije: **3.8.1996.**
Mjesto ukopa: **CVITOVIĆ**
Datum ukopa: **3.8.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **U kući Elkaz Nedžiba ubijena sa još pet žena.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-607**

LEKO (Omer) ĐULSE

LEKO (Omer) ĐULSE

1955. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **4.3.1955.**
Mjesto rođenja: **ŠIBENICA, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠIBENICA, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠIBENICA, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **6.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIBENICA, JAJCE, ISPRED KUĆE**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ŠIBENICA**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-608**

MALKOČ (Ibro) ŠEĆO

Prezime (Ime oca) Ime

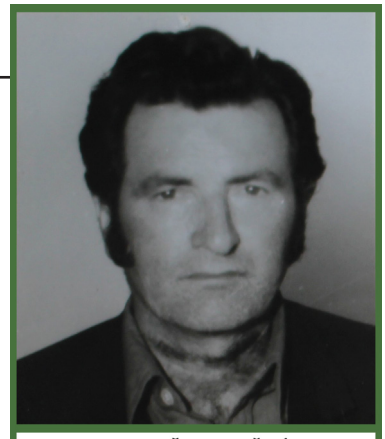

MALKOČ (Ibro) ŠEĆO

1934. - 1992.

Rođen/a: **15.11.1934.**
Mjesto rođenja: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-610; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

MAGLIĆ (Ibro) ENIZ

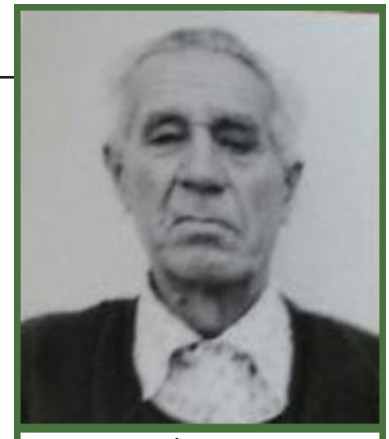

MAGLIĆ (Ibro) ENIZ

1918. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.2.1918.**
Mjesto rođenja: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Datum smrti: **14.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **1999.**
Mjesto ukopa: **LONČARICA, TRAVNIK**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Nakon ubistva Eniza, porodici nije dozvoljen ukop na mezarju. Ukopali su ga u bašti, pored kuće. Godine 1999. ekshumiran i identifikovan te ukopan na mezarju Lončarica**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-611**

MAGLIĆ (Osmo) RAMIZA

MAGLIĆ (Osmo) RAMIZA

1951. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **12.3.1951.**
Mjesto rođenja: **BIOKOVINA, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BARE, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **15.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **KOZLUK, JAJCE, NA MOSTU**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE - SNAJPER**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **16.9.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-612**

MENZILDŽIĆ (Meho) SITKA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **8.9.1917.**
Mjesto rođenja: **ĐUMEZLIJE, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum smrti: **NOVEMBAR 1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BAŠČELUCI, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNI ZLOČIN, HLADNO ORUŽJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Žrtva je prije ubistva zajedno sa komšinicom Đukla Rahimom fizički zlostavljana i mučena. U Izvodu MKU Općine Jajce naveden je 22.10.1993. kao datum kada je proglašena umrlom osobom**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-613**

MEŠIĆ (Muharem) HAMŠA

MEŠIĆ (Muharem) HAMŠA

1949. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.1.1949.**
Mjesto rođenja: **DRAGNIĆ, ŠIPOVO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Datum smrti: **26.8.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DRAGNIĆ, PLJEVA, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **PLJEVA**
Datum ukopa: **27.8.1992.**
Izvršilac zločina: **RAJKO LETIĆ**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-614**

MUFTIĆ (Muharem) EDINA

MUFTIĆ (Muharem) EDINA

1966. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **19.12.1966.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **SLUŽBENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **25.7.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI**
Datum ukopa: **26.7.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Pogođena granatom 18.7.1992. te od posljedica ranjavanja podlegla 25.7.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-615**

MULALIĆ-ŠEHALIĆ (Uzejir) FATIMA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.5.1912.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **4.1.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **OTROVANA**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **2012.**
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **2012.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Zajedno sa bratom Hasanom Mulalićem nađena otrovana u kući u Jajcu.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-617**

MULALIĆ (Uzejir) HASAN

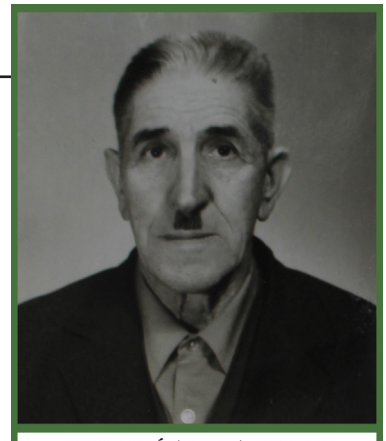

MULALIĆ (Uzejir) HASAN

1906. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **21.8.1906.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **OBUĆAR**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **4.1.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **OTROVAN**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **1996.**
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **-**
Datum ukopa: **-**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Zajedno sa sestrom Fatimom Mulalić-Šehalić nađen otrovan u kući u Jajcu.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-616**

MULAOSMANOVIĆ (Ibrahim) BEHIJA

MULAOSMANOVIĆ (Ibrahim) BEHIJA

1924. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.6.1924.**
Mjesto rođenja: **VOLARI, ŠIPOVO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-619**

MULAOSMANOVIĆ (Zaćir) SALIH

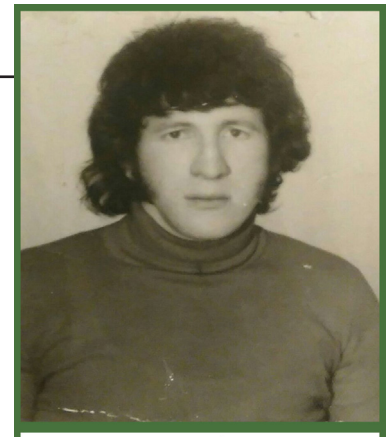

MULAOSMANOVIĆ (Zaćir) SALIH

1951. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **24.9.1951.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **MAŠINSKI BRAVAR**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **22-23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **MUSALLA – JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-618**

MURICA (Redžo) ZAHIDA

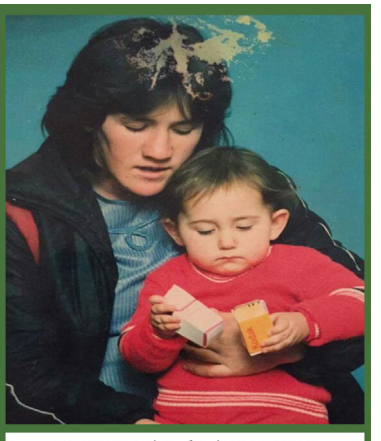

MURICA (Redžo) ZAHIDA

1967. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **2.11.1967.**
Mjesto rođenja: **BALJVINE – MRKONJIĆ GRAD**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **KUPREŠANI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KUPREŠANI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **8.8.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, BARE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE - SNAJPER**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **9.8.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-620**

MUTIĆ (Hadžo) DERVIŠA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **12.9.1936.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-621; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

MUTIĆ (Huso) FATIMA

MUTIĆ (Huso) FATIMA

1963. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **16.8.1963.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC - DRAGANOVAC**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-622; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

MUTIĆ (Osman) NEDŽIB

MUTIĆ (Osman) NEDŽIB

1936. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.1.1936.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐAO**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE, PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-623; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

MUTIĆ (Šerif) RAMIZA

MUTIĆ (Šerif) RAMIZA

1936. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **7.10.1936.**
Mjesto rođenja: **BAVAR, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **DRAGANOVAC**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-624; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

NUHANOVIĆ (Zijad) AJNA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **11.2.1982.**
Mjesto rođenja: **ZASTINJE, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ZASTINJE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ZASTINJE, JAJCE**
Datum smrti: **26.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ZASTINJE, JAJCE, U KUĆI - STEPENIŠTE**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **-**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-630**

OMEROVIĆ (Smajo) IBRAHIM

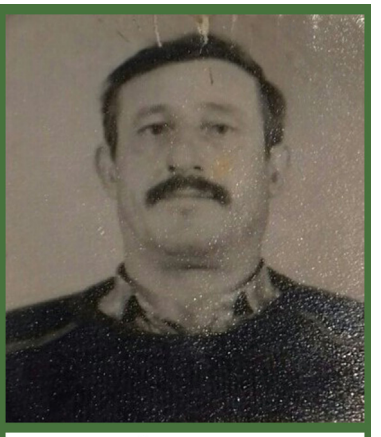

OMEROVIĆ (Smajo) IBRAHIM

1948. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **7.3.1948.**
Mjesto rođenja: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Datum smrti: **5.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **LUBOVO, ŠAINOVIĆI, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **SPALJEN NAKON UBISTVA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **LUBOVO, mezarje ŠAINOVIĆI**
Datum ukopa: **6.9.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-631**

PEDIĆ (Bećir) HASIB-ČOMBE

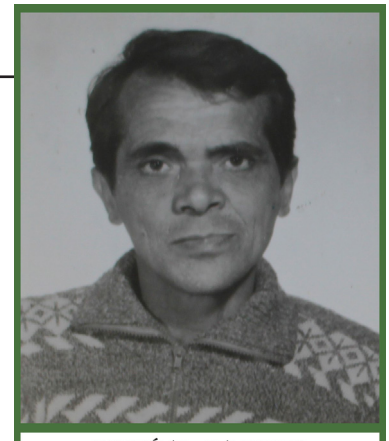

PEDIĆ (Bećir) HASIB

1943. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **18.8.1943.**
Mjesto rođenja: **BANJA LUKA**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA** Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: -
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE, KOKIĆA BAŠČA**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **7.8.1992.**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U AVLIJI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **8.8.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-632**

PIPIĆ (Ramo) KASIM

PIPIĆ (Ramo) KASIM

1944. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.5.1944.**
Mjesto rođenja: **SARIĆI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČITELJ**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠIPOVO**
Datum smrti: **2.12.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE – AUTOMATSKA PUŠKA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **SARIĆI-ŠIPOVO**
Datum ukopa: **3.12.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Više puta su naoružani srpski vojnici napadali Kasimovu kuću i pucali. Toga dana pucali su iz automatskih pušaka te Kasima ubili a suprugu Džemku teško povrijedili.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-633**

PIPIĆ (Kadrija) MUJO

PIPIĆ (Kadrija) MUJO

1959. - 1994.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **25.3.1959.**
Mjesto rođenja: **ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **STARO ŠIPOVO, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **STARO ŠIPOVO, ŠIPOVO**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **3.3.1994.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **STARO ŠIPOVO, ŠIPOVO, U STANU**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE - PIŠTOLJ**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **STARO ŠIPOVO**
Datum ukopa: **5.3.1994.**
Izvršilac zločina: **MUP RS**
Napomena: **Ubijen zajedno sa Ibrić (Ibre) Ibrahimom, u stanu Ibrahimovog bratića.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-634**

PIPIĆ (Hasan) MURADIF

PIPIĆ (Hasan) MURADIF

1955. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **4.4.1955.**
Mjesto rođenja: **ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **AUTOELEKTRIČAR**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠIPOVO**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **23.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, NA ULICI, U BLIZINI KUĆE**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ŠIPOVO**
Datum ukopa: **25.6.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-635**

PLIVAC (Bećo) AHMET

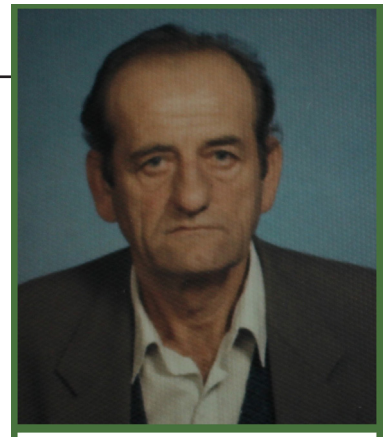

PLIVAC (Bećo) AHMET

1934. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **26.6.1934.**
Mjesto rođenja: **LJOLJIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐAO**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LJOLJIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, NATPOLJE, NA LIVADI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA- NATPOLJE**
Datum ekshumacije: **APRIL 2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **2002.**
Mjesto ukopa: **LJOLJIĆI, JEZERO**
Datum ukopa: **20.12.2003.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-637**

PONDRO (Ibro) NAZLA

Prezime (Ime oca) Ime

PONDRO (Ibro) NAZLA

1908. - 1992.

Rođen/a: **8.5.1908.**
Mjesto rođenja: **ŠERIĆI, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠERIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠERIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **11.7.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **ŠERIĆI**
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **ŠERIĆI**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ŠERIĆI**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-638**

POPAJA (Mustafa) AHMED

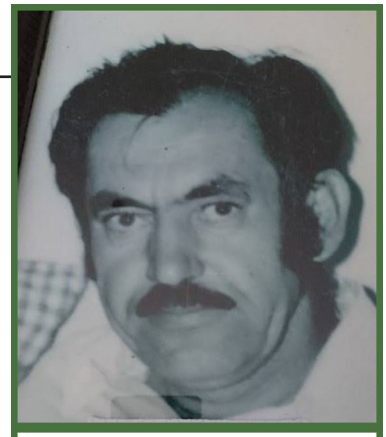

POPAJA (Mustafa) AHMED

1934. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.7.1934.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLIJAK, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **30.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE, ISPRED KUĆE**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **-**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Zajedno sa suprugom Fahrijom Popaja izveden i strijeljan ispred porodične kuće. Posmrtni ostaci Popaja Ahmeda još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-641**

POPAJA (Mustafa) FAHRIJA

POPAJA (Mustafa) FAHRIJA

1921. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **21.4.1921.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLIJAK, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE**
Datum smrti: **30.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE, ISPRED KUĆE**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA- CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **17.6.2013.**
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Zajedno sa suprugom Ahmedom izvedena i strijeljana ispred porodične kuće.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-642**

PRIGANICA (Ahmet) MEVLA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.4.1910.**
Mjesto rođenja: **BRANILOVIĆI, GACKO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **3.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U STANU**
Način izvršenja zločina: **-**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE - KRAVLJE KOŽE**
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **FATNICA, BILEĆA**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-643**

RAMIĆ (Hasan) AJŠA

Prezime (Ime oca) Ime

RAMIĆ (Hasan) AJŠA

1941. - 1992.

Rođen/a: **10.2.1941.**
Mjesto rođenja: **ŽAOVINE, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-644**

RAMIĆ (Husein) DŽEVAHIRA

RAMIĆ (Husein) DŽEVAHIRA

1982. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **9.1.1982.**
Mjesto rođenja: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Datum smrti: **9.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, U AVLIJI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **10.9.1992.**
Izvršilac zločina: **GORAN KALAJDŽIJA**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-645**

RAMIĆ (Sulejman) ELVIRA

RAMIĆ (Sulejman) ELVIRA

1976. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.9.1976.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-646**

RAMIĆ (Šaćir) IBRAHIM

RAMIĆ (Šaćir) IBRAHIM

1914. - 1995.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.1.1914.**
Mjesto rođenja: **GORNJI MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **GORNJI MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **GORNJI MUJDŽIĆI, ŠIPOVO**
Datum smrti: **10.9.1995.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **GORNJI MUJDŽIĆI, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **POJEDINAČNA GROBNICA - ŠIPOVO, MUJDŽIĆI**
Datum ekshumacije: **18.4.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **MUJDŽIĆI**
Datum ukopa: **24.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-647**

RAMIĆ (Adil) NIJAZ

Prezime (Ime oca) Ime

RAMIĆ (Adil) NIJAZ

1960. - 1992.

Rođen/a: **20.5.1960.**
Mjesto rođenja: **ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠIPOVO**
Datum smrti: **5.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: ŠIPOVO, **NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE - PIŠTOLJ**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **ŠIPOVO**
Datum ukopa: **7.9.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-648**

RAMIĆ (Huso) SAFETA

RAMIĆ (Huso) SAFETA

1929. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **30.5.1929.**
Mjesto rođenja: **SANSKI MOST**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **22.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA- CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE**
Datum ukopa: **25.11.2009.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-649**

RAMIĆ (Ramo) SULEJMAN

RAMIĆ (Ramo) SULEJMAN

1931. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **26.4.1931.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **ZIDAR**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **22-23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **MUSALLA – JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-650**

RAMIĆ (Sulejman) ZLATKA

RAMIĆ (Sulejman) ZLATKA

1963. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.7.1963.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-651**

REDŽIĆ (Jusuf) BESIMA

REDŽIĆ (Jusuf) BESIMA

1980. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **2.8.1980.**

Mjesto rođenja: **PLJEVA, ŠIPOVO**

Spol: **ŽENSKO**

Udata: **NE**

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**

Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**

Zanimanje: **UČENICA**

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **DRAGNIĆ, PLJEVA, ŠIPOVO**

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **PLJEVA, ŠIPOVO**

Datum smrti: **30.12.1992.**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **DRAGNIĆ, PLJEVA, ŠIPOVO, U KUĆI**

Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE – AUTOMATSKA PUŠKA**

Mjesto ekshumacije: -

Datum ekshumacije: -

Mjesto identifikacije: -

Datum identifikacije: -

Mjesto ukopa: **PLJEVA**

Datum ukopa: **31.12.1992.**

Izvršilac zločina: **Goran Kalajdžija**

Napomena: **Ubijena u napadu na porodičnu kuću u kojoj se nalazila sa roditeljima. Njen otac Jusuf Redžić je tada teško povrijeđen, te je od posljedica ranjavanja podlegao 2003. godine.**

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-652**

REDŽIĆ (SULJO) MINA

REDŽIĆ (Suljo) MINA

1918. - 1995.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.4.1918.**
Mjesto rođenja: **GLAMOČ**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **PLJEVA, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DRAGNIĆ, PLJEVA, ŠIPOVO**
Datum smrti: **27.7.1995.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **ŠIPOVO, U AVLIJI**
Način izvršenja zločina: **ZADAVLJENA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **-**
Datum ukopa: **28.7.1995.**
Izvršilac zločina: **ženska osoba srpske nacionalnosti (identitet poznat seljanima)**
Napomena: **Mina je, nakon muževe smrti, živjela sama u kući ne napuštajući selo Dragnić. Zadavila ju je ženska osoba srpske nacionalnosti (poznata seljanima) koja joj je upala u avliju.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-654**

REŠIDOVIĆ (Munib) HATIDŽA

REŠIDOVIĆ (Munib) HATIDŽA

1924. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **24.1.1924.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: -
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3. 6. 1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-655**

RIBIĆ (Salko) ADEM

RIBIĆ (Salko) ADEM

1912. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **15.12.1912.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **UGOSTITELJ**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-656; ICRC, BAS-002240**

RIBIĆ (Suljo) DŽAFER

RIBIĆ (Suljo) DŽAFER

1956. - 1993.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **30.3.1956.**
Mjesto rođenja: **ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ŠIPOVO**
Datum smrti: **25.9.1993.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **IZMEĐU ŠIPOVA I MRKONJIĆ GRADA, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **GRADSKO MEZARJE U MRKONJIĆ GRADU**
Datum ukopa: **29.9.1993.**
Izvršilac zločina: **NIKOLA DERETA i dr.**
Napomena: **Džafera i njegovog oca Sulju iz porodične kuće su odveli srpski vojnici 10-tak kilomera od Šipova, u mjesto Baraći, strijeljajući ih na litici. Otac Suljo je preživio.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-657**

RIBIĆ (Hasan) FATMA

RIBIĆ (Hasan) FATMA

1916. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **16.1.1916.**
Mjesto rođenja: **BJELAJCE - MRKONJIĆ GRAD**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3. 6. 1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Istog dana strijeljan je i Fatmin suprug Rasim Ribić.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-658, ICRC, BAS-002239**

RIBIĆ (Hašim) HAŠIMA

RIBIĆ (Hašim) HAŠIMA

1927. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.1.1927.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Nacionalnost: **BOŠNJAK**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-659, ICRC, BAZ-109832**

RIBIĆ (Mustafa) MINELA

RIBIĆ (Mustafa) MINELA

1985. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **16.9.1985.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **PREDŠKOLSKI UZRAST**
Zanimanje: **-**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DIVIČANI, JAJCE**
Datum smrti: **17.7.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DIVIČANI, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JAJCE, DIVIČANI**
Datum ukopa: **18.7.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-660**

RIBIĆ (Šerif) MUHO

RIBIĆ (Šerif) MUHO

1915. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.6.1915.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐAO**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, NA RIJECI JOŠAVKI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **22 -23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **22-23.3.2002.**
Mjesto ukopa: **MUSALLA – JEZERO**
Datum ukopa: **20.12.2003.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-661**

RIBIĆ (Vehab) NIHAD

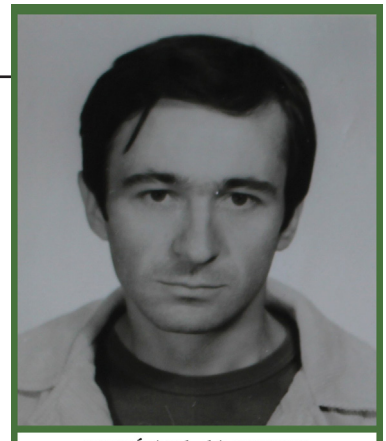

RIBIĆ (Vehab) NIHAD

1954. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.4.1954.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **DVOJE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **MUSALLA, JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-662**

RIBIĆ (Šerif) RASIM

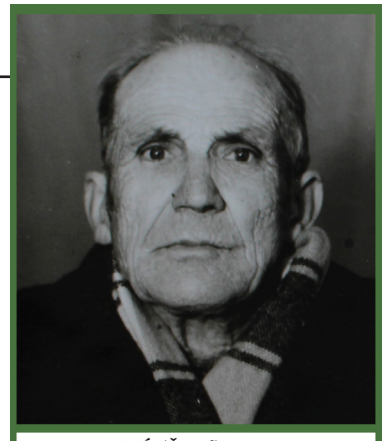

RIBIĆ (Šerif) RASIM

1908. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.6.1908.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije:-
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Istog dana strijeljana je i Rasimova supruga Fatma Ribić. Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-663, ICRC, BAS-002239**

SALIHOVIĆ (Mujo) IBRAHIM

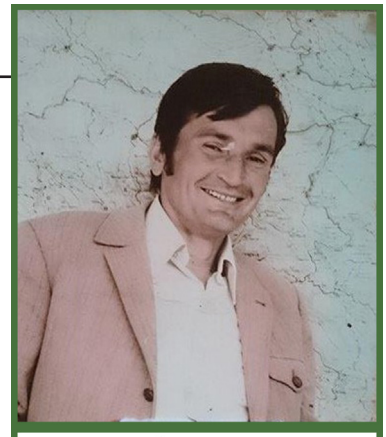

SALIHOVIĆ (Mujo) IBRAHIM

1944. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **8.10.1944.**
Mjesto rođenja: **ŠERIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČITELJ/NASTAVNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BRAVNICE, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BRAVNICE, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **JEDNO**
Datum smrti: **1.7.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BRAVNICE, JAJCE, U MLINU NEDALEKO OD KUĆE**
Način izvršenja zločina: **OBJEŠEN**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BRAVNICE, JAJCE**
Datum ukopa: **2.7.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-665**

SAFIĆ (Akif) SAKIB

SAFIĆ (Akif) SAKIB

1970. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **23.10.1970.**
Mjesto rođenja: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **-**
Matični broj: **2310970104301**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **LUBOVO, ŠIPOVO**
Datum smrti: **5.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **LUBOVO, ŠIPOVO, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **UBIJEN PA SPALJEN**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **LUBOVO**
Datum ukopa: **6.9.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-666**

SARAČEVIĆ (Lutvo) ĆIMA

SARAČEVIĆ (Lutvo) ĆIMA

1927. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **25.12.1927.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLIJAK, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE**
Datum smrti: **28.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **U AVLIJI, KOD MEMIŠOVE VODE, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE - SNAJPER**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE**
Datum ukopa: **29.9.1992.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Na Ćimu su pucali snajperom, prvo su je ranili te je ona dozivala upomoć. Ubice su nastavili pucati, sijekući joj dio po dio tijela koje je bilo potpuno izmasakrirano.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-667**

ŠUŠKIĆ (Šefko) EDHEM

ŠUŠKIĆ (Šefko) EDHEM

1941. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.1.1941.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **TRGOVAC**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3. 6. 1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **-**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-670**

ŠUŠKIĆ (Šemso) MUHO

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.1.1916.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **ARMIRAČ**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **22-23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **5.9.2007.**
Mjesto ukopa: **MUSALLA, JEZERO**
Datum ukopa: **9.9.2007.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-669**

ŠUŠKIĆ (Mehemed) ZUHRA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **20.9.1919.**
Mjesto rođenja: **BOČAC – MRKONJIĆ GRAD**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: -
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-668; ICRC, BAZ-109370**

TABAKOVIĆ (Zaim) NURKA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.2.1923.**
Mjesto rođenja: **JEZERO, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **UDOVICA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **5.11.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, NA ULICI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: **1996.**
Mjesto identifikacije: **SPLIT**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELICI, JAJCE**
Datum ukopa: **19.10.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-671**

TUTIĆ (Ibrahim) HAZIM

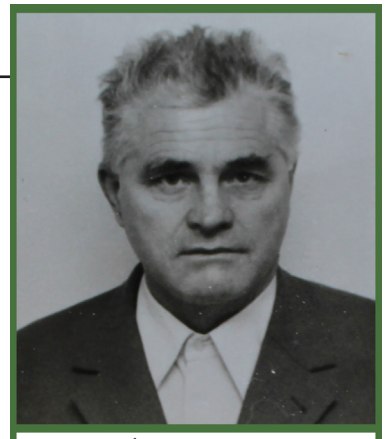

TUTIĆ (Ibrahim) HAZIM

1930. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **14.8.1930.**
Mjesto rođenja: **SARIĆI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VINAC, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VINAC, JAJCE**
Datum smrti: **20.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VINAC, JAJCE, U BRATOVOJ KUĆI**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **VINAC**
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: **VINAC**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **pripadnici Mrkonjićke brigade VRS**
Napomena: **Ostao u svom selu ne želeći ostaviti pčele i stoku koju je imao. O njemu se u selu brinuo jedan Srbin koji mu je svaki dan nosio ručak. Prije smrti mučen pa ubijen. Bio je gluh.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-672**

VUKOVIĆ (Suljo) ZLATA

VUKOVIĆ (Suljo) ZLATA

1913. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.2.1913.**

Mjesto rođenja: **BISTRICA, JAJCE**

Spol: **ŽENSKO**

Udata: **NE**

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**

Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**

Zanimanje: **DOMAĆICA**

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BISTRICA, JAJCE**

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **KUPREŠANI, JAJCE**

Datum smrti: **5.10.1992.**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **KUPREŠANI, JAJCE, NA ULICI**

Način izvršenja zločina: **NEPOZNATO**

Mjesto ekshumacije: ***EKONOMIJA*** **MZ DIVIČANI; MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE**

Datum ekshumacije: **4.6.1996.**

Mjesto identifikacije: **SPLIT**

Datum identifikacije: -

Mjesto ukopa: **KUPREŠANI, JAJCE**

Datum ukopa: **19.10.1996.**

Izvršilac zločina: **Prema iskazu svjedoka taj rejon je bilo područje 1. banjalučke okl.br.VRS**

Napomena: **Zlata je prema patološkom nalazu imala polomljene noge, te postoji iskaz da je udarena autom i ostavljena u jarku pored puta. Pronađena na lokaciji Ekonomija, odakle je potom prebačena u masovnu grobnicu na Carevom Polju.**

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-673**

ZAHIROVIĆ (Salih) MURADIF

Prezime (Ime oca) Ime

ZAHIROVIĆ (Salih) MURADIF

1930. - 1992.

Rođen/a: **3.3.1930.**
Mjesto rođenja: **DONJE KRČEVINE,TRAVNIK**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **PENZIONER**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-674; ICRC, BAZ-105978**

ZEKAN (Sejdo) HASIBA

ZEKAN (Sejdo) HASIBA

1911. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **22.1.1911.**
Mjesto rođenja: **BALJVINE, MRKONJIĆ GRAD**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BAREVO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DONJA KATINA, JAJCE**
Datum smrti: **29.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DONJA KATINA, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **SPLIT**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **7.9.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Ubijena u porodičnoj kući zajedno sa suprugom Zekan Husom.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-676**

ZEKAN (Mujo) HUSO

ZEKAN (Mujo) HUSO

1914. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.6.1914.**
Mjesto rođenja: **BAREVO, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **POLJOPRIVREDNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BAREVO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **DONJA KATINA, JAJCE**
Datum smrti: **29.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **DONJA KATINA, JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **SPLIT**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **7.9.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Ubijen u porodičnoj kući zajedno sa suprugom Zekan Hasibom.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-675**

ZJAJO (Husein) FERIDA

ZJAJO (Husein) FERIDA

1910. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **21.5.1910.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3.6.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA – NATPOLJE, ŠIPOVO**
Datum ekshumacije: **23.3.2002.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **-**
Mjesto ukopa: **MUSALLA - JEZERO**
Datum ukopa: **27.4.2002.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Ubijena je zajedno sa suprugom Ibrom. Prije njihova ubistva, prvo im je opljačkana kuća od mjesnih komšija, jer su mislili da Ibro ima novca zbog svoje obućarske radnje.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-677**

ZJAJO (Šemso) IBRO

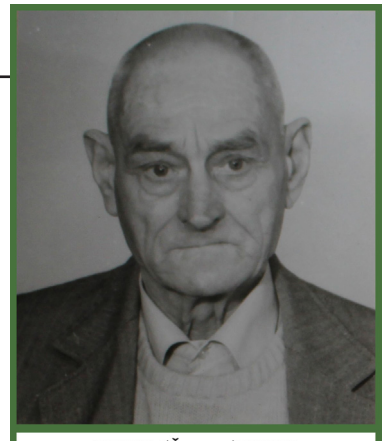

ZJAJO (Šemso) IBRO

1905. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.5.1905.**

Mjesto rođenja: **PRISOJE – JEZERO/JAJCE**

Spol: **MUŠKO**

Oženjen: **DA**

Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**

Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**

Zanimanje: **OBUĆAR**

Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**

Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**

Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**

Datum smrti: **2/3. 6. 1992.**

Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**

Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**

Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE**

Mjesto ekshumacije: -

Datum ekshumacije: -

Mjesto identifikacije: -

Datum identifikacije: -

Mjesto ukopa: **-**

Datum ukopa: **Posmrtni ostaci nisu pronađeni**

Izvršilac zločina: **VRS**

Napomena: **Ubijen zajedno sa suprugom Feridom. Prije njihovog ubistva, prvo im je opljačkana kuća od mjesnih komšija, jer su mislili da Ibro ima novca zbog svoje obućarske radnje.**

Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-678; ICRC, BAZ-109813**

ZJAJO (Šerif) ŠEVALA

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **27.5.1934.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **TRGOVAC**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JAJCE**
Datum smrti: **26.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U KUĆI**
Način izvršenja zločina: **POJEDINAČNO UBISTVO**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA - CAREVO POLJE, JAJCE**
Datum ekshumacije: **4.6.1996.**
Mjesto identifikacije: **SPLIT**
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BAŠČELUCI, JAJCE**
Datum ukopa: **13.7.1996.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Ubijena u porodičnoj kući. Prije ubistva je teško fizički mučena, tijelo pronađeno izmasakrirano.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-679**

ZJAJO (Jahija) ZEČIJA

ZJAJO (Jahija) ZEČIJA

1938. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **12.5.1938.**
Mjesto rođenja: **DONJI VAKUF**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **VOLIJAK, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE**
Datum smrti: **23.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **VOLIJAK, JAJCE, U BAŠTI**
Način izvršenja zločina: **PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE, SNAJPER**
Mjesto ekshumacije: **CAREVO POLJE**
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **CAREVO POLJE**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-680**

ZOBIĆ (Nurija) ADIS

ZOBIĆ (Nurija) ADIS

1983. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **2.4.1983.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **DRAGANOVAC**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-682; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

ZOBIĆ (Subhudin) ADNAN

ZOBIĆ (Subhudin) ADNAN

1979. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **29.8.1979.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-681; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

ZOBIĆ (Nurija) ASMER

ZOBIĆ (Nurija) ASMER

1977. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **13.4.1977.**
Mjesto rođenja: **JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **DRAGANOVAC**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-683; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

ZOBIĆ (Avdo) ĐULA

ZOBIĆ (Avdo) ĐULA

1924. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **5.6.1924.**
Mjesto rođenja: **VINAC, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez-Guzan, Mirko Pekez-Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-684; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009**.

ZOBIĆ (Arif) FIKRETA

ZOBIĆ (Arif) FIKRETA

1956. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.1.1956.**
Mjesto rođenja: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE/JEZERO**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NIJE POHAĐALA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **VISOKO**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-685; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

ZOBIĆ (Tahir) FIKRETA

ŽOBIĆ (Tahir) FIKRETA

1957. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **1.5.1957.**
Mjesto rođenja: **BAREVO, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **ČERKAZOVIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **10.9.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **TISOVAC, NA LITICI**
Način izvršenja zločina: **MASOVNO STRIJELJANJE; PJEŠADIJSKO NAORUŽANJE**
Mjesto ekshumacije: **MASOVNA GROBNICA, TISOVAC-DRAGANOVAC**
Datum ekshumacije: **29.4.1999.**
Mjesto identifikacije: **DRAGANOVAC**
Datum identifikacije: **8.5.1999.**
Mjesto ukopa: **VINAC**
Datum ukopa: **12.5.1999.**
Izvršilac zločina: **Mirko Pekez Guzan, Mirko Pekez Peka, Savić Milorad; Zoran Marić**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-686; Sud BiH, br. X-KR-05/96-1, Sarajevo, 15.4.2008; 5.5.2009. br. X-KR-05/96-3 od 29.10.2009.**

ŽERIĆ (Arif) ALMIR

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **24.02.1983.**
Mjesto rođenja: **MRKONJIĆ GRAD**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **UČENIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **1.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, U KUĆI – U HODNIKU**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JAJCE**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Bio u posjeti rođacima kada je u neposrednoj blizini pala granata.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-687**

ŽERIĆ (Jahija) JASMIN

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **10.10.1963.**
Mjesto rođenja: **VOLARI, ŠIPOVO**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **NE**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **SREDNJA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **JEZERO, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Datum smrti: **2/3. 06. 1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JEZERO, JAJCE**
Način izvršenja zločina: **STRIJELJANJE**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **JEZERO**
Datum ukopa: **Posmrtni ostaci još uvijek nisu pronađeni.**
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-688**

ŽUŽO (Hašim) FATIJA

ŽUŽO (Hašim) FATIJA

1958. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **6.10.1958.**
Mjesto rođenja: **KRUŠČICA, JAJCE**
Spol: **ŽENSKO**
Udata: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAKINJA/ISLAM**
Završena škola: **OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **DOMAĆICA**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BULIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BULIĆI, JAJCE**
Broj maloljetne djece u vrijeme izvršenog zločina: **TROJE**
Datum smrti: **19.8.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **JAJCE, ISPRED SKLONIŠTA**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BULIĆI**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Napomena: **Od iste granate povrede i oštećenje sluha je zadobio njen petogodišnji sin.**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-689**

ŽUŽO (Hasan) MUHO

ŽUŽO (Hasan) MUHO

1927. - 1992.

Prezime (Ime oca) Ime

Rođen/a: **17.4.1927.**
Mjesto rođenja: **BULIĆI, JAJCE**
Spol: **MUŠKO**
Oženjen: **DA**
Nacionalna i vjerska pripadnost: **BOŠNJAK/ISLAM**
Završena škola: **NEPOTPUNA OSNOVNA ŠKOLA**
Zanimanje: **RADNIK**
Država: **BOSNA I HERCEGOVINA**
Mjesto stanovanja pred agresiju na RBiH: **BULIĆI, JAJCE**
Mjesto stanovanja u vrijeme izvršenja zločina: **BULIĆI, JAJCE**
Datum smrti: **20.10.1992.**
Status u vrijeme izvršenja zločina: **CIVIL**
Mjesto izvršenja zločina: **BULIĆI, JAJCE, U DVORIŠTU KOMŠIJINE KUĆE**
Način izvršenja zločina: **GRANATA**
Mjesto ekshumacije: -
Datum ekshumacije: -
Mjesto identifikacije: -
Datum identifikacije: -
Mjesto ukopa: **BULIĆI**
Datum ukopa: -
Izvršilac zločina: **VRS**
Izvor: **AIIZ, inv. br. 6-690**

4.2. Žrtve zločina na području Jajca, Jezera i Šipova – *prilozi*

Na osnovu drugih izvora saznanja došli smo do identiteta za još određeni broj civila koji su ubijeni na području Jajca, Jezera i Šipova, a za koje nismo imali detaljne podatke sa terenskog istraživanja, te ih nismo obuhvatili u ovoj fazi rada na knjizi. U našim daljim istraživanjima nastojat ćemo prikupiti detaljnije izvore saznanja sa okolnostima zločina o tim žrtvama kako bismo ih mogli uključiti u eventualno drugo izdanje knjige i kako bismo dobili konačnu brojku svih civilnih žrtava ubijenih Bošnjaka Jajca, Jezera i Šipova.

Terenskim istraživanjem ipak su nam dostavljeni podaci za žrtve koje su prisilno prognane iz Jajca, Jezera i Šipova, a ubijene na drugim mjestima na kojima su se privremeno naselili nakon progona. Također, porodice žrtava dostavile su podatke i za svoje najbliže srodnike koji su odvođeni na prisilni rad u okolna mjesta i koji su ubijeni na tim lokacijama 1992-1995. godine. U radu su obuhvaćeni i pojedini slučajevi zločina nad povratnicima sa smrtnim ishodom za koje postoje presude domaćih sudova u BiH, a za koje smo podatke dobili i sa terenskog istraživanja u toku perioda rada na ovoj knjizi. Uz podatke o ovim žrtvama, priložen je i opis okolnosti i problema Bošnjaka povratnika Jajca, Jezera i Šipova nakon 1995. godine, na koje su nailazili u želji za povratkom svojim domovima, a iz kojih su bili prisilno protjerani. Također, u knjizi su popisana i imena osoba stradalih van postavljenog vremenskog perioda 1992-1995. do čijih podataka smo došli putem terenskog istraživanja u toku rada na ovoj knjizi. Preciznije, radi se o osobama koje su ubijene krajem 1991. godine od strane martićevaca, kao i o osobama koje su stradale nakon 1995. godine, kao posljedica ratnih dejstava, naprimjer - od mina.

Ukupan broj tih žrtava je 49, ali on ne ulazi u konačnu brojku žrtava Jajca, Jezera i Šipova, jer sa metodološkog aspekta ne obuhvata zadatu prostornu i vremensku odrednicu istraživanja.

PRILOG 1

U Prilogu broj 1 se nalaze imena žrtava bošnjačke nacionalnosti sa osnovnim identifikacionim podacima koji su *ubijeni/poginuli* u Jajcu u periodu 1992-1995, a do čijih detaljnijih podataka nismo uspjeli doći u periodu istraživanja i rada na knjizi, te stoga za njih nije mogao biti napravljen formular kao za prethodne žrtve.

1. BEDAK (Sulejman) ATIF, rođen je 3. jula 1971. u Tešnju. Nestao je 26. oktobra 1992. u mjestu Podovi, Jajce. Ekshumiran 17. augusta 1999. u naselju Carevo Polje, Jajce.
2. DEDIĆ (Sulejman) ŠAĆIR, rođen je 23. juna 1976. u Jajcu. Nestao je 25. oktobra 1992. u mjestu Podovi, Jajce. Ekshumiran je 6. novembra 1999. u Jajcu.
3. GANIBEGOVIĆ (Agan) DŽEVAD, rođen je 15. jula 1955. u Jajcu. Nestao je 8. oktobra 1992. u Jajcu. Ekshumiran 12. marta 2010. u mjestu Fratarski gaj, Jajce.
4. ISLAMČEVIĆ (Hamdija) MEDIN, rođen je 1964. u Sanskom Mostu. Nestao je 26. oktobra 1992. u Jajcu. Ekshumiran 19. novembra 2005. u mjestu Gola planina, Jajce.
5. JUSIĆ (Adil) AHMO, rođen 16. oktobra 1957. u mjestu Volari, Šipovo. Nestao je 8. septembra 1992. u Jajcu. Ekshumirana 12. marta 2010. u grobnici Fratarski gaj, Jajce, gdje je i ukopan.
6. KAPETANOVIĆ (Muhamed) SAMIR, rođen 22. septembra 1967. u Jajcu. Nestao je 26. oktobra 1992. u mjestu Vrbica, Jajce. Ekshumiran 4. juna 1996. u masovnoj grobnici Carevo Polje, Jajce. Ukopan je u mezarju Bašečeluci.
7. OMERAGIĆ (Medo) ELVIR, rođen je 6. januara 1971. u Beranama. Nestao 25. oktobra 1992. u naselju Vrbica, Jajce. Ekshumiran 4. juna 1996. u masovnoj grobnici Carevo Polje, Jajce.
8. OMERČEVIĆ (Selim) NIJAZ, rođen je 1969. u Cazinu. Nestao je 26. novembra 1992. u mjestu Podovi, Jajce. Ekshumiran 17. augusta 1999. u masovnoj grobnici Carevo Polje, Jajce.
9. OMEROVIĆ (Ejub) ELVIR, rođen je 16. februara 1971. u mjestu Vinac, Jajce. Nestao je 26. oktobra 1992. u mjestu Vrbica, Jajce. Ekshumiran 13. novembra 1996. u naselju Vrbica, Jajce.
10. RAMIĆ (Adil) JASMIN, rođen je 28. aprila 1963. u Jajcu. Nestao je 26. oktobra 1992. u Jajcu. Ekshumiran 4. juna 1996. u masovnoj grobnici Carevo Polje, a ukopan je u mjestu Vrbica, Jajce.
11. ŠLJIVO (Ahmet) DŽEVAD rođen je 18. augusta 1938. u Jajcu. Nestao je 27. oktobra 1992. u Jajcu. Ekshumiran je 6. novembra 1999. u Jajcu. Ukopan je u Carevom Polju.
12. VUNIĆ (Mujo) SALIH, rođen je 23. marta 1941. u Jajcu. Nestao je 26. oktobra 1992. u Jajcu. Ekshumiran 27. februara 2008. godine.
13. ZAHIROVIĆ (Avdo) HALID, rođen je 16. aprila 1940. u Bugojnu. Nestao je 28. oktobra 1992. u naselju Carevo Polje, Jajce.
14. ZEKAN (Ibrahim) NIHAD, rođen je 20. avgusta 1956. u Jajcu. Nestao je 26. oktobra 1992. u Jajcu. Ekshumiran 13. novembra 1996. u mjestu Vrbica, a ukopan u Vincu, Jajce.

PRILOG 2

U Prilogu broj 2 se nalaze imena *prognanih* Bošnjaka Jajca, Jezera i Šipova koji su ubijeni 1992-1995, u mjestu u kojem su se privremeno naselili nakon progona, a za koje smo dobili podatke sa terenskog istraživanja u toku perioda rada na ovoj knjizi.

15. AHMEČKOVIĆ (Osman) HANIFA, rođena je 1. maja 1944. u mjestu Šibenica, Ljoljići, Jajce. Nakon prisilnog progona iz Jajca privremeno se nastanila u Travniku. Ubijena je 2. juna 1994. granatom od strane VRS-a u mjestu Skok, Travnik. Ukopana je 3. juna 1994. u Travniku, u mezarju Šarene džamije. AIIZ, inv. br. 6-515
16. CRNAC (Redžo) AMIR, rođen je 10. juna 1983. u Jajcu. Nakon prisilnog progona sa porodicom iz Jajca privremeno su se nastanili u mjestu Guča Gora, Travnik. Uslijed pronalaska neeksplodiranog tromblona kojim je tada gađan Travnik, djeca su ga aktivirala što je izazvalo Amirovu smrt 9. juna 1993. Ukopan je na mezarju Mosor u Travniku. AIIZ, inv. br. 6-536
17. ĆATO (Muho) MUSTAFA, rođen je 16. jula 1928. u mjestu Bravnice, Jajce. Uhapšen je u Bravnicama 30. maja 1992. kada su Bravnice okupirane, te je odveden u logor Silos Bravnica. Razmjenjen je 8. avgusta 1992. u mjestu Turbe, Travnik. Iz Turbeta je Mustafa otišao u Jajce i bio dvadesetak dana a otud u naselje Kula, Bugojno. Tog dana krenuo je u grad da se prijavi kao prognanik, kada je ispaljena granata s položaja VRS i usmrtila Mustafu 1. septembra 1992. godine. Sahranjen je na groblju Ljubnić u Bugojnu. Zanimljivo je reći da je Mustafa kao dijete boravio u Bugojnu, u istom mjestu Kula i kao prognanik od 1942. do 1945. kada je također bio prognan od komšija srpske nacionalnosti. AIIZ, inv. br. 6-704
18. DADOVIĆ (Ibrahim) SULEJMAN, rođen 5. marta 1936. u mjestu Bešnjevo, Šipovo. Nakon prisilnog progona sa porodicom iz Bešnjeva privremeno se nastanio u Novom Travniku. Ubijen je snajperom 28. oktobra 1993. na ulici u Novom Travniku, od strane HV/HVO. Ukopan je 28. oktobra 1993. u Kasapovićima. AIIZ, inv. br. 6-546
19. DELIĆ (Mujo) ASIM, rođen 20. avgusta 1929. u mjestu Grabanta, Jajce. U vrijeme agresije živio je u naselju Vinac, Jajce. Nakon prisilnog progona sa porodicom se privremeno nastanio u Bugojnu. Teško je povrijeđen na ulici u Bugojnu gelerom granate koja je ispaljena sa položaja VRS. Podlegao je povredama 3. marta 1993. AIIZ, inv. br. 6-548
20. DELIĆ (Zajko) MANA, rođena 17. marta 1929. u mjestu Boljkovac, Gornji Vakuf. U vrijeme agresije živjela je u naselju Vinac, Jajce. Nakon prisilnog progona sa kćerkom i unucima iz Vinca privremeno se nastanila u naselju Boljkovac, Gornji Vakuf, misleći da je tamo sigurnije. Ubijena je 16. decembra 1993. u kući granatom koja je ispaljena sa položaja HV/HVO. Pokopana je na mezarju Boljkovac. AIIZ, inv. br. 6-547
21. GROMILA (Fikret) MIRZA, rođen je 23. aprila 1993. u Zenici. Nakon prisilnog progona iz Jajca njegovi roditelji su se privremeno nastanili u Zenici gdje je Mirza rođen. Potom su se odselili u Bugojno, jer su mislili da im je sigurnije. Mirza je 29. maja 1994. ubijen granatom koja je ispaljena sa položaja VRS-a, u kući, u Bugojnu. Sahranjen je u mjestu Kula, Bugojno. AIIZ, inv. br. 6-580.

22. KELJALIĆ (Šerif) ĆAMIL, rođen je 12. oktobra 1937. u Jajcu. Nakon prisilnog progona iz naselja Kozluk, Jajce, nastanio se u mjestu Kaćuni, općina Busovača. Podlegao je 13. januara 1994. od posljedica teškog ranjavanja gelerom granate koja je ispaljena sa položaja HV/HVO-a, ispred kuće u Kaćunima. Ukopan je 14. januara 1994. AIIZ, inv. br. 6-595
23. LONČAR (Mujo) NAKIB, rođen je 7. maja 1926. u mjestu Zastinje, Jajce. Nakon prisilnog progona privremeno se nastanio u Travniku. Teško je povrijeđen na ulici u Travniku gelerom granate, koja je ispaljena od strane VRS-a, a smrt je nastupila 28. juna 1994. AIIZ, inv. br. 6-609
24. MEŠTROVAC (Smajo) ERMIN, rođen je 15. februara 1973. u naselju Lendići, Jajce. Ermin je upućen na služenje vojnog roka u bivšu JNA 16. jula 1991. u Kovin. Posljednji put se javio roditeljima iz Trstenika, iz Srbije. Otud je krenuo u svoje selo Lendiće, zajedno sa svojim prijateljem Almasom Ahmetspahićem iz Višegrada. U Višegradu, u mjestu Donje Štitarevo je Almasa prepoznao jedan srpski vojnik i pištoljem ubio obojicu 10. juna 1992. Identifikovani su 22. maja 2012. Ermin je sahranjen 2. juna 2012. u Lendićima. AIIZ, inv. br. 6-627
25. MUKIĆ (SALIH) ELMA, rođena je 1. aprila 1991. u Jajcu. Nakon prisilnog progona iz Vinca privremeno se sa roditeljima nastanila u Bugojnu. Dana 30. oktobra 1994. ubijena je u dječijoj igri od gelera granate, koja je ispaljena sa položaja VRS-a. Sahranjena je u mjestu Durlije, Bugojno. AIIZ, inv. br. 6-628
26. POTUROVIĆ (Halil) ALMA, rođena je 4. jula 1979. u Jajcu. Nakon prisilnog progona iz mjesta Vinac, Jajce, sa porodicom se privremeno nastanila u Travniku. Podlegla je 11. jula 1992. od teških povreda uzrokovanih gelerima granate koji su je pogodili u stanu u mjestu Kalibunar, u Travniku. Granata je ispaljena sa položaja VRS-a. Ukopana je u mjestu Ilovača, Travnik. AIIZ, inv. br. 6-640
27. ŠVRAKA (Alija) AMEL, rođen je 24. juna 1986. u mjestu Dogani, Jajce. Do agresije je stanovao u Jajcu, kada je prisilno protjeran i nastanio se sa porodicom u mjestu Donja Gračanica, Zenica. Dana 18. septembra 1995. Amel je poginuo u naselju Pečuj – Donja Gračanica (Zenica), od rasprskavajućeg dejstva rakete zemlja-zemlja, ispaljene sa položaja VRS-a sa Vlašića. U izjavi je navedeno da je meta napada bila zenička željezara. Od siline detonacije Amel je ubijen. Ukopan je u mezarju Prašnice, Zenica. AIIZ, inv. br. 6-694
28. VUNIĆ (Haziz) SAJD, rođen je 1. marta 1932. u mjestu Bešpelj, Jajce. Nakon prisilnog progona iz mjesta Bešpelj nastanio se u mjestu Kaćuni, Busovača. Ubijen je 13. januara 1994. na ulici, u naselju Kaćuni, granatom koja je ispaljena sa položaja HV/HVO. Ukopan je u Kaćunima. AIIZ, inv. br. 6-700
29. ZJAJO (Ćamil) DŽEVAD, rođen je 30. aprila 1938. u Jajcu. Do agresije na RBIH živio je u mjestu Volijak, Jajce. U vrijeme agresije nalazio se u Livnu, odakle je 16. oktobra 1993. odveden prema Prozoru u logor, gdje je bio zarobljen jedan dan. Prilikom zbijega iz logora, 16. oktobra 1993, naišao je na nagaznu minu između Prozora i Jablanice, u dijelu gdje su postavljene od strane HV/HVO. Smrt je nastupila dva sata nakon teškog ranjavanja. Ukopan je u Jablanici. AIIZ, inv. br. 6-701

30. ZJAJO (Hakija) HIDAJETA, rođena je 8. oktobra 1901. u Kotor Varoši. Do agresije na RBiH živjela je u Carevom Polju, u Jajcu, odakle je prisilno prognana u Travnik. Ubijena je 30. oktobra 1992. granatom, prilikom zbijega, u Travniku. Ukopana je u mjestu Karaula. AIIZ, 6-676

Zločin nad porodicom Topalović

Porodica Topalović je bila prognanička porodica iz mjesta Divičani, općina Jajce. Kao prisilni prognanici raseljeni su iz rodnih Divičana i nastanili su se privremeno u Vitezu, u nadi da su došli na sigurnije mjesto. U petak, u zoru 16. aprila 1993. u samom centru Viteza, snage HV/HVO su, kao uvod u ono što se dogodilo sutradan u Ahmićima, upali u kuću u kojoj se nalazila porodica Topalović i strijeljali cijelu porodicu. Među njima i dvogodišnju djevojčicu Amelu. Zločin su izvršila trojica pripadnika hrvatskih snaga. Nakon što su ubili članove porodice, izašli su napolje. Tada su čuli glas dvogodišnje Amele, te su se zločinci vratili i ubili dijete i zapalili kuću. Posmrtni ostaci su pronađeni u masovnoj grobnici, u mezarju iza gradske džamije u Vitezu, do kojeg se dolazilo prelaženjem potoka. Nakon rata izvršena je ekshumacija, a identifikacija je obavljena u Visokom. Posmrtni ostaci su sahranjeni u mezarju džamije u Divičanima. Za taj zločin niko nije odgovarao. U presudi kojom je Tihomir Blaškić osuđen za ratni zločin nad civilnim stanovništvom u Ahmićima, sud je naveo da se nikakav zločin od strane HVO nije dogodio u samom Vitezu, odnosno njegovom urbanom području. Najbliži srodnik stradale porodice N.T., koji se u to vrijeme nalazio u Zenici, čim je pročitao presudu kontaktirao je Tužilaštvo BiH, kako bi im skrenuo pažnju na taj segment koji je lažan i neistinit. Međutim, do danas niko iz Tužilaštva BiH nije poduzeo konkretne korake. Imena ovih ubijenih članova porodice Topalović, sa osnovnim podacima, navodimo u dijelu ispod:

31. TOPALOVIĆ (Omer) AMELA, rođena je 3. marta 1991. u Jajcu. AIIZ, inv. br. 6-695
32. TOPALOVIĆ (Avdo) BEGAN, rođen je 2. januara 1938. u mjestu Divičani, Jajce. AIIZ, inv. br. 6-696
33. TOPALOVIĆ (Redžo) FATIMA, rođena je 16. juna 1941. u mjestu Lupnica, Jajce. AIIZ, inv. br. 6-697
34. TOPALOVIĆ (Began) OMER, rođen je 4. jula 1966. u Jajcu. AIIZ, inv. br. 6-698
35. TOPALOVIĆ (Mustafa) ZIJADA, rođena je 17. marta 1967. u mjestu Šerići, Jajce. AIIZ, inv. br. 6-699

PRILOG 3

U Prilogu broj 3 se nalaze imena Bošnjaka Jajca/Jezera/Šipova koji su odvođeni na prisilni rad u okolna mjesta i koji su ubijeni na tim lokacijama 1992-1995. a za koje smo dobili podatke sa terenskog istraživanja u toku perioda rada na ovoj knjizi.

36. ALIBAŠIĆ (Mujo) HAMDIJA, rođen je 5. aprila 1928. u mjestu Brđani, Šipovo. Odveden je s drugim Bošnjacima iz Šipova na prisilni rad u mjesto Liskovica, Mrkonjić Grad. Nakon što je HV/HVO zauzeo Liskovicu, jedan pripadnik VRS-a je tada poginuo. Drugi vojnik VRS-a, u cilju odmazde, ubio je tada petericu Bošnjaka, među kojima i Hamdiju. Ubijen je 10. oktobra 1995. Ostale Bošnjake tada su zarobili pripadnici HVO i HV i odvezli u Livno. AIIZ, inv. br. 6-514
37. PIPIĆ (Mehmed) FUAD, rođen je 10. augusta 1940. u Šipovu. Dana 14. marta 1995. je odveden iz kuće u Šipovu na prisilni rad u logor Manjača, gdje je i ubijen. Ekshumiran je na Manjači, 14. marta 1996. Identifikovan je 24. januara 2001. u Banjoj Luci. Ukopan je 26. marta 2001. u Šipovi. AIIZ, inv. br. 6-636

PRILOG 4

U Prilogu broj 4 se nalazi opis okolnosti i problemi Bošnjaka *povratnika* Jajca/Jezera/Šipova nakon 1995. godine na koje su nailazili u želji za povratkom svojim domovima, iz kojih su bili prisiljeni odseliti. U ovom prilogu navedeni su pojedini slučajevi zločina nad povratnicima sa smrtnim ishodom za koje postoje presude domaćih sudova BiH, a za koje smo podatke dobili i sa terenskog istraživanja u toku perioda rada na ovoj knjizi.

Nakon 1995. godine mnogi Bošnjaci, koji su u periodu agresije prisilno protjerani iz svog kraja, po potpisivanju Dejtonskog sporazuma željeli su se vratiti u svoje porodične kuće i imanja. Jajce, kao i Jezero i Šipovo imali su svoje aktiviste koji su se borili za povratak. Taj povratak bio je težak a aktivisti u svojoj borbi često puta premlaćivani, maltretirani, pa čak i ubijani na najsvirepije načine. Tu su slučajevi Avde Žužića, koji je pri povratku u svoje selo Prudi premlaćen i ponovo protjeran, potom slučaj Hazima Šahmana, čiji je slučaj povratka u selo Pšenik završio smrtnim ishodom, Emina Sejdić, koja je svoj povratak završila trajnim psihičkim i fizičkim posljedicama do svoje smrti 2014. godine i drugi slučajevi sa nasiljem, spaljivanjem imovine povratnicima, stvaranje atmosfere straha i drugi.

38. SEJDIĆ (Muhamed) EMINA, nakon Dejtonskog mira, u pilot projektu povratka u Jajce se među prvima vratila u Jajce, 9. februara 1996. Uz pomoć Austrijske humanitarne organizacije uspjela je obnoviti potpuno devastiranu svoju kuću i početi ponovo živjeti u svom mjestu. Povratnička radost prekinuta je 30. marta 1997. kada je kasno u noći između 3 h i 3:30 h napadnuta i premlaćena do gubljenja svijesti, od strane jedne muške osobe, koja je provalila u kuću i sa velikim kuhinjskim nožem prijetio Emini, psujući joj balijsku majku. Uzeo joj je i novac koji je tom prilikom imala. Davio ju je i prijetio. Emina se tada onesvijestila i on je preko nje stavio deke, posteljinu i jastuke. Kada je Emina došla malo svijesti, ponovo je udario nožem i rekao: *Došla si sebi. Nećeš više.* Tada je sve zapalio. Kad je plamen zahvatio kosu, Emina se puzeći izvukla ispod zapaljenih stvari i bosa otrčala do komšije koji je pozvao policiju i vatrogasce. Emina je upućena u bolnicu u Jajce, potom u Travnik a kasnije je zbog ugroženog psihičkog stanja nastavila sa psihoterapijama u Udruženju žena Medika u Zenici, gdje je ostala petnaest mjeseci. Osoba koja je učinila takav svirepi zločin bio je Ilija Bilješković, sin Ive i Mande rođene Bubnjić, rođen 20. marta 1972. u Dobretićima. U vrijeme zločina bio je nastanjen u Jajcu, u blizini Eminine kuće, te je u iskazu istražnom sudiji priznao napad koji je izvršio. Na osnovu Eminine izjave i izjave napadača te saslušanih svjedoka, zločinac Bilješković je presudom Kantonalnog suda u Travniku br. K:6/02 od 15. jula 2002. osuđen na sedam godina zatvora. Pravosnažnom presudom Općinskog suda u Bugojnu, Odjeljenje u Jajcu, br. P-138/04 od 23. februara 2007. bio je obavezan platiti na ime Emine Sejdić naknadu štete, na ime pretrpljenih bolova, straha, bola zbog umanjenja životne sposobnosti, duševnog bola zbog povreda slobode i prava ličnosti, te na ime materijalne štete za sanaciju porodične kuće, kao i na ime štete za pokretne stvari, iznos preko 100.000 KM. Ilija je tada imao 25 godina. Napao je ženu koja je imala 65 godina. U svom iskazu Ilija nijednom rječju nije iskazao kajanje što je to napravio. Iz njegovog iskaza proizilazi da je zločin isplanirao i učinio sa predumišljajem. Emina je imala trajne tjelesne posljedice koje je zadobila nakon tog napada, premlaćivanja, ranjavanja i paljenja. Ramiz-ef. Bećirović je jednom rekao: *Eminu-hanumu sam posjetio u Kantonalnoj bolnici u Travniku, a nakon toga često sam je viđao i s njom razgovarao. Više puta mi je pričala o napadu na njenu čast i imovinu. Nisam primjetio da je napadača proklinjala. To je svojstvo većine žena, plemenitih muslimanki, Bošnjakinja.* Ilija je iz zatvora pušten na odmor, koji je iskoristio za bijeg. Ponovo je uhapšen i vraćen na izdržavanje kazne. Međutim, za takav zločin koji je napravio ne postoji niti zatvorska niti novčana kazna koja može biti adekvatna. Novčanu kaznu Ilija nikad nije isplatio Emini, jer navodno nema imovine. Emina je umrla 29. marta 2014. godine, u porodičnoj kući u Jajcu. Ukopana je na mezarju Baščeluci, u Jajcu. IZVOR: **AIIZ, inv. br. 6-702**

U nekim selima općine Jajce spaljeno je više bošnjačkih kuća od strane ekstremnih Hrvata nego u vrijeme dok su ta ista sela bila okupirana od srpskih vlasti. Iz jajačkih sela Bulići i Šibenica protjerano je od strane *policije HZ HB* 85 Bošnjaka. U saopćenju koje je izdao federalni MUP navedeno je da je sedam policajaca u civilnim odijelima, koje je predvodio Ante Šimunović iz Šibenice, stiglo u vozilu patrol registarskih oznaka JA-592. Osim iz Bulića i Šibenice protjerani su i Bošnjaci sela

Kuprešani, Gornje i Donje Lupnice i Divičani a nastavljen je i progon sa područja Dnoluke. Tada su Ante Šimunović i Krešo Jakić fizički napali Izeta Kerana iz Šibenice dok su pripadnici SFOR-a stajali postrani i posmatrali takav zločin. Toga 2. augusta oko 20:45 h već je bilo protjerano 372 Bošnjaka iz sedam jajačkih sela, a sutradan do 12 h broj se povećao na 425. Na području Kruščica, Lendići i Bučići ostalo je još 130 Bošnjaka. Na oko kilometar udaljenosti nalazila se veća grupa civila Hrvata naoružanih pištoljima i palicama. Njih su snage SFOR-a sprječavale da protjeraju Bošnjake. Dvodnevni incident kulminirao je svirepim ubistvom Hazima Šahmana, koji je spaljen u kući u Pšeniku. Taj zločin je sistematski planiran kako bi se onemogućio započeti proces povratka. Predstavnici međunarodnih organizacija u BiH su uputile urgentno pismo u kojem je navedeno kako postoje indicije da je u taj incident najvjerovatnije uključena policija, ali općinske vlasti Jajca na to nisu reagirale. Međunarodne policijske snage su već u augustu uputile dopis federalnom MUP-u u vezi sa incidentom u Jajcu, u kojem su tražili odgovornost pojedinih policajaca. U septembru je na ime komesara IPTF-a stigao odgovor koji je u ime zamjenika ministra MUP-a Joze Leutara potpisao L. Glibo. U tom odgovoru stoji, između ostalog, da je 11. septembra pokrenut disciplinski postupak protiv deset policajaca i to: Marka Lučića-načelnika PS Jajce, Marka Bilandžije (zamjenika načelnika), Mate Marčete (zamjenika i pomoćnika načelnika), te policajaca Josipa Radića, Darka Kalinića, Dragana Kalinića, Stipe Bilandžije, Željka Bendera, Mate Bartana, Vinka Pejića. Protiv tih policijskih službenika trebale su biti izrečene disciplinske mjere, jer su optuženi da su neadekvatno reagovali na demonstracije i postavljanje barikada na putu, čime je spriječen povratak Bošnjaka. Disciplinski sud MUP-a Srednjobosanskog kantona je odlučio otpustiti iz policije bivšeg šefa PS Jajce Marka Lučića a njegovog zamjenika Bilandžiju na godinu dana premjestiti na nerukovodeće mjesto. Ostalim policajcima je smanjena plata za tri mjeseca za 20 %. Na takve mjere mogli su se žaliti. Međutim, Šahman Hazim je svirepo ubijen.

39. ŠAHMAN (Abid) HAZIM, rođen je 4. maja 1935. u naselju Pšenik, Jajce. Hazima su lokalni hrvatski ekstremisti 2. augusta 1997. ubili pucanjem u usta a potom spalili porodičnu kuću sa njegovim tijelom u Pšeniku. Ukopan je u mjestu Pšenik. Za ovaj zločin su, prema Presudi Kantonalnog Suda u Travniku br. 9/02 od 12. septembra 2003. tuženi Josip Šimunović i Domin Poplašen, proglašeni krivim i osuđeni na osam i po godina zatovra. Presudom Vrhovnog suda FBiH br. Kž-18/04 od 18. marta 2004. potvrđena je presuda iz Travnika. U Jajcu je aktuelna priča da ih je na taj zločin podstaknuo i nagovorio Josipov brat, Ivo Šimunović, današnji predsjednik OO HDZ BiH Jajce. „Kad je ugljenisano tijelo Hazima Šahmana dovezeno u gasulhanu u Vincu, bila je strahota gledati taj prizor. Vjerujem da svako ko je vidio to ugljenisano tijelo, svaki put se naježi kad se prisjeti toga i zapita se kakve zvijeri su trebali biti oni koji su to uradili“, rekao je Ramiz-ef. Bećirović, tadašnji glavni imam MIZ Jajce. U prilogu ovog zločina nalazi se, osim zapisnika sa obdukcije koji pokazuje opis žrtve i daje potvrdu o nasilnoj smrti, nekoliko novinskih članaka u kojima je opisan period protjerivanja Bošnjaka u augustu 1997, među kojima se najviše istakao Krešo Jakić, uposlenik općine Jajce, i sramna presuda oštećenima, kojom je odbijen zahtjev Hazimovim najbližim srodnicima za naknadu tražene štete. Detaljnije o slučaju u: AIIZ, inv. br. 6-691

PRILOG 5

U Prilogu broj 5 se nalaze imena Bošnjaka Jajca/Jezera/Šipova koji su ubijeni van okvira postavljenog vremenskog perioda 1992-1995. a za koje smo dobili podatke sa terenskog istraživanja u toku perioda rada na ovoj knjizi.

40. ĐULIĆ (Smajo) SAFET, rođen je 16. aprila 1942. u Jajcu. Živio je u Jajcu. Dana 6. oktobra 1991. uhapšen je na putu Jajce-Bihać i ubijen. AIIZ, inv. br. 6-567
41. GANIBEGOVIĆ (Mehmed) MEHEMED, rođen je 14. januara 1966. u naselju Vražić, Šipovo. Ubijen je 6. oktobra 1991. u kafiću pištoljem, od strane vojnika martićevca, u Šipovu. Sahranjen je u naselju Vražić, Šipovo. AIIZ, inv. br. 6-575
42. JAŠAREVIĆ (Mujo) TIJA, rođena je 1. februara 1941. u mjestu Duljci, Šipovo. Juna 1992. u mjestu Bešnjevo, na livadi kupeći sijeno iza porodične kuće, pogođena je snajperom. Teško povrijeđena, liječena je u Mrkonjić Gradu, potom u Travniku, gdje je podlegla povredama 12. septembra 1998. Ukopana je u mjestu Stara Opara pored Novog Travnika. AIIZ, inv. br. 6-593
43. JOLDIĆ (Omer) RAMIZ, rođen 14. februara 1963. u naselju Lendići, Jajce. Dana 8. jula 2002. stradao je u Kupresu, od nagazne mine na livadi. Sahranjen je u mjestu Lendići. AIIZ, inv. br. 6-585
44. KRAK (Džafer) HASAN, rođen je 3. jula 1956. u naselju Barevo, Jajce. Nakon povratka u Barevo, s obzirom na to da je bio po drugi put protjeran iz sela, taj put od strane Hrvata, Hasan je, 21.9.1997, vozeći mini kamion naišao na protivtenkovnsku minu M-6, koja se aktivirala i usmrtila ga Da li je mina zaostala iz rata ili je naknadno postavljena, teško je utvrditi. AIIZ, inv. br. 6-625
45. PRAČALIĆ (Adil) MUNIB, rođen je 6. septembra 1966. u mjestu Vlasinje, Jajce. Kao povratnik u svoje rodno Vlasinje, 6. maja 1998. je, čisteći oko kuće svoju bašču i njivu, nagazio na zaostalu minu. Ukopan je u Vlasinju. AIIZ, inv. br. 6-639
46. REDŽIĆ JUSUF: Dana 30. decembra 1992. njegovu porodičnu kuću u Dragnićima (Pljeva-Šipovo) su napala jedna grupa srpskih vojnika, ispalivši prvo tromblon a potom automatskim puškama pucajući na kuću. Njegova dvanaestogodišnja kćerka je tada ubijena, a Jusuf teško povrijeđen. Pogođen je sa više metaka a jedan mu je ostao u tijelu i stvorio komplikacije. Podlegao je 31. decembra 2003. u Donjem Vakufu, mjestu gdje je i ukopan. Njegova supruga Hajrija je doživjela tešku duševnu bol i zbog smrti kćerke a i gledajući Jusufa kako se mučio sa posljedicama ranjavanja. Umrla je 3. oktobra 2014. u Donjem Vakufu, gdje je i oukopana. AIIZ, inv. br. 6-653
47. RIBIĆ (Ahmo) ATIF, rođen je 21. marta 1932. u Šipovu. Nakon prisilnog progona iz Starog Šipova, živio je u Bugojnu. Dana 11. septembra 1999. stradao je od zaostale nagazne mine, na livadi u mjestu Poljice, Bugojno. Naime, pripadnici SFOR-a su u akciji Žetva prikupljali i uništavali zaostala eksplozivna sredstva na tom području. Prilikom deaktivacije protivoklopne mine

došlo je do eksplozije od koje je poginuo Atif, koji se nalazio udaljen pedesetak metara, kao i jedan vojnik SFOR-a. Ukopan je 13. septembra 1999. u Šipovu. AIIZ, inv. br. 6-664

48. ŠAHMAN (Mujo) MUSTAFA, rođen je 10. maja 1941. u naselju Vlasinje, Mrkonjić Grad. Dana 6. februara 2000. stradao je od nagazne mine na livadi u Vlasinju, općina Jajce (mjesto Vlasinje je Dejtonskim mirovnim sporazumom pripalo općini Jajce). Ukopan je u Vlasinju. AIIZ, inv. br. 6-692
49. ŠAHMAN (Mustafa) SEMIR, rođen je 14. oktobra 1973. u naselju Vlasinje, Mrkonjić Grad. Dana 25. oktobra 2004. stradao je od nagazne mine na livadi pored svoje kuće u Vlasinju. Prema izjavama svjedoka, te mine je postavila srpska strana u vrijeme rata. Semir je ukopan u Vlasinju. AIIZ, inv. br. 6-693

5. ODGOVORNOST ZA ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA NA PODRUČJU JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA

Odgovornost za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području Jajca, Jezera i Šipova

Prošlo je više od dvadeset godina kako je izvršena agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava[148], a da pri tome zločini na području Jajca, Jezera i Šipova nisu procesuirani u dovoljnoj mjeri, u odnosu na razmjere počinjenih zločina. U lancu izvršilaca zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, počinjenih na području Republike Bosne i Hercegovine, uključujući i gradove koji su predmet našeg istraživanja, posebnu odgovornost snosi državno, političko i vojno rukovodstvo kao i visoki politički dužnosnici Savezne republike Jugoslavije, te u tom periodu samoproglašene Republike Srpske: Slobodan Milošević, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić, Radovan Karadžić i Ratko Mladić.

Pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY - International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) u Den Haag-u, tadašnji predsjednik Republike Srbije, Slobodan Milošević, 2001. godine optužen je za genocid; saučesništvo u genocidu; deportacije; ubistvo; progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi; nehumana djela/prisilno premještanje; istrebljenje; zatočenje; mučenje; hotimično lišavanje života; protupravno zatočenje; hotimično nanošenje velike patnje; protupravne deportacije ili premještanja; uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protupravno i bezobzirno; okrutno postupanje; pljačku javne ili privatne imovine; napade na civile; uništavanje ili hotimično nanošenje štete historijskim spomenicima i ustanovama namjenjenim obrazovanju i religiji; protupravne napade na civilne objekte; hotimično nanošenje velike patnje. Suđenje Miloševiću je počelo 12. februara 2002, međutim umro je 11. marta 2006. godine. Tri dana nakon toga, 14. marta 2006, Pretresno vijeće je okončalo postupak protiv njega. U prvobitnoj optužnici, u predmetu Tužilac protiv Slobodana Miloševića,[149] od gradova koji su predmet ove studije, jedino se spominje Šipovo, samo u prilogu C,

[148] U skladu sa pravosnažnom presudom u predmetu Tadić, u kojoj je jasno rečeno da je na području RBiH u periodu 1992 – 1995. bio međunarodni oružani sukob, ICTY je ovaj stav primjenjivao i u drugim predmetima koji su vođeni na ovom tribunalu. (Vidi više u: Enis Omerović, *Utvrđivanje odgovornosti Ujedinjenih nacija kroz prikaz pojedinih aspekata djelovanja u i prema Bosni i Hercegovini u periodu 1992 – 1995*, Korak, ur. Asaf Džanić, 2010, str. 133 – 136). No, i prije presude u predmetu Duško Tadić, pred njemačkim sudom u Disseldorfu, u predmetu Nikola Jorgić, u poglavlju koje govori o primjenjivosti njemačkog prava na jedinstveno ostvarene krivične elemente, jasno je rečeno kako je na području RBiH bio "međunarodni konflikt'', zbog učešća "organa jedne države u konfliktu koji se odvija na teritoriji druge države, npr. učešće oficira u sukobima ili finansiranje i tehnička oprema jedne strane u sukobu putem druge države. Nema sumnje radi toga u međunarodni konflikt toga doba. Sudsko vijeće je dalje utvrdilo da su i nakon 19. maja 1992. godine, kada se JNA službeno povukla iz BiH, njeni oficiri još bili angažirani, koji su i dalje primali platu iz Beograda, te su i krajem maja još iz Beograda dovlačeni materijal, oružje i vozila, tako da je između bosansko-srpske armije, paravojnih grupa i JNA i dalje postojala jedna personalna, organizatorska i logistička isprepletenost. Centrala Komande bosansko-srpske armije je održavala jednu veznu službu u Beogradu.'' (Vidjeti: Viši regionalni sud Dusseldorf, 13. august 1999, Presuda protiv Nikole Jorgića, Ovjereni prijevod sa njemačkog jezika). Ovakav stav, kada je u pitanju međunarodni oružani sukob, izrečen je i u drugim presudama koje su izrečene pred njemačkim sudovima. (npr. Predmet Maksima Sokolovića i Novislava Đajića. Vidjeti: http://www.iccnow.org/documents/AI_Ger.pdf, Germany and Impunity through universal jurisdiction, Amnesti International publications, London, 2008, str. 93, 97 i 98). Više o ovome također vidi: M. Karović-Babić, *Masovna ubistva*…, str. 31-32).

[149] ICTY, Podaci o predmetu br. IT-02-54, Slobodan Milošević bio je predsjednik Srbije od 26. decembra 1990; predsjednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) od 15. jula 1997. do 6. oktobra 2000. Kao predsjednik SRJ, također je bio predsjednik Vrhovnog savjeta odbrane SRJ i vrhovni komandant Vojske Jugoslavije.

referenca u optužnici br. 31, te se navodi i dokaz o 1.427 raseljenih lica i izbjeglica nesrpske nacionalnosti. Međutim, pravosnažna presuda po ovom predmetu nije donesena zbog smrti Miloševića.[150]

Momčilo Krajišnik[151] osuđen je za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, deportacije i prisilno premještanje. Ta su krivična djela obuhvatala prisilno raseljavanje više hiljada civila Bošnjaka i Hrvata, među kojima su bile žene, djeca i starci, tokom razdoblja od aprila do decembra 1992. Dana 27. septembra 2006. Pretresno vijeće je izreklo presudu i Krajišnik je proglašen krivim i osuđen na 27 godina zatvora, dok je Žalbeno vijeće 17. marta 2009. smanjilo Krajišnikovu kaznu na 20 godina zatvora. No, četiri godine nakon toga, 2. jula 2013. Krajišniku je odobreno prijevremeno puštanje na slobodu, koje je stupilo na snagu 30. augusta 2013. godine.[152]

Biljana Plavšić[153] osuđena za progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao supredsjednik Republike Srpske djelujući kao pojedinac i u dogovoru s drugim članovima udruženog zločinačkog poduhvata.[154] Dana 27. februara 2003. Pretresno vijeće je izreklo presudu kojom je osudilo Biljanu Plavšić na osnovu individualne krivične odgovornosti na kaznu od 11 godina zatvora. Dana 14. septembra 2009. Biljani Plavšić je odobreno prijevremeno puštanje na slobodu koje je stupilo na snagu 27. oktobra 2009. godine.[155]

Prvobitna optužnica Radovanu Karadžiću[156] podignuta je 25. jula 1995, dok je operativna optužnica podignuta 19. oktobra 2009. Pretresno vijeće ICTY je izreklo presudu Radovanu Karadžiću 24. mart 2016. i proglašen je krivim za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja koje su počinile srpske snage tokom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini (BiH) od 1992. do 1995. Izrečena mu je kazna od 40 godina zatvora. Osuđen je za genocid počinjen na području Srebrenice 1995. godine i za progon, istrjebljenje, ubistvo, deportaciju, nečovječna djela (prisilno premještanje), terorisanje, protupravne napade na civile i uzimanje talaca. Oslobođen je krivice po optužbi za genocid u drugim općinama u BiH tokom 1992. godine.[157]

---

[150] Ibidem, str. 129.

[151] Momčilo Krajišnik, bio je član rukovodstva "Republike Srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" (kasnije Republike Srpske) - član Glavnog odbora Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine (SDS) i predsjednik Skupštine Republike Srpske.

[152] ICTY, Podaci o predmetu br. IT-00-39, http://www.ICTY.org/x/cases/krajisnik/cis/bcs/cis_krajisnik_bcs.pdf

[153] Biljana Plavšić bila je vodeća politička ličnost bosanskih Srba od 1990. do kraja rata; srpski predstavnik u kolektivnom predsjedništvu Bosne i Hercegovine (BiH); član kolektivnih i proširenih Predsjedništava Republike Srpskog naroda u BiH (kasnije Republike Srpske); imala je de facto kontrolu nad pripadnicima oružanih snaga bosanskih Srba.

[154] Biljana Plavšić je učestvovala, planirala, podsticala, kreirala i sprovodila progon Bošnjaka, Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 općina u Bosni i Hercegovini, među kojima i u Šipovu. http://www.ICTY.org/x/cases/plavsic/cis/bcs/cis_plavsic_BCS.pdf

[155] ICTY, Podaci o predmetu br. IT-00-39 I 40/1, Biljana Plavšić bila je vodeća politička ličnost bosanskih Srba od 1990. do kraja rata; srpski predstavnik u kolektivnom predsjedništvu Bosne i Hercegovine (BiH); član kolektivnih i proširenih Predsjedništava Republike Srpskog naroda u BiH (kasnije Republike Srpske); imala je de facto kontrolu nad pripadnicima oružanih snaga bosanskih Srba.

[156] Radovan Karadžić bio je jedan od osnivača Srpske demokratske stranke (SDS); predsjednik SDS-a do 19. jula 1996. kad je podnio ostavku; predsjedavajući Savjeta za nacionalnu bezbjednost takozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine (kasnije Republike Srpske "RS"); predsjednik tročlanog Predsjedništva RS-a od dana njegovog osnivanja 12. maja 1992. do 17. decembra 1992., a nakon tog datuma jedini predsjednik Republike Srpske i vrhovni komandant njenih oružanih snaga do jula 1996.

[157] ICTY, Podaci o predmetu br. IT-95-5/18, http://www.ICTY.org/x/cases/karadzic/cis/bcs/cis_karadzic_bcs.pdf

Prvobitna optužnica Ratku Mladiću[158] podignuta je 25. jula 1995, dok je operativna optužnica podignuta 16. decembar 2011. U optužnici se navodi da Ratko Mladić snosi individualnu krivičnu odgovornost između ostalog, kroz svoje učešće u nekoliko udruženih zločinačkih poduhvata (UZP). Navodi se da je od 12. maja 1992. do 30. novembra 1995. Mladić učestvovao u UZP-u koji je imao za cilj trajno uklanjanje Bošnjaka i Hrvata s područja u Bosni i Hercegovini na koja su *bosanski Srbi polagali pravo*. Suđenje je počelo 16. maja 2012. Pretresno vijeće je donijelo usmenu odluku u skladu s pravilom 98bis odbacivši Mladićev zahtjev za oslobađanje od optužbi. Dana 24. jula 2014. Žalbeno vijeće je odbacilo žalbu Mladićeve odbrane (podnesena povjerljivo u odnosu na tačke optužnice 1 i 2 - genocid) i potvrdilo odluku prema pravilu 98bis. Iznošenje završnih riječi je održano od 5. do 15. decembra 2016. i sudski proces je još uvijek u fazi postupka.[159]

U Optužnici Tužilac protiv Radoslava Brđanina[160] i Momira Talića,[161] dodatno izmjenjena optužnica za genocid, zločine protiv čovječnosti, teške povrede ženevskih konvencija iz 1949. i kršenja zakona i običaja ratovanja, predmet br. IT-99-36-T-I od 9. marta 2001. i peta izmjenjena optužnica od 7. oktobra 2002. navodi se da je Bošnjacima i bosanskim Hrvatima "za vrijeme njihovog zatočeništva u logorima i drugim zatočeničkim objektima i za vrijeme ispitivanja u policijskim stanicama i kasarnama" nanijeta teška tjelesna ili duševna povreda.

U novembru 1992. policajci su zarobili određeni broj bošnjačkih civila. Zarobljenike su odveli u zgradu SUP-a u Šipovu. Tamo su ih tukli šakama, nogama i batinama, a dok su im ruke bile vezane lisicama, prisustvovali su premlaćivanju drugih zarobljenika. Pretresno vijeće za te navode podrazumijeva da se oni odnose na svaki od objekata navedenih u paragrafu 42 Optužnice.[162] Što se tiče

[158] Ratko Mladić bio je general-pukovnik, komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, Bosna i Hercegovina, koji je bio direktno podređen 30. kadrovskom centru Vojske Jugoslavije. Dokument o ukazu predsjednika SRJ, Zorana Lilića, kojim se Ratko Mladić, komandant Glavnog štaba 30. Kadrovskog centra Vojske Jugoslavije, vanredno unaprjeđuje u čin general-pukovnika vidjeti u: Čekić Smail, Muhamed Šestanović, Merisa Karović, Zilha Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunadotnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010, str. 106.

[159] ICTY, Podaci o predmetu br. IT-09-92, http://www.ICTY.org/x/cases/mladic/cis/bcs/cis_mladic_bcs.pdf

[160] ICTY, Podaci o predmetu Radoslav Brđanin, "Krajina", predmet br. IT-99-36, Radoslav Brđanin bio je vodeća politička ličnost u nelagalno formiranoj Autonomnoj regiji Krajina (ARK). Bio je na ključnim položajima na općinskom, regionalnom i republičkom nivou, bio je prvi potpredsjednik Skupštine ARK-a, predsjednik Kriznog štaba ARK-a, http://www.ICTY.org/x/cases/brdanin/cis/bcs/cis_brdjanin_bcs.pdf

[161] ICTY, Momir Talić postavljen 26. jula 1991. na dužnost u 5. korpus Jugoslovenske narodne armije (JNA) u Banjoj Luci, u sjeverozapadnoj Bosni i Hercegovini, kao načelnik štaba/zamjenik komandanta korpusa. Tu je dužnost obavljao do 19. marta 1992. kad je postao je komandant 5. korpusa JNA/1. krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske (VRS), Detaljno: http://www.ICTY.org/x/cases/talic/cis/bcs/cis_talic_bcs.pdf

[162] ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, Dodatno izmjenjena optužnica za genocid, zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. i kršenja zakona i običaja ratovanja, Predmet br. IT-99-36-T-I, paragraf 42, Den Haag, 9. marta 2001; peta izmjenjena optužnica od 7. oktobra 2002: "U logorima i zatočeničkim objektima, snage bosanskih Srba i drugi kojima je omogućen pristup u logore, podvrgavali su zatočenike, bosanske Muslimane i bosanske Hrvate iz navedenih općina, fizičkom i psihičkom nasilju koje je uključivalo mučenje, batinanje oružjem, seksualno zlostavljanje i prisustvovanje nehumanim djelima, uključujući ubistva, nanoseći im time teške tjelesne ili duševne povrede. Posljedica tih nehumanih djela jeste ta da je, u periodu od 1. aprila do 31. decembra 1992. godine, veliki broj bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata izgubio život u tim zatočeničkim objektima."

optužbi u vezi s teškim tjelesnim ili duševnim povredama, Pretresno vijeće konstatira da o sljedećim incidentima navedenim u Optužnici nisu predočeni nikakvi dokazi u vezi zločina u zgradi SUP-a u Šipovu.[163]

Za razaranje Jajca, Jazera i Šipova, pljačkanje i paljenje bošnjačkih mjesta na okupiranom području, po izjavama svjedoka u postupcima i podignutim optužnicama pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) presudom Pretresnog vijeća II od 1. septembar 2004. u predmetu Tužilac protiv Radoslava Brđanina,[164] Pretresno vijeće uvjerilo se da su pripadnici snaga bosanskih Srba u općini Šipovo zapalili kuće u selima u kojima su Bošnjaci bili u većini, kao što je Bešnjevo.[165] U Šipovu su pripadnici MUP-a i Vojske Republike Srpske bombama tokom noći 7. augusta 1992. napale džamije u Starom Šipovu, Bešnjevu i Pljevama. Džamije su zajedno sa minaretima potpuno razorene, a oštećeni su i nadgrobni spomenici u blizini.[166] Brđanin je pomagao i podržavao u uništavanju ili hotimičnom nanošenju štete ustanovama namijenjenim religiji u općinama Bosanski Novi, Bosanski Petrovac, Čelinac, Donji Vakuf, Ključ, Kotor-Varoš, Prijedor, Prnjavor, Sanski Most, Šipovo i Teslić.[167]

U prvobitnoj, zajedničkoj optužnici protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, obojica su bili optuženi na osnovu individualne odgovornosti i odgovornosti nadređenog u vezi sa progonom Bošnjaka i bosanskih Hrvata u Autonomnoj regiji Krajina (ARK) tokom 1992. godine. Brđanin je optužen za krivična djela počinjena u 13 općina u ARK, među kojima i na području općine Šipovo, u periodu između 1. aprila 1992. i 31. decembra 1992.

Dana 3. aprila 2007. Žalbeno vijeće je izreklo presudu i odredilo kaznu Brđaninu na 30 godina zatvora. Na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) i krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) osuđen je za: progone, mučenje, deportacije, nehumana djela, prisilno premještanje (zločini protiv čovječnosti, član 5); bezobzirno uništavanje gradova, naselja i sela koje

[163] ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Pred žalbenim vijećem, Predmet br. IT-99-36-A od 3. aprila 2007, u svom Završnom podnesku tužilac je povukao ovaj navod, par. 503: „Žalbeno vijeće je ukinulo osuđujuću presudu Brđaninu za mučenje kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6) 1046 i kao tešku povredu Ženevskih konvencija iz 1949. (tačka 7), ali samo u dijelu u kojem se ona odnosi na logore i zatočeničke objekte. Preciznije, Žalbeno vijeće je ukinulo osuđujuću presudu Brđaninu za pomaganje i podržavanje pripadnika snaga bosanskih Srba u počinjenju zločina."

[164] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, Pred Pretresnim vijećem II - Tužilac protiv Radoslava Brđanina, 1. septembar 2004, par. 634.

[165] ICTY, Predmet br. IT-99-36-T, Pred Pretresnim vijećem II - Tužilac protiv Radoslava Brđanina, 1. septembar 2004; BT-105, T. 19112-19114 (poluzatvorena sjednica); DP P2403, Službena zabilješka Ratnog odjeljenja Šipovo, od 16. septembra 1992, povodom ubistava, paljevina i eksplozija u augustu i septembru 1992. u općini Šipovo; BT-105, T. 19113 (poluzatvorena sjednica)

[166] ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Pred Pretresnim vijećem II, Predmet br. IT-99-36-T, par. 656, 1. septembra 2004; ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina Presuda pred žalbenim vijećem, Predmet br. IT-99-36-A od 3. aprila 2007; BT-105, T. 19103. *Vidi,* npr., DP P2404, dokument u kojem se pominje uništavanje džamija u Starom Šipovu, Bešnjevu i Pljevama. BT-92 je čuo samo o uništavanju džamije u Bešnjevu, T. 19856.

[167] ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Pred Pretresnim vijećem II, Predmet br. IT-99-36-T, par. 678 od 1. septembra 2004; *Vidi* IX.D.2.(b) *supra*, "Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji". Odgovornost optuženog prema tački 12 ne obuhvata uništavanje u općinama Banja Luka i Bosanska Krupa budući da su ona izvršena prije 9. maja 1992, datuma kada je Krizni štab ARK-a donio prvu odluku o razoružanju.

nije opravdano vojnom nuždom, uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji (kršenja zakona i običaja ratovanja, član 3); hotimično lišavanje života, mučenje, protupravno i bezobzirno razaranje i oduzimanje imovine velikih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom (teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949., član 2). Dana 4. marta 2008. Brđanin je prebačen u Dansku na izdržavanje kazne.[168]

Momir Talić je bio optužen za genocid, saučesništvo u genocidu, progone, deportaciju, istrjebljenje, hotimično lišavanje života, mučenje, bezobzirno uništavanje gradova, naselja i sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, uništavanje ili hotimično nanošenje štete vjerskim ustanovama, protupravno i bezobzirno razaranje i oduzimanje imovine velikih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom. Suđenje Momiru Taliću je počelo 23. januara 2002. Momir Talić je 20. septembra 2002. privremeno pušten na slobodu zbog zdravstvenih razloga, a njegov predmet je istog dana odvojen od predmeta Radoslava Brđanina. Momir Talić je umro 28. maja 2003. u Beogradu dok je bio privremeno pušten na slobodu. Dana 12. juna 2003. Pretresno vijeće je okončalo postupak protiv njega.[169]

U vrijeme priprema za preuzimanje vlasti u Šipovu i početke napada na Jajce, komandant 30. partizanske divizije Petog korpusa JNA bio je pukovnik Stanislav Galić. Dana 27. marta 1992. godine pukovnik Stanislav Galić[170] donio je odluku o popuni TMS-om "Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane" samoproglašene *Srpske opštine Šipovo* (OŠTO SO Šipovo), koje je potrebno lično preuzeti i prevoziti u svoj rejon uz lično obezbjeđenje i pratnju, radi realizacije zadatka po zapovjesti za izvršenje borbenog zadatka.[171]

Na inicijativu Komande 30. partizanske divizije, dana 27. januar 1992. održan je sastanak radi analize ostvarivanja zaključaka sa sjednice savjeta NO održanog 16. decembar 1991. godine. Sastankom je rukovodio pukovnik Galić koji je dao smjernice i zadatke mobilizacije koji predstoje za formiranje jednog bataljona 13. partizanske brigade. Tako je potekla incijativa da u formiranju jednog bataljona 13. partizanske brigade učestvuju općine Šipovo, Mrkonjić Grad i Ključ. Sastanku

[168] ICTY, Podaci o predmetu Radoslav Brđanin, "Krajina", predmet br. IT-99-36; http://www.ICTY.org/x/cases/brdanin/cis/bcs/cis_brdjanin_bcs.pdf

[169] ICTY, Podaci o predmetu Momir Talić, "Krajina", IT-99-36/1; Momir Talić je optužen na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) i krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) za: genocid, saučesništvo u genocidu (genocid, član 4); progoni; deportacija; nečovječna djela (zločini protiv čovječnosti, član 5); istrebljenje; hotimično lišavanje života; mučenje (zločini protiv čovječnosti, član 5; i teška kršenja Ženevskih konvencija, član 2); bezobzirno razaranje gradova, naselja i sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom; uništavanje ili namjerno nanošenje štete vjerskim ustanovama (kršenja zakona i običaja ratovanja, član 3); protupravno i bezobzirno razaranje i oduzimanje imovine velikih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom (teška kršenja Ženevskih konvencija, član 2). Detaljno: http://www.ICTY.org/x/cases/talic/cis/bcs/cis_talic_bcs.pdf

[170] ICTY, Komandant 30. partizanske divizije (zona odgovornosti 30. partizanske divizije 5. korpusa JNA - taj korpus je 18. maja 1992. "transformisan" u Prvi krajiški korpus Vojske Republike Srpske), koji se zalagao za realizaciju "strateških ciljeva srpskog naroda". Potom je, u septembru 1992. godine, Stanislav Galić imenovan za komandanta Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske Republike Srpske (VRS) i vidjeti članak: "Historijsko- politički aspekt opsade Sarajeva", autor akademik prof. dr. Smail Čekić, objavljeno 25. februar 2009. na https://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=32026

[171] AIIZ, inv. br. 2-2614, Popuna TMS-om, Komanda 30. partd, str. pov. br. 549-1 od 27.03.1992, KM Kula, u potpisu pukovnik Stanislav Galić

su prisustvovali članovi iz samoproglašene *Srpske opštine Šipovo* i članovi komande divizije na čelu sa pukovnikom Stanislavom Galićem, a zapisnik je vodio potpukovnik Stevan Koković.[172] U prostorijama objekta Ribnjak, 15.4. 1992. godine u s. Jezero, održan je sastanak sa predstavnicima samoproglašene *Srpske opštine Jajce* /krizni štab/, k-danta 30. partizanske divizije i k-danta skladišta "Kamenice" u Jajcu, na kojem se dogovorilo od strane predstavnika vlasti i TO Jajce garancija slobodnog komuniciranja svih vojnih vozila, transporta i pripadnika JNA na teritoriji općine Jajce. Predstavnici TO Jajce se obavezuju da će predati vojnu kartoteku za potrebe formiranja i mobilizacije Prve partizanske brigade.[173] Potom je, 1. juni 1992. pukovnik Stanislav Galić, komandant 30. partizanske divizije 5. korpusa JNA (Prvog krajiškog korpusa VRS) donio odluku o kretanju u napad na Vinac, Torlakovac i Jezero.[174] Sredinom istog mjeseca, 15. juni 1992. pukovnik Stanislav Galić uputio je Komandi Prvog krajiškog korpusa, obavještajno- bezbjednosnom odjelenju informaciju o ciljevima (Carevo Polje, Vrbica, Stari Grad, Divičani, Kruščica, Gola planina, Ranča, Tornice, Turbe) za napad avijacije u zoni odgovornosti 30. partizanske divizije. Pukovnik Galić predlaže uništenje svih sakralnih i drugih objekata civilne namjene. [175]

Dana 22. august 1992. pukovnik Stanislav Galić uputio je zahtjev komandi Prvog krajiškog korpusa za dodjelu čete vojne policije za izvođenje "operacije Jajce".[176] Nekoliko dana kasnije, tačnije 28. august 1992. pukovnik Stanislav Galić, komadant 30. partizanske divizije uputio je zahtjev komandi Prvog krajiškog korpusa za podršku i ojačanje za dalji nastavak operacije Jajce. Potrebno je ostvarenje raketnog udara, dejstvo avijacije po izabranim ciljevima u rejonu Jajce, u pravcu Jezero – Jajce potrebno je izvršiti ojačanje snaga.[177]

Uprkos činjenici da je Galić bio komandant 30. partizanske divizije Petog korpusa JNA,[178] u vrijeme priprema za preuzimanje vlasti u Šipovu, kao i u vrijeme vrlo intenzivnih napada na Jajce, u predmetu koji je vođen protiv njega pred ICTY, on se nije teretio za zločine počinjene na tom području. No, budući da je od septembra 1992. godine Galić imenovan za komandanta Sarajevsko-romanijskog korpusa, na kojoj funkciji je ostao gotovo dvije godine (do augusta 1994), on je za zločine počinjene u Sarajevu pred ICTY proglašen krivim za djela nasilja čiji je prevashodni cilj širenje terora među civilnim stanovništvom, ubistvo i nehumana djela koja nisu ubistvo. Žalbeno vijeće u ovom predmetu je izreklo presudu 30. novembra 2006, kojom je osudilo i proglasilo Stanislava Galića krivim po članu 7(1) Statuta za: zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona i

[172] AIIZ, inv. br. 2-2587, Zabeleška sa sastanka komande 30. partizanske divizije sa predstavnicima vlasti SO Šipovo, Komanda 30. partd, inv. br. 158-1 od 30. 01. 1992, u potpisu pukovnik Stanislav Galić

[173] AIIZ, inv. br. 2-2622, Zapisnik sa sastanka sa predstavnicima vlasti SO Jajce, Komanda 30. partd, pov. br. 699-1 od 16.04.1992, u potpisu Milorad Vukašević

[174] AIIZ, inv. Br. 2-5252, Odluke komandanta 30. partizanske divizije JNA/VRS o napadu na Vinac, Torlakovac i Jezero, Komanda 30. partd, str. pov. br. 174-221 od 1.6.1992, Proslijediti komandi Prvog krajiškog korupsa, u potpisu pukovnik Stanislav Galić

[175] AIIZ, inv. br. 2-5253, Ciljevi za napad avijacije u zoni odgovornosti 30. partd, Komanda 30. partd, str. pov. br. 8/21 od 15.06.1992, u potpisu Stanislav Galić

[176] AIIZ, inv. br. 2-5260, Komanda 30. partd, str. pov. br. 174-458 od 22.6.1992, proslijediti komandi Prvog krajiškog korpusa, u potpisu pukovnik Stanislav Galić

[177] AIIZ, inv. br. 2-5261, Komanda 30. partd, str. pov. br. 174-474 od 28.8.1992, u potpisu pukovnik Stanislav Galić

[178] Od maja 1992. ovaj korpus je preimenovan u Prvi krajiški korpus VRS-a.

običaja ratovanja te ga osudilo na doživotnu na kaznu doživotnog zatvora. Dana 15. januara 2009. Stanislav Galić je prebačen u Njemačku na izdržavanje kazne. [179]

Za područje koje je predmet istraživanja, podignuta je od strane Tužilaštva Bosne i Hercegovine 2007. godine optužnica protiv Pekez Mirka zv. Guzan, Pekez Mirka zv. Peka i Savić Milorada zv. Mića na osnovu člana 35. st. 2. tačka h) i člana 226. st. 1. ZKP BiH.[180] Sud Bosne i Hercegovine donio je i izrekao presudu 2008. godine kojom je proglasio krivim Mirka (Špire) Pekeza, Mirka (Mile) Pekeza i Milorada Savića za krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Mirko (Mile) Pekez je kažnjen kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od 29 godina, dok su Mirko (Špire) Pekez i Milorad (Ljupko) Savić kažnjeni kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od po 21 godinu.[181]

Optuženi su proglašeni krivim što su za vrijeme ratnog stanja u Bosni i Hercegovini i oružanog sukoba na području općine Jajce kao pripadnici Vojske RS-a i rezervnog sastava milicije dana 10. septembra 1992. godine, poslije sahrane poginulog vojnika Vojske Republike Srpske, Savić Rade, kao organizovana grupa naoružanih ljudi, koju su sačinjavali Jandrić Jovo, Pekez (Špire) Mirko, Savić Simo, Pekez (Mile) Mirko, Savić (Ljupka) Milorad, Marić Zoran, Pekez Slobodan, Pekez Ilija, Savić (Đure) Milorad i Jovetić Blagoje, koju je organizovao Jandrić Jovo, nakon zajedničkog dogovorenog plana da sakupe civilno bošnjačko stanovništvo, koje se nalazilo u mjestu Ljoljići-Čerkazovići, općina Jajce, a kojima je bila ograničena sloboda kretanja, jer su se morali svakodnevno javljati na prozivku u namjeri da ih odvedu i ubiju na mjestu zvanom Tisovac, otišli su na ova mjesta, naoružani automatskim i poluautomatskim puškama, uz prijetnju njihove upotrebe, nezakonito lišili slobode i nasilno iz kuća izveli civilno bošnjačko stanovništvo, žene, muškarce i djecu i sakupili ih na mjestu zvanom Osoje, a nakon toga ih sve zajedno poveli prema mjestu zvanom Draganovac, držeći puške u rukama, prijeteći da će ubiti onoga ko pokuša pobjeći i dok su ih vodili uz put su ih vrijeđali i fizički zlostavljali, tako što su im upućivali razne psovke i udarali ih rukama, nogama i puškama, pa kad su došli do mjesta Draganovac, tu su ih zaustavili te im naredili da sve vrijedne stvari koje imaju kod sebe stave na određeno mjesto, zatim su te stvari prisvojili i odveli ih do mjesta Tisovac gdje su im naredili da se poredaju jedni pored drugih uz ivicu provalije. Kada su oni to učinili, otpočela je paljba po njima iz pušaka u namjeri da ih ubiju, pa su tom prilikom usmrćene 23 osobe, četiri osobe su zadobile tjelesne povrede, dok je jedna osoba ostala neozlijeđena. Usmrtili su Mutić Nedžiba, Malkoč Šeću, Bajramović Irhada, Zobić Adnana, Zobić Fikretu, Balešić Fahru, Balešić Fazu, Mutić Dervišu, Bajramović Latifa, Karahodžić Senada, Karahodžić Ibrahima, Bajramović Muju, Zobić Asmera, Karahodžić Zarifu, Zobić Đulu, Mutić Ramizu, Zobić Adisa, Zobić Fikretu, Mutić Fatimu, Bajramović Ekremu, Bajramović Mustafu i Bajramović Sabahudina, dok su strijeljanje preživjeli Bajramović Zejna, Zobić Nurija, Karahodžić Omer i Bajramović Mustafa (koji su zadobili tijelesne povrede) i Mutić Fahrija (koji je ostao nepovrijeđen).

[179] ICTY, Podaci o predmetu br. IT-98-29, Stanislav Galić od novembra 1992. imao je čin general majora; Detaljno: http://www.ICTY.org/x/cases/galic/cis/bcs/cis_galic_bcs.pdf

[180] SUD BiH, Optužnica protiv Pekez Mirko zv. Guzan, Pekez Mirko zv. Peka i Savić Milorad zv. Mića, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Poseban odjel za ratne zločine, Regionalni tim II, br. KT-RZ 116/05 od 22.11.2007.

[181] SUD BiH, Presuda broj: X-KR-05/96-1 od 15. 4. 2008; SUD BIH, Presuda br. X-KRŽ-05/96-1 od 5. 5. 2009; Izjava svjedoka/oštećenog K. O.

Također u ovoj grupi izvršioca bio je i Zoran Marić protiv kojeg je 2007. godine podignuta optužnica za isto krivično djelo, dok je pred Sudom BiH predmet vođen odvojeno i Zoran Marić zvani Đole iz Ljoljića osuđen je 29. oktobra 2009. na kaznu zatvora u trajanju od 15 (petnaest) godina. [182]

Goran Kalajdžija je prema čl. 142/1 KZ SFRJ Presudom Okružnog suda Banja Luka od 1.7.2008. godine sporazumno osuđen je na kaznu zatvora 2 (dvije) godine.[183] Kalajdžija je pucao u H.R. i ranio ga, a njegovu kćerku, dvanaestogodišnju DŽ. R. ubio. Istu noć je ranio i S.Ć. a u selu Dragnić ubio još jednu dvanaestogodišnju djevojčicu, B.R., ranio njenog oca J.R. i njenu majku. U tom periodu, zajedno sa Đolom (Pero) Balaćem, Rajkom (Ilije) Šobićem, Draganom (Ilije) Šobićem, zapalio je selo Glavaši. Sa Nikolom (Srećka) Grubač i Zoranom (Neđe) Vještica zapalio je selo Ćosiće. Sudjelovali su u različitim zločinima prema bošnjačkom stanovništvu, između ostalog i silovanju. U paljenju bošnjačkih kuća učestvovali su i: Rajko (Srećko) Grubač, Mirko i Momčilo (Čedo) Marković, Goran (Mirko) Marković, Aleksandar Marković, Zoran (Slavko) Prole.[184]

Optužnica K – 37/05 podignuta je od strane Okružnog tužilaštva Banja Luka protiv pripadnika VRS-a Nikole Derete, 5. decembar 2005. godine. Dereta je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina za ratni zločin protiv civilnog stanovništva,[185] da je zajedno sa još pet uniformisanih lica, koji još uvijek nisu identifikovani, ubio DŽ.R. iz Šipova i pokušao ubiti njegovog oca S.R. septembra 1993. Povezli su ih u vojnom džipu na ivicu klanca na granici Šipova i Mrkonjić Grada. Ruke su im bile vezane. Džafera Ribića su ubili dok se njegov otac uspio spasiti skočivši u klanac.[186]

Prema izjavama svjedoka, u ubistvu mladića M.G. učestvovali su martićevci: Damjan Vujković, Tomislav Dobratić, Peđa Bajić dok ga je smrtno ubio Lazija Popadić.[187]

---

[182] SUD BiH, Presuda broj: X-KR-05/96-3 od 29.10.2009. godine.

[183] Okružni Sud u Banja Luci, Presuda protiv Gorana Kalajdžije, Predmet br. 11 0 K 000 004 08 K od 1. jula 2008; http://www.okruznisud-bl.com/download/izvjestaji/evidencija-krivicnih-predmeta-ratnog-zlocina.pdf

[184] Bošnjaci Šipova kroz historiju... str. 203, 207-208.

[185] Dereta Nikola, čl. 142/1 u vezi 22 KZ RS-opšti dio: Presudom Okružnog suda Banja Luka od 05.12.2005. godine osuđen je na kaznu zatvora od trinaest (13) godina: Rješenjem VSRS Kž-34/06 od 21.3.2006. god. uvažena žalba okrivljenog i ukinuta prvostepena presuda; Presudom VSRS Kžk-6/06 od 22.2.2007. god. na kaznu zatvora od (10) deset godina (smanjena); Presudom VSRS Kžž-07-8/07 od 29.6.2006. godine odbijene žalbe Republičkog tužioca i okrivljenog te potvrđuje presuda VSRS. Detaljno: http://www.okruznisud-bl.com/download/izvjestaji/evidencija-krivicnih-predmeta-ratnog-zlocina.pdf

[186] Šansa za pravdu? Procesuiranje ratnih zločina u bosanskoj Republici Srpskoj, Human rights watch, 2006, 9. N. Morača, Izrečena presuda Nikoli Dereti za ratni zločin u Šipovu, Nezavisne novine (Banja Luka), 6. decembar 2005, (na internetu) www.nezavisne.com/dnevne/dogadjaji/dog12062005-02.php (30. decembar 2005.) Iz kuće iz Šipova su svezane izveli oca i sina. Nedaleko od Šipova u vozilo je ušao njihov komšija Nikola Dereta, koji je izrazio želju da će ih on ubiti. Vozilom su dalje voženi prema mjestu Baraći. Oko pola noći su ih dovezli u šumu nad jednom provalijom visine preko sto metara, te su prvo pucali u Sulju, ali se on djelić sekunde prije bacio niz liticu i tako ostao živ. Više o tome i na: www.mizjajce.com.ba.

[187] Bošnjaci Šipova kroz historiju... 204, 207. U ovom dijelu se nalaze imena osoba koje su naveli svjedoci u svojim izjavama prilikom opisa izvršenih zločina u Šipovu: inv. br. 12/93, 26/93; 156/93; 401/93; 1002/93; 1009/93; 1017/93, a koje se kao prilog nalaze u navedenom zborniku. U jednoj od izjava stoji da je Lazija Popadić kasnije poginuo u napadu na Kupres. U drugoj izjavi, Mehemedovog bližeg srodnika stoji da ga je smrtno ubio Predrag Bajić Peđa.

Napad na Volare su izvršili: Dragan (Ljupka) Dobratić, Milorad (Jove) Kužić Roda, Luka, Marko i Milan (Mitra) Maksimović, Ilija i Niko (Đure) Milovac, Krstan Kika (Čede) Petković i Lazo (Pere) Vrakelja. Komandant napada je bio Milorad (Jove) Kužić. Paljenja kuća su vršili: Dragan (Ljupka) Dobratić i Niko (Đure) Milovac. Veza sa SUP-om Šipova i inače *cvikaroš i potkazivač muslimana* sela Volari bio je Petković Dušan, koji je radio kao kurir u preduzeću Gipsara Volari.[188] Tu su bili i Stojan (Stevo) Kojdić, Boro (Dušan) Petković, Zoran Vrakelja, Mlađen Vrakelja, Drago Vrakelja, Jovo i Slobodan (Ile) Mrđan, Đuro (Čedo) Petković, Petar i Simo (Đuro) Milovac. U selu Bešnjevu najgori ekstremisti su bili po prezimenu Bajić, potom i Dragan Vidović, prof. odbrane i Duško (Petar) Kuprešak. Doktor Dragan Đukić, predsjednik SDS Šipova i direktor Doma zdravlja, Jovo Đukić, brat Draganov su diktirali najvećem broju nesuglasica i problema u Šipovu.[189]

U selu Lubovo zločine su vršili Mladen Rajić Robija, Zoran Savičić, Predrag Bajić, Goran Malinović te zapalili većinu kuća u tom naselju.[190]

U selu Pljeva poznati zločinac je Rajko Letić. Ubio je 26. august 1992. H.M. rođenu 1949. godine.[191]

Dana 3. marta 1994. godine komandir i pripadnici Policijske stanice Šipovo ušao je u stan bratića I.I, u Starom Šipovu, kojom prilikom je, iz pješadijskog naoružanja, ubio I.I. i njegovog prijatelja P. M.[192]

Pripadnici martićevaca u Šipovu bili su: Damjan Vujković, Milan Vujković, Lazo Vujković, Zoran Vujković, Peđa Bajić, Rajko Bajić, Lazija Popadić, Simo Pajin i njegova dva brata, Zoran Lujić-autoprijevoznik, Tomislav Dobratić, Ćane Bubnjević, Mirko Šmanja, Vladimir Bojić Ćabo i dr. Tihomir (Nikola) Gvero-policajac koji je na punktu pretresao stvari i maltretirao Bošnjake. Zatim nad mještanima i zarobljenim muškarcima iz Kokića u činjenju zlodjela posebno su se istakli**:** Dane Novak zv. Bracika, Mirko Zekonja, Jovan Golić, Miladin Vučković, Nedeljko Malić zv. Cvrčo, Tihomir Kovačić, Niko Gavrić, Miodrag Tanasić, Gojko Rodić, Nedo Rodić, Gojko Goronja i njegov sin, Simo Samardžić, Špiro Samardžić, Dane Samardžić, Tihomir Puzigaća, Dobro Kovačić zv. Hans i Mijatović Anđelko.[193]

Nad mještanima iz Cvitovića 3. novembra 1992. godine izvršen je zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Tada je ubijeno osam civila, šest žena i dva starija muškarca. Prema iskazima svjedoka, ovaj zločin su izvršile osobe iz sela Smionica, srpske nacionalnosti. Preživjeli svjedoci govore da su zločin počinili Zoran Kalajdžija i njegova dva bratića.[194]

Navedena lica su, prema izjavama očevidaca, počinioci zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući granatiranje Jajca, Šipova i spaljivanje mjesta: Kokići, Čerkazovići, Ljoljići,

[188] Ibidem, 198.
[189] Ibidem, 206.
[190] Ibidem, 207.
[191] AIIZ, inv. br. 6-614. Izjava o ubistvu H.M.
[192] AIIZ**,** inv. br. 6-582, 6-634.
[193] Karadžić M., Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini, Jajce, 2010, 249-250; Bošnjaci Šipova kroz historiju..., 206.
[194] Izjave svjedoka: AIIZ inv.br.6-568, 6-569, 6-570, 6-571, 6-572, 6-573, 6-626, 6-607.

Vinac, Divičani, Tisovac, Kruščica, Dogani, Vlasinje, Volijak, Carevo Polje i druga mjesta. Iz ovoga proizilazi da veliki broj gore spomenutih izvršioca zločina još uvijek nije procesuiran pred nacionalnim ili međunarodnim sudovima. Stoga, ovo naučno istraživanje i rezultati do kojih smo došli trebaju poslužiti kao važan izvor za ubrzavanje procesuiranja i pronalaska izvršioca ovih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

*

* *

Nakon okupacije Jajca krajem oktobra 1992. godine veliki broj lica koja su prognani iz Jajca nastanio se u Travniku, Vitezu, Zenici, Busovači, Gornjem Vakufu i drugim područjima srednje Bosne. Po početku otvorenog oružanog sukoba između Armije RBiH i HV/HVO-a u navedenim gradovima, tokom aprila 1993, pripadnici HV/HVO-a počinili su zločine nad bošnjačkim prognanicima iz Jajca, Jezera i Šipova.

Porodica Topalović je bila prognanička porodica iz mjesta Divičani, općina Jajce. Kao prisilni prognanici raseljeni su iz rodnih Divičana i nastanili su se privremeno u Vitezu, u nadi da su došli na sigurnije mjesto. U petak, u zoru 15. aprila 1993. u samom centru Viteza, snage HV/HVO su, kao uvod u ono što se dogodilo sutradan u Ahmićima, upali u kuću u kojoj se nalazila porodica Topalović i strijeljali cijelu porodicu (T.B., T.F., T.O., T.Z. i T.A). Zločin su izvršila trojica pripadnika hrvatskih snaga. Nakon što su ubili članove porodice, izašli su napolje. Tada su čuli glas dvogodišnje T.A., te su se zločinci vratili i ubili dijete i zapalili kuću. Za ovaj zločin niko nije sudski procesuiran. Generalno, za zločine u srednjoj Bosni, pred ICTY, procesuirani su Tihomir Blaškić, Dario Kordić, Mario Čerkez, Zlatko Aleksovski, Miroslav Bralo, Anto Furundžija, Paško Ljubičić, Drago Josipović i Vladimir Šantić (Predmet Kupreškić i dr.). U presudi kojom je Tihomir Blaškić osuđen za ratni zločin nad civilnim stanovništvom u Ahmićima, sud je naveo da se nikakav zločin od strane HVO nije dogodio u samom Vitezu, odnosno njegovom urbanom području.[195]

Prvobitna optužnica podignuta je 10. novembra 1995. protiv Kordića, Čerkeza, Tihomira Blaškića, Zlatka Aleksovskog, Ivana Šantića i Pere Skopljaka, 30. jula 1998. potvrđena je izmijenjena optužnica protiv Kordića i Čerkeza i postala važeća optužnica u predmetu. Dana 8. oktobar 1998. obojica su se očitovala da nisu krivi ni po jednoj tački optužnice.[196] Dana 26. februara 2001. Pretresno

[195] Tihomir Blaškić prvobitno je optužen 10. novembra 1995. zajedno s pet drugih suoptuženika: Nakon što se 1. aprila 1996. dobrovoljno predao, Tihomir Blaškić je odmah prebačen na Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju. Prva izmijenjena optužnica podignuta je 22. novembar 1996, a 4. decembra 1996. Tihomir Blaškić očitovao se da nije kriv ni po jednoj tački nove optužnice. Tihomiru Blaškiću Žalbeno vijeće izreklo je presudu 29. jula 2004. i izmijenilo kaznu koju je 3. marta 2000. izreklo Pretresno vijeće. Žalbeno vijeće je smanjilo kaznu izrečenu Tihomiru Blaškiću sa 45 na devet godina zatvora. Odobrenje za prijevremeno puštanje stupilo je na snagu 2. augusta 2004. i Tihomir Blaškić je od tada na slobodi.

[196] U važećoj optužnici, Kordić i Čerkez bili su optuženi temeljem individualne kaznene odgovornosti (član 7(1) Statuta Međunarodnog suda) i temeljem kaznene odgovornosti nadređenog (član 7 (3)) za: hotimično lišavanje života; protupravni napadi na civile; progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; ubistvo; nehumana djela i zatvaranje.

vijeće je izreklo presudu, osudivši optuženike kako slijedi: Kordić, temeljem individualne krivične odgovornosti na kaznu zatvora od 25 godina, a Čerkez, temeljem individualne krivične odgovornosti i temeljem krivične odgovornosti nadređenog na kaznu zatvora od 15 godina. Dana 17. decembar 2004. Žalbeno vijeće izreklo je presudu potvrdivši kaznu od 25 godina zatvora koju je Kordiću izreklo Pretresno vijeće i izrekavši novu kaznu za Čerkeza od 6 godina zatvora. Kordiću je u kaznu uračunato vrijeme provedeno u pritvoru od 6. oktobra 1997. Dana 21. maja 2014. odobreno mu je prijevremeno puštanje na slobodu koje je stupilo na snagu 6. juna 2014. godine.[197]

Također, Miroslav Bralo, kao bivši pripadnik antiterorističkog voda Četvrte bojne Vojne policije Hrvatskog vijeća obrane (HVO) poznatog kao *džokeri* pravosnažno je osuđen na 20 godina zatvora za zločine počinjene u srednjobosanskim selima Ahmići, Nadioci i oko njih.[198]

Drago Josipović bio je tokom aprila 1993. pripadnik HVO-a u Šantićima, u Lašvanskoj dolini, u srednjoj Bosni, te je za zločine počinjene na navedenom području pravosnažno osuđen na 12 godina zatvora.[199]

Vladimir Šantić, kao komandant Prve čete 4. bataljona Vojne policije, kao i komandant u *džokerima* je na osnovu individualne krivične odgovornosti osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 25 godina**.** [200]

Anto Furundžija, kao lokalni komandant *džokera*, specijalne jedinice Hrvatskog vijeća obrane (HVO), u općini Vitez u srednjoj Bosni, pravosnažno je osuđen na 10 godina zatvora.[201]

Paško Ljubičić je od januara 1993. bio na najvišem položaju od svih pripadnika jedinice Vojne policije Hrvatskog vijeća obrane (HVO), a također je bio poznat i kao Toni Raić. U razdoblju od januara 1993. do jula 1993. Paško Ljubičić je individualno ili u dogovoru s pripadnicima Četvrte bojne Vojne policije, koji su bili pod njegovim zapovjedništvom i kontrolom, te s drugim pripadnicima HVO-a, planirao, poticao, naredio, počinio ili na druge načine pomagao i podržavao pripremu ili izvršenje napada na gradove Busovaču i Vitez i sela Ahmići, Nadioci, Pirići, Šantići, Donja Večeriska, Lončari, Očenići i Gaćice. Sudjelovao je u djelima koja su rezultirala smrću više od 100 bošnjačkih civila u selima Ahmići, Nadioci, Pirići, Šantići i Očenići, pritvaranju nekoliko stotina Bošnjaka i njihovom fizičkom i duševnom zlostavljanju u pritvorskim objektima, kao što su kino-kompleks u Vitezu, zatvor Kaonik kod Busovače, veterinarska stanica u Vitezu, osnovna škola u Dubravici i prostorije SDK u Vitezu. Paško Ljubičić je 22. septembra 2006. prebačen vlastima Bosne i Hercegovine. Dana 29. aprila 2008. osuđen je na 10 godina zatvora nakon što je s Tužilaštvom sklopio ugovor o potvrdnom izjašnjavanju o krivici.[202]

---

[197] ICTY, podaci o predmetu IT-95-14/2, Tužilac protiv Kordić i Čerkez, *Lašvanska dolina*; detaljno: http://www.ICTY.org/x/cases/kordic_cerkez/cis/bcs/cis_kordic_cerkez_bcs.pdf

[198] Muratović, Rasim, *Genocid u Ahmićima 1993*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Udruženje građana žrtava rata '92-95, *16. april –Ahmići,* Sarajevo 2013, 272

[199] ICTY, podaci o predmetu Kupreškić i drugi, *Lašvanska dolina*, predmet br. IT-95-16 , http://www.ICTY.org/x/cases/kupreskic/cis/bcs/cis_kupreskic_al_bcs.pdf

[200] Ibidem.

[201] http://www.icty.org/x/cases/furundzija/cis/bcs/cis_furundzija_BCS.pdf; Muratović R, *Genocid u Ahmićima*..., 273

[202] Ibidem, 276.

Također, prilikom operacije Maestral, u kojoj su, pored ostalih, učestvovali i pripadnici Četvrte i Sedme gardijske brigade Hrvatske vojske, tokom septembra 1995. godine sudjelovali su u paljenju kompletne imovine u bošnjačkim i srpskim selima, kao i zločinima, a među žrtvama je bila i 51-godišnja Saliha Burek-Kos.[203] Za ove zločine niko od pripadnika HV/HVO-a nije sudski procesuiran.

Budući da je u postdejtonskom periodu općina Jajce pripala Federaciji BiH, veliki broj prognanih lica želio se vratiti u Jajce i obnoviti svoje, ratom porušene domove. Naime, Dejtonskim sporazumom određena sela su došla pod hrvatsku političku vlast (HDZ), koji su opstruirali povratak Bošnjaka. Aktivisti za povratak bošnjačke nacionalnosti u svojoj borbi često su puta premlaćivani, maltretirani, pa čak i ubijani na najsvirepije načine.[204] U tom periodu zabilježeni su smrtni slučajevi koje smo već detaljno opisali u prethodnom poglavlju (više: u dijelu poglavlja 4.2 – Prilog 4). Kazne za ove zločine bile su minimalne. Za zločin u kojem je svirepo ubijen Hazim Šahman prema Presudi Kantonalnog suda u Travniku Br. 9/02 od 12. septembra 2003. tuženi Josip Šimunović i Domin Poplašen, proglašeni krivim i osuđeni na 8 i po godina zatvora. Presudom Vrhovnog suda FBiH br. kž-18/04 od 18. marta 2004. potvrđena je presuda Kantonalnog suda u Travniku. U Jajcu je aktuelna priča da ih je na taj zločin podstaknuo i nagovorio Josipov brat, Ivo Šimunović, današnji predsjednik OO HDZ BiH Jajce.[205] U nekim selima općine Jajce spaljeno je više bošnjačkih kuća od strane ekstremnih Hrvata nego u vrijeme dok su ta ista sela bila pod kontrolom VRS-a. Iz jajačkih sela Bulići i Šibenica protjerano je od strane *policije HZ HB* 85 Bošnjaka.

Za onemogućavanje povratka pokrenut je bio disciplinski postupak protiv policijskih službenika koji su optuženi da su neadekvatno reagirali na demonstracije i postavljanje barikada na putu, čime je spriječen povratak Bošnjaka. Disciplinski sud MUP-a Srednjobosanskog kantona je odlučio otpustiti iz policije bivšeg šefa PS Jajce Marka Lučića a njegovog zamjenika Bilandžiju na godinu dana premjestiti na nerukovodeće mjesto. Ostalim policajcima je smanjena plata za tri mjeseca za 20 %. Na takve mjere mogli su se žaliti (više: u dijelu poglavlja 4.2 - Prilog 4)

Sejdić Emina se nakon Dejtonskog mira, među prvima vratila u Jajce, 9. februara 1996. čiji je slučaj također detaljno opisan u dijelu poglavlja 4.2 - Prilog 4. Za svirepi zločin nad Sejdić Eminom, povratnicom u Jajce, pred Kantonalnim sudom u Travniku, odnosno Općinskim sudom u Bugojnu, osuđen je Ilija Bilješković, sin Ive i Mande rođene Bubnjić, rođen 20. marta 1972. u Dobretićima. Na osnovu Eminine izjave i izjave napadača te saslušanih svjedoka, zločinac Bilješković je presudom Kantonalnog suda u Travniku br. K:6/02 od 15. jula 2002. osuđen na sedam godina zatvora. Pravosnažnom presudom Općinskog suda u Bugojnu, Odjeljenje u Jajcu, br. P-138/04 od 23. februara 2007. bio je obavezan platiti na ime Emine Sejdić naknadu štete, na ime pretrpljenih

[203] AIIZ, inv. br. 6-533.

[204] Naprimjer: Avdo Žužić je pri povratku u svoje selo Prudi premlaćen i ponovo protjeran, potom slučaj Hazima Šahmana, čiji je slučaj povratka u selo Pšenik završio smrtnim ishodom; Emina Sejdić, koja je svoj povratak završila trajnim psihičkim i fizičkim posljedicama do svoje smrti 2014. godine i drugi slučajevi sa nasiljem, spaljivanjem imovine povratnicima, stvaranje atmosfere straha i drugi.

[205] AIIZ, inv. br. 6-691. Bosna i Hercegovina, Kanton Središnja Bosna/Srednjobosanski kanton, Općinski sud Bugojno, Odjeljenje u Jajcu, broj: P-170/04, Jajce, 28.4.2006.

bolova, straha, bola zbog umanjenja životne sposobnosti, duševnog bola zbog povreda slobode i prava ličnosti, te na ime materijalne štete za sanaciju porodične kuće, kao i na ime štete za pokretne stvari, iznos preko 100.000 KM. Kaznu Ilija nikad nije isplatio Emini, jer navodno nema imovine.[206]

*

* *

S obzirom na činjenicu da veliki broj zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, spomenutih u ovoj studiji nije sudski procesuiran, nadamo se da će ovo naučno istraživanje i rezultati do kojih smo došli poslužiti kao važan izvor saznanja za ubrzavanje procesuiranja i pronalaska izvršioca počinjenih zločina.

[206] AIIZ, inv. br. 702.

6. DOKUMENTI O AGRESORSKIM NAPADIMA NA JAJCE, JEZERO I ŠIPOVO

Dokumenti o agresorskim napadima na Jajce, Jezero i Šipovo

1. Zabilješka sa sastanka 30. partizanske divizije JNA sa predstavnicima *Srpske opštine Šipovo* od 30.1.1992
2. Odluka komande 30. partizanske divizije JNA o dodjeli naoružanja i municije OŠTO SO Šipovo (27.3.1992)
3. Zapisnik sa sastanka između komande 30. partizanske divizije JNA i samoproglašene SO Jajce, održan 16.4.1992. u objektu Ribnjak u Jezeru (16.6.1992)
4. Odluka komandanta 30. partizanske divizije JNA/VRS o napadu na Vinac, Torlakovac i Jezero.
5. Prijedlog za avio-bombardovanje u Jajcu sačinjen od strane komandanta 30. partizanske divizije Stanislava Galića (15.6.1992)
6. Zahtjev Stanislava Galića komadanta 30. partizanske divizije komandi Prvog krajiškog korpusa da se dodijeli četa vojne policije za izvođenje operacije Jajce (22.6.1992)
7. Zahtjev komadanta 30. partizanske divizije Stanislava Galića komandi Prvog krajiškog korpusa za podršku i ojačanje za dalji nastavak operacije Jajce. (28.6.1992).
8. Naredba komadanta Krajiške divizije o sprečavanju dotura pomoći Jajcu. (24.9.1992)
9. Izvještaj o formiranju i učestvovanju u borbenim dejstvima srpske SJB Donji Vakuf (4.10.1993)
10. Informacija ŠVK OS RBiH o borbenim dejstvima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 20.10.1992. (21.10.1993)
11. Informacija ŠVK OS RBiH o odnosima ARBiH sa HVO. (30.10.1992)
12. Pohvale agresorskim borcima i jedinicama iz sastava 30. krajiške divizije u vezi sa okupacijom Jajca. (25.11.1992)

KOMANDA
30. PARTIZANSKE DIVIZIJE
Ju Br. 158-1
30.01. 1992 god.

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO
Primljeno:
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-2587		

Zabeleška sa sastanka komande 30. partd sa predstavnicima vlasti SO Šipovo.-

Sastanak je organizovan 27.01.1992. godine na inicijativu Komande 30. partd, radi analize ostvarivanja zaključaka sa sednice Saveta za NO održanog 16.12.1991. godine i zadataka koji predstoje za formiranje jednog bataljona 13. partbr.

Sastanku su bili prisutni :

1. Iz komande divizije :
   - pukovnik Stanislav Galić
   - potpukovnik Stevan Koković
   - potpukovnik Milivoje Mladenović

2. Iz SO Šipovo :
   - predsednik SO
   - predsednik IO
   - sekretar sekretarijata za NO
   - referent u sekretarijatu za NO za popunu
   - referent iz vojnog otseka B. Luka na radu u opštini Šipovo
   - komandant OŠTO
   - pomoćnik komandanta OŠTO za ONP

Sastankom je rukovodio pukovnik Galić koji je u uvodnoj reči istakao, izmedju ostalog, sledeće :

- Dana 16.12.1991. godine, posle neuspele mobilizacije 3. bataljona iz 13. brigade, na našu inicijativu održan je savet za NO, ovde u Šipovu. Tu su dati neki zaključci i konkretni zadaci. Jedan od zaključaka je bio da se posle nekoliko dana / zakazali smo tačno vreme / nadjemo u M. Gradu i da neke stvari utanačimo. U zakazano vreme a i kasnije nije

2-2587

niko došao od vas a nije nas niko ni obavestio da neće doći. To znači da nismo shvatili pravilno zaključke sa saveta za NO.
Sada smo inicirali ovaj sastanak nešto više od mesec dana po održanoj sednici saveta. Nismo to ranije učinili možda i sa razlogom jer ljudi kažu da svaki problem koji se rešava mora da "odleži". Prema tome ostavili smo da ovaj problem dobro "odleži" i sada smo tu da vidimo kako dalje. Da vidimo da li možemo realizovati zadatak mobilizacije jednog bataljona za 13. brigadu.

- Pre nego što smo pristupili, uopšte, radu na formiranju 13.brigade izvršili smo mnoge procene. Kada smo se odlučili da na ovom prostoru rormiramo jedinicu rukovodili smo se sa nekoliko polaznih elemenata a pre svega hrabrošću Krajišnika, vašim uverenjima da želimo da formiramo jedinicu i da ima dovoljno kvalitetnog kadra za to.
Medjutim od toga nismo dobili ništa. Rezultat sprovodjenja mobilizacije je to pokazao. Jedino Šipovo nije dalo niti jedno lice za front u sklopu naše jedinice koja je upućena. Ni druge opštine nisu mnogo blistale ali je ipak iz opština Ključ i Mrkonjić Grad otišlo oko 100 boraca što je izvestan pomak ako se zna kako su prošli odredi TO.

- Pre ovog sastanka smo imali sastanke u opštinama Ključ i M. Grad. Tamo smo, takodje, analizirali dosadašnji rad na mobilizacijil3.brigad i doneli smo neke zaključke. To želimo i ovde. Želimo da donesemo zaključke zajednički i to da sprovodimo. Ukoliko nemožemo da izvršimo ova zadatak da vidimo zašto. Ja, medjutim, smatram da mi krajišnici to možemo i moramo.

- U vezi ovoga potekla je inicijativa da se sve ove tri opštine koje učestvuju u formiranju 13. brigade nadju na jednom mestu gde bi se zauzeli zajednički stavovi i zadaci. Mi smo to prihvatili i ovom prilikom vas pozivam na taj zajednički sastanak u M. Gradu koji će se održati u petak 31.01.1992. godine sa početkom u 11,00 časova.
Poželjno je da bude ovaj isti sastav dopunjen sa načelnikom MUP-a i predsednikom SUBNOR-a.

- Ja sam toliko imao za uvod a sada otvaram diskusiju i molim da budemo konkretni kako bi bili i efikasniji.

Sekretar sekretarijata za NO

- U dosadašnjem radu je bilo dosta propusta u radu. Propusti su se dešavali i sa jedne i druge strane. Te propuste moramo da eleminišemo.

2-2587

- Sada smo primili zadatak koji treba da rešavamo zajednički. Biće daleko lakše nego ranije jer smo dobili radnika koji je zapošljen od strane vojnog otseka Banja Luka a radi kod nas, za potrebe opštine Šipovo.

- Kod pozivanja ljudstva neće biti problema. Mi smo imali jedan loš primer a to je da su jedni ljudi pozivani a drugi bili planirani. Nismo imali ni postavljenja za neke starešine. Isto tako, planiran je jedan čovek za komandanta bataljona a pozvan drugi jer nismo imali naredbu o postavljenju. Sekretarijat bez toga nemože raditi. To je trebalo uskladiti pre pozivanja da nebi pravilo zabunu.

- Interesantna je pojava kod v/o koji izjavljuju da gube poverenje u 5. K a sve više veruju 9. K. Neznam zašto. To bih voleo da čujem i od vas ako vam je poznato. Mi za 9. K nismo imali problema. Poslali smo u dva navrata oko 100 dobrovoljaca. Za tamo se dobrovoljci i sada, svakodnevno javljaju.

- Dobro bi bilo, kada se odrede v/o, da se pozovu, obuku i saopšte im se ratni raspored pre izvršenja mobilizacije.

- Starešine treba češće pozivati bez obzira na mobilizaciju. Sa njima treba, razgovarati i objašnjavati im ulogu. Za one koji se ne odazivaju, neophodne su sankcije jer do sada nije mnogo učinjeno u tom pogledu.

- Sada /danas/ smo izvršili zamenu oko 140 v/o u tom bataljonu. Kartone smo vam doneli. To su ljudi koji su otišli u dobrovoljce ili su otišli u druga mesta na posao a nisu se odjavili. Medjutim mi pouzdano znamo da ne žive više na teritoriji opštine.

- Kod izvodjenja mobilizacije moramo razrešiti dva osnovna problema: kako v/o prevesti do MZ i kad se prevezu kako ih tamo zadržati.

- Iskustvo nam govori da je kod prošle mobilizacije 87 ljudi došlo na MZ. Medjutim, starešine su organizovale njihov povratak nazad a da ovi nisu bili ni ob čeni. To znači da su starešine organizovale odlazak sa MZ pre nego su ovi i došli tamo. Da su ovi ljudi uspeli da se zadrže na MZ, verujte da bi i drugi za njima došli. Ovako su nam starešine bojkotirale čitav rad i nanele ljagu o kojoj cela Krajina priča.

- Mi smo učinili sve i raspolažemo kompletnom dokumentacijom.

2.2587

potpukovnik Mladenović

- Meni se čini da je ovde shvatanje da se tehnički obradi posao samo da bi se skinula odgovornost sa sebe.
  To je pogrešno shvatanje. Mi moramo sve to što napišemo da isprobamo pa i da menjamo. Ne treba se držati šablona. Toga više nema. To je prevazidjeno.

- Mi smo neke stvari, u komandi divizije, protiv-zakonito radili da bi udovoljili ovoj teritoriji. Nigde nije, recimo, zakonom predvidjeno da se jedinice R sastava popunjavaju sa jedne teritorije - jedna jedinica. Mi smo smatrali da je najbolje da vaša opština da jedan bataljon. A to smo uradili i uz vašu saglasnost. Tu smo možda pogrešili a kritikovani smo to je sigurno.
  Mi smo ipak mislili da je najbolje da vi imate svoj bataljon koji vam može služiti kao ponos ali i kao sramota. Taj bataljon, ne treba samo shvatiti da se formira zbog mobilizacije. O njemu se treba brinuti i pre i posle mobilizacije. Za njega se treba boriti. To olakšava i posao podatak da se ljudi poznaju, dogovaraju, sastaju, zajednički organizuju susrete, jedan drugom pomažu pa i pozivaju na vežbe i tome slično.

- Postoje razna reagovanja i ne shvatanje pojedinih termina, pa je dolazilo i do reagovanja zbog toga. Neko je pokazao nervozu i nekontrolisano reagovanje kada sam upotrebljavao termine patriotizam i otadžbinstvo. Neznam zašto to sada nekome smeta.

- Gospodo ili drugovi ili kako hoćete, morate biti svesni nepobitne činjenice da ćemo i mi i vi i svi mnogo dobiti ako taj bataljon bude formiran pravilno shvaćen i prihvaćen. Njegova upotreba nemora biti samo na fornotu koji sad postoji već onde gde bude trebalo.

Predsednik IO

- Glavni krivac, za krah koji smo doživeli u protekloj mobilizaciji, starešinski kadar.

- Kad je stigla Naredba o formiranju ovog bataljona je bitno uticala n raspoloženje starešina u TO. Mnogi su trebali da se otuda izuzmu i ugrade u bataljon a to je nešto drugo. Sada treba ići na front a u T su pojeli i popili puno opštinskog novca a nisu nigde mrdnuli. Zato se i javljao a i sada javlja otpor i reagovanje.

2-2589

- Vreme od zadnje mobilizacije / neuspešne/, je ipak učinilo svoje. Postoji uverenje da se je situacija nešto poboljšala i ljudi drugačije gledaju na pitanja odbrane. Sekretar je već kazao da smo imali veliki broj dobrovoljaca. Sada imamo oko 170 ljudi ukupno, na frontu u različitim jedinicama i ulogama.

- Vrlo je lako naći izgovor ako se nekom ne ide u rat. Tada, verujte, svako traži dlaku u jajetu. Ali ako izostanu sankcije onda se ove pojave šire.

- Mislim da sa ljudima treba razgovarati i to mnogo razgovarati tako da se svako dobro proceni koji su i kakvi ti ljudi, šta žele i da li su spremni da se žrtvuju za prave i uzvišene ciljeve. U tim razgovorima mora se poštovati neka subordinacija. Treba odabrati pravog komandanta, dobro ga pripremiti pa da se on angažuje u razgovore sa svojim ljudima. On to mora često da radi da bi se na neki način svoji autoritetom nametnuo. I ljudi moraju znati ko im je komandant i da steknu poverenje u njega.

- Smatram da ljude treba čim pre obući u uniforme. Čovek, u uniformi se nekako ozbiljnije ponaša. Zato gledam po sebi i uniforma me na neki način uozbilji i disciplinuje.

- Starešine se moraju pažljivo odabrati. Pre postavljenja na dužnost sa svakim treba da se obavi razgovor. Činjenica je da postoji kukavičluk. Kukavicama nema mesta u ovoj jedinici. Ja mislim da treba odabrati bolje hrabrog vodnika pa ga postaviti na oficirsku dužnost nego kukavicu kapetana. Šta imamo od kapetana kukavičijeg srca, a čin je zaradio ko zna kako i u kojim uslovima.

Radnik iz vojnog otseka

- Ovim poslom sam se bavio dosta odavno pa sam bio u proizvodnji a sada sam opet vraćen. Ovaj posao poznajem, volim i rado se njime bavim

- Mislim da se ovde, u protekloj mobilizaciji išlo obrnutim putem. Išlo se od vojnika. Moralo se poći od starešina. Njih je trebalo prvo izabrati a svaki vojnik će da sluša dobrog starešinu.

- Težište dati na popunu komande. Tu se moraju odabrati najbolji pa bez obzira gde su sada angažovani.

- Slažem se sa predhodnicima da se svi moraju obući i da im se saopšti

2-2587

ratni raspored. Bez toga je nejasno gde se ide pa su ljudi skloni raznim razmišljanjima.

- Obuka se mora izvesti. Obuka mora biti po stepenima a početi treba od komande bataljona pa do komandira odeljenja.

- I sada kada se izvrši izbor, očekivati je da se svi neće odazvati. Osim muslimana i hrvata može se očekivati da se neće odazvati još oko 20% i to onih koji rade van opštine, van republike i bolesni.

Komandant ŠTO

- Zašto se ne odredi MZ za ovaj bataljon u Šipovu ?
Smatram da bi se tako dosta dobilo. Ljudi bi se ovde opremili i naoružali a upotreba bi bila po odluci. Mi ovde možemo sve da obezbedimo. Ako se ide u M. Grad problem je prevoza a i ljudi se na putu rasture.

- Nemože se stići, ako se jedinica vozi u Podbrdo, da se sve obezbedi a ovde bi se na licu mesta neke stvari otklanjale.

potpukovnik Koković

- Prvo da odgovorim na ovo zadnje pitanje komandantq ŠTO. Brigade se nemože rasturiti na takvom prostoru. Zamislite kad bi Ključani hteli u Ključ vi ovde a Mrkonjčani u M. Gradu. Kako obezbediti mobilizaciju ? MZ brigade mora da zadovolji neke norme. Ključani su, recimo tražili da ne bude MZ ni u Ključu ni u M. Gradu već da se direktno, jedinica po prikupljanju vodi u kasarnu Kozara i odande na front.

- Ovde se pominju u više navrata dva osnovna predloga: oblačenje, saopštavanje RR i razgovor sa upoznavanjem dužnosti.
Ja sam dosta radio na poslovima formiranja svih pa i ove brigade. Ovde imam vrlo loša iskustva. Tri puta smo pokušali da razgovaramo sa starešinama i da ih upoznamo gde smo ih predvideli. Ja sam bio na jednom takvom sastanku kada je bilo prisutno ukupno devet lica, uključujući trojicu koji nisu uopšte bili predvidjeni. Kako sam mogao da razgovaram sa ljudima koji nisu došli. Kolege koje su radili neposredno na formiranju nisu mogli u drugim prilikama ni toliko da prikupe

- Kad se tiče oblačenja tu je slična situacija. Po dvojica starešina su tri puta dolazili da obuku starešine. Jednom je bilo 6 starešina, jednom 3 a jednom samo jedan. A to je posao gde su starešine gubile

2-2587

po ceo dan od utovara opreme, održavanja, oblačenja /čekanja / do povratka i istovara. Prema tome i pored preduzetih mera nismo mogli da ostvarimo upravo ovo što se traži.

- Predsednik IO je predložio da se dobri vojnici i mladji oficiri unapredjuju. To nije isključeno, ali to ne sme da bude praksa. Ja mislim da u ovoj sredini sigurno ima dobrih oficira. Oni koji su se pokazali kao organizatori nereda moraju ići na sud i na tome treba insistirati.

- Komandanta morate vi ovde da izaberete. To mora biti ugledna osoba i sa nekim iskustvima u upravljenju i radu sa ljudima. To mora biti stabilne ličnost.

PK za ONP u ŠTO

- Za starešine moraju postojati naredbe. Tu dileme nema
- Pozivanja moraju da budu kompletna i nesme se dozvoliti da pozivi ne dodju do svakoga
- U okviru upoznavanja ljudi mora se znati ko je skim u odeljenju, vodu i četi .....

Referent za popunu u sekretarijatu za NO

- Po mojoj oceni iz Šipova se nemogu formirati više od dve čete. Na to treba ići. Više će se teško obezbediti.
- Za nas je ovde problem obezbedjenja od susednih opština: Kupres, Jajce ..... To nam mora biti prisutno kada se raspravlja o odbrani.

Predsednik SO

- General Uzelac, možda nesvesno, naoružavao je muslimane. Lično sam ga čuo kad je rekao da lični prijatelj sa Abdićem.

PNŠ za ONP u ŠTO

- Ljudi se ipak boje odlazaka sa ovog terena. Opasnost od Jajca i Kupresa je svima prisutna pa je i zabrinutost razumljiva.
- Mi moramo da znamo skim i sčim da se branimo kad ostanemo. Naše naoružanje je zastarelo / još uvek imamo puške M-48 /. Molim vas da nam pomognete da se malo osavremenimo jer svi oko nas imaju savremenije naoružanje. Ako do nečega dodje, onda ćemo se teško odupreti. Unifo-

2-2587

rma nam je šojena tako da ni ona ne prati ostale opštine oko nas.

Sekretar sekretarijata za NO

- Ova DPZ se opredelila za poštovanje saveznih propisa i ona to čini i činiće dalje.
- Vojni odsek Banja Luka je preuzeo kartoteku ali tehnička obrada je i dalje u opštini. Kartoni za starešine su u Banja Luci.
- Prebacivanje vojnih obveznika iz jedinice u jedinicu, zbog prioriteta mora blagovremeno da se reguliše dešavalo se da smo pozivali i neke starešine koji su već imali RR.
- Postoje naredbe koje ne odgovaraju dogovoru. Dogovorili smo se, recimo, za jednu ličnost na mesto komandanta bataljona a pozvan je drugi. Molio bi da naredbe o postavljenju dobijemo kako bi mogli da svakom saopštimo raspored.

Predsednik SO Šipovo

- Čini mi se da smo došli u takvu situaciju da država ima svoju vojsku ali da vojska nema svoju državu. Da je to tačno potvrdjujem i kon statacijom da se nebi desilo ono što se desilo u Sloveniji i Hrvatskoj i ubrazano priprema u BiH.
- Mi smo se odlučili za JNA i tu dileme nema. Zato se zalažem da se Armiji da sve što je najbolje. Pre svega mislim na oficire.
- Šta je uradjeno sa tim oficirima koji su minirali izvodjenje mobilizacije ? Gde je sud časti ? Zar još uvek ti ljudi nose činove ?! Meni se čini da još uvek niko nije odgovarao pa čak ni dlaka sa glave mu nije falila. Ti su spremni još da šire negativnu propagandu.
- Ja sam ubedjen duboku da ovde nema mnogo kukavica. Tu je u pitanju nešto drugo. Dobrovoljci nisu rešenje. Nema gojske koja se na fobrovoljcima zasniva. Za sve treba sankcije. Bez sankcija se mi bosanci nemožemo opametiti. Nas izgleda treba samo dogurati do zida pa onda da razmišljamo.
- Mi moramo imati podršku i u gonjenju. To mora biti usklađjeno sa JNA. Mi po svoje a vi po svoje ali usklađjeno.
- Teško pada naoružavanje susednih opština. Teško je pogotovu što se to povezuje sa nekima u JNA koji to potpomažu. Ja neznam ko i kako samo znam sigurno da su u Jajcu istovarena dva šlepera naoružanja i municije.

2-2587

- Po pitanju mobilizacije nema izuzetaka. Ako se jedan oslobodi obaveze posle i drugi traže pa sve podje nizbrdo.

- Ja želim da se obuhvate sve strukture i to ovde pred svima naredjujem Savkovića / sekretar sekretarijata za NO /. Bude li se izostavio onaj i z radjuje u ovoj situaciji onda će biti zlo. Hoću na spisku da bude svi direktori koji podlezu vojnoj obavezi, braća njihova, deca radbina..... bez toga nema uspeha. Nema tu limita. Šta to znači do 40 godina. Ja imam 42 i nedam se dvojici po 21. Mi imamo sposobnih i zdravih i preko 45. Dakle, limit podići i uzeti sve sposobno i zdravo.

- Kod nas se u zadnje vreme pojavljuje želja za Knin. Puno dobrovoljaca je tamo otišlo. To nije dobro. Svaka čast Kninu, ali mi moramo i Šipovo da branimo. Ono se ne brani pored ženine suknje. Ono se brani na 15, 20 pa i 50 km daleko.

- Čuli smo za generala Vukovića i njegove osobine. Čuli smo da je ostar i principijelan. To me raduje. Ja volim takve ljude i pogotova u armiji.

- Ćuli smo za naoružanje SDA i HDZ. Čuli smo i za njihova organizovanja Mogu vam reći da moramo da zavidimo HDZ na njihovom organizovanju. Oni su vrlo disciplinovani.

- Moramo konačno da shvatimo da Jugoslavije nema. Ona je umrla još pre 45 godina. Ona bila samo balsamirana u sadašnjim administrativnim granicama. Došlo je vreme da se organizujemo sa Srbijom i Crnom Gorom. Vidite da Makedonija odlazi. Neznam gde ali odlazi. Alija hoće muslimansku državu. HDZ ga podržava samo da bi prevarili Srbe a ne zato što ga vole. Oni su mu odavno okrenuli ledja i samo čekaju da se priključe Hrvatskoj. To je samo pitanje dana. Šta mi treba da čekamo. Nećemo više nikog da ubedjujemo da bude sa nama.

- Mi ovde nudimo uslove za smeštaj jedne aktivne jedinice. Već imamo prostor za smeštaj 300-400 ljudi a nudimo i hotel za komandu. Sve ćemo to ustupiti vojsci bez ikakve nadoknade. Tražimo samo da nas u tome podržite koliko god možete.

- Vi morate da shvatite da je u Kupreškom polju velika vojska. Ako mi nešto ne učinimo doživećemo sudbinu iz prošlog rata. Morate nas u tome podržati.

2-2587

- U sankcijama prema onima koji se neodazovu pozivu za mobilizaciju moramo biti podržani. Mi smo za sankcije i to selektivno.

- Za to sam da se mobilizacije ubrza. Ne shvatam da treba svda čekati 36 sati. Svako iz opštine može da se odazove za 4-5 sati po dobijenom pozivu. Sve može da se završi najdalje za jedan dan. Sve ovo mora biti praćeno sankcijama.

- Što se tiče nas, predstavnika vlasti, uveravam vas da ćemo i ja i predsednik IO biti na čelu svih akcija.

pukovnik Galić

- Dobro je da smo se našli jer iz ovoga što smo rekli zaključujem da je za tim bila ukazana potreba.

- Osnovni problemi mobilizacije ogledali su se u odzivu i odnosu rezervnih starešina koji su bili defetisti.

- U svim narednim radnjama moramo izbeći sve šablone ali pri tome poštovati osnovne zahteve.

- Zakone treba poštovati i mislim na savezne, ali ničemu pa ni njima netreba robovati.

- Upisivanje RR je obaveza sekretarijata pa ako to nije učinjeno neka to blagovremeno učini a sve što mi treba da damo neka se traži od nas.

- U vezi uniformi mogu vam reći da je za sada zaista nema dovoljno. Osnovni uzrok je to što smo već obukli 180% ratne armije i to sada negde luta.

- Za bataljon koji je trebao da dodje iz Šipova imali smo uniforme. Ali koga da obučemo kada i ono ljudi što je došlo otišlo odmah nazad. Ići ćemo na oblačenje samo onih koji se odazovu i podju sa nama. Za to ćemo obezbediti uniformu.

- Gubljenje poverenja u 5. K nije u redu. Ja mislim da je on najviše povukao. Imao je front armije, a i nije lako ratovati preko Save. Znate li vi kakvo je to zemljište. Nema nikakvih osnova da se gubi poverenje u ovaj Korpus.
Sadašnji komandant je doneo odluku da nam KM bude preko Save i to su

2-2589

pozdravile sve krajiške opštine.

- Verujte da nema snage koja bi, u ovom trenutku, mogla da protera 5.K. na desnu obalu Save. On je sada dobro popunjen a jedinice imaju dobar moral za razliku od ustaša.

- Sa načinom komandovanja 5. K. pozitivno se izražavaju ljudi Krajine.

- Osnovni nosioci defetizma su rezervni oficiri. Sve koji su napustili MZ poslali smo na sud za one koji se nisu odazvali smo poslali spisak vojnom otseku.

- Neophodno je pripremiti štabni trenaž za izvodjenje mobilizacije i sprovesti ga pre otpočinjanja mobilizacije.

- Ne praviti nacionalne iznimke, ali biti spreman da se pokrije očekivani rashod.

- Pozivarski sistem se mora poboljšati. Njime treba obezbediti da poziv dodje do svakog pojedinca.

- Organizaciju prevošenje treba vršiti tako da autobusi kruže. Čim se jedan napuni vozi na MZ. Treba reći i to da mi ne mobilišemo autobuse za prevoz na MZ. To je stvar DPZ i to morate obezbediti.

- Mnogi se žale na to da im se nije priredio neki doček na MZ. Ko bi po njima trebao da ih dočekuje ?! Treba shvatiti da doček treba da jedinica sama organizuje - komanda bataljona i komandiri četa. Od aktivnih nema ko.

- U narednoj mobilizaciji bi morao da se razbije sindrom Šipova i Mrkonjić Grada.

- Treba izanalizirati sve i bataljon mora za dve sedmice da bude spreman za mobilizaciju. Za to netreba čekati posebne direktive.

Zapisnik vodio
potpukovnik
Stevan Kaković

Zabilješka sa sastanka 30. partizanske divizije JNA sa predstavnicima *Srpske opštine Šipovo* od 30.1.1992. koji govori o pripremama za preuzimanje vlasti u Šipovu i napade na Jajce.

UNIVERZITET U SARAJEVU

KOMANDA 30. partd
st. pov. br. 549-1
Dana 27.03.1992. god.
KM Kula

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO
" KRAJINA-92"

12-2614

Popuna TMS

OŠTO SO Šipovo - ELABORAT K-ta

Na osnovu novonastale situacije u BiH a posebno dogadjaja u Bos. Brodu i rejonu Jajca a pre svega grupisanje snaga HOS-a u rejonu Tomislav Grada i Livna i neizvesne situacije u širem rejonu Kupresa radi realizacije zadatka po zapovesti za izvršenje borbenog zadatka

1. OŠTO SO Šipovo dodeliti sledeća sredstva:

- automatskih pušaka ..... 11 kom
- poluautomatska puška .....101 kom
- puška snajper ..... 3 kom
- puškomitraljez M-72 ..... 4 kom
- puškomitraljez M-53 ..... 3 kom
- ručni bacač M-57 ..... 8 kom
- minobacač 82 mm ..... 2 kom
- metak 7,62 mm za PAP,AP i PM ... 25200 kom
- metak 7,9 mm za snajper ..... 4500 kom
- metak 7,9 mm za mitraljez ..... 4500 kom
- mina kumulativna za RB ..... 64 kom
- mina trenutna za MB-82mm ..... 120 kom

2. Sredstva preuzima OŠTO Šipovo i prevozi u svoj rejon uz lično obezbedjenje i pratnju.

SG/RV

K O M A N D A N T
Pukovnik
Stanislav Galić

KOMANDA 30. PARTIZANSKE DIVIZIJE

Faksimil odluke komande 30. partizanske divizije JNA o dodjeli naoružanja i municije OŠTO SO Šipovo.

KOMANDA
30. PARTIZANSKE DIVIZIJE
POV Br. 699-1
16.04. 1992. god.

VOJNA TAJNA
POVERLJIVO

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO
Org. jed. 2-2602

Sastanak sa predstavnicima vlasti SO Jajce zapisnik, dostavlja.-

KOMANDI _____

Dana 15.04.1992. godine u vremenu od 09,00 - 13,00 časova u prostorijama objekta Ribnjak u s. Jezero SO Jajce održan je sastanak predstavnika SO Jajce /krizni štab /, k-danta 30. partd i k-danta skladišta " KAMENICE " u Jajca.
Sastanku su prisustvovali :

- predsednik SO Jajce
- predsednik IO SO Jajce / ujedno predsednik kriznog štaba /
- predstavnik Srpskog naroda u kriznom štabu
- k-dant 30. partd
- k-dant 1. partbr
- k-dant skladišta " KAMENICE ".

Po završenom sastanku donešeni su sledeći zaključci :

1.- Uspostavljaju se tri zajednička punkta na paritetnoj osnovi i to:
   a/ punkt Jezero kod partizanskog groblja
   b/ punkt hidroelektrana na putu Jajce - Banja Luka
   c/ punkt Vinac na putu Jajce - D. Vakuf.

2.- Od strane predstavnika vlasti i TO Jajce garantuje se slobodno komuniciranje svih vojnih vozila, transporta i pripadnika JNA na teritoriji opštine Jajce.

3.- Predstavnici vlasti SO Jajce preuzimaju obavezu za obezbedjenje potrebnih količina hleba za 19. partbr u D. Vakufu.

4.- Predstavnici vlasti SO Jajce obavezuju se da će predati vojnu kartoteku za potrebe formiranja i mobilizacije 1. partbr po ranije dostavljenom razrezu od strane KVO Banja Luka.

5.- Svim pozvanim na v/v od strane JNA organi vlasti SO Jajce garantuju normalan povratak na svoje radno mesto po završetku v/v.

KOMANDA 30. PARTIZANSKE DIVIZIJE

potpukovnik
Vukašević Milorad

Zapisnik sa sastanka između komande 30. partizanske divizije JNA i samoproglašene SO Jajce, održan 16.4.1992. u objektu Ribnjak u Jezeru.

Predato u 1645

zzzzzzzzzzzzzzzzzz

komanda 30. parto

str.pov.br.174-291

01.06.1992. god.

p r o s l e d i t i :

komandi 1. krajiskog korpusa

krecemo u napad na vinac,torlakovac i jezero.
hitno nam je potrebna baterija praga i ceta vojne policije
sa bovovima.

komandant :

puk. stanislav galic

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
S A R A J E V O

Primljeno:			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5252		

Faksimil odluke komandanta 30. partizanske divizije JNA/VRS o napadu na Vinac, Torlakovac i Jezero.

KOMANDA 30. PARTD.
OBAVESTAJNO-BEZBJED. ORGAN
STR.POV.BR. 8/21
DANA 15.06.1992. GODINE

KOMANDI 1. KRAISKOG KORPUSA
- OBAVESTAJNO BEZBEDONOSNOM ODELENJU -

CILJEVI ZA NAPAD AVIJACIJE U ZONI ODGOVORNOSTI 30. PARTD.

1.- CAREVO POLJE - VELIKA KONCENTRACIJA SNAGA ,,HOS'' KOJE JE TA[illegible]ICKI VAZNO. UZA JE ODBRANA JAJCA. BOMBARDOVANJE CAREVOG POLJA IZAZVACE SE OGROMAN STRAH I PANIKA MEDJU NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA. U BLIZINI NEMA NASIH SNAGA.
KOORDINATE X= 12700, Y = 42600 - (PREDLAZE SE NAPALM)

2.- VRBICA - U BLIZINI JE CAREVOG POLJA, ZNACAJNA JE TACKA, KOJA SE NADOVEZUJE NA GORNJE I DONJE MILE U KOJE NEPRIJATELJSKE SNAGE POLAZU MNOGO. VELIKA KONCENTRACIJA NEPRIJATELJSKH SNAGA. UDALJENOST NASIH SNAGA VECA OD 2,5 KM. (KASETNA BOMBA) - KOORDINATE 12600, Y-41100.

3.- STARI GRAD - JAJCE - TU JE SMJESTENO RUKOVODSTVO ZB. U SKOLI KOD KATAKOMBI . TAJ LOKALITET SU ODABRALI JER SMATRAJU DA SE NECE TUCI IZ VAZDUHA. (PREDLAZE SE RAKETIRANJE ILI VECE BOMBE). KORDINATE X=10960, Y=42120. U BLIZINI NEMA NASIH SNAGA.

4.- DIVICANI - TU JE SMJESTNENA BRIGADA ,,HOS'' . TO JE VAZNA OPERATIVNA PROSTORIJA ZA ODBRANU JAJCA. TO JE UJEDNO I PRIVREDNI CENTAR ZA JAJCE. U BLIZINI NEMA NASIH SNAGA. KOORDINATE X=15300, Y= 380. (KASETNA BOMBA)

5.-KRUSCICA - VAZNA SPONA ZA IZVLACENJE NEPRIJATELJSKIH SNAGA PREKO KARAULE ZA TURBE. VELIKA KONCENTR. NEP. SNAGA. KOORDINATE X=10700, Y=49300. U BLIZINI NEMA NASIH SNAGA. (PREDLAZEMO UPOTREBU KASETNE BOMBE).

6.- RANCA - TO JE VELIKI SPORTSKO-REKREACIONI CENTAR ZA JAJCE U KOJEM SU SADA SMJESTENE VECE SNAGE NEPRIJATELJA. TU JE I RUKOVODSTVO HVO I KOMANDA GLAVNIH SNAGA ZA ODBRANU JAJCA. KOORDINATE X=19400, Y=48800. U BLIZINI NEMA NASIH JEDINICA (PREDLAZE SE RAKETIRANJE).

7.- GOLA PLANINA- NA NJENIM OBRONCIMA SMJSTENE SU 4 CETE ,,HOS'' I ,,ZB''. PLANINA JE VEOMA ISPRSESJECANA, NEPISTUPACNA I POSUMLJENA. KOORDINATE X=17000, Y=40000. U BLIZINI NEMA NSIH NASIH SNAGA PREDLAZEMO NAPALM OBAVEZNO AKO SE DEJSTVUJE PO ISTOM.

8.- CRKVA SVETOG IVE - PODMILACJE - GRADI SE DUGO , OD PRILOGA NAJEKSTREMNIJIH USTASA SIROM SVIJETA.

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO
Primljeno:
Org. jed. | Broj | Prilog
2-5253

- 2 -

SVAKE GODINE U MJESECU JUNU VELIKI SU POHODI VJERNIKA NA NJU. JER SMATRAJU SV. IVU IZBAVITELJEM I CUDOTVORCEM. TOM PRILIKOM PRIKUPLJAJU SE OGROMNA MATERIJALNA SREDSTVA. KOJA SE NAJVISE KORISTE ZA NABAVKU ORUZJA I OPREME ZA NEPRIJATELJE. I SADA JE PUNA TOGA. RUSENJE OVE CRKVE DJELOVALO BI ZASTRASUJUCE ZA NEPRIJATELJA I GUBLJENJE NOVE MORALNE SNAGE. KOORDINATE / X-147600, Y-44190- U BLIZINI NEMA NASIH SNAGA. PREDLAZEMO RAKETIRANJE.

9.- TORNICE - SJEDISTE RUKOVODSTVA NEPRIJATELJA SVIH SNAGA. KOORDINATE X-09800, Y-53220. PREDLAZEMO KASETNE BOMBE I NAPALM.

10.- TURBE - NAJVZAZNIJA STRATEGIJSKA TACKA NA PUTU ZA VLASIC - SKENDER VAKUF - B. LUKA. NEPRIJATELJ JE ZBOG TOGA IZ TRAVNIKA PR[illegible]ELIO BRIGADU ,, HOS ''. KOORDINATE X-99800, Y-68400. U BL[illegible]ZINI OD 2,5 KM NEMA NASIH JEDINICA PREDLAZEMO KASETENE BOMBE.

11.- DA KALIN - NJEGOVIM ZAUZIMANJEM USTASE SU PRESJEKLE DIO NASIH SNAGA. TE ZELE DA DEJSRTVUJU PREMA D. VAKUFU. KOORDINATE X-83900, Y-62900. U BLIZINI OD 2,5 KM NEMA NASIH SNAGA. PREDLAZEMO NAPALM I KASETNE BOMBE.

12.- FABRIKA ,, BRATSTVO '' U N. TRAVNIKU PROIZVODI SVE VRSTE NAJSAVREMENIJEG NAORUZANJA. TRENUTNO RADI U DVIJE SMJENE. KOLONE VOZILA NOCU IZVOZE ORUZJE I KRECU SE U PRAVCU G. VAKUFA I BUGOJNA. KOORDINATE /X-91700, Y-72900. U BLIZINI OD 2,5 KM NEMA NASIH SNAGA. PREDLAZEMO RAKETIRANJE ILI VECE BOMBE.

13.- FABRIKA SLAVKO RODIC '' U BUGOJNU PROIZVODI MUNICIJU I MES ZA POTREBE FABRIKE U N. TRAVNIKU. KOORDINATE X-79200, Y-53950. IMA SKLADISTE EKSPLOZIVA . PREDLAZEMO RAKETIRANJE ILI VECE BOMBE.

PRIORITET DAJEMO CAEREVO POLJE, GOLA PLANINA, RANCA, FABRIKA U N. TR[illegible]NIKU I BUOGOJNU. VJEROVATNO SE UPA SMISLU BRANE FABRIKE U N. [illegible]RAVNIKU I BUGOJNU, TE STARI GRAD U JAJCU, A OTSTALI OBJEKTI ZA PA ZASTITU VJEROVATNO KORISTE STRELJACKO NAORUZANJE, A MANJA JE VJEROVATNOCA DA IMAJU PA TOPOVE I RAKETE.

K O M A N D A N T
PUKOVNIK
STANISLAV GALIC S.R.

[illegible]JENO:	15.06. (DAN I MESEC)	02,30 (ČAS I MINUT)	Ž. Kos (POTPIS)		
[illegible]	239 (BR. TELEGRAMA)	(BR. GRUPA)	(NITNOST)	(NAČIN OBRADE)	(BR. ST. [illegible])
OBRADENO:	(DAN I MESEC)	(ČAS I MINUT)	(POTPIS)		
PREDATO:	15.06. (DAN I MESEC)	0 (ČAS I M[illegible])	Ž. Kos		

000000

Faksimil prijedloga za avio bombardovanje u Jajcu sačinjen od strane komandanta 30. partizanske divizije Stanislava Galića, u kojem se predlaže uništenje sakralnih i drugih objekata civilne namjene.

K-DA 30 (KR.) DIVIZIJE
STR.POV.BR 174-459
22.08.1992. GODINE

K-DI 1. KRAJIKOG KORPUSA

ZAHTIJEV ZA DODJELU CETE
VOJNE POLICIJE.-

MOLIMO K-DU 1. KK DA ZA POTREBE USPJESNOG IZVODJENJA OPERACIJE JAJCE
OBEZBJEDI 1. CETU VOJNE POLICIJE ZA 23.08.1992. GODINE I DA SE
OBAVJESTI K-DA BANJALUCKE GRUPE BRIGADA DA STO PRIJE UPUTE SNAGE
U REJON VITOVLJA.

KOMANDANT
PUKOVNIK
GALIC STANISLAV

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
S A R A J E V O

Primljeno:			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5260		

PRIMLJENO: (DAN I MESEC) (ČAS I MINUT) (POTPIS)

715

ODPRAVLJENO: 22.8.92 (DAN I MESEC) 10⁰⁰ (ČAS I MINUT) (POTPIS)

(DAN I MESEC) (ČAS I MINUT) (POTPIS)

Faksimil zahtjeva Stanislava Galića komadanta 30. partizanske divizije komandi Prvog krajiškog korpusa da se dodijeli četa vojne policije za izvođenje operacije Jajce.

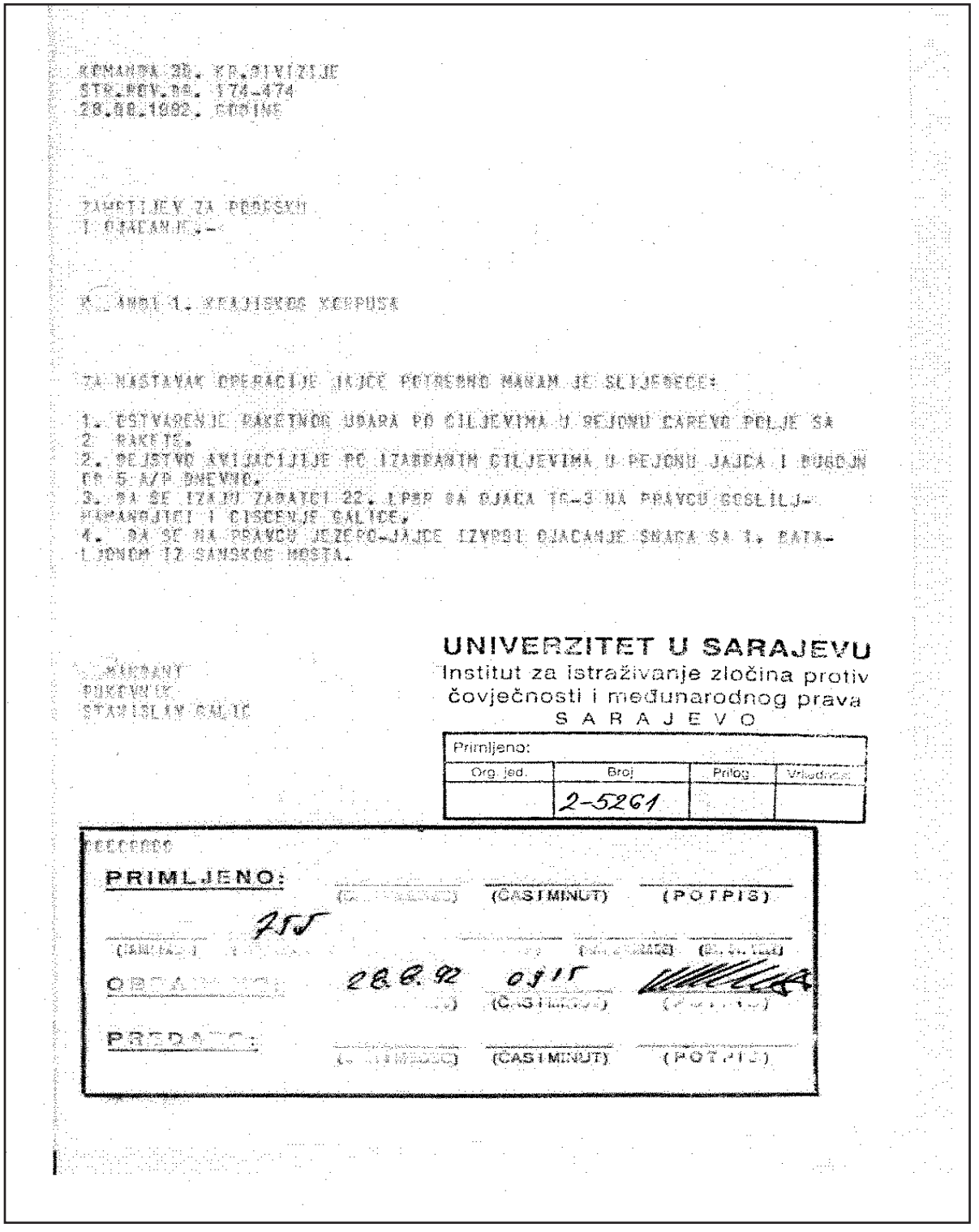

KOMANDA 30. KR.DIVIZIJE
STR.POV.BR. 174-474
28.08.1992. GODINE

ZAHTIJEV ZA PODRŠKU
I OJAČANJE.-

KOMANDI 1. KRAJIŠKOG KORPUSA

ZA NASTAVAK OPERACIJE JAJCE POTREBNO MANAM JE SLIJEDEĆE:

1. OSTVARENJE RAKETNOG UDARA PO CILJEVIMA U REJONU ČAREVO POLJE SA 2 RAKETE.
2. DEJSTVO AVIJACIJIJE PO IZABRANIM CILJEVIMA U REJONU JAJCA I BUGOJN OD 5 A/P DNEVNO.
3. DA SE IZAJU ZADATCI 22. LPBR DA OJAČA TG-3 NA PRAVCU GOSLILJ-MAMANOJICI I CISCENJE GALICE.
4. DA SE NA PRAVCU JEZERO-JAJCE IZVRSI OJAČANJE SNAGA SA 1. BATALJONOM IZ SANSKOG MOSTA.

KOMANDANT
PUKOVNIK
STANISLAV GALIĆ

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
S A R A J E V O

Primljeno:			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5261		

PRIMLJENO: (ČAS I MINUT) (POTPIS)
755
OBRAĆENO: 28.8.92 0915
PREDATO: (ČAS I MINUT) (POTPIS)

Faksimil zahtjeva komandanta 30. partizanske divizije Stanislava Galića komandi Prvog krajiškog korpusa za podršku i ojačanje za dalji nastavak operacije Jajce.

KOMANDA 38.KRAISKE DIVIZIJE
STP.POV.PR.174-549
24.09.1992.G.

OSMATRANJE I DEJSTVO PO
KOMUNIKACIJAMA KOJE IZVODE
U REJON JAJCA.NAREDJENJE

KOMANDI 1 , 11 , 19 , BRIG. TG-1 , TG2 , TG-3

SVE JEDINICE DIVIZIJE DA POJACAJU OSMATRANJE KOMUNIKACIJA
KOJE IZVODE PRAMA JAJCU.PO UOCENIM KOLONAMA ODMAH OTVARATI
I SPRECAVATI DOTUR NADRUZANJA I LJUDSTVA U REJON JAJCA.

K O M A N D A N T
P U K O V N I K
JOVO BLAZANOVIC

PRIMLJENO: 24.09. (DAN/MESEC) 8^05 (ČAS/MINUT) (POTPIS)

985 (TAJNI NAZIV)

OBRAĐENO: 24.09 (DAN/MESEC) 8^50 (ČAS/MINUT) (POTPIS)

PREDATO: (DAN/MESEC) (ČAS/MINUT) (POTPIS)

0000

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
S A R A J E V O

Primljeno:			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5275		

Faksimil naredbe komadanta Krajiške divizije o sprečavanju dotura pomoći Jajcu.

Republika Srpska
MINISTARSTVO ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE
CENTAR SLUŽBI BEZBJEDNOSTI BANJA LUKA
STANICA JAVNE BEZBJEDNOSTI
S R B O B R A N

(91)

Broj: 11-25/01-325/93
Dana: 04.10.1993.godine

CENTAR SLUŽBI BEZBJEDNOSTI
- n/r Slobodanu Jakovljeviću -
B A N J A L U K A

VEZA: Vaša depeša broj: 11-49 od 22.09.1993.godine
PREDMET: Dostavljamo Vam hronološki napisan tekst o činjenicama oko formiranja Srpske SJB i učešća milicije u ratu.-

Poznato nam je kada je formirana Srpska Republika BiH, a nakon toga u mjesecu januaru 1992.godine i Srpska opština Donji Vakuf. Tim činom ova opština je pripojena Autonomnoj regiji Krajina.

Nakon toga rukovodstvo Srpske Republike BiH je nagovjestilo i mogućnost odvajanja svih institucija sistema, radi formiranja nove Republike. Tako su na red došli i organi unutrašnjih poslova u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Opšte stanje za srpsko stanovništvo u Donjem Vakufu,u to vrijeme, nije bilo ni malo povoljno, pošto je bilo svega 39% Srba, a sličan odnos je bio i u Stanici javne bezbjednosti. Naime, sva rukovodna mjesta osim komandira i pomoćnika komandira,zauzimali su muslimani, a od ukupno 42 zaposlena radnika, bilo je svega 17 srba. U takvim okolnostima komandir Stanice milicije je počeo sa aktivnostima na odvajanju Stanice, odnosno formiranje Srpske SJB u Donjem Vakufu. Budući da smo već pripadali AR Krajina prvi kontakti ostvareni su sa rukovodstvom CSB Banja Luka već krajem februara 1992.godine. Oni su nam davali ne samo podršku nego i smjernice i mogućnost materijalnog davanja. Mi smo počeli održavati sastanke sa radnicima srpske nacionalnosti i donesena je odluka da razdvajanje, uz pomoć CSB Banja Luka izvršimo na miran način. Znali smo da iza sebe imamo, ne samo rukovodstvo srpske opštine nego i cijeli narod i to nam je bilo dovoljno. Već početkom aprila dobili smo verbalni pristanak na podjelu i od strane muslimanskog rukovodstva u opštini, pošto su vidjeli da nas u tome ne mogu spriječiti. Već u toku marta 1992.godine milicionari srpske nacionalnosti su preuzeli inicijativu na punktovima kroz koje se išlo za Bugojno i Jajce.

Dana 10.04.1992.godine svi radnici srpske nacionalnosti su potpisali pristupnice, odnosno svečane izjave za Srpsku Stanicu javne bezbjednosti, a dana 17.04.1992.godine svi smo došli na posao u novim uniformama sa srpskim obilježjima. Istoga dana može se reći da je srpska milicija preuzela ne samo inicijativu nego i kontrolu nad cijelim gradom. Muslimanska milicija je bila šokirana i više im nije bilo do posla, a pogotovo zbog toga što je srpska Stanica radila u istoj zgradi. Srpsku Stanicu milicije činilo je svega 13 radnika milicije i 6o-tak rezervnih milicionara. Podijeljena je i

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
S A R A J E V O

Primljeno:			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5850		

imovina, te vozila, kancelarije i dr. Tako se radilo sve do 30.4.1992.godine kada je srušen glavno most na rijeci Vrbas, kada je srpska Stanica promijenila sjedište i prešla u drugu zgradu. Formirani su i novi punktovi tako da se grad našao u našem okruženju. Srpska vojska je bila sve brojnija pošto su se ljudi u nju masovno sami prijavljivali. Dana 6.5.1992.godine proglašena je opšta mobilizacija, a od muslimana je zatraženo da polože oružje. Dana 7.5.1992.godine ispred zgrade SO-e u centru grada zaviorila se Srpska trobojka koju su na jarbol stavili rednici milicije. Zbog svega toga, a ne želeći položiti oružje koje su imali muslimani su se masovno iselili, tako da je 10.5.1992.godine u gradu ostalo svega oko 2.000 muslimana. Milicija je preuzela posao oko razoružavanja i hvatanja već poznatih ekstremista. U tome smo imali pomoć od strane srpske vojske koja je već zaposjela sva strateška važna mjesta oko grada. Normalno je da smo imali i pomoć od naroda. U to vrijeme od svih državnih i opštinskih organa, jedino je funkcionisala Stanica milicije i vojna komanda. Tako su, u sadejstvu sa srpskom vojskom, počele prve akcija oslobadjanja pojedinih sela, a zatim i cijele opštine, u kojima je milicija imala glavnu ulogu.

Navodimo samo značajnije akcije u kojima je učestvovala milicija:

- dana 21.5.1992.godine izvedena je akcija oslobodjenja sela Korenići u kojoj je učestvovalo 18 milicionera SJB i 12 pripadnika CSB Banja Luka koji su sredinom maja došli kao pomoć našoj stanici. Nakon dva sata borbi selo je oslobodjeno. Poginuo je jedan pripadnik CSB Banja Luka. Otpor muslimanskih ekstremista nije bio velik, ali su uspjeli pobjeći na područje opštine Bugojno. Bilo je to prvo "vatreno krštenje" milicionera i samo početak borbi u kojima će kasnije milicija stalno učestvovati. Opremljenost milicionera u to vrijeme bila je vrlo dobra, imali smo sve od AP, PM, zolja i sl., a moral je bio na vrlo visokom nivou.

- dana 3.6.1992.godine zajedno sa VRS planirana je akcija na veće muslimansko selo Torlakovac gdje je bilo jako muslimansko uporište na putu Donji Vakuf - Jajce. Milicija je dobila zadatak da oslobodi lijevu obalu Vrbasa, a VRS desnu obalu Vrbasa. U akciji je učestvovalo 36 milicionera, otpor neprijatelja nije bio tako velik i panično su bježali zajedno sa preostalim stanovništvom. Ranjena su dva pripadnika milicije, ali rane nisu bile teške niti opasne po život. Cijelo selo Torlakovac bilo je oslobodjeno za svega tri sata borbi.

- dana 4.6.1992.godine nastavljena je akcija na selo Doganovci u kojoj su učestvovali isti milicionari. Oslobadjanjem ovog sela spojili smo se sa vojskom iz Mrkonjić Grada koji su istoga dana oslobodili veliko selo Vinac u opštini Jajce. Na našoj strani nije bilo poginulih i povrijedjenih.

- dana 25.6.1992.godine planirana je i izvršena akcija sela Kokići opština Jajce koje je bilo vrlo jako muslimansko uporište. U akciju su išle nešto veće snage milicije (46 milicionera) i VRS. Vodio se jak okršaj i muslimani su pružili dosta jak otpor. Milicija je, kao i ranije išla prva naprijed. Poginula su dva vojnika, a jedan rezervni milicionar je ranjen. Veći broj ekstremista je poginuo ili zarobljen, a civilno stanovništvo je pušteno da ode prema Travniku. Akcija je dobro organizovana i izvedena, a zauzeta je vrlo važna kota prema neprijatelju.

20.06.'92 akcija CAHJAK

- dana 11.07.1992.godine izvedena je akcija na velikoj površini sela Oborci i Šeher, zajedno sa VRS. Akcija je trajala cijeli dan i nije bilo povrijedjenih ni ranjenih. Zauzeta je značajna teritorija i tim činom neprijatelja nije više bilo na relaciji Donji Vakuf-Turbe.

- dana 17.08.1992.godine u 16,00 časova počela je akcija oslobadjanja sela Prusac gdje je bilo najveće ustaško uporište. U akciji je učestvovalo 56 milicionara i veći broj vojnika RS. Prvo je izvršena artiljerijska priprema, a zatim i pješadijsko tenskovski napad iz dva pravca. U tim napadima milicionari su učestvovali i išli naprijed u prvim linijama. Došlo je do borbi prsa u prsa i zauzet je dobar dio sela. Tada je pala noć, a u borbi je poginuo rezervni milicionar Gnjatić Nenad koji je bio odličan borac, dok su trojica milicionara teže ranjeno. Poginulo je 11 vojnika, a veći broj oko 40 je ranjeno. Akcija nije uspjela zbog loše komande i pripreme, pa smo se u toku noći vratili na početne položaje. Bio je to prvi neuspješan napad.

- da 08.09.1992.godine od strane komande 19.Pješadijske Brigade milicija je poslata kao ispomoć VRS u selo Grdovo koje je napadnuto od strane muslimanskih jedinica. Komanda, pa tako ni milicija nije znala da su naše linije već bile dobijene. Milicija i to nas 34 uputila se ka selu na teretnom vozilu. Pošto su naše linije već bile dobijene, dočekala nas je muslimanska zasjeda na dva kilometra prije srpskog sela Grdovo. Tim napadom poginulo je 11 milicionara, dok ih je 9 ranjeno. Preživjeli su uspjeli izvući ranjene kolege koje su uspjele iskočiti ili izići iz vozila. Bio je to pravi prepad, a preživjeli znaju kako su se pod kišom metaka i udara zolje uspjeli spasiti. Da se znalo, odnosno da je milicija bila obavještena o proboju linija kao i to da postoji mogućnost proboja istih na tom dijelu nesreća se nebi desila. Poginulo je 5 aktivnih i 6 rezervnih milicionara, a ovim gubicima Stanica milicije je izgubila najbolje svoje borce.

Bile su to značajnije akcije u kojima su učestvovali radnici milicije i SJB. Akcijama je u svim slučajevima komandovao komandir stanice i u njima su učestvovali svi milicionari i drugi rukovodni radnici Stanice javne bezbjednosti.

KOMANDIR STANICE MILICIJE
Jovan Šetara

Faksimil izvještaja o formiranju i učestvovanju u borbenim dejstvima srpske SJB Donji Vakuf.

22

VOJNA TAJNA
Br.ev. ORGINAL

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
ŠTAB VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA
S A R A J E V O
Pov. broj: ~~02/340-2061~~
Sarajevo, 21.10.1992. godine

Republika Bosna i Hercegovina
MINISTARSTVO ODBRANE
ARMIJA BIH
Pov Broj: 02/401-160
Datum, 21.10. 1992. god.
SARAJEVO

I N F O R M A C I J A

O TOKU BORBENIH DEJSTAVA NA TERITORIJI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD OD 24 SATA DANA 20.10.1992. GODINE

ZONA ODGOVORNOSTI 1. KORPUSA

Sarajevo: Neprijatelj artiljerijskom i pješadijskom vatrom dejstvovao po cijelom gradu, po već poznatom sistemu i načelima upotrebe četničkih snaga. Iako intenzitet vatre nije bio jak, i pored toga, u gradu je bilo 16 poginulih i oko 80 ranjenih i povrijeđenih lica.

O l o v o : Neprijatelj sa vatrenih položaja Pridvorice, Olovskih luka i drugih položaja, art. vatrom nastavlja sa razaranjem grada i okolnih naselja, trenutno fugasnim i zapaljivim granatama, te vatrenu podršku pješadijsko-oklopnih jedinica. Svi napadi uspješno odbijeni.

V i š e g r a d : U borbama oko Kaoštice ubijeno 52 četnika i zarobljena velika količina municije.

ZONA ODGOVORNOSTI 2. KORPUSA

Tuzla: Neprijatelj neprekidno tuče artiljerijom grad Tuzlu i područja drugih opština. OpŠO Tuzla pozvao sve gradjane u četničkim redovima da se predaju i da prestanu sa bombardovanjem, jer će u protivnom biti uništeni na svojim položajima na Majevici.

Brčko: Nije bilo značajnije i koordinirane neprijateljske borbene aktivnosti na ovom bojiŠtu. MB vatra otvarana po D. Rahiću, Brodu i Dizdaruši.

Gradačac: Najteži dan na ovom bojištu bio je 20.10.1992. godine. Neprijatelj je artiljerijskom vatrom sa svojih vatrenih položaja u s. Pelagićevu, Krečana, Gajeva podržavao napade pješadijskih i oklopnih jedinica na pravcima Imšir-Brdo, Sibovac, Požanike i Vida, koji su zaustavljeni i razbijeni, te na pravcu Liporašće-Mionica koji se stalno pojačava dovodjenjem novih snaga sa helikopterima i borbene tehnike kamionima. Procjenjuje se da su ukupno angažovane snage neprijatelja na gradačačkom bojištu: 3 pješadijske, 1 oklopno-mehan. brigada i 1-2 puka artiljerije, uz stalno pothranjivanje novom ž/s i MTS. Cijenimo da će naše snage izdržati i razbiti neprijateljske napade u narednih sedam dana.

1

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
S A R A J E V O
Primljeno:

Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5845		

Gračanica: Neprijatelj je helikopterima "Gama" (Gazela) borbeno dejstvovao po rejonima Trebave, Lukavice i Skipovca. Prevoženja vršio sa helikopterima Mi-8, uz pokušaje zauzimaja Stjepan polja i Malešića. Svi napadi su odbijeni, a naše snage su zauzele niz dominantnih tačaka na tom području.

ZONA ODGOVORNOSTI REGIJE DOBOJ

Maglaj: Neprijatelj je nastavio napade na grad po istoj jučerašnjoj šemi. Naše snage odsudnom odbranom ne dopuštaju neprijatelju da pomjeri njegove položaje.

Tešanj: Neprijatelj je artiljerijskom vatrom tukao grad i naselja Kaloševići, Lepenice, Jelah, Čijerna, Mekiš i druga. Napadi pješadije odbijeni.

ZONA ODGOVORNOSTI REGIJE ZENICA

Jajce: Neprijatelj artiljerijskom vatrom sa svojih položaja na Bukovici i Ćusini. Nanesena veća materijalna šteta, 1 poginu i 1 ranjeno lice. Neprijatelj tuče mjesta gdje se masovnije okuplja narod radi vode ili hrane. Tako su 19.10. na takvim mjestima poginule 4 žene, a 12 lica je ranjeno.

Novi Travnik: Dana 18. i 19.10.1992. godine došlo je do ozbiljnog incidenta izmedju pripadnika HVO i Armije BiH, zbog uzurpacije jedne i pokušaja da se uzurpira i druga pumpa sa gorivom. U puškaranju poginuo 1 pripadnik Armije BiH. Radi se na smirivanju situacije i sukoba.

V i t e z : Blokada puteva i art. vatra i oružani sukobi u rejonu Stara Bila, Preošići i Ahmići, između Armije RBiH i HVO. HVO tukao art. vatrom iz Nore po četničkom sistemu, džamije, privredne objekte i nedužno stanovništvo.

ZONA ODGOVORNOSTI 4. KORPUSA

Mostar: Nije bilo aktivnijih dejstava neprijatelja na ovom dijelu bojšta. Neprijatelj nastavlja sa sporadičnom art. vatrom po istom sistemu i po istim objektima.
Zategnuti odnosi između HVO i Armij RBiH.

P r o z o r : HVO zauzeo policijsku stanicu, čime je zaoštrio odnose između HVO i Armije RBiH.

ZONA ODGOVORNOSTI 5. KORPUSA

Bihać: Neprijateljska vatra manjeg intenziteta ispoljena je na pravcu Golubića i bez nekih većih posljedica po branioce i civilno stanovništvo.

DEJSTVO AVIJACIJE

Nije bilo registrovanih poleta neprijateljske LBA. Registrovani su helikopterski poleti, kako u vatrenoj podršci pješadijskih napada, tako i u transportu trupa i ostalim prevoženjima na relacijama Brčko-B.Šamac i B.Šamac-Gradačac, Gračanica i Maglaj, sa ukupno oko 20 heli-poleta. Helikopteri "Gama" (Gazela) dejstvovali raketama "Maljutka" po rejonima Gradačca i Gračanice.

Z A K L J U Č A K

Bez obzira na sporazum između predsjednika Republike BiH i Hrvatske i naših očekivanja da ćemo time prevazići sve nesporazume i svim snagama krenuti protiv zajedničkog neprijatelja, dešavaju se takve pojave koje su protiv zajedničkih interesa. Događaji u Novom Travniku (kada je ekstremno krilo HVO uzurpiralo jednu i pokušalo da isto uradi sa drugom pumpom za gorivo, došlo je do pucaranja i uličnih borbi sa ljudskim žrtvama i velikim materijalnim štetama), po svojim posljedicama prevazilaze ranije ekscese, koje su pravili ekstremisti, plijeneći oružje, municiju i opremu. Posebnu odvratnost izaziva krađa hrane iz humanitarne pomoći, bez obzira iz kojeg su kraja i kojem narodu pripadali akteri ovih nedjela. Neophodno je uvesti više reda među već utvrđene ekstremne pojedince koji svojim postupcima čine štetu opštoj stvari - borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

Kao što smo procijenili, neprijatelj će po zabrani letova avijacije masovnije koristiti helikoptere, kako u borbenoj, tako u transportnoj i drugim varijantama, na malim visinama, u radarskoj masci, van radarske kontrole aviona AWACS-a, kao što je to bilo ovih dana.

Neophodno je za potrebe Armije BiH nabaviti helikoptere i upotrijebiti ih po istim načelima ili za sanitet.

AB/SČ

Umnoženo u 17 primjeraka i
dostavljeno:

1.	Predsjedništvu RBiH,	broj evidencije 1-9
2.	Ministarstvu odbrane RBiH,	broj evidencije 10
3.	Načelniku GŠ OS RBiH,	broj evidencije 11
4.	Zamjeniku načelnika GŠ OS,	broj evidencije 12
5.	Organu za IPD,	broj evidencije 13-14
6.	Novinari (D. Ozme),	broj evidencije 15
7.	OC Pozadine,	broj evidencije 16
8.	K-da 1. Korpusa-pol. odjeljenje	broj evidencije 17

Faksimil informacije ŠVK OS RBiH o borbenim dejstvima na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine za period od 24 sata dana 20.10.1992.

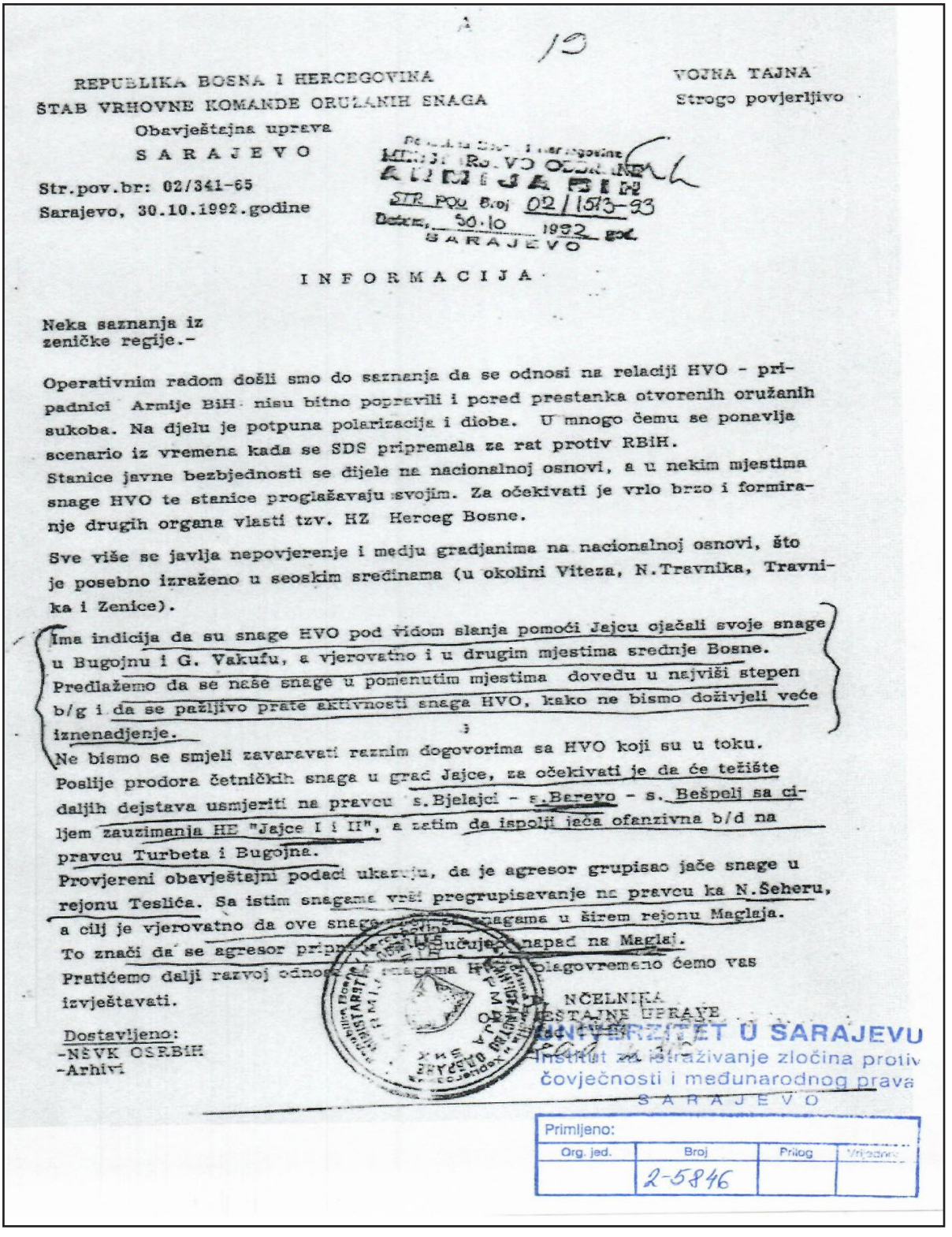

REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA
ŠTAB VRHOVNE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA
Obavještajna uprava
S A R A J E V O

Str.pov.br: 02/341-65
Sarajevo, 30.10.1992.godine

VOJNA TAJNA
Strogo povjerljivo

ARMIJA BiH
STR POV Broj 02/1513-93
Datum, 30.10 1992 god.
SARAJEVO

I N F O R M A C I J A

Neka saznanja iz zeničke regije.-

Operativnim radom došli smo do saznanja da se odnosi na relaciji HVO - pripadnici Armije BiH nisu bitno popravili i pored prestanka otvorenih oružanih sukoba. Na djelu je potpuna polarizacija i dioba. U mnogo čemu se ponavlja scenario iz vremena kada se SDS pripremala za rat protiv RBiH.
Stanice javne bezbjednosti se dijele na nacionalnoj osnovi, a u nekim mjestima snage HVO te stanice proglašavaju svojim. Za očekivati je vrlo brzo i formiranje drugih organa vlasti tzv. HZ Herceg Bosne.

Sve više se javlja nepovjerenje i medju gradjanima na nacionalnoj osnovi, što je posebno izraženo u seoskim sredinama (u okolini Viteza, N.Travnika, Travnika i Zenice).

Ima indicija da su snage HVO pod vidom slanja pomoći Jajcu ojačali svoje snage u Bugojnu i G. Vakufu, a vjerovatno i u drugim mjestima srednje Bosne. Predlažemo da se naše snage u pomenutim mjestima dovedu u najviši stepen b/g i da se pažljivo prate aktivnosti snaga HVO, kako ne bismo doživjeli veće iznenadjenje.
Ne bismo se smjeli zavaravati raznim dogovorima sa HVO koji su u toku.
Poslije prodora četničkih snaga u grad Jajce, za očekivati je da će težište daljih dejstava usmjeriti na pravcu s.Bjelajci - s.Barevo - s. Bešpelj sa ciljem zauzimanja HE "Jajce I i II", a zatim da ispolji jača ofanzivna b/d na pravcu Turbeta i Bugojna.
Provjereni obavještajni podaci ukazuju, da je agresor grupisao jače snage u rejonu Teslića. Sa istim snagama vrši pregrupisavanje na pravcu ka N.Šeheru, a cilj je vjerovatno da ove snage [illegible] snagama u širem rejonu Maglaja. To znači da se agresor pripr[illegible] napad na Maglaj.
Pratićemo dalji razvoj odnos[illegible] snagama H[illegible] blagovremeno ćemo vas izvještavati.

NAČELNIKA
OBAVJEŠTAJNE UPRAVE

Dostavljeno:
-NŠVK OSRBiH
-Arhivi

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO

Primljeno:
Org. jed. | Broj 2-5846 | Prilog | Vrijedno

Faksimil informacije ŠVK OS RBiH o odnosima ARBiH sa HVO.

N A R E D B A broj 1101-156/1
KOMANDANTA 30.KRAJIŠKE DIVIZIJE
OD 25.NOVEMBRA 1992.GODINE

VOJNA TAJNA
POVERLJIVO

Povodom uspješnog završetka operacije "Jajce-92", a za pokazanu hrabrost, požrtvovanje i uspješno izvršavanje svih postavljenih zadataka u toku višemjesečne borbe za oslobađanje grada Jajca, za časno i viteško ponašanje boraca i jedinica,

P O H V A L J U J E M

a) Slijedeće jedinice

1. Udarni vod 1.bataljona 1.lpbr, na čelu sa komandirom voda, Jokić Đorđem,
2. Udarni vod 2.bataljona 1.lpbr, na čelu sa komandirom voda, Lujić Zoranom,
3. Izviđački vod 1.lpbr, na čelu sa komandirom Dakić Milom
4. Vod Vojne policije 1.lpbr, na čelu sa komandirom Božić Slobodanom,
5. Vod minobacača 82 mm 1.bataljona 11.lpbr,
6. Vod minobacača 82 mm 3.bataljona 11.lpbr,
7. Izviđački vod 19.pbr, na čelu sa komandirom, potporučnikom Bikić Ljubomirom
8. Udarnu grupu dobrovoljaca iz samostalne čete Zijamet iz 19.pbr
9. Izviđačku grupu iz 19.pbr, na čelu sa komandirom Milanom Suručićem.

b) Slijedeće pojedince

1. NOVAK Čede MIRKO, vojnik iz komande stana divizije
2. JARIĆ Dušana MIRKO, vojnik iz komande stana divizije
3. SAVANOVIĆ Miloša MILORAD, vojnik iz komande stana divizije
4. VIĐAČKOVIĆ Alekse ŽIVKO, vojnik iz komande stana divizije
5. PRELIĆ Spasoja ACO, vojnik iz voda ABHO
6. MALČIĆ Miladina PREDRAG, vojnik iz voda ABHO
7. PEKEZ Čede JOVAN, zamjenik komandanta 2.bataljona 1.lpbr
8. MARKEZ Save MIRKO, komandir 1.čete 2.bataljona 1.lpbr
9. DAKIĆ Ostoje MILE, komandir izviđačkog voda 1.lpbr
10. MALINOVIĆ Save DUŠAN, komandant 3.bataljona 1.lpbr
11. JOVANOVIĆ Milana SLAVKO, pomoćnik komandanta 3.bataljona 11.lpbr za obavještajno-bezbednosne poslove
12. ĆUSO Lazara MOMČILO, vojnik 2.bataljona 11.lpbr
13. KRIVOKUĆA Steve STANKO, vojnik iz čete MB-12o mm 11.lpbr

UNIVERZITET U SARAJEVU
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
SARAJEVO

Primljeno:			
Org. jed.	Broj	Prilog	Vrijednost
	2-5309		

14. ČIGOJA Radomira MILIVOJ, vojnik,iz čete MB-120 mm 11.lpbr
15. ĐUKANOVIĆ Marka PERO, vojnik,mehaničar za vozila u pozadinskoj jedinici u 11.lpbr
16. VOĐEVIĆ Mirka NEVENKO, vojnik, iz čete Vojne policije u 11.lpbr
17. PROTIĆ Rade VLADO, vojnik, izviđač u izviđačkom vodu u 11.lpbr
18. SLADOJEVIĆ Radivoja VOJIN, vojnik, izviđač u izviđačkom vodu u 11.lpbr
19. MALINOVIĆ Vlade ZORAN, mladi vodnik, referent za opšte poslove u komandi 1.bataljona u 11.lpbr
20. JOVANDIĆ Marka ILIJA, stariji vodnik I klase, komandir 2.čete 1.bataljona iz 11.lpbr
21. ČULIĆ Branka DRAGAN, vojnik, vozač u 3.bataljonu iz 11.lpbr
22. VUKOVIĆ Laze PANE, poručnik, komandir čete u 4.bataljonu iz 19.pbr
23. JANKOVIĆ Branka ŽELJKO, vodnik, komandir kuvarskog odelenja u pozadinskom vodu 4.bataljona iz 19.pbr
24. VUKOVIĆ Riste RANKO, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
25. JANKOVIĆ Nikole ZORAN, vojnik, nišandžija PM u 4.bataljonu iz 19.pbr
26. PAČAVRA Mirka ŽIVKO, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
27. PAČAVRA Mirka NEDELJKO, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
28. MILUTIN RISTE, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
29. JANKOVIĆ BOJAN, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
30. JANJIĆ Stanka MOMČILO, vojnik, nišandžija PM u 4.bataljonu iz 19.pbr
31. SIMIĆ PREDRAG, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
32. SIMIĆ Stojana ZORAN, vojnik, komandir odelenja u 4.bataljonu iz 19.pbr
33. RADIŠA Mile GOJKO, vojnik, nišandžija PM u 4.bataljonu iz 19.pbr
34. SIMIĆ Jove BRANKO, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
35. MILOSAVCA Ljubana MILE, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
36. ĐURKIĆ Mirka ŽELJKO, vojnik, komandir odelenja u 4.bataljoni iz 19.pbr
37. KOLUNDŽIJA Vase MIRKO, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
38. DRAŠKO Vojina RAJO, vojnik, nišandžija MB u 4.bataljonu iz 19.pbr
39. PEJIĆ Mladenka DRAGOLJUB, vojnik, nišandžija PM u 4.bataljonu iz 19.pbr
40. ĆULIBRK Srete ŽELJKO, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
41. PAČAVRA Mladenka ZORAN, vojnik, nišandžija PM u 4.bataljonu iz 19.pbr
42. ŠATARA Milorada STANIMIR, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
43. PAČAVRA Sime MILAN, vojnik, poslužilac MB u 4.bataljonu iz 19.pbr
44. JANKOVIĆ Milorada SAŠA, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
45. GARIĆ Srete ZORAN, vojnik, kurir u 4.bataljonu iz 19.pbr
46. LUGONJA Dušana GOSTIMIR, vojnik, strelac u 4.bataljonu iz 19.pbr
47. RADINKOVIĆ Đurđa BORKO, major, iz 1.mpoabr, RJ 1651/19
48. MIĆIĆ Dane MILENKO, poručnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/2
49. KOVAČEVIĆ Drage ZDRAVKO, kapetan I klase, iz 1.mpoabr, RJ 1651/1
50. MATARUGA Đorđa BRANISLAV, vodnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/2

51. JOKIĆ Dragutina ŽELJKO, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/3
52. NESVANULICA Petra ŽELJKO, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/18
53. JORGIĆ Milutina DUŠKO, vodnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/3
54. EGIĆ Boška ALEKSANDAR, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/4
55. TELIĆ Mustafe ELVIR, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/46
56. DREKOVIĆ Mihajla MILUTIN, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/45
57. RISTIĆ Stojana BRANISLAV, desetar, iz 1.mpoabr, RJ 1651/31
58. ŠOLAK Miloša MIROSLAV, desetar, iz 1.mpoabr, RJ 1651/23
59. ŠARIĆ Borislava DANIJEL, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/28
60. BAJIĆ Mile NENAD, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/29
61. ĐULABIĆ Bare IVO, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/22
62. VUČIĆ Milorada VASILIJA, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/56
63. SAVIĆ Gruje RANKO, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/56
64. VRANJEŠ Boška MILORAD, vodnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/35
65. DEVIĆ Đure MILORAD, desetar, iz 1.mpoabr, RJ 1651/35
66. MATIĆ Ratka VINKO, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/36
67. MITIĆ Nikole MIODRAG, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/35
68. BABIĆ Ilije STOJAN, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/37
69. JANUS Damjana DUŠAN, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/37
70. DOMAZET Vinka DUBRAVKO, potporučnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/37
71. PEDEK Roka VLADIMIR, vodnik I klase, iz 1.mpoabr, RJ 1651/37
72. GLIGORIĆ Cvije MILORAD, vojnik, iz 1.mpoabr, RJ 1651/41
73. VILENDEČIĆ Miloša DRAGOLJUB, kapetan, iz 1.mpoabr, RJ 1651/33
74. STANIVUKOVIĆ Milenka SINIŠA, desetar, iz 1.mpoabr, RJ 1651/33

Naredbu pročitati pred svim pripadnicima 30.Krajiške divizije.

U operaciji "Jajce-92" srpski borci-junaci iskazaše i dokazaše heroizam, dostojanstvo, ponos, znanje, odlučnost i viteštvo u borbi za slobodu svake stope srpske zemlje, pokazaše nepobjedivost u ostvarenju jedinog i najsvjetlijeg cilja SLOBODE.

Primjer vašeg junaštva ostaće zapisan u istoriji koju stvarate u državi za koju se borimo pod vođstvom komandanata i komandira koji s vama streme do željenog cilja SLOBODE.

Za sve što ste učinili odajem vam puno priznanje, sa željom i uvjerenjem da ćete tako nastaviti do konačne slobode srpskog naroda.

ODBM/BM

K O M A N D A N T

u k o v n i k

Novo Blažanović

Faksimil pohvale agresorskim borcima i jedinicama iz sastava 30. krajiške divizije u vezi sa okupacijom Jajca.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA PRVOG DIJELA KNJIGE

Napad na Jajce otpočeo je 21. marta 1992. napadom na sela Ljoljiće i Čerkazoviće i ubrzo nakon toga napada srpsko stanovništvo Jajca počelo je masovno izlaziti iz grada. U početku su to radili samo preko noći i ujutro se vraćali da bi 11. maja 1992. gotovo svo srpsko stanovništvo napustilo Jajce. Razlog tome bila je i odluka općinskog kriznog štaba da se do toga datuma preda svo nelegalno naoružanje u SJB. Shvatajući kako Jajce ne mogu uzeti iznutra, kako su to učinili u nekim drugim mjestima u Republici Bosni i Hercegovini, odlučili su ga zauzeti spoljnim napadom. Tada je hiljade Srba otišlo iz Jajca, među kojima i članovi kriznog štaba srpske nacionalnosti, Dobrovoljački odred, pripadnici TO, rezervne policije. Nakon njihovog odlaska, u pretresu srpskih kuća pronađena je velika količina naoružanja. Nisu ga mogli iznijeti, jer su morali proći kroz kontrolne punktove MUP-a i TO-a. Već 20. na 21. maj otpočeli su srpski napadi na Jajce, te su od tada incidenti i napadi postajali sve intenzivniji.

Za opći napad na grad izabran je pazarni dan, 27. maj 1992, što je jedan od primjera kojim se pokazuje ***namjera*** zločinaca da ubiju što više civila. Ista namjera pokazana je nakon okupacije mjesta Vinca, odakle je stanovništvo, koje je šumskim putem preko sela Šerići, Bavre i Kokići krenulo prema Travniku, granatirano te je ubijeno više civila. Stanovnici Vinca, koji su ostali u tom selu, su ubijeni ili odvedeni u logor Manjača. Ubijani su i invalidi.

Dana 25. juna 1992. agresorske jedinice su se primakle selu Kokići. Ulaskom pripadnika VRS/MUP-a u selo, protjerani su civili a strijeljano je i 14 muškaraca.

Istog dana kada je otpočeo napad na Jajce, izveden je i agresorski napad na Jezero, koje je je u toku noći 1. na 2. juni 1992. okupirano, kada su ubijena 34 bošnjačka civila, a o tom zločinu je svjedočila i srpska komisija.

Dana 11. juna agresor je u novoj ofanzivi zauzeo sela Brda i Vlasinje, te provalio u Barevo.

U narednom periodu odnosi između HVO-a i ARBiH, odnosno HDZ i SDA su postajali zategnutiji. Takav odnos je uticao i na događaje u Jajcu. Nesuglasice su rezultirale sastankom 15. jula 1992. kada su odbornici Skupštine općine Jajce dali saglasnost Nikoli Biliću, iz HDZ-a, da sastavi novi Izvršni odbor. Dana 27. jula bošnjački predstavnici su napustili Skupštinu, jer je Bilić istakao prijedlog na glasanje za uvođenje i priznavanje vlasti HZHB. Takav prijedlog Bošnjacma je označio ukidanje legitimnih organa vlasti. Prijedlozi HDZ-a su ipak otpali tijesnim rezultatima glasanja.

U sljedećem periodu vojnici HVO su počeli napuštati područje općine Jajce. Tu prazninu su nadoknađivali Krajišnici, koji su od kraja juna dolazili u srednju Bosnu, posebno su bili zainteresirani za jajačko bojište jer su tako bili bliži u oslobađanju svog zavičaja. Nakon posjete Darija Kordića i Tihomira Blaškića, HVO je napustio liniju na najkritičnijoj tački odbrane, bez ikakvih napada agresora. Od augusta su uslijedili jaki pješadijski napadi a u kasnijim napadima korišteni su i avioni. Agresor je planirao presjeći koridor Jajce-Turbe te spojiti snage iz Donjeg Vakufa i Kotor Varoši. Ta ofanziva je doživjela poraz. Najbriljantnija akcija ARBiH u srednjoj Bosni bila je kada je 6. septembra Sedma krajiška brigada oslobodila veliki dio teritorije od Karaule do Grdova, nanijevši veliki poraz snagama VRS-a.

Zaoštravanje odnosa na liniji ARBiH i HVO-a stvaralo je sve veće nepovjerenje, posebno nakon odluke ARBiH da ne prihvataju vladu HVO-a. Početkom oktobra VRS je krenula u novu ofanzivu na Jajce. Dana 29. oktobra 1992. grad je okupiran. Pogoršanjem odnosa na relaciji ARBIH i HVO te raspadom sistema odbrane, VRS je u oktobru 1992. uspjela okupirati grad. Defetizam i dezinformacije da bi Jajce moglo postati sljedeći Vukovar doprinijeli su stvaranju anarhije u Općini.

Jajce su napadale znatno nadmoćnije agresorske snage, a u napadima su, izuzev Prvog krajiškog korpusa, učestvovali i Niški specijalci, kao i strani plaćenici, posebno Rusi, Rumuni, Ukrajinci. U tim trenucima Jajčani su ostali prepušteni sami sebi. Od grada koji je mjesecima bio *simbol odbrane*, postao je *simbol izdaje*.

U općini Jajce uslijedili su zločini nad preostalim stanovništvom koje nije željelo ili nije uspjelo pobjeći.

Do maja 1993. iz Jajca je protjerano 15.958 Bošnjaka i 14.922 Hrvata a naselilo se 550 Srba.

Gotovo svi civili koji su ostali, a posebno oni po selima, ubijeni su.

Od 2. do 30. novembra 1992. prema izvještaju srpske komisije za spašavanje hrane, životinja i za asanaciju terena, kaže se da je skupljeno 59 žrtava. Na lokaciji Kravlje kože je 1996. iskopano 83 žrtve. Dosta ljudskih žrtava se nije moglo identificirati jer je srpska komisija sa asanaciju terena sa posmrtnim ostacima ljudi sahranjivala i leševe pobijenih životinja. Veliki broj posmrtnih ostataka pronađen je na različitim dijelovima općine, posebno po šumama i to u pravcu iz kojeg je VRS krajem oktobra 1992. ušla u Jajce. Nakon rata, lovci su veoma često nailazili na ljudske kosti.

Pored ubijanja uništavana je kompletna imovina te spaljivana cijela sela. Rušeni su vjerski i kulturni objekti.

Na području općine Jajce izvršena je strahovita srpska agresija. Osim političkih ambicija, velikosrpski nacionalisti su za osvajanje Jajca imali i druge razloge. Jajačko područje poznato je po svojim prirodnim bogatstvima, industriji, ali se nalazi i na raskrsnici vrlo važnih puteva. Srbi, koji su od kraja 1991. godine kontrolirali gotovo sve okolno područje, planirali su zauzeti tu važnu raskrsnicu, posebno nakon preuzimanja Donjeg Vakufa. Početkom agresije njihovi položaji bili su iznad Bugojna, Turbeta i Travnika. Da bi prebacili svoje jedinice iz Šipova, Mrkonjić Grada i Banja Luke na ova bojišta, i time nastavili svoja teritorijalna osvajanja, morali su šumskim putevima zaobilaziti Jajce. To im je predstavljalo veliki problem, kako zbog vremena, tako i zbog neuslovnosti tih puteva i velikih troškova transporta. Iz pravca Šipova do Jajca samo 2-3 km nisu bila pod njihovom kontrolom, a od Jajca prema Donjem Vakufu nedostajalo im je 1-2 km. Zbog tih 4-5 km magistralnog puta, morali su iz Šipova prema Donjem Vakufu oko Jajca obilaziti desetine kilometara šumskim neasfaltiranim putevima. Slična situacija bila je i iz pravca Banja Luke. Koristili su cestu od Crne Rijeke preko Mrkonjić Grada do Šipova. Jajce im je bilo prijeko potrebno i zbog zaokruživanja teritorije čime bi oslobodili veliki broj boraca i materijalno-tehničkih sredstava neophodnih za druga bojišta. To i srpska propaganda priznaje, te borbu za Jajce Željko Kopanja naziva *borbom za ocrtavanje jugozapadnih granica Republike Srpske*. Iz toga se vidi da je srpski motiv bilo i zauzimanje posljednje

enklave u ovom dijelu Bosne i Hercegovine (izuzev Cazinske krajine koja je jedina stajala između okupiranog dijela Hrvatske i Republike Srpske).

Srpskim vlastima u okupiranoj Bosanskoj Krajini bile su od životne važnosti hidroelektrane Jajce I i Jajce II. Nedostajalo im je električne energije da bi pokrenuli industriju, ali i domaćinstvima obezbijedili ovaj važan potrebni energent. Zauzimanjem Jajca osim teritorije, puteva i industrije, te zaokruživanja teritorije Srbi su dobili veliki broj slobodnih vojnika i tehnike koje su prebacili na druga bojišta koja su time ojačali.

Jaka neprijateljska artiljerijska i aviobombardovanja civilnih ciljeva, uskraćivanje vode i nedostatak hrane nisu, kako je agresor očekivao, izazvale želju Jajčana za predaju, već obrnuto. Međutim, problem je nastupio među bošnjačkim i hrvatskim političarima i to uglavnom manje na lokalnom, a više na većem nivou. Sredinom 1992. godine ratni ciljevi Bošnjaka i Hrvata, koji su od početka bili različiti, počinju se i na terenu sve više razilaziti.

Progon Bošnjaka Šipova pripreman je sistemski i planski. *Skupština opštine Šipovo*, koja je konstituirana 1990, radila je bez Bošnjaka, jer im nije dozvoljeno učešće u vlasti proporcionalno prema popisu stanovništva iz 1991. godine. Privremenim penzionisanjem uklonjeno je i ono malo Bošnjaka koji su se zatekli do tada u vlasti.

U periodu početka agresije od strane JNA na području Republike Hrvatske, SDS je formirala privremeni specijalni odred milicije za teroriziranje Bošnjaka sastavljenog od pedesetak mladića.

Stalna maltretiranja i ucjene bile su svakodnevnica. Naoružavanje stanovnika Šipova posebno je bilo intenzivno 12. jula 1991. Tako su se Srbi Šipova lakše mogli pripremiti za ono što je uslijedilo u kasnijim mjesecima.

Odlukom samoproglašene Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 21. novembra 1991. verificirane su srpske autonomne oblasti i regije među kojima je i Autonomna regija Krajina, koja je uključivala i Šipovo.

Od maja 1992. napadi na Bošnjake, među kojima i masovna ubistva kao i paljenje kompletnih bošnjačkih sela i imovine, su učestali.

Jezero, mjesto u općini Jajce prema Šipovu, koje je činilo većinsko bošnjačko stanovništvo, 21. maja je napadnuto od „belih orlova“ iz Srbije, koji su krenuli na kupreško ratište. U okruženju je ovaj gradić držan 8 do 15 sati, pucajući po kućama i mjesnoj džamiji. Poslije toga događaja bošnjačko stanovništvo Jezera i okolnih sela po drugi put bježi na slobodni teritorij općine Jajce, a Jezero su zaposjeli rezervisti. Dana 1. juna 1992. spaljeno je mjesto Jezero. Mještani koji nisu uspjeli izbjeći na slobodnu teritoriju, njih oko 34 je ubijeno. To mjesto od maja je zaposjeo redovni i rezervni sastav policije i Štab TO Šipova. Masovno ubistvo zabilježeno je u selu Čerkazovići 10. septembra 1992, koje je nastanjeno pretežno bošnjačkim stanovništvom.

U mjestu Lubovo septembra 1992. ubijeno je troje civila.

Masovna ubistva su nastavljena i kasnije, pa je 27. juna 1993. u mjestu Volari, u porodičnoj kući ubijena tri člana porodice Ćorić.

U 1994. godini na području opštine Šipovo zlostavljanja i ubistva su nastavljena.

Operacija *Maestral* septembra 1995. označila je ulazak jedinica HV/HVO-a u ova područja.

U Šipovu je od ukupnog broja Bošnjaka, koji je iznosio 2.965 prema popisu 1991. godine, 1995. godinu dočekalo njih 180.

U narednom periodu, sve ono što nisu opljačkali Srbi, sa ulaskom u Jajce i Šipovo dovršili su pripadnici HV i HVO, septembra 1995. Do aprila 1996. sve bošnjačke kuće su opljačkane, manji broj spaljen, pojedinci maltretirani.

Prema Dejtonskom mirovnom sporazumu, Šipovo i Jezero su pripali entitetu Republika Srpska, a Jajce entitetu Federacija BiH u okviru države Bosne i Hercegovine.

*

* *

Prema dosadašnjim preliminarnim rezultatima naučnog istraživanja zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova ubijeno je 156 bošnjačkih civila. U nastavku teksta prikazat ćemo strukturu žrtava prema obilježjima spola, godinama starosti, mjestu prebivališta u vrijeme izvršenja zločina, mjestu izvršenja zočina, vremenu izvršenja zločina, načinu izvršenja zločina.

Struktura žrtava prema obilježjima spola:

Muškaraca..... 91
Žena..... 65

Struktura žrtava prema starosti u vrijeme izvršenja zločina:

0 -14 godina.....10
15-18 godina 4
19-40 godina..... 32
41-60 godina..... 42
Od 61 godine.....68

Pojedinačna i masovna ubistva:

Broj žrtava u masovnim ubistvima civila 90
Broj žrtava u pojedinačnim ubistvima civila..... 62
Nepoznate okolnosti i način izvršenja zločina..... 4

Struktura žrtava prema mjestu izvršenja zločina:

Jajce.....77
Jezero.....53
Šipovo.....26

Struktura žrtava prema vremenu/godini izvršenja zločina:

1992. godina.....141
1993. godina..... 9
1994. godina..... 2
1995. godina..... 3
Nepoznato.....1

Kao što je u prethodno navedenoj statistici spomenuto, ukupno 90 civila je masovno ubijano i to na lokacijama:

JAJCE: Kokići, Cvitovići-Divičani, Carevo Polje, Varoš, Baščeluci, Volijak, Jajce-grad, Donja Katina.

JEZERO: Tisovac, Jezero

ŠIPOVO: Natpolje, Volari, Bešnjevo, Staro Šipovo

Ukoliko govorimo o načinu izvršenja zločina, civili na području Jajca, Jezera i Šipova su ubijani pješadijskim naoružanjem, hladnim oružjem (nož), trovanjem, davljenjem, snajperisanjem ili granatiranjem i na druge načine.

*

* *

Zločini na području Jajca, Jezera i Šipova nisu procesuirani u dovoljnoj mjeri, u odnosu na razmjere počinjenih zločina. U lancu izvršilaca zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, počinjenih na području Republike Bosne i Hercegovine, uključujući i gradove koji su predmet našeg istraživanja, posebnu odgovornost snosi državno, političko i vojno rukovodstvo kao i visoki politički dužnosnici Savezne republike Jugoslavije, te samoproglašene Republike Srpske: Slobodan Milošević, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić te Radoslav Brđanin, Momir Talić, Stanislav Galić i dr.

Broj optužnica, koje su podignute od strane Tužilaštva Bosne i Hercegovine za zločine koji su počinjeni na području koje obuhvata predmet našeg istraživanja, je veoma oskudan. Jedna od njih je ona podignuta 2007. godine protiv Pekez Mirka zv. Guzan, Pekez Mirka zv. Peka i Savić Milorada zv. Mića na osnovu člana 35. st.2. tačka h) i člana 226. st. 1. ZKP BiH. Sud Bosne i Hercegovine donio je i izrekao presudu 2008. godine kojom je proglasio krivim Mirka (Špire) Pekeza, Mirka (Mile) Pekeza i Milorada Savića za krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Mirko (Mile) Pekez je kažnjen kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od 29 godina, dok su Mirko (Špire) Pekez i Milorad (Ljupko) Savić kažnjeni kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od po 21 godinu. Također u ovoj grupi izvršilaca bio je i Zoran Marić, protiv kojeg je 2007. godine podignuta optužnica za isto krivično djelo. Pred Sudom BiH predmet je vođen odvojeno i Zoran Marić zvani Đole iz Ljoljića osuđen je 29. oktobra 2009. na kaznu zatvora u trajanju od 15 (petnaest) godina. Osuđeni su za zločine počinjene 10. novembra 1992. godine.

Optužnica K – 37/05 podignuta je 5. decembra 2005. od strane Okružnog tužilaštva Banja Luka protiv vojnika VRS-a Nikole Derete. Dereta je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u Šipovu.

*

* *

Na kraju želimo spomenuti određene ljude koji su svojim zalaganjem pomogli objavljivanje ove naučne knjige, te im izraziti i uputiti iskrene riječi zahvalnosti.

Veliko hvala svim srodnicima žrtava zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, koji su pristali dati podatke o svojim najmilijim, braći, sestrama, majkama, očevima, djedovima, nanama i drugima, koji su ubijeni u periodu 1992-1995. te aktivno učestvovali u kreiranju i kompletiranju činjenica o njima, te doprinijeti da njihovi najmiliji, koji više nisu među nama, imaju što potpunije podatke i na taj način nikada ne padnu u zaborav. Nažalost, za neke od njih ne postoje živi srodnici, jer su zločinima zbrisane sa lica zemlje kompletne porodice. Na osnovu različite izvorne građe pokušavali smo i uspjevali smo doći i do njihovih podataka. Za izradu ove knjige pod nazivom: Zločini

nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova zahvalnost dugujemo i Zehrudin-ef. Hadžiću, kao pokretaču projekta i osobi koja je obezbjedila finansijsku podršku za izradu i štampu knjige. Također, za ustupanje izvoda iz matičnih knjiga umrlih osoba sa područja Jajca, zahvalnost dugujemo zaposlenicima Općine Jajce.

Posebnu zahvalnost dugujemo historičarki, glavnoj urednici mr. sc. Merisi Karović-Babić, za svesrdnu, nesebičnu i prije svega temeljitu pomoć na uređivanju knjige i davanju veoma konstruktivnih savjeta u pogledu svih dijelova knjige, te osobi koja je toliko predano radila na ovom projektu da je njena uloga i pomoć zaista neprocjenjiva. Šejh Ramiz-ef. Bećirović je osoba čija je pomoć u izradi ove knjige također neprocjenjiva, posebno u dijelu o žrtvama. Naime, podaci i činjenice koje je poštovani i nama dragi Ramiz-efendija prikupljao, bilježio i čuvao od zaborava te jednim dijelom i kroz živopisne opise svjedočio o ubijenim Jajčanima, Jezeranima i Šipovljanima, ostavljale su, na nas autore, toliko snažan dojam te su nerijetko izazivale tugu, a često i suze. Ti podaci koje je nesebično dijelio sa autorima knjige doprinijeli su da se upotpuni slika, stvori potpuniji uvid i kompletiraju podaci o ubijenim osobama. Zbog toga mu neizmjerno hvala! Također, hvala i cijelom timu Medžlisa IZ Jajce na doprinosu za terensko istraživanje i pribavljanje izuzetno važnih podataka, koje smo koristili u dijelu o žrtvama. Hvala prof. dr. Smailu Čekiću na savjetima, prijedlozima i sugestijama koji je otvorenog srca i uz veliku volju i želju bio na usluzi tokom rada na knjizi. Zahvalnost dugujemo i prof. dr. Rasimu Muratoviću, direktoru Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, za formiranje stručnog tima Instituta te cjelokupnu koordinaciju između tri ustanove. *Hvala Fahrudinu Košuti i Izudinu Babiću na razumijevanju!*

dr. sc. Elvir Duranović i mr. Hikmet Karčić

II DIO

MEMORIJALIZACIJA ZLOČINA NAD BOŠNJACIMA JAJCA, JEZERA I ŠIPOVA

Bez sjećanja nema kulture. Bez sjećanja ne bi bilo civilizacije, društva, budućnosti.

(Elie Wiesel)

U V O D

U uvodu rada pokušat ćemo odgovoriti na nekoliko bitnih pitanja: Šta je to memorijalizacija?[207] Koja je svrha memorijalizacije? Kakvi oblici memorijalizacije postoje? U Bosni i Hercegovini ne postoji centraliziran i jedinstveni sistem očuvanja trajnog sjećanja. Oblici sjećanja razlikuju se u svim dijelovima naše države. U ovom radu analizirat ćemo lokalitete gdje su počinjeni zločini nad Bošnjacima tokom agresije 1992-1995. te navesti kako su obilježene te lokacije. Polje istraživanja je Općina Jajce u Federaciji Bosne i Hercegovine i dvije opštine, Jezero i Šipovo, u Republici Srpskoj. Na nivou države Bosne i Hercegovine najzastupljeniji oblik memorijalizacije zločina su memorijalni centri, odnosno šehidska mezarja gdje su ukopane žrtve zločina. U većini slučajeva radi se o ekshumiranim žrtvama identifikovanim klasičnom ili DNK metodom. Iako su se razne međunarodne agencije i organizacije protivile, bosanskohercegovački model traženja nestalih osoba insistirao je da se svakoj žrtvi pojedinačno vrati ime i prezime te da se dostojanstveno ukopa. Posmatrajući sa današnje historijske distance vidljivo je da je pionir u obilježavanju zločina nad Bošnjacima bila Islamska zajednica u saradnji s porodicama žrtava.

Memorijalizacija je proces koji zadovoljava unutrašnju potrebu da se žrtve koje su patile ili poginule tokom određenog konflikta poštuju. Drugim riječima, memorijalizacija je institucionalni okvir sjećanja, odnosno pamćenja. Ona može promovirati društveni oporavak nakon završetka konflikta ili iskristalizirati osjećaj za žrtvu, nepravdu, diskriminaciju ili želju za osvetom.[208] Memorijalizacija ima nekoliko funkcija:

- da iznosi istinu ili dokumentuje određeno kršenje ljudskih prava,
- da osigura prostor na kojem će preživjeli moći odati počast žrtvama,
- da ponudi simboličnu reparaciju u znak sjećanja na žrtve,
- da promovira pomirenje,
- da podstiče jači društveni angažman i uspostavu obrazovnih programa,
- da sačuva od zaborava specifični period u historiji naroda ili države.[209]

Sjećanje je prirodni ljudski mehanizam kojim se zadržava i usvaja određena informacija ili događaj iz prošlosti. Sjećanje, odnosno pamćenje važno je za izgradnju ljudskog identiteta. Sjećanje na žrtve, civilne ili vojne, nastaje iz potrebe zajednice da se važan negativni događaj iz prošlosti zapamti kako bi se u budućnosti spriječilo njegovo ponavljanje. Zaborav ili neadekvatno pamćenje

[207] Dijelovi ovog uvodnika preuzeti su iz: Hikmet Karčić, „Nasilje i sjećanje“, *Novi Muallim*, proljeće 2016., godina XVII, br. 65.

[208] Judy Barsalou and Victoria Baxter, “The Urge to Remember: The Role of Memorials in Social Reconstruction and Transitional Justice”, United States Institute for Peace, Januar 2007, http://www.usip.org/sites/default/files/srs5.pdf, str.1.

[209] Ibidem, str. 4.

može imati pogubne posljedice u budućnosti. Ovo je naročito važno za narode ili zajednice koji su kroz historiju pretrpjeli velika stradanja. Posmatrajući historiju nasilja nad Bošnjacima kao i nad ostalim muslimanskim zajednicama na Balkanu, vidljivo je da nije postojala kultura pamćenja. Pamćenje se kod Bošnjaka svodilo na usmenu predaju. Nakon Drugog svjetskog rata kultura pamćenja obuhvatala je ubijene pripadnike NOB-a i žrtve ustaškog režima među kojima se najčešće govorilo o stradanju Srba i Židova. Muslimani u to doba uglavnom nisu imali svijest o potrebi izgradnje kolektivnog pamćenja, a oni koji i jesu, bili su spriječeni da to učine.[210]

Tek krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća, sa procesom demokratizacije, počelo se prvo pisati o zločinima nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu, a sa demokratskim izborima 1990. godine počinje se sa prvim obilježavanjem tog zločina. Istina, cilj ovih aktivnosti nije bilo prisjećanje na bošnjačke žrtve, već su prvenstveno služile za mobilizaciju masa u političke svrhe.

1. Oblici memorijalizacije

Memorijalizacija može imati različite oblike i manifestirati se na različite načine. Nekoliko je formi memorijalizacije, a najzastupljeniji su:

Izgrađene lokacije:

- Muzeji i komemorativne biblioteke,
- Spomenici,
- Spomen-ploča sa imenima žrtava,
- Virtualni muzeji na internetu.

Izvorne lokacije:

- Mezarja,
- Lokacije masakra i masovnih zločina,
- Bivše lokacije logora i mjesta zatočenja.

Aktivnosti:

- Obilježavanje godišnjica vezanih za zločin,
- Privremene izložbe,

[210] Vidjeti odličnu studiju o nepostojanju spomenika muslimanskim civilnim žrtvama Drugog svjetskog rata u Kulen Vakufu: Max Bergholz, "The Strange Silence: Explaining the Absence of Monuments for Muslim Civilians Killed in Bosnia during the Second World War", *East European Politics and Societies*, 2010.

- Davanje naziva ulicama, trgovima i zgradama po datumima ili mjestima zločina,
- Memorijalna šetnja ili parada,
- Javni protesti.[211]

Muzeji su najčešći oblici kolektivnog sjećanja. U BiH ne postoji jedinstveni muzej sjećanja na stradanje Bošnjaka tokom agresije 1992-1995. Postoji „Memorijalni centar Srebrenica – Potočari" u čijem sastavu se nalazi i muzej. U Sarajevu postoji „Galerija 11/7/95" koja svojim multimedijalnim programima vrši edukaciju domaćih i stranih posjetilaca o genocidu u Srebrenici dok u „Muzeju zločina protiv čovječnosti i genocida" postoje eksponati i fotografije zločina na području cijele Bosne i Hercegovine. U drugim dijelovima naše države postoje brojne spomen-sobe u lokalnim zajednicama koji se odnose na zločine u tom gradu.

Javni spomenici ne mogu se porediti sa mezarjima/grobljima. Javni spomenici na neki svojstven način prave balans između vjerskog i svjetovnog. Vjerski segment u obilježavanju nacionalno ili vjerski motiviranog nasilja čini važan doprinos za porodice žrtava. Spomenici imaju dvojaku ulogu: spomenikom se javno priznaje zločin i žrtva, i spomenik predstavlja mjesto gdje se preživjeli članovi porodice i lokalna zajednica mogu prisjećati žrtava.[212] U nekim slučajevima negativni element izgradnje spomenika predstavlja činjenica da se izgradnjom spomenika na neki način zaboravljaju žrtve. Ovo se posebno odnosi na obavezu države ili nekog drugog subjekta da izgradi spomenik. Drugim riječima, ukoliko postoji pritisak porodica žrtava da im se osigura mjesto za prisjećanje na žrtve zločina, tada država izgradnjom spomenika „rješava" taj problem. Ovo je naročito vidljivo kada je država počinila zločin ili ga je finansirala. Ovakve primjere nalazimo u Čileu, Rusiji, Njemačkoj, itd. Slično je i u Republici Srpskoj. Jedini spomenik koji je Republika Srpska finansirala je „Memorijalni centar Srebrenica – Potočari". Ovo nije bio rezultat dobre volje već pritiska Visokog predstavnika nakon presude Doma za ljudska prava u predmetu Selimović i drugi iz 2003. godine.[213]

Spomen-ploče su najčešće korišten oblik memorijalizacije i one se upotrebljavaju za obilježavanje autentičnih lokacija zločina.

Virtualni muzeji postoje na inicijativu domaćih aktivista i nevladinih organizacija poput „Virtualnog muzeja genocida nad Bošnjacima (VMGB)". Međutim, najaktivniji i najvažniji oblika virtualnih muzeja jesu grupe na društvenim mrežama i web-stranice lokalnih zajednica koje čuvaju sjećanje na žrtve poput portal Rogatica.com ili facebook grupa „Čuvari Omarske" koja čuva sjećanje na žrtve i logoraše u Prijedoru.

Mezarja, mjesta gdje su ukopane žrtve zločina također postaju mjesta memorijalizacije jer mjesto ukopa žrtve je najbolji dokaz počinjenog zločina. Nažalost, u Bosni i Hercegovini žrtve iz jednog grada nisu kolektivno ukopane u zajedničkom groblju, već su, u većini slučajeva, ukopane u već

[211] Judy Barsalou and Victoria Baxter, str. 4.
[212] *Memorialization and Democracy: Policy and Civic Action State*, International Center for Transitional Justice, https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Global-Memorialization-Democracy-2007-English_0.pdf
[213] Vidjeti: Hikmet Karčić, *Apelacijama do istine*, Konrad Adenauer Fondacija, 2013.

postojećim grobljima u raznim gradovima. Tako su, naprimjer, žrtve zločina nad Bošnjacima iz Foče ukopane po grobljima u Foči, Sarajevu, Goraždu, Visokom, itd. Najčešće su žrtve ukopavane tamo gdje se porodica žrtve nakon agresije nastanila.

Lokacije masakra i mjesta zatočenja najefektivniji su oblici memorijalizacije. Ove lokacije mogu biti u naseljenom mjestu ili u gradu. Najbolji primjer je hotel Vilina Vlas u Višegradu gdje su pripadnici Vojske Republike Srpske masovno silovali Bošnjakinje. Ovaj hotel danas je vraćen u prijeratnu funkciju i služi za odmor domaćih i stranih turista. Drugi primjer je masakar u Ahatovićima kod Sarajeva. Na mjestu zločina postavljen je spomenik i sačuvani ostaci autobusa u kojem su ubijeni Bošnjaci.

Jedan interesantan oblik memorijalizacije jeste „transformacija" mjesta zločina u lokaciju od društvenog značaja. Naprimjer, bivši zatvor u Južnoj Africi, gdje su počinjena masovna kršenja ljudskih prava, pretvoren je u zgradu Ustavnog suda te zemlje.

Koncetracioni logori u Bosni i Hercegovini uglavnom nisu obilježeni i u većini slučajeva koriste se u svrhu koju su imali i prije nego su postali logori. Najpoznatiji primjer je logor Omarska u Prijedoru koji je danas opet rudnik u vlasništvu britansko-indijske firme „Arcelor Mittal Steel".

Obilježavanje godišnjica vezanih za zločine također je važan segment memorijalizacije zločina. U mnogim mjestima u Bosni i Hercegovini prigodnim sadržajima obilježava se godišnjica zločina. U Bratuncu je to 12. maj, u Jezeru 3. juni, itd.

Privremene izložbe su izložbe slika i fotografija zločina i žrtava zločina koje se postavljaju u cilju edukacije i nisu stalnog karaktera.

Davanje naziva ulicama po datumima, mjestima i događajima vezanim za zločine poput „Trga žrtava genocida u Srebrenici" u Visokom jedan su od bitnih aspekata memorijalizacije usmjerenih ka kontinuiranom čuvanju sjećanja na počinjeni zločin.

Javni protesti, okupljanja ili protestne šetnje itekako su važan segment u očuvanju sjećanja. U Čileu se svakog 24. marta održava protestna šetnja kako bi se obilježila godišnjica vojnog puča Augustina Pinočea. U Bosni i Hercegovini su svaki 11. u mjesecu žene Srebrenice u Tuzli obilježavale protestnom šetnjom kao znak sjećanja na 11. juli 1995.[214]

[214] Vidjeti: International Center for Transitional Justice: http://www.ictj.org/our-work/transitional-justice-issues/truth-and-memory.

2. Memorijalizacija zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova – stanje i perspektive

Za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) ubijeno je više od 105.000 osoba od kojih su većina bili Bošnjaci. Nakon rata područja masovnih zločina nad nevino ubijenim postala su mjesta opomene i evociranja uspomene na žrtve agresije. Na tim mjestima Bošnjaci se svake godine okupljaju i održavaju časove historije prisjećajući se ratnih strahota i nevino ubijenih. Najveći memorijalni centar u Bosni i Hercegovini je u Potočarima, Općina Srebrenica u kojoj su snage Vojske RS u julu 1995. izvršile stravični zločin genocida nad Bošnjacima. Na području općina Jajce, Jezero i Šipovo masovne zločine nad civilnim stanovništvom pripadnici Vojske RS izvršili su tokom 1992. godine u mjestima: Cvitovići, Kokići, Jezero, Ljoljići, Čerkazovići i Volari, te pojedinačne zločine u drugim mjestima. Nakon agresije i povratka na svoja ognjišta Bošnjaci su, s ciljem očuvanja sjećanja na zločine nad civilima, u većini ovih mjesta sagradili spomen-obilježja. Pored toga, kako prema učenju islama nema razlike između ubijenih civila i ubijenih vojnika, i jedni i drugi su šehidi, u svim većim naseljima u kojima žive Bošnjaci također su izgrađena spomen-obilježja koja u pravilu sadrže imena svih ubijenih civila i vojnika iz tog mjesta. Uporedo s izgradnjom spomen-obilježja počelo se s održavanjem memorijalnih programa „Šehidskih mevluda“, u svim većim džematima na području Medžlisa IZ Jajce kojem pripadaju sve tri pomenute općine. Pošto su se protokom vremena aktivnosti na memorijalizaciji zločina nad Bošnjacima u ovim općinama svele na lokalni nivo, Medžlis IZ Jajce je 2014. godine donio odluku o organizaciji centralne memorijalne manifestacije “Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce”. U proteklih dvadesetak godina memorijalizacija zločina nad Bošnjacima na području općina Jajce, Jezero i Šipovo dobila je, dakle, svoju karakterističnu fizionomiju i specifična obilježja koja ćemo za potrebe ovog rada podijeliti u dva dijela:

a) Organizacija centralne manifestacije “Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce” i izgradnja centralnog spomen-obilježja.
b) Organizacija mjesnih “Šehidskih mevluda” i izgradnja lokalnih spomen-obilježja.

Osnovna svrha memorijalnih sadržaja jeste podsjećanje na zločine nad nevinim civilima i herojstvo šehida u odbrani Bosne i Hercegovine od agresije. Njihov cilj možda je najbolje izražen u nazivu manifestacije „Spomen njima, po(r)uka nama”. Važno je napomenuti da u očuvanju sjećanja na zločine nad Bošnjacima u Jajcu, Jezeru i Šipovu organima Islamske zajednice pomažu udruženja proistekla iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. Upravo su „Organizacija porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ i Udruženje građana “3. juni” glavni partneri Medžlisu Islamske zajednice Jajce u organizaciji manifestacije „Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce” i svih „Šehidskih mevluda”.

3. Manifestacija "Spomen njima, po(r)uka nama - Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce"

Kao što smo ranije napomenuli, na području općina Jajce, Jezero i Šipovo pripadnici Vojske Republike Srpske izvršili su masovne zločine nad bošnjačkim civilima u Cvitovićima, Kokićima, Jezeru, Ljoljićima, Čerkazovićima i Volarima. S obzirom na to da bi se pojedinačnim obilježavanjem zločina u svakom od navedenih mjesta gubila cjelovita slika o razmjerama zločina, Medžlis Islamske zajednice Jajce je 2014. godine donio odluku da u saradnji s udruženjima proisteklim iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. svake godine početkom juna organizira manifestaciju "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce".

Manifestacija "Spomen njima, po(r)uka nama" obiluje različitim programskim sadržajima koncipiranim na način da sve društvene slojeve na području MIZ Jajce podsjete na zločine nad bošnjačkim civilima. Tako su, naprimjer, 1. juna 2014. godine, u okviru prve manifestacije "Spomen njima, po(r)uka nama", građani imali priliku prisustvovati "Šehidskom mevludu" u džamiji u Jezeru koji je upriličen s ciljem obilježavanjem stradanja Bošnjaka u Jezeru, Ljoljićima i Čerkazovićima. Sljedećeg dana 2. juna u foajeu Doma kulture u Jajcu održan je naučni skup "Simpozij o zločinu" na kojem su učestvovali eminentni učenjaci i istraživači iz Islamske zajednice i Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu. Dan kasnije 3. juna, također u Domu kulture u Jajcu, upriličena je promocija dokumentarnog filma "Na Drini krvavi Višegrad", autora Avde Huseinovića. Manifestacija je nastavljena 4. juna finalnim takmičenjima "Mektebske olimpijade" u sportskoj dvorani u Jajcu. Okupljenim polaznicima mektebske nastave održan je čas historije o zločinu nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova, a najuspješnijim ekipama uručene prigodne nagrade. Narednog dana 5. juna u džematu Pšenik hor imama iz Jajca proučio je mevlud, a okupljenim džematlijama prigodnim predavanjem obratio se glavni imam MIZ Kiseljak, Emir-ef. Pajt. U petak, 6. juna obilježeno je stradanje Bošnjaka u Kokićima. Zvanična delegacija Medžlisa IZ Jajce, Općine Jajce zajedno s predstavnicima „Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce" posjetila je mjesto stradanja i ubistva nevinih civila te mezarje u Kokićima u kojem su ukopane žrtve zločina. Program je nastavljen klanjanjem džuma-namaza, a centralnu hutbu za područje Medžlisa IZ Jajce taj dan je održao Ermin-ef. Vukčić, glavni imam MIZ Ključ. Sutradan, 7. juna, u prepunoj džamiji Esme sultanije upriličen je centralni "Šehidski mevlud". Mevlud su proučili jajački imami, a prigodno predavanje u svojstvu izaslanika Reisul-uleme održao je muftija banjalučki dr. Osman-ef. Kozlić. Manifestacija "Spomen njima, po(r)uka nama" te 2014. godine završena je 08. juna obilježavanjem stradanja Bošnjaka u Cvitovićima. Tim povodom proučen je mevlud u mesdžidu u Cvitovićima i proučena dova za duše nevino ubijenih mještana ovog mjesta. Tokom čitave manifestacije glavni imam MIZ Jajce Zehrudin-ef. Hadžić naglašavao je njenu osnovnu poruku koja se može sumirati u sljedećem:

„*Mi Bošnjaci muslimani imamo dane u kojima se sjećamo:*

- Povijesti i historije BiH,

- Države i nacije,

- Vjere i tradicije i

- Dana bolnog prisjećanja.

Imamo dane bolnog prisjećanja jer je zemlja Bosna:

- Zemlja šehida i gazija,

- Zemlja evlija i vakifa i

- Zemlja jetima i hajir-nena.

Da nam nije šehida i gazija, ne bismo imali Bosnu i Hercegovinu; da nam nije evlija i vakifa, ne bismo imali gdje da se sastanemo; da nam nije jetima i hajir-nena, ne bi nam dova bila kabul. Da bismo, ako Bog da, u budućnosti imali svoju zemlju, Bosnu i Hercegovinu, mjesta na kojima se susrećemo – džamije, i da bi nam dova bila kabul, stariji ne smiju zaboraviti, a mlađi trebaju naučiti da su ovu zemlju, Bosnu i Hercegovinu, šehidi, evlije i vakifi vasijetili nama u emanet.“[215] Sa sličnim sadržajima i još većim uspjehom Medžlis Islamske zajednice Jajce je i naredne 2015. i 2016. godine organizirao memorijalnu manifestaciju “Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce”. Imajući u vidu njenu osnovnu svrhu i efekte koje je do sada postigla, može se konstatirati kako je MIZ Jajce organizacijom ove manifestacije napravio korak više ka sadržajnijoj memorijalizaciji zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova. Izgradnjom centralnog šehidskog spomen-obilježja za koje je 5. juna 2016. godine postavljen kamen temeljac u samom centru Jajca u haremu džamije Esme sultanije ova manifestacija će svakako još više dobiti na kvaliteti, važnosti i masovnosti.

4.“Šehidski mevludi” na području općina Jajce, Jezero i Šipovo

Na inicijativu „Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ i uz veliku pomoć i podršku džematskih odbora u gotovo svim većim naseljima gdje žive Bošnjaci na području ove tri općine izgrađena su šehidska spomen-obilježja sa imenima civilnih i vojnih žrtava rata. S obzirom na to da je većina šehidskih spomen-obilježja sagrađena u haremima džamija logičan slijed aktivnosti na memorijalizaciji zločina na lokalnom nivou bilo je organiziranje programa u džamijama čija bi dva osnovna sadržaja bila: dova (molitvu) za šehide i predavanje (čas historije o zločinu nad Bošnjacima). Tako je i bilo, a ovi programi su vremenom nazvani “Šehidski mevludi”. Na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce 2013. godine organizirano je trinaest “Šehidskih mevluda”. Njihov datum održavanja i raspored određuje se godišnjom vaktijom Medžlisa IZ Jajce. Te 2013. godine Šehidski mevludi održani su sljedećima naseljima:

[215] Amel Aganović, „Manifestacija Spomen njima, po(r)uka nama“, *IIN Preporod*, br. 12/1022, 15. juni 2014, str. 36.

1) Šehidski mevlud u Kruščici, subota, 27. april 2013. godine,
2) Šehidsko-vakifski mevlud u Bučićima, subota, 25. maj 2013. godine,
3) Godišnjica zločina nad Bošnjacima Jezera i Šehidski mevlud u Jezeru, nedjelja, 2. juni 2013. godine,[216]
4) Šehidski mevlud u Vlasinju, subota, 8. juni 2013. godine,
5) Šehidski mevlud u Hadadan-džamiji u Jajcu, subota, 15. juni 2013. godine,
6) Šehidski mevlud u Kuprešanima, nedjelja, 16. juni 2013. godine,
7) Godišnjica zločina nad Bošnjacima Kokića, utorak, 25. juni 2013. godine,
8) Šehidski mevlud u Bešpelju, subota, 6. juli 2013. godine,
9) Šehidski mevlud u Lupnici, nedjelja, 7. juli 2013. godine,
10) Šehidski mevlud u Divičanima, nedjelja, 11. august 2013. godine,
11) Šehidski mevlud u Šehidiji džamiji u Šibenici, subota, 17. august 2013. godine,
12) Šehidski mevlud u Pšeniku, nedjelja, 18. august 2013. godine,
13) Šehidski mevlud u Lendićima, subota, 07. septembar 2013. godine,
14) Šehidski mevlud u Vincu, subota, 14. septembar 2013. godine.[217]

U pojedinim mjestima uz vjerski dio programa organiziraju se i sportska takmičenja u malom nogometu. Organizacijom ovih memorijalnih turnira pravi se pozitivan iskorak jer se memorijalizacija na taj način prenosi i na populaciju koja, eventualno, neće pratiti vjerski program u džamiji. Naravno, "Šehidski mevludi" imaju izrazitu socijalnu funkciju koja se ogleda u posjećivanju rodbine i prijatelja i učvršćivanju međuljudskih veza i odnosa. U tom smislu posebno su bitna druženja s porodicama šehida i poginulih boraca nakon vjerskog dijela programa. Svi šehidski mevludi na području Medžlisa IZ Jajce izuzetno su posjećeni, a odlazak na njih lako je isplanirati jer su datumi manifestacija unaprijed poznati. U nastavku ćemo opisati kako izgleda jedan tipičan "Šehidski mevlud" na području Medžlisa IZ Jajce.

[216] O zločinima nad Bošnjacima Jajca vidi: Grupa autora, *Vječna pouka – monografija šehida i poginulih boraca Jajca (1992-1995)*, BZK „Preporod" – Sekcija mladih „Horizont", Jajce, 2010. godine.
[217] Vaktija za područje Medžlisa IZ Jajce za 2013. godinu (za internu upotrebu).

5. "Šehidski mevlud" u Divičanima – etnografski zapis

Šehidsko spomen-obilježje u Divičanima[218] izgrađeno je u haremu džamije 2010. godine. Iste godine otpočelo se sa organizacijom "Šehidskog mevluda" koji je već postao tradicionalan. Ove 2016. godine mevlud je bio u subotu 6. augusta poslije podne-namaza. Nekoliko dana ranije mještani Divičana otpočinju s pripremama za mevlud. Imam džemata Emin-ef. Duranović zajedno s džematskim odborom i članovima "Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce" iz Divičana pripremaju sve što je potrebno za vjerski dio programa i druženje s porodicama šehida. U tu svrhu temeljito se očisti džamija, harem džamije, mezarja i društvena prostorija u prizemlju imamske kuće u kojoj se organizira ručak i druženje s porodicama šehida nakon mevluda. Pripremaju se pokloni (obično je to sok i neki slatkiš) za sve koji će prisustvovati mevludu i jela koja će se servirati na ručku. Svaka bošnjačka porodica u Divičanima također se priprema za mevlud. Dan prije mevluda kuća i avlija se posebno za tu priliku očiste, a domaćice pripremaju ukusna jela za rodbinu i prijatelje koji će im povodom mevluda doći u goste.

Pola sata prije podne-namaza ljudi i žene počinju se okupljati u džamiji. Tada imami započinju s učenjem sure *Ja-Sin*. Inače, učenje sure *Ja-Sin* sastavni je dio svakog "Šehidskog mevluda", a uči se zbog toga što je Božiji Poslanik, a.s., jedne prilike rekao: "*Učite suru Ja-Sin svojim umrlim*."[219] Kako je u džamiji bilo šest imama, svako od njih je proučio po jednu stranicu sure *Ja-Sin* nakon čega je mjesni imam odredio osobe koje su proučile tri puta suru *Kulhuvallahu ehad*, te po jedanput sure *Kul e'uzu bi rabbil- felek, Kul e'uzu bi rabbin-nas, Elhamdulillahi rabbil 'alemim* i *Elif lam mim* (prvih pet ajeta sure *El-Bekare*). Zatim mjesni imam ili osoba koju on odredi uči dovu za šehide. Tim činom završio se prvi dio vjerskog programa. Nakon klanjanja podne-namaza imami i druge osobe predviđene za učenje dijelova iz Kur'ana, ilahija i mevluda sjednu u krug ispred mihraba, dok se prisutni džemat raskomoti na mjestu klanjanja i priprema za slušanje mevluda. Na području Medžlisa IZ Jajce sačinjen je jedinstven program "Šehidskog mevluda" kojeg se svaki imam u svom džematu dužan pridržavati. Prema protokolu, neko od imama je proučio ašere *Kulidullahe* iza čega je cijeli džemat proučio tekbir *Allahu ekber, Allahu ekber, La ilahe illallhu vallahu ekber, Allahu ekber ve lillahil-ham*. Emin-ef. je tada ustao i uputio riječi dobrodošlice prisutnima podsjetivši ih na značaj organiziranja "Šehidskih mevluda" i memorijalizacije zločina nad Bošnjacima. Zatim se okupljenim džematlijama obratio glavni imam MIZ Jajce, Zehrudin-ef. Hadžić koji je u početku svog govora pohvalio džemat Divičane i njihovu posvećenost aktivnostima Medžlisa IZ Jajce, a zatim je između ostalog rekao: "*Kad su u pitanju Bošnjaci i Bošnjakinje, njih ima tri kategorije:*

a) šehidi i gazije,

b) porodice šehida i porodice gazija i

c) vakifi i hizmećari.

[218] Osnovne demo-geografske podatke o Divičanima navest ćemo prilikom obrade šehidskih spomen-obilježja na području općina Jajce, Jezero i Šipovo tako da ih ovdje nećemo ponavljati.

[219] Ebu-Davud, *Sunen Ebu-Davuda*, prijevod i komentar Mahmut Karalić, tom 4, hadis br. 3122, Novi Pazar, 2012, str. 417.

Što se tiče šehida, Kur'an govori o tome da mi ne trebamo o njima brinuti gdje su i šta je s njima? Njima ovi "Šehidski mevludi" nisu potrebni. A nisu potrebni ni porodicama šehida zato što oni najdublje osjaćaju bol za svojima, ako Bog da, šehidima.

Gazije su ljudi koji su pobjednici. Oni nakon pobjeda imaju svoj legitimitet i identitet i ne daju ga ni za šta na ovom svijetu. Da nije bilo šehida i gazija, ne bismo imali vjeru, naciju ni državu. Da nije porodica šehida i porodica gazija, ne bi nam se Allah smilovao zbog našeg stanja.

Vakifi daju svoj imetak, a hizmećari kontinuirano rade da svima bude bolje. Da nije vakifa i hizmećara, mi ne bismo imali gdje upražnjavati svoju vjeru. Zato, molimo Allaha da primi šehadet šehida i da oni iskoriste šefaat kako bismo i mi bili u milosti Božijoj. Da legitimitet, identitet i dostojanstvo gazija Allah ukabuli i upiše im u dobra djela. Da se smiluje porodicama šehida i porodicama gazija i da im podari sabura u ovom stanju u kojem žive. Da nama podari razumijevanja i da shvatimo stanje jetima. I da nam poživi i podari još više vakifa i hizmećara."[220]

Poslije predavanja imami su proučili mevludski dio programa koji se sastojao od učenja dijelova Gaševićevog Mevluda, ilahija i odlomaka iz Kur'ana. Uspomene na teške godine agresije i ratna stradanja prisutni su vratili u sjećanje, a porodice šehide suzama orosile oči kada je Sedin-ef. Duranović zaučio ilahiju *Allah Allah Bosna gori* čiji sadržaj u nastavku donosimo:

Allah, Allah - Bosna gori!

Od lutanja umorna je,
od Allaha pomoć moli
da još jednom brata vidi
dal´ je šehid ili živi.

Našla ga je ranjenoga,
na zelenoj rosnoj travi
jedna rana oko srca
otežani uzdisaji.

Dok je bio još pri sebi,
progovara šehid seki
moj je život kratko traj'o
za Bosnu ga seko dao.

[220] Predavanja glavnog imama MIZ Jajce Zehrudin-ef. Hadžića na „Šehidskom mevludu" u Divičanima 06.08.2016. Zabilježio Elvir Duranović.

Ne lij´ suzu, seko mila,
ne zatvaraj bratu oči
hoću dušu vidjet svoju
dal´ odlazi putem pravim.

Idi majci, babe nemam,
žalost njenu ti ublaži
poljubi je ti u ruku
i za mene halal traži.

Halali joj mjesto mene,
neka čuva samo tebe
neka pusti jednu suzu
da joj srce ne uvehne.
Nek´ ne ljubi sinu mezar
da joj srce ne uvehne.

Allah, Allah Bosna gori,
Allah, Allah šehid moli,
Allah, Allah Bosna gori,
šehid tvoju pomoć moli.

Posilje mevludskog dijela programa šejh Ramiz-ef. Bećirović predvodio je kraći *kelimei-tevhid* nakon čega je proučen odlomak iz Kur'ana i dova za šehide iz Divičana, Jajca i cijele Bosne i Hercegovine. Po završetku mevluda džematlije su zajedno sa gostima otišli svojim kućama, dok su članovi porodica šehida, imami i zvanice nastavili druženje u društvenoj prostoriji u prizemlju imamske kuće. Svi "Šehidski mevludi" na području Medžlisa IZ Jajce sadržajno i programski su slični, tek su predavači i raspored ilahija i kasida u pojedinim džematima različiti.

6. Šehidska spomen-obilježja na području Jajca, Jezera i Šipova

U cilju neprestanog podsjećanja na stravične zločine nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova u gotovo svim većim naseljima gdje žive Bošnjaci u ovim općinama nakon rata su izgrađena šehidska spomen-obilježja. U nastavku rada prezentirat ćemo stanje šehidskih spomen-obilježja i lokalne aktivnosti na memorijalizaciji zločina nad Bošnjacima na području ove tri općine i dati preporuke za njeno unapređenje. Na području Općine Jajce predstavit ćemo nivo memorijalizacije u sljedećim naseljima: Bešpelj-Cvitovići, Biokovina-Kokići, Biokovina-Dogani, Divičani, Jajce, Jajce-Bučići, Kruščica, Kruščica-Bučići, Kuprešani, Lendići, Lupnica, Prudi, Pšenik, Šibenica, Vinac i Vlasinje.

Barevo

Barevo je naseljeno mjesto udaljeno 17 km sjeverno od Jajca. Prema popisu iz 1991. godine u Barevu je bilo 1.616 stanovnika od čega 517 Bošnjaka, 927 Hrvata, 157 Srba i 15 Ostalih.[221] Nesrpsko stanovništvo Bareva i svih ostalih mjesnih zajednica s područja Općine Jajce nalazilo se u izbjeglištvu od oktobra 1992. do sredine 1996. godine.[222] Mjesna džamija[223] i brojne bošnjačke i hrvatske kuće u Barevu srušene su nakon agresorskog zauzimanja Jajca početkom novembra 1992. godine.

Srušena džamija u Barevu. (Izvor: kolekcija fotografija Ramiz-ef. Bećirovića iz Jajca)

Poslije rata u Barevo se vratilo 108 bošnjačkih porodica koji su sagradili i 26. oktobra 2007. godine upriličili svečano proklanjavanje nove džamije.[224] U Barevu ne postoje nikakvi oblici memorijalizacije herojske borbe tokom Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. Ne postoji spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima Bareva, niti se tokom godine organiziraju vjerski, kulturni ili sportski sadržaji s tim ciljem. S obzirom na to da se 2016. godine obilježava 20 godina od povratka

[221] *Nacionalni sastav stanovništva rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991.*, Sarajevo, decembar 1993, str. 54.

[222] Vidjeti: Midhat Karadžić, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, Jajce, 2010.

[223] Tokom 2000. godine komisija u sastavu: Ramiz-ef. Bećirović, Dževad Ribić i Mirsad Vuković izvršila je procjenu ratnih oštećenja na objektima Islamske zajednice na području Medžlisa Islamske zajednice Jajce. Približna vrijednost ratne štete na ovim objektima tada je bila 5,046.000 KM. Vidi: „Spisak oštećenih objekata IZ-e na području Medžlisa IZ-e Jajce“, Arhiv Medžlisa Islamske zajednice Jajce.

[224] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Monografija*, Udruženje Ilmije IZ u BiH, Sarajevo, 2012, str 355.

Barevljana iz izbjeglištva, poželjno bi bilo da se na nekom vidljivom mjestu u naselju postavi spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima Bareva, pogotovo ako se zna da je Barevo bilo na prvoj liniji odbrane Jajca i da su se vojnici Armije RBIH iz Bareva i okolnih sela herojski borili, ne dopustivši agresoru da na ovom području ostvari ikakve vojne uspjehe. Uspomenu na njihovo herojstvo svakako bi trebalo sačuvati.

Bešpelj

Na desnoj strani rijeke Vrbas, 23 km sjeverno od Jajca na padinama planine Ranče nalaze se naselja: Gornji Bešpelj, Seoci, Donji Bešpelj i Podovi koja pripadaju Mjesnoj zajednici Bešpelj. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Bešpelju je živjelo 2.040 stanovnika od čega 610 Bošnjaka, 1.415 Hrvata i 15 Ostalih.[225] Nakon okupacije Jajca u jesen 1992. godine, po prvi put u svojoj historiji, većina bošnjačkog i hrvatskog stanovništva Bešpelja protjerana je sa svojih vjekovnih ognjišta. Davno sagrađenu staru džamiju u Donjem Bešpelju srušili su krajem 1992. godine pripadnici Vojske RS-a.

Vojnici Vojske RS-a srušili su krajem 1992. godine staru džamiju u Bešpelju.
(Izvor: kolekcija fotografija Džematskog odbora Bešpelj)

[225] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Nakon rata u Bešpelj se vratilo 120 bošnjačkih porodica. Džamija je obnovljena 2002. godine.[226] U sklopu džamijskog harema, desno od munare izgrađeno je spomen-obilježje šehidima Bešpelja. Spomen-obilježje je šestougaona građevina prekrivena šindrom sagrađena u vidu turbeta otvorenog tipa.

Obnovljena džamija u Donjem Bešpelju sa šehidskim spomen-obilježjem.

[226] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str 355.

Česma i spomen-ploča sa imenima 21 poginulog šehida, pripadnika Armije RBIH, nalazi se na jugoistočnoj strani obilježja. Navedeni šehidi poginuli su na različitim ratištima širom Bosne i Hercegovine.

Spomen-ploča s imenima 21 šehida iz Bešpelja.

Svake godine, posljednje subote u julu, Džematski odbor Bešpelj, zajedno s „Organizacijom porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ upriliči već tradicionalni „Šehidski mevlud“ na kojem se evociraju uspomene na hrabrost pripadnika Armije RBIH, njihove zasluge za očuvanje Bosne i Hercegovine i herojstvo šehida. Nakon mevluda organizira se ručak i druženje s porodicama šehida. S obzirom na to da se u Bešpelju nalazi spomen-obilježje šehidima i organizuje „Šehidski mevlud“, može se konstatirati da su u ovom mjestu ispunjeni barem osnovni uvjeti za uspješnu memorijalizaciju tekovina Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995.

Bešpelj-Cvitovići

Prije agresije 1992-1995. naselje Cvitovići pripadalo je Mjesnoj zajednici Bešpelj i džematu Bešpelj. Cvitovići su danas zasebna mjesna zajednica, ali i dalje pripadaju džematu Bešpelj što znači da brigu o memorijalizaciji zločina u Cvitovićima, uz Organizaciju porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce, vodi Džematski odbor Bešpelj. Ovo je potrebno znati s obzirom na to da se u Cvitovićima krajem 1992. godine desio teški zločin nad civilnim stanovništvom. Naime, nekoliko starih i bolesnih Bošnjaka iz naselja Cvitovići nisu izbjegli krajem oktobra 1992. godine, već su ostali u svojim kućama nadajući se da će biti pošteđeni. Pripadnici Vojske RS-a su u Cvitoviće ušli 3. novembra 1992. godine. Taj dan su u kući Elkaz Nedžiba ubili šest žena, većinom starica: Elkaz Ramizu (1926), Elkaz Safiju (1948), Elkaz Malku (1909), Kvrgić Seidu (1914), Kvrgić Fatu (1935) i Fejzić Latifu (1931). Potom su zločinci zapalili kuću. Isti dan su ubili i Fejzić Ibru, a Elkaz Šabana su bajonetom prikovali za krušku na kojoj je ostao dok se tijelo nije raspalo.[227]

Nakon rata, 3. augusta 1996. godine posmrtni ostaci šest spaljenih žena iz Cvitovića ukopani su u jedan zajednički mezar, dok su tijela Fejzić Ibre i Elkaz Šabana ukopana pojedinačno. Na mjestu ukopa šest nevinih, mučki ubijenih i spaljenih Bošnjakinja Cvitovića postavljena je jednostavna spomen-ploča s prezimenima, imenima i godinama rođenja ubijenih.

Spomen-ploča na mjestu ukopa šest spaljenih žena Bošnjakinja civilnih žrtava rata u Cvitovićima.

[227] Ramiz Bećirović, "Zločin nad Bošnjacima Cvitovića", *IIN Preporod*, br. 21/887, 1. novembar 2008, str. 43.

Iako na dnu ploče piše da su ove žene umrle 1992. Godine, bolje bi bilo da je napisano da su „mučki ubijene i zapaljene 1992. godine“. Uz pomenute civilne žrtve, Cvitovići su tokom agresije dali 9 šehida. Spomen-obilježje ubijenim civilima i borcima Armije RBiH, šehidima Cvitovića, sa njihovim imenima, datumima rođenja i smrti, sagrađeno je s desne strane mekteba u Cvitovićima. Spomen-obilježje je četverovodna građevina otvorenog tipa prekrivena šindrom.

Mekteb i šehidsko spomen-obilježje u Cvitovićima.

Srednji dio spomen-obilježja zauzima česma sa spomen-pločom šehidima Cvitovića, mučki ubijenim civilima i poginulim pripadnicima Armije RBIH:

Šehidska česma i spomen-ploča šehidima Cvitovića.

Jedan od programskih sadržaja manifestacije "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce" je i „Šehidski mevlud" u Cvitovićima na kojem se govori o svirepom ubistvu nevinih civila u ovom malom mjestu i herojstvu šehida – pripadnika Armije RBIH. Nakon mevluda organizira se druženje s porodicama šehida.

Spomen-ploča s imenima civilnih žrtava rata iz Cvitovića.

Memorijalizacija zločina nad Bošnjacima Mjesne zajednice Bešpelja dobro je organizirana. U Cvitoviću se nalazi zajednička grobnica u kojoj je ukopano šest žena, civilnih žrtava nevino ubijenih i spaljenih. Poželjno bi bilo da se i pored još uvijek neobnovljene kuće Elkaz Nedžiba, u kojoj su zapaljene ubijene žene, postavi spomen-ploča s osnovnim informacijama o počinjenom zločinu.

Biokovine-Kokići

Mjesna zajednica Kokići nalazi se 22 km jugoistočno od Jajca. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u naselju je živjelo 255 stanovnika i svi su bili Bošnjaci.[228] Prije Odbrambeno-oslobodilačkog rata Kokići su bili u sastavu Mjesne zajednice Krezluk, dok su danas samostalna mjesna zajednica. Kokići pripadaju džematu Biokovina u kojem su staru džamiju pripadnici Vojske RS-a srušili 1992. godine. Nakon rata u džemat Biokovina vratilo se 70 bošnjačkih porodica. Džamiju su obnovili 2005. godine.[229] U Kokiće se do 2008. godine bilo vratilo 14 porodica.[230]

Početkom rata 25. juna 1992. godine naoružani pripadnici Vojske RS-a napali su u ranim jutarnjim satima selo Kokiće. Neravnopravna borba kratko je trajala i vojnici Vojske RS-a su ubrzo ušli u selo. Tada su ubili 13 muškaraca i dvije žene, a 10 muškaraca su zarobili i odveli u logor „Manjača". Poslije rata 1996. godine tijela 8 ubijenih Kokićina pronađena su u zajedničkoj grobnici.

Mjesto masovne grobnice u Kokićima u kojoj je pronađeno 8 tijela ubijenih Kokićana 25. juna 1992. godine.

[228] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.
[229] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 356.
[230] Ramiz Bećirović, „Zaboravljeni zločin nad Bošnjacima Kokića", *IIN Preporod*, br. 14/880, 15. juli 2008, str. 35.

Nakon identifikacije ubijeni su ukopani u mezarju u Kokićima. Još 5 tijela pronađeno je kasnije. Oni su nakon identifikacije ukopani u istom mezarju. Tijela ubijenih Kovačević Ćamila i Dogan Zife još uvijek nisu pronađena.[231]

Mezarje u Kokićima u kojem je ukopano 13 tijela mučki ubijenih Bošnjaka 25. juna 1992. godine.

Medžlis IZ Jajce, u saradnji s Organizacijom porodica šehida i poginulih boraca općine Jajce 25. juna svake godine, u okviru manifestacije "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce" organizuje „Šehidski mevlud" ili neki drugi memorijalni program.[232] Tom prilikom prouči se *Jasini-šerif*, mevlud i dova za šehide Kokića. Sastavni dio memorijala je predavanje u kojem se okupljeni podsjećaju da, iako postoje živi svjedoci zločina u Kokićima, još uvijek niko nije osuđen za ovaj gnusni čin.

[231] Ibidem; Vidjeti još: https://familylinks.icrc.org/bosnia/en/Pages/person-details.aspx?flid=38c7d5bf-1994-45c3-bb94-bff604efa051; ICRC, BAZ-108516 (Dogan Zifa) i ICRC, BAZ-103564 (Kovačević Ćamil).
[232] Vaktija za područje Medžlisa IZ Jajce za 2013. godinu (za internu upotrebu).

Za razliku od ostalih mjesta na području općine Jajce u kojima nisu počinjeni masovni zločini nad civilima, u Kokićima se godišnjica obilježavanja održava na dan samog zločina 25. juna. U naselju postoje izvorne lokacije: masovna grobnica i mezarje šehida što u značajnoj mjeri utječe na memorijalizaciju zločina. Ipak, mjesto masovne grobnice, kao što se to na gornjoj slici može vidjeti, nije ograđeno, niti je i na koji način označeno. Predlažemo da se mjesto grobnice ogradi i na to mjesto postavi spomen-ploča s osnovnim informacijama o zločinu. Uz šehidsko mezarje u Kokićima također bi bilo poželjno postaviti spomen-ploču s imenima nevino ubijenih Kokićana 25. juna 1992. godine.

Biokovine-Dogani

Naselje Dogani nalazi se 17 km jugoistočno od Jajca i pripada džematu Biokovina. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Doganima je živjelo 187 stanovnika od čega 185 Bošnjaka i 2 iz reda Ostalih.[233] Mještani Dogana protjerani su sa svojih ognjišta i period agresije na Bosnu i Hercegovinu proveli su u izbjeglištvu.

U Doganima je pored mjesnog izvora sagrađeno spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima ovog mjesta. Spomen obilježje je građevina otvorenog tipa s četverovodnim krovom prekrivenim šindrom koji drže četiri stuba. U središtu spomen-obilježja je veliki kameni monolit u koji je ugrađena česma. Iznad česme je postavljena spomen-ploča sa imenima šehida i poginulih boraca iz Dogana.

[233] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima iz Dogana.

Spomen-ploča šehidima Dogana od crnog je mramora. Na vrhu ploče, arapskim pismom ispisana je *Bismilla*:

Potom slijedi natpis:
ŠEHIDIMA DOGANA
1992 -1995

Zatim su, bez nekog vidljivog reda, navedena imena pet šehida: četiri poginula borca i jedan civilna žrtva rata, ispod kojih se nalazi šest ljiljana.

Melić Vahidin	1974-1993
Švraka Senad	1964-1994
Mulić Amir	1969-1994
Dogan Alija	1974-1992
Švraka Amel	1986-1995

U lijevom uglu ispod ljiljana nalazi se prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare* ispod kojeg je obavijest o tome ko je sagradio spomen-obilježje i poziv da se pred duše šehida Dogana prouči dova:

SABORCI I MJEŠTANI DOGANA

EL-FATIHA

Mještani Dogana se svake godine okupljaju pored šehidskog obilježja i prigodnim vjerskim programom se prisjećaju agresije na Bosnu i Hercegovinu i iskušenja kroz koja su u to doba prolazili. Iako su Dogani malo naselje, u njemu su zastupljena dva vida memorijalizacije, pa se može konstatirati da je čuvanje sjećanja na tekovine Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. godine u Doganima na zadovoljavajućem nivou.

Divičani

Naselje Divičani nalazi se u plodnoj Dnoluci 7 km sjeveroistočno od Jajca. Prema popisu iz 1991. godine u naselju je živjelo 1.257 stanovnika, od toga 917 Bošnjaka, 4 Srbina, 252 Hrvata, 16 Jugoslovena i 68 Ostalih.[234] Mještani Divičana su vrijeme od kraja 1992. do 1996. godine proveli u izbjeglištvu. Krajem 1992. godine vojnici Vojske RS-a su srušili staru džamiju u naselju i zapalili nekoliko porodičnih kuća.

Džamija i imamska kuća u Divičanima. Srušili su ih pripadnici Vojske RS-a nakon pada Jajca krajem oktobra 1992. godine.

[234] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Poslije rata u Divičane se vratilo 210 porodica. Ubrzo nakon povratka Divičanci su 1998. godine obnovili srušenu džamiju. Nekoliko godina kasnije 2006. članovi „Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ su, uz saglasnost džematskog odbora i nesebičnu pomoć mještana, u džamijskom haremu sagradili spomen-obilježje šehidima Divičana i Bistrice, naselja koje je od davnina pripadalo džematu Divičani. Spomen-obilježje šehidima u Divičanima je kamena potkupolna građevina otvorenog tipa. Kupolu drži pet kamenih stubova.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima u Divičanima.

Spomen-ploča sa imenima i prezimenima šehida postavljena je iznad česme. Na vrhu ploče ispisana je *Bismilla* na arapskom, a ispod nje prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*. Zatim slijede, hronološki poredana po datumu smrti, imena i prezimena 33 šehida. S obzirom na to da su tokom sedmomjesečne odbrane Jajca u haremu u Divičanima neposredno uz džamiju ukopani pripadnici Krajiške brigade Armije RBiH i šehidi iz drugih okolnih sela, članovi „Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ iz Divičana su odlučili, što je za svaku pohvalu, da se na spomen-ploči u Divičanima nađu i njihova imena.

بسم الله الرحمن الرحيم

I NE RECITE ZA ONE KOJI SU NA ALLAHOVOM PUTU POGINULI
„MRTVI SU": NE, ONI SU ŽIVI, ALI VI TO NE OSJEĆATE.
KUR'AN 2:154

PENIĆ SULEJMAN NEĐIB	1956-1992	MUHADŽIĆ MUHO SENAD	1963-1992
GLAMOČIĆ BEĆIR MUSTAFA	1952-1992	TOPALOVIĆ AVDO BEGAN	1938-1993
MECAVICA HASAN FIKRET	1960-1992	TOPALOVIĆ REDŽO FATIMA	1941-1993
DURANOVIĆ RAGIB DŽEVAD	1956-1992	TOPALOVIĆ BEGAN OMER	1966-1993
TURANOVIĆ HAŠIM REŠAD	1966-1992	TOPALOVIĆ MUSTAFA ZIJADA	1967-1993
AGIĆ HUSEIN MUNIB	1968-1992	TOPALOVIĆ OMER AMELA	1991-1993
AJKUNIĆ SULEJMAN SENAD	1967-1992	DURANOVIĆ ISAK NEFAIL	1971-1993
ŠLJIVO SMAJL SMAJL	1952-1992	PENIĆ MUJO ALIJA	1965-1993
BERBIĆ NEĐIB HASO	1966-1992	GLAMOČIĆ MUJO SAKIB	1968-1993
ALEKIĆ FADIL FAHRUDIN	1965-1992	DURANOVIĆ AGAN RAMO	1966-1994
MELKIĆ AHMET ASIM	1973-1992	MECAVICA MEHMED ELVIR	1974-1994
ĐURIĆ MUHAREM RIFET	1966-1992	GLAMOČIĆ SULJO ASIM	1963-1994
ČAUŠEVIĆ ALE VAHID	1962-1992	POŠKO MEHMED MUHAREM	1965-1994
ALAGIĆ HASAN JASIM	1966-1992	DURANOVIĆ BEGAN AGAN	1964-1995
ŽERIĆ VAHID HALID	1959-1992	DURANOVIĆ IDRIZ KEMAL	1951-1995
ĐULIĆ IBRAHIM ASIM	1951-1992	MECAVICA ISMET RAGIB	1971-1995
REDŽIĆ MEHO OSMAN	1934-1992		

الفاتحة

Spomen-ploča s imenima šehida, poginulih boraca i civila u Divičanima.

Džematski odbor iz Divičana u saradnji s Organizacijom šehida i poginulih boraca Općine Jajce svake godine u mjesecu augustu organizira „Šehidski mevlud“ i druženje s članovima porodica šehida.

Osim spomen-obilježja šehidima i poginulim borcima iz rata 1992-1995, u Divičanima se nalazi Partizansko groblje i spomen-obilježje poginulim borcima učesnicima Narodno oslobodilačkog rata (NOR). Partizansko groblje u Divičanima obuhvata površinu od 500 m^2 i ima 52 groba. Grobnice su obilježene natpisom jedinice kojoj je poginuli borac pripadao i godinom smrti, jer identitet boraca nije mogao biti utvrđen. Groblje je ograđeno kamenom ogradom i označeno zajedničkim spomenikom.[235]

[235] Perko Vojinović, “Spomen ploče iz NOB-e i partizanska groblja u Jajcu i okolini“, *Zbornik krajiških muzeja*, str. 226.

Spomen-obilježje poginulim pripadnicima NOB-a 1941-1945. u Divičanima.

Partizansko groblje i spomen-obilježje borcima iz Drugog svjetskog rata u Divičanima zaraslo u šipražje i trnje palo je u zaborav. S obzirom na to da su se pripadnici NOB-a i Armije Republike Bosne i Hercegovine borili protiv sličnih neprijatelja koji su željeli da razore i podijele državu, poželjno bi bilo da se povede računa i ovom groblju i spomen-obilježju, te da se tokom proslave koja se u Divičanima prije Odbrambeno-oslobodilačkog rata održavala 27. jula, a danas se održava zadnje nedjelje u julu, okupljeni podsjećaju na hrabrost i doprinos boraca NOB-a i pripadnika Armije RBIH čuvajući na taj način tekovine oba rata.

Divičani sadrže sve potrebne elemente za efektivnu memorijalizaciju zločina. U mezarju pored džamije ukopani su vojnici Armije RBIH i civilne žrtve rata. Pet članova porodice Topalović, koje su pripadnici HVO-a ubili 16. aprila 1993. godine u Vitezu, također su ukopani u blizini džamije. Pored izvornih lokacija koje neumitno podsjećaju na zločine u Divičanima se nalazi i spomen-obilježje šehidima, a svake godine se u cilju memorijalizacije organizira prigodan vjerski program. S obzirom na to da su s lijeve strane uz džamiju ukopani borci Armije RBIH koji su herojski branili Jajce tokom sedmomjesečne opsade 1992. godine, poželjno bi bilo da se postavi ploča na vidljivo mjesto ispred njihovih mezara s podacima o odbrani Jajca.

Mezari pet članova porodice Topalović koje su pripadnici HVO-a ubili 15. aprila 1993. godine u Vitezu.

Također, činjenica da su pripadnici HVO-a zvjerski ubili pet članova porodice Topalović ne smije biti zanemarena. S tim u vezi predlažemo da se pored njihovih mezarova ili na porodičnoj kući Topalovića, koja se nalazi uz glavnu saobraćajnicu u naselju, postavi spomen-ploča s osnovnim informacija o zločincu i žrtvama.

Jajce

Prema popisu stanovništva iz 1991. u gradu Jajce živjelo je 13.578 stanovnika i to: 5.277 Bošnjaka, 3.797 Srba, 1.899 Hrvata, 2.217 Jugoslovena i 389 Ostalih.[236] Prije rata na području grada Jajca bilo je šest džamija: Hadadan-džamija, Sinan-begova (Okića) džamija, Dizdareva džamija, Ibrahim-begova džamija, Šamića džamija i džamija Esme sultanije i drugi vjerskih objekata. Sve džamije i druge vjerske objekte uništila je Vojska RS krajem 1992. i početkom 1993. godine.

Ostaci Sinan-begove ili Okića-džamije u Jajcu koju su pripadnici Vojske RS-a srušili nakon pada Jajca u jesen 1992.[237]

Džamija Esme sultanije srušena je 29. oktobra 1992. godine od strane Vojske RS-a.

[236] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

[237] Veliki broj fotografija srušenih džamija i drugih vjerskih objekata dobili smo ljubaznošću gospodina Andras Riedmalyera.

Šamića džamiju u Jajcu srušili su pripadnici VRS-a krajem 1992. godine

Dizdareva džamija devastirana od strane Vojske RS-a krajem 1992. godine.

Poslije rata u Jajce (sa prigradskim naseljima) vratilo se oko 935 domaćinstava. Obnavljanje muslimanskih vjerskih objekata u Jajcu još uvijek nije završeno. U Jajcu se nalazi Dom AVNOJ-a i 16 spomen ploča podignutih s ciljem njegovanja sjećanja na Narodno oslobodilačku borbu (NOB) tokom Drugog svjetskog rata.

Pored toga, u neposrednoj blizini džamije Esme sultanije, u samom centru grada, nalazi se spomen-obilježje palim borcima HVO-a. U Jajcu, međutim, ne postoji spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima Armije RBIH tako da je memorijalizacija herojske borbe u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995. još uvijek na nivou aktivnosti. To znači da se u gradu Jajcu organiziraju različiti kulturni, naučni i vjerski sadržaji u cilju očuvanja sjećanja na herojsku borbu Armije RBIH od kojih izdvajamo:

a) Godišnjica formiranja 305/705. Slavne brdske brigade 1. decembra svake godine.

b) Sedmodnevna manifestacija „Spomen njima, po(r)uka nama“ (Dani šehidskog mevluda i obilježavanje zločina na području MIZ Jajce). U okviru ove manifestacije poseban akcenat stavlja se na memorijalizaciju zločina nad civilima u općinama Jajce, Šipovo i Jezero.

c) Naučni skupovi, tribine, okrugli stolovi i promocije knjiga s ratnom i poratnom tematikom.

d) „Šehidski mevlud“ za grad Jajce u džamiji Esme sultanije i Hadadan-džamiji.

U nedjelju, 5. juna 2016. godine u haremu džamije Esme sultanije u samom centru grada postavljen je kamen temeljac za centralno spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima Armije RBIH. Na taj način i zvanično su otpočele aktivnosti na realizaciji materijalnog oblika memorijalizacije u Jajcu. Izgradnjom centralnog spomen-obilježja šehidima, poginulim borcima i ubijenim civilima Jajca i okoline dobit će se polazna tačka od koje će otpočinjati svi ostali vidovi memorijalizacije agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine.

Ploča s datumom postavljanja kamena temeljca za centralno šehidsko spomen-obilježje u Jajcu.

Uz centralno spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima u Jajcu je neophodno uspostaviti spomen-sobu s ciljem sakupljanja, čuvanja i predstavljanja doprinosa Jajčana odbrani države Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu trenutne nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola u Jajcu, formiranje spomen-sobe Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. predstavljat će značajan korak očuvanju sjećanja na brutalnost agresije i herojstvo pripadnika Armije RBiH što je jedan od važnijih preduslova za sigurniju budućnost svih građana Jajca.

Imajući u vidu da su se tokom sedmomjesečne odbrane Jajca 1992. godine jedinice Armije RBIH i HVO-a zajedničkim snagama borile protiv agresora, poželjno bi bilo da Općinsko vijeće u Jajcu donese odluku o obilježavanju „Dana otpora agresiji“ koji bi se mogli iskoristiti kao idealna prilika za promociju suživota u ovom gradu. Zajedničke sportske i kulturne aktivnosti koje bi se organizirale tim povodom u značajnoj mjeri bi doprinjele boljem međusobnom upoznavanju.

Radi utvrđivanja istine bitno je spomenuti i srušene vjerske objekte drugih konfesija u Jajcu. S ponosom, i to se treba naglasiti, pripadnici Armije RBiH nisu učestvovali u rušenju crkava i drugih vjerskih objekata na području Jajca i okoline. Nažalost u noći između 10. i 11. oktobra 1992. godine prilikom povlačenja iz grada, pripadnici HVO minirali su Pravoslavnu crkvu. Ubrzo nakon ulaska u grad Jajce, Vojska RS-a je minirala i srušila Samostansku i župnu crkvu “Uznesenja Blažene Djevice Marije”, Franjevački samostan „Sv. Luke“ i Župnu crkvu i svetište “sv. Ivana Krstitelja” u Podmilačju.

Pravoslavnu crkvu srušili pripadnici HVO-a u noći 10. na 11. oktobar 1992. godine.

Župna crkva i svetište sv. Ivana Krstitelja u Podmilačju srušili su pripadnici Vojske RS-a krajem 1992. godine.

Devastiran Franjevački samostan "Sv. Luke" od strane pripadnika Vojske RS-a krajem 1992. godine.

Samostanska i župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije srušena od strane Vojske RS-a krajem 1992. godine.

Carevo Polje kraj Jajca je lokacija na kojoj su se nalazile najmanje dvije masovne grobnice. Dana 4. juna 1996. na području Carevog Polja u Jajcu izvršena je ekshumacija od strane Federalne komisije za nestale osobe. Na navedenoj lokaciji ekshumirano je 55 tijela bošnjačkih i hrvatskih civila koji su nestali na području Jajca krajem oktobra 1992. godine. Dana 17. avgusta 1999. godine izvršena je ekshumacija na području Carevog Polja od strane entitetske Komisije za traženje nestalih RS-a koji su došli po dojavi da se radi o grobnici poginulih srpskih boraca iz 1995. godine. Na navedenom lokalitetu ekshumirano je devet posmrtnih ostataka, od čega pet bošnjačkih civila: Omerčević (Selim) Nijaz, Hajdarević (Asim) Zijad, Bešlić (Mahmut) Mevla, Bedak (Sulejmana) Atif i Vunić (Mujo) Salih koji su ubijeni 1992. godine te jedan srpski vojnik Kukobat (Vase) Milan koji je poginuo 1995. godine. Ostala tri posmrtna ostatka su i dalje neidentifikovana.

Ekshumirana tijela iz masovne grobnice Carevo Polje.

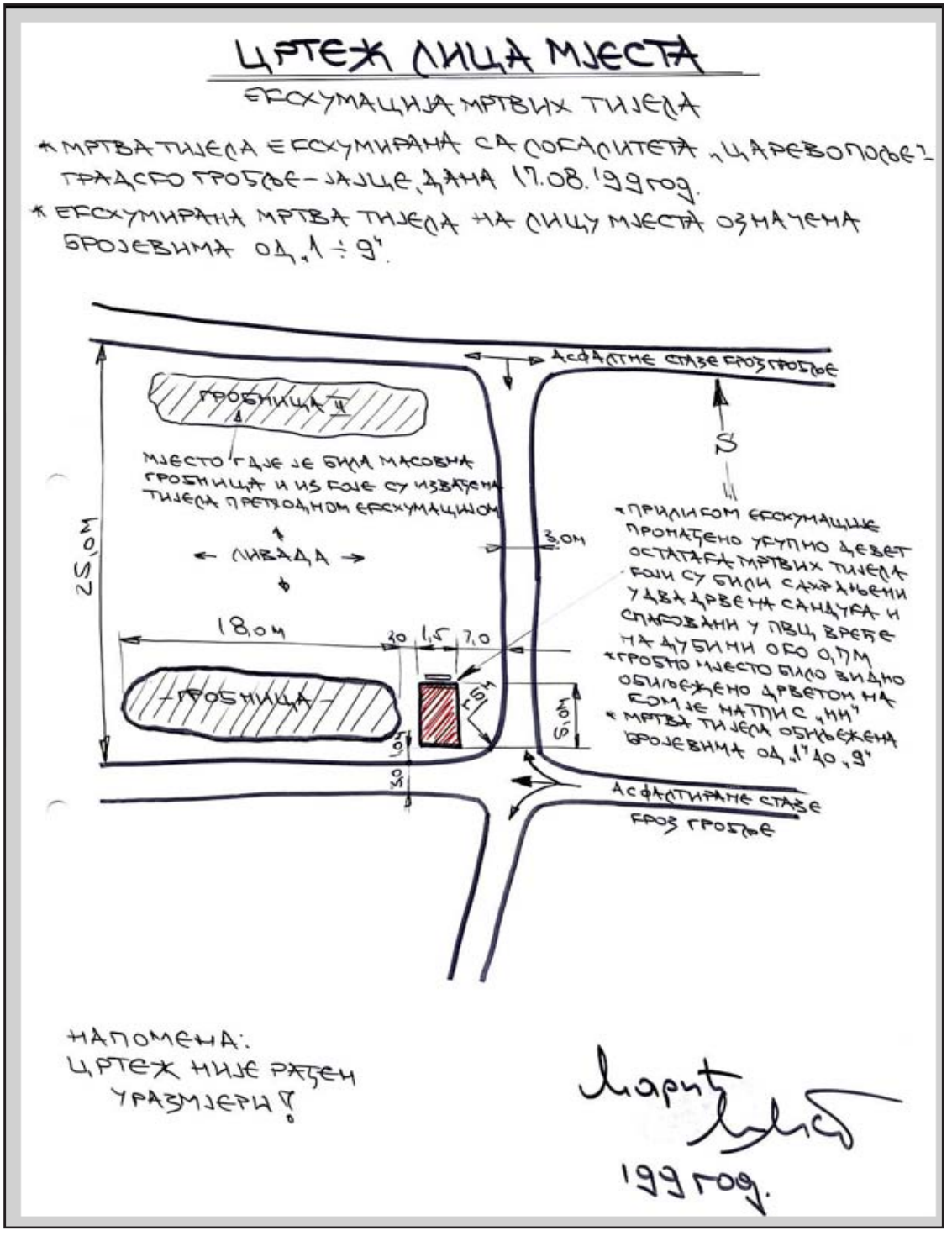

Skica lokacije masovne grobnice koju je sačinila Komisija za traženje nestalih iz RS-a.[238]

[238] Web-stranica Operativnog tima Republike Srpske za traženje nestalih lica, http://www.nestalirs.com/ekshumacije/jajce/mas.html.

Jajce-Bulići

Bulići su naselje udaljeno oko 5 km istočno od Jajca. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Bulićima je živjelo 1.400 stanovnika od čega 415 Bošnjaka, 14 Srba, 953 Hrvata, 8 Jugoslovena i 10 Ostalih.[239] Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu mještani Bulića bili su u izbjeglištvu. Nakon rata 1997. godine Bošnjaci Bulića vratili su se u svoje mjesto i obnovili porušene domove, sagradili novi mesdžid i šadrvan sa spomen-pločom šehidima ovog mjesta.

Šadrvan sa spomen-pločom šehidima je zgrada poluotvorenog tipa sa dva ulaza i pet prozora. Krov šadrvana je od zelene šindre. U središtu je postavljena česma oko koje su klupe. Spomen-ploča šehidima ugrađena je u jedan od prozora šadrvana.

Šadrvan sa spomen-pločom šehidima iz Bulića.

[239] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Na vrhu sive mermerne spomen-ploče šehidima iz Bulića nevješto je ugraviran simbol ljiljana ispod kojeg je prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*. Zatim slijede imena 9 šehida i poginulih boraca iz Bulića poredani hronološkim redom prema datumu pogibije.

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Bulića.

Naselje Bulići pripada džematu Jajce i sve aktivnosti u cilju očuvanja sjećanja na teški ali slavni period agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine uglavnom se organiziraju u samom gradu.

Kruščica

Kruščica je mjesna zajednica smještena u Dnoluci 8 km sjeveroistočno od Jajca i obuhvata naselja: Kruščica, Bučići i dio naselja Lendići. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Kruščici je živjelo 913 stanovnika od čega 803 Bošnjaka, 64 Srba, 39 Hrvata i 7 Ostalih.[240] Tri godine prije rata, 1989. u Kruščici je sagrađena nova džamija. Poslije pada Jajca krajem 1992. pripadnici Vojske RS-a su zapalili ovu nikada svečano otvorenu džamiju. Kao i u druga jajačka naselja Bošnjaci su se nakon rata u velikom broju, oko 200 porodica, vratili u Kruščicu i 2000. godine obnovili džamiju.[241]

Bošnjaci Kruščice čine mnogo u cilju očuvanja sjećanja na žrtve agresije na BiH i šehide Odbrambeno-oslobodilačkog rata. Dvije ključne aktivnosti: manifestacija „Dani Dnolučkog odreda“ i „Šehidski mevlud“, te nekoliko materijalnih formi memorijalizacije dovoljno svjedoče o tome.

Jedinstvena organizacija boraca „Unija veterana Jajce“ svake godine zadnje nedjelje u mjesecu aprilu u Kruščici organizira manifestaciju „Dani Dnolučkog odreda“. Manifestacija se sastoji iz četiri važna sadržaja.

U subotu, dan uoči manifestacije, upriliči se posjeta i obilazak porodica šehida, ratnih vojnih invalida i demobilisanih boraca.

Na dan manifestacije, u nedjelju ujutro, posjećuju se Šehidski mezari u Kruščici, a potom se nakon podne-namaza u džamiji upriliči „Šehidski mevlud“ koji sadrži sličan program kao i drugi mevludi ovog tipa na području Medžlisa IZ Jajce.

Detalj sa manifestacije “Dani Dnolučkog odreda” u Kruščici 2015. godine.

[240] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.
[241] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 359.

Nakon vjerskog programa započinje „Svečana akademija“ ispred Osnovne škole u Kruščici gdje je 28. aprila 1992. u cilju odbrane Jajca formiran Dnolučki odred. Okupljenima se tim povodom obraćaju komandanti i borci Dnolučkog odreda i politički zvaničnici. Poslije „Svečane akademije“ druženje se nastavlja uz kulturno-umjetnički program.

Uporedo s vjerskim sadržajima traje sportski dio manifestacije koji se sastoji od malonogometnog i šahovskog turnira. Za sve goste na dan manifestacije pripremi se ručak – vojnički grah.

Što se materijalnih oblika memorijalizacije tiče, u Kruščici ih ima četiri. U haremu džamije u Kruščici postavljeno je spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima Armije RBIH. Šehidsko spomen-obilježje je otvorenog tipa s limenim krovom koji drži pet stubova u čijem središtu se nalazi česma u formi šehidskog nišana s uobičajenim prijevodom 154. ajeta sure *El-Bekare* ispod kojeg su navedena imena šehida i poginulih boraca ovog mjesta.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima
Odbrambeno-oslobodilačkog rata u Kruščici.

Za vrijeme rata iz Kruščice je poginulo devet šehida čija imena su na šehidskom spomen-obilježju poredana hronološki.

Imena šehida i poginulih boraca
Odbrambeno-oslobodilačkog rata iz Kruščice.

U Kruščici se također nalazi i lijepo ograđeno i označeno šehidsko mezarje u kojem su ukopani šehidi koji su poginuli za vrijeme sedmomjesečne odbrane Jajca 1992. godine.

Šehidski mezari u Kruščici.

Nasuprot „Šehidskih mezara“ u blizini Kruščice napravljena je „Šehidska spomen-česma“ od koje „Šehidski put“ vodi do džamije u centru naselja. Memorijalni kompleks posvećen šehidima Kruščice izgrađen je 2009. godine.

„Šehidski put“ od „Šehidskih mezara“ do centra Kruščice.

U odnosu na ostala naselja na području Jajca u Kruščici je zastupljeno najviše oblika memorijalizacije. Ovdje se mogu naći spomen-obilježja, spomen-česme, spomen-ploče i infrastrukturni objekt – lokalni spomen-put. Pored toga u Kruščici se u cilju njegovanja tekovina Odbrambeno-oslobodilačkog rata i čuvanja uspomene na šehide ovog kraja tokom godine organiziraju dvije aktivnosti: „Dani Dnolučkog odreda“ i „Šehidski mevlud“.

„Šehidska česma“ u Kruščici.

Kruščica-Bučići

Bučići su naselje u Dnoluci udaljeno 11 km sjeveroistočno od Jajca. Pripadaju Mjesnoj zajednici Kruščica. U Bučićima je prema popisu iz 1991. godine živjelo 457 stanovnika i svi su bili Bošnjaci.[242] Tokom Odbrambeno-oslobodilačkog rata od novembra 1992. do 1995. godine Bučićani su bili u izbjeglištvu. Staru džamiju u Bučićima sagrađenu 1948. godine srušili su u vojnici Vojske RS-a.

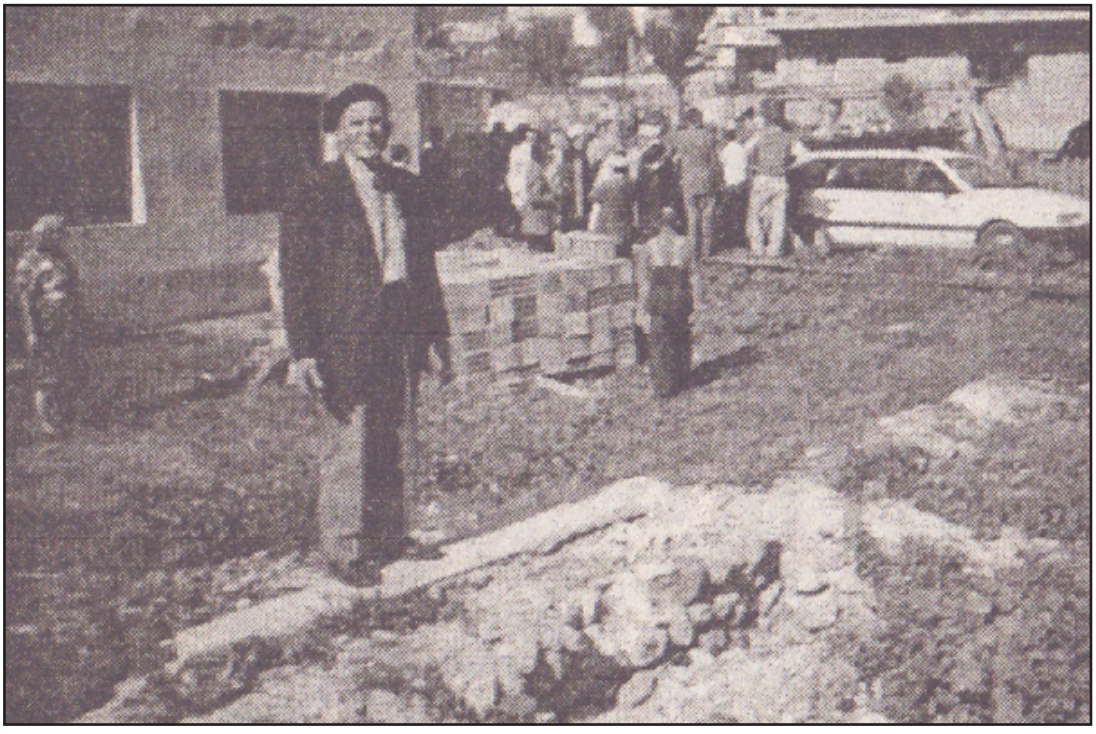

Na temeljima srušene džamije u Bučićima 1997. (Izvor: *IIN Preporod*, br. 19/621, str. 9)

Poslije rata u Bučiće su se vratile 103 porodice, a džamija je obnovljena 2002. godine. Na seoskom trgu u Bučićima iznad izvora vode u blizini džamije postavljena je spomen-ploča šehidima ovog mjesta. Lokacija spomen-ploče je dobra jer se nalazi izvan džamijskog harema na trgu u centru naselja i trebala bi biti vidljiva svima koji dođu u ovo naselje.

[242] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Spomen-ploča šehidima Bučića.

Međutim, kamen za spomen-ploču i boja natpisa nisu sretno izabrani. Spomen-ploča je urađena od žuto-sivog mermernog kamena, a i natpis na ploči je žute boje tako da se poruka sa spomen-ploče i imena šehida i poginulih boraca Bučića mogu vidjeti samo iz neposredne blizine. U desnom gornjem uglu ploče ugraviran je ljiljan, a u lijevom polumjesec i zvijezda. Zatim slijedi natpis: ŠEHIDI BUČIĆA ispod kojeg su navedena imena 4 šehida:

1.	Makić (Fehim) Sabir	1958-1995
2.	Makić (Ibrahim) Nermin	1968-1993
3.	Mukić (Sulejman) Sejad	1973-1993
4.	Karajčić (Sulejman) Dželil	1954-1993

Veoma neuobičajeno je da se 154. ajet sure *El-Bekare*, koji se inače nalazi na vrhu većine šehidskih nišana i spomen-obilježja, navodi na dnu spomen-ploče u Bučićima.

Teško čitljiv natpis na spomen-ploči šehidima Bučića.

Imajući u vidu svrhu zbog koje se postavljaju spomen-ploče šehidima i efekte koji se s postojećom, nesretno izvedenom spomen-pločom šehidima u Bučićima postižu, predlažemo da se ova spomen-ploča ukloni, a da se na njeno mjesto postavi spomen-obilježje i ploča koja će svojom pojavom plijeniti pažnju.

Uz spomen-ploču šehidima, koja predstavlja materijalni oblik memorijalizacije, u Bučićima se svake godine organiziraju „Šehidski mevlud“ i turnir u malom nogometu. Organizacijom malonogometnog turnira povodom „Šehidskog mevluda“ u Bučićima, Kruščici, Vincu, Šibenici, Vlasinju i drugim mjestima na području jajačke općine stvaraju se uslovi da se i mlađe osobe koje eventualno ne prisustvuju mevludu u džamiji podsjete na herojstvo šehida i doprinos Armije RBiH u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu. U tom smislu predlažemo da se na kraju svakog „Šehidskog turnira“ u pomenutim mjestima, prije dodjele nagrada pobjedničkim ekipama, kaže nekoliko riječi o odbrani Bosne i Hercegovine od agresije i pročitaju imena šehida i poginulih boraca iz tih mjesta.

Kuprešani

Naselje Kuprešani nalazi se u Dnoluci 10 km sjeveroistočno od Jajca. Prema popisu iz 1991. u Kuprešanima je živjelo 1.106 stanovnika od čega 516 Bošnjaka, 548 Hrvata, jedan Srbin, 29 Jugoslovena i 12 Ostalih.[243] Neposredno pred rat 1992. godine u Kuprešanima je sagrađena džamija koju su vojnici Vojske RS-a tokom rata devastirali. Nakon agresije u džemat Kuprešani koji uz ovo naselje obuhvata i sela: Bistrica, Smionica, Bungurovina i Skela, vratilo se oko 212 porodica. Džamija je obnovljena 2001. godine.

Članovi „Organizacije porodica i poginulih boraca Općine Jajce“ su u saradnji s džematskim odborom iz Kuprešana sagradili u haremu džamije spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima ovog mjesta.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima u Kuprešanima.

[243] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Spomen-obilježje šehidima u Kuprešanima je građevina otvorenog tipa sa krovom prekrivenim šindrom koji drži šest betonskih stubova. Između svaka dva stuba ukusno su izvedena po dva lūka. Na vrhu krova postavljen je alem. U središtu spomen-obilježja nalazi se šadrvan sa spomen-pločom. Oko šadrvana su klupe za sjedenje.

Spomen-ploča s imenima šehida i poginulih borca u Kuprešanima.

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima u Kuprešanima je od crnog mramora na koji su bijelim slovima ugravirana imena šehida. Na vrhu ploče je simbol polumjeseca sa zvijezdom ispod kojeg na arapskom piše *El-Fatiha*. Zatim slijede prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare* i imena šehida i poginulih boraca iz Kuprešana. Na dnu spomen-ploče je znakovita poruka: NEMOJTE ZABORAVITI ONO ŠTO NAM SE DESILO 1992-1995.

U cilju očuvanja sjećanja na tekovine Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. Džematski odbor Kuprešani zajedno s članovima „Organizacije porodica i poginulih boraca Općine Jajce“ iz Kuprešana organizuje „Šehidski mevlud“. Mevlud za šehide Kuprešana 2013. godine održan je 16. juna.[244] Nakon mevluda nastavljeno je druženje džematlija sa porodicama šehida.

Važno je spomenuti da je u Kuprešanima u novembru 1992. godine ubijena jedna od najstarijih žrtava u Jajcu, Zlata (Suljo) Vuković, rođena 13.2.1913. godine koja je zbog starosti i iznemoglosti ostala u svojoj kući. Za ovaj zločin niko nije odgovarao.

U Kuprešanima su prisutni osnovni oblici memorijalizacije zločina: šehidsko spomen-obilježje i „Šehidski mevlud“. Šehidsko spomen-obilježje u Kuprešanima je veoma lijepo i funkcionalno,

[244] Vaktija za područje Medžlisa IZ Jajce za 2013. godinu (za internu upotrebu).

sadrži imena šehida, šadrvan za abdest i osvježenje te klupe za odmor i razmišljanje. Ipak, lokacija šehidskog spomen-obilježja u Kuprešanima ne odgovara u potpunosti cilju zbog kojeg je napravljeno. Naime, ovo obilježje je smješteno desno uz džamiju do minareta i pored njega ne prolazi nikakav put tako da ostaje skriveno od očiju prolaznika. „Šehidski mevlud“, pak, u potpunosti ispunjava funkciju i cilj zbog kojeg se organizira, a to je podsjećanje na herojstvo šehida i slavne dane Odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Lendići

Naselje Lendići nalazi se u Dnoluci 12 km sjeveroistočno od Jajca. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Lendićima je bilo 703 stanovnika od čega 661 Bošnjak, 11 Srba, 27 Hrvata i 4 Ostalih.[245] Za vrijeme agresije 1992-1995. mještani Lendića bili su u izbjeglištvu da bi se nakon rata u velikim broju vratili u svoje mjesto. Tokom 2008. u džematu Lendići koji uz ovo naselje obuhvata i selo Doribaba bilo je oko 220 domaćinstava. Ubrzo nakon povratka u Lendićima je 2004. sagrađena nova džamija.[246]

U džamijskom haremu, na lijevoj strani iznad mjesnog puta članovi „Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ su, s dozvolom Džematskog odbora i uz pomoć mještana, sagradili spomen-obilježje šehidima iz Lendića i Doribabe.

Šehidsko spomen-obilježje u Lendićima.

[245] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.
[246] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 359.

Šehidsko spomen-obilježje u Lendićima otvorenog je tipa s četverovodnim krovom prekrivenim šindrom. Krov drže četiri betonska stuba obložena ukrasnim kamenom. U središtu spomen-obilježja je česma iznad koje je spomen-ploča. Oko česme postavljene su klupe za odmor.

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Lendića i Doribabe.

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Lendića i Doribabe napravljena je od mermera sive boje. U desnom uglu pri vrhu ploče ugraviran je simbol ljiljana, lijevo od njega na sredini ploče pri vrhu nalazi se skica munare sa šerefom, a u lijevom gornjem uglu je znak polumjeseca sa zvijezdom. Ispod skice munare stoji natpis na arapskom *El-Fatiha*. Potom slijede imena jedanaesterice šehida i poginulih boraca Armije RBIH iz Lendića i Doribabe hronološki poredana po datumu smrti. Prijevod uobičajenog 154. ajeta sure *El-Bekare* nalazi se na dnu spomen-ploče. Osim centralnog spomen-obilježja u Lendićima se nalazi i šehidska česma u spomen zlatnom ljijanu, kapetanu Zijadu Emušiću.

Džematski odbor Lendića u saradnji s „Organizacijom porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce“ svake godine organizira „Šehidski mevlud“.

S obzirom na to da je u Lendićima zastupljen materijalni oblik čuvanja sjećanja na Odbrambeno-oslobodilački rat u vidu spomen-obilježja šehidima i poginulim borcima Armije RBiH, te da se tokom godine organizira prigodan vjerski memorijalni program, mogli bismo konstatirati da je pitanje memorijalizacije u ovom naselju dobro uređeno. Ipak, prije nekoliko godina u Lendićima se, uporedo sa „Šehidskim mevludom“ organizirao turnir u malom nogometu, ali se s tom praksom kasnije prestalo. Pošto mlađim osobama „Šehidski mevludi“ sami po sebi nisu toliko privlačni, za razliku od sportskih takmičenja, bilo bi poželjno i u Lendićima uz mevlud organizirati sportske i kulturne sadržaje što bi privuklo mlađe osobe čime bi se stvorili uvjeti da se i njima neprestano ponavlja istina o agresiji na Bosnu i Hercegovinu i herojstvu pripadnika Armije RBIH.

Lupnica

Naselje Lupnica nalazi se u Dnoluci 6 km sjeveroistočno od Jajca. Pripada Mjesnoj zajednici Divičani. Prema popisu iz 1991. godine u Lupnici je živjelo 1.064 stanovnika od čega 673 Bošnjaka, jedan Srbin, 375 Hrvata, 14 Jugoslovena i jedan Ostali.[247] Džamiju u Lupnici sagrađenu 1988. godine devastirali su vojnici Vojske RS-a u novembru 1992. godine. Poslije rata Lupničanci su se vratili u svoje rodno mjesto i ubrzo nakon toga, 1998. godine, obnovili svoju džamiju. Lupnica je danas zaseban džemat unutar Medžlisa Islamske zajednice Jajce kojem pripada selo Podlipci. Tokom 2008. godine u džematu Lupnica živjelo je oko 163 porodice.[248]

Neposredno iza kapije harema džamije u Lupnici mještani su postavili spomen-ploču šehidima i poginulim borcima iz Lupnice i Podlipaca.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima Lupnice i Podlipaca.

[247] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.
[248] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 359.

Spomen-ploču u Lupnici drže dva stuba pored kojih se nalaze dva lijepa lampinjona. Za razliku od većine drugih mjesta u Lupnici nema zgrade koja bi natkrivala spomen-ploču, niti česme. Siva mermerna spomen-ploča uokvirena je zlatnom bojom. Na vrh ploče je, bez uobičajenih simbola ljiljana i polumjeseca sa zvijezdom, ugraviran prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*, nakon čega slijede imena 6 šehida i poginulih boraca poredana hronološkim redom po datumu smrti. Ispod imena napisano je *El-Fatiha*, kao svojevrsni poziv da se šehidima i poginulim borcima Lupnice i Podlipaca prouči dova.

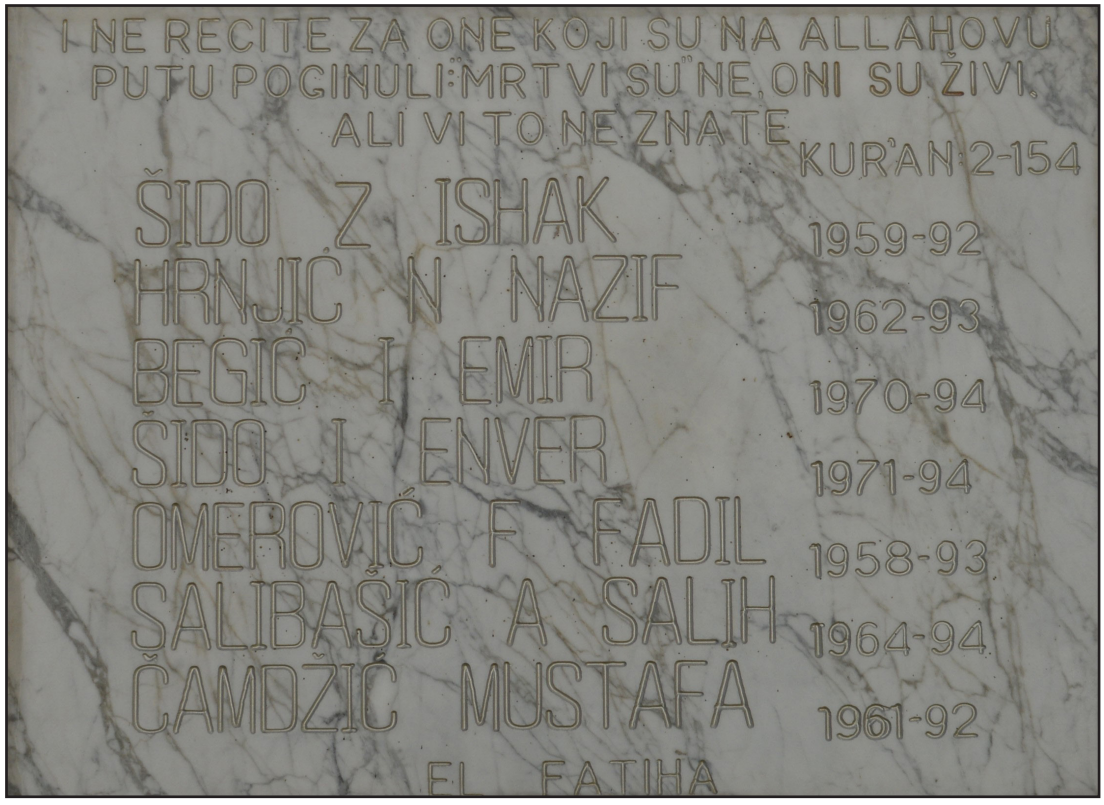

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Lupnice i Podlipaca.

Spomen-obilježje šehidima Lupnice dobro je pozicionirano jer se nalazi neposredno uz džamijsku kapiju pored prometnog lokalnog puta. No, strana na koju je spomen-obilježje okrenuto nije najsretnije izabrana jer bi mnogo efektivnije bilo da je obilježje usmjereno prema putu, a ne prema džamiji kao što je to sada slučaj. Također, mermerna ploča i natpisi na njoj su gotovo identične boje čime je otežano čitanje teksta, pa bi bilo poželjno natpis na ploči pojačati nekom bojom koja je u kontrastu sa sivom bojom mermera.

Pošto se s desne i lijeve strane spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima u Lupnici nalaze dva prikladna lampinjona, poželjno bi bilo da se uz njih postave stubovi za državnu i zastavu Islamske zajednice koje bi se tu postavile za vrijeme državnih i vjerskih praznika, odnosno u danima „Šehidskog mevluda“ u Lupnici. Time bi se svakako skrenula pažnja prolaznika na ovo spomen-obilježje.

Kao i u drugim džematima i u Lupnici se svake godine organizira „Šehidski mevlud“ čiji je program sličan ostalim „Šehidskim mevludima“ na području MIZ Jajce. Nakon mevluda upriliči se druženje s porodicama šehida.

S dva bitna oblika memorijalizacije, spomen-obilježjem i „Šehidskim mevludom“ u Lupnici se na primjeran način čuva sjećanje na šehida i tekovine Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995.

Prudi

Mjesna zajednica Prudi nalazi se uz desnu obalu Vrbasa 3 km sjeverno od Jajca. Unutar organizacione šeme Islamske zajednice u Jajcu Prudi pripadaju džematu Pšenik. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Prudima je živjelo 614 stanovnika od čega 415 Bošnjaka, 173 Hrvata, 8 Jugoslovena i 18 iz reda Ostalih.[249] Za vrijeme agresije 1992-1995. mještani Pruda boravili su izbjeglištvu. Nakon rata Bošnjaci su se u velikom broju vratili u Prude. U ratu devastirani mesdžid Pruđani su u prvo vrijeme poslije rata osposobili za izvršavanje vjerskih obreda, da bi ga 2015. godine u potpunosti renovirali dodavši na krovu mesdžida malu drvenu munaru. Otvorenje novosagrađene džamije u Prudima upriličeno je 2015. godine. Uporedo s renoviranjem džamije u Prudima mještani su u haremu postavili spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima ovog mjesta. Svečano otvaranje džamije i spomen-obilježja šehidima Pruda upriličeno je 26. jula 2015. godine.[250]

Detalj s otkrivanja spomen-obilježja šehidima iz Pruda.

[249] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 55.
[250] S.H. “Prudi kod Jajca – Od mekteba do džamije”, *IIN Preporod*, br. 16/1050, 15. august 2015, str. 11.

Spomen-obilježje šehidima Pruda prepuno je simbolike. U središtu obilježja nalazi se masivna mermerna ploča u formi geografskih granica Bosne i Hercegovine koju čuvaju i svojim životima štite nišani s imenima devet šehida iz Pruda. Na vrhu ploče u obliku Bosne i Hercegovine stoji natpis:

BISMILLAHI RRAHMANI RRAHIM
ŠEHIDI DŽEMATA PRUDI
„I NE RECITE ZA ONE KOJI SU NA
ALLAHOVOM PUTU POGINULI „MRTVI SU“! NE, ONI SU ŽIVI, ALI VI TO NE ZNATE!
(KUR›AN, EL-BEKARE 154)

Spomen-obilježje šehidima iz Pruda.

Nišani s imenima šehida poredani su hronološkim redom po datumu smrti s lijeva na desno kako slijedi:

1.	Majdanac (Mehmed i Đemka) Halil	1970-1992
2.	Hadžić (Mujo i Fazila) Irfan	1954-1992
3.	Pačavar (Orhan i Hafiza) Sakib	1960-1993
4.	Žužić (Šerif i Hajrija) Zijad	1958-1994
5.	Žužić (Avdo i Seliha) Mirsad	1959-1994
6.	Šahman (Smail i Fatima) Suvad	1963-1995
7.	Hadžić (Mehmed i Hava) Fuad	1960-1995
8.	Mujak (Sulejman i Ajka) Suljo	1966-1995
9.	Hajder (Zejnil i Munira) Adem	1957-1995

S obzirom na to da Prudi pripadaju džematu Pšenik, „Šehidski mevlud“ za šehide iz cijelog džemata uči se isti dan u Pšeniku.

Pšenik

Naselje Pšenik smješteno na padinama Gole planine na lijevoj obali Vrbasa 4 km sjeverno od Jajca. Prema popisu iz 1991. godine u Pšeniku je živjelo 411 stanovnika od čega 407 Bošnjaka, 1 Hrvat i 3 iz reda Ostalih.[251] Mještani Pšenika su za vrijeme agresije 1992-1995. boravili u izbjeglištvu. Staru džamiju u Pšeniku, sagrađenu 1840. godine devastirali su pripadnici Vojske RS-a. Nakon rata Pšeničani su se vratili i ponovo sagradili svoje porušene domove. Džamiju su obnovili 2001. godine.

U Pšeniku postoje dva šehidska spomen-obilježja: u džamijskom haremu i na Spahinoj vodi. Mještani Pšenika sagradili su desno od džamije neposredno uz lokalni put spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima ovog mjesta. Spomen-obilježje je od bijelog mermera i kamena. Centralni dio obilježja zauzima ploča s imenima šehida i poginulih boraca. Na kamenom postolju, desno i lijevo od ploče nalaze se dva ukrasna kamena pravougaonog oblika s motivima ljiljana. Iznad ploče je treći ukrasni kamen, također pravougaonog oblika s motivom alema. Do spomen-obilježja vodi lijepa, kamenom popločana staza.

[251] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 55.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima u haremu džamije u Pšeniku.

Spomen-ploča je od sivog mermera. Na vrhu ploče latinicom je napisano: *Bismillahir rahmanir rahim*. Ispod *Bismille* je tekst prepun pravopisnih grešaka u kojem stoji: *Spisak Poginulih Boraca Šehida Pšenik u znak Sječanja Džemat svojim Šehidima Podiže ovu Spomen Ploću*. Potom slijede imena 19 šehida poredana hronološkim redom osim Nuhanović (Safeta) Ajne koja je ubijena 1992. godine, ali je njeno ime navedno posljednje. Ispod spiska šehida Pšenika nalazi se prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*.

Spisak šehida i poginulih boraca iz Pšenika.

Drugo šehidsko spomen-obilježje u Pšeniku na Spahinoj vodi iznad vrela u središtu naselja izgrađeno je 2012. godine sredstvima koja je osigurala Općina Jajce.

Šehidsko spomen-obilježje u Pšeniku na Spahinoj vodi.

Idejno rješenje ovog spomen-obilježja veoma je lijepo. Sastoji se od tri dijela koji, promatrani zajedno, izgledaju poput ptice raširenih krila. U središtu obilježja je bijeli nišan koji simbolizira tijelo bijele ptice. Desno i lijevo od nišana su crne mramorne ploče, poput raširenih krila, na kojima su zlatnim slovima ispisana imena šehida, poginulih boraca i civilnih žrtava rata iz Pšenika i Pruda. Na vrhu nišana piše:

Bismillahir-rahmanir-rahim

Zatim slijedi obavijest o namjeni spomen-obilježja:

SPISAK ŠEHIDA I POGINULIH BORACA
DŽEMATA PŠENIK I PRUDI

Ispod ovoga naveden je prijevod 154. ajeta sure El-Bekare.

Imena šehida, poginulih boraca i civilnih žrtava rata navedena su, uglavnom, hronološki s lijeve na desnu stranu. U odnosu na šehidsko spomen-obilježje u haremu džamije gdje su navedena samo imena šehida iz Pšenika, na ovom spomen-obilježju nalaze se i imena šehida iz Pruda.

U cilju očuvanja sjećanja na šehide i tekovine Odbrambeno-oslobodilačkog rata Džematski odbor Pšenika svake godine organizira „Šehidski mevlud". Nakon mevluda upriliči se druženje s porodicama šehida.

Imajući u vidu infrastrukturalne mogućnosti, nepostojanje terena za sportska takmičenja i adekvatnog prostora za organizaciju kulturnih sadržaja, na Pšeniku su zastupljeni zadovoljavajući oblici memorijalizacije. U naselju se nalaza dva šehidska spomen-obilježja i oba su na vidnom i istaknutom mjestu: u haremu džamije i na javnom trgu gdje se okuplja omladina Pšenika. Međutim, pošto je spomen-obilježje šehidima ogledalo svijesti mještana Pšenika, poželjno bi bilo da se ploča sa šehidskog obilježja u džamijskom haremu promijeni iz tri razloga:

a) Na ploči je previše pravopisnih i gramatičkih grešaka što ukazuje ne površnost i nezainteresiranost. Ako se zna da se spomen-obilježja grade da bi se očuvalo trajno sjećanje na agresiju i pobudila znatiželja, u tom slučaju površnost je luksuz koji sebi organizacioni odbor za izgradnju spomen-obilježja ne smije dopustiti.

b) Iako su imena šehida i poginulih boraca na spomen-ploči poredana hronološki, ime Nuhanović Ajne ubijene 1992. godine stavljeno je na posljednje mjesto na spisku.

c) Na spomen-ploči se nalazi ime Šahman Hazima koji nije ubijen tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, već je svirepo ubijen od strane hrvatskih ekstremista 1997. godine.

U cilju otklanjanja navedenih nepravilnosti predlažemo sljedeće:

1) Zamijeniti postojeću spomen-ploču šehidima Pšenika iz harema džamije i postaviti novu sličnih dimenzija.

2) Naglasiti od čije ruke su šehidi Pšenika ubijeni, naprimjer, Vojska Republike Srpske i pripadnici HVO-a za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine.

3) Popraviti gramatičke i pravopisne greške. (Ime Salih je na četiri mjesta napisano kao Sali i sl.)

4) Hronološki poredati prvo pripadnike TO i Armije RBIH, a potom civilne žrtve rata. Ispred imena pripadnika TO i Armije RBIH staviti znak ljiljana. Uzimajući u obzir da je Nuhanović Ajna civilna žrtva rata i desetogodišnje dijete, njeno ime potrebno je istaknuti.

5) Ime rahmetli Šahmana Hazima staviti posljednje na spisak uz napomenu da je ubijen poslije rata.

6) Na dnu ploče napisati i naglasiti ko i kada postavlja spomen-obilježje.

Na kraju, nakon ubistva rahmetli Šahman Hazima politička situacija u Jajcu došla je u žižu bosanskohercegovačke javnosti, a Bošnjaci su se uskoro nakon protjerivanja te 1997. godine ponovo vratili na svoja ognjišta gdje i danas žive. U cilju očuvanja sjećanja na mučko ubistvo Šahman Hazima poželjno bi bilo na kući u kojoj je ubijen i spaljen postaviti natpis s osnovnim informacijama o tom nemilom događaju koji treba da služi kao opomena Bošnjacima Jajca.

Šibenica

Mjesna zajednica Šibenica nalazi se u Dnoluci 7 km istočno od Jajca. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Šibenici je živjelo 925 stanovnika od čega 639 Bošnjaka, 282 Hrvata i 4 iz reda Ostalih.[252] Šibenica je prije rata pripadala džematu Kruščica, a danas je samostalan džemat unutar Medžlisa IZ Jajce. Mještani Šibenice bili su u izbjeglištvu tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine. Poslije rata vratili su se na svoja porušena ognjišta. Džamija u Šibenici sagrađena je 2002. godine, a nazvana je „Šehidija" po sjećanju na 22 šehida iz ovog mjesta.

U haremu s lijeve strane džamije u Šibenici mještani su sagradili spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima ovog mjesta. Spomen-obilježje je otvorenog tipa sa krovom na šest voda prekrivenim šindrom kojeg drži šest betonskih stubova. Na vrhu šehidskog spomen-obilježja je alem sa polumjesecom i zvijezdom. U središtu obilježja nalazi se česma iznad koje je ploča koju omeđuju dva nišana s motivima ljiljana. Na desnom nišanu nalazi se zelenim slovima ispisan prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*, a na lijevom je hadis: „*Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moja duša! Kad bi ti podijelio kao sadaku sve što je na Zemlji ne bi dostigao sevab jednog njihovog odlaska u borbu.*" Šehidsko spomen-obilježje u Šibenici jedno je od rijetkih na području Jajca koje ima nosače za postavljanje državnih i vjerskih zastava tokom praznika i drugih memorijalnih svečanosti.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima iz Šibenice.

[252] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 55.

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Šibenice je od sivog mermera. Na vrhu ploče je natpis: *U IME ALLAHA SVEMILOSNOG DAROVATELJA MILOSTI,* ispod kojeg je kratka napomena: *SPOMEN NJIMA*. Zatim slijede prezimena, imena očeva, imena te godišta rođenja i smrti 26 šehida i poginulih boraca i civila iz Šibenice. Iako to na ploči nije označeno 22 imena s početka spiska su bili pripadnici Teritorijalne odbrane, Dnolučkog odreda i Armije RBIH, dok su zadnja 4 imena civilne žrtve rata. Na dnu ploče je napomena: *POUKA NAMA* ispod koje stoji napisano*: EL-FATIHA*, kao svojevrsni poziv da se za duše šehida iz Šibenice prouči dova.

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Šibenice.

Uz materijalne oblike memorijalizacije u Šibenici se svake godine u cilju očuvanja uspomene na herojsku odbranu Bosne i Hercegovine i nemjerljivu žrtvu šehida organizira „Šehidski mevlud“ i turnir u malom nogometu. U tom smislu može se konstatirati da se vodi računa o čuvanju sjećanja na šehide u Šibenici.

Vinac

Naselje Vinac nalazi se 12 km jugoistočno od Jajca uz magistralni put M-5, Donji Vakuf – Jajce. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Vincu je živjelo 1.341 stanovnik od čega 899 Bošnjaka, 427 Srba, 3 Hrvata, 9 Jugoslovena i 3 iz reda Ostalih.[253] U Vincu je prije rata bila novosagrađena džamija koju su pripadnici Vojske RS-a nakon pada Jajca srušili.

Srušena džamija u Vincu. (Izvor: kolekcija fotografija Ramiz-ef. Bećirovića iz Jajca)

Poslije oslobađanja Vinca, u jesen 1995. godine, mještani Vinca su se počeli vraćati u svoje razrušeno naselje. Tokom 2008. godine džemat Vinac, kojem uz ovo naselje pripadaju još i sela: Šerići, Grabanta i Bavar, brojao je oko 300 domaćinstava. Džamija u Vincu obnovljena je 1998. godine.

U blizini džamije u Vincu postavljeno je 14. septembra 2003. godine spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima. Spomen-obilježje u Vincu sastoji se iz dva dijela. Prvi dio je šadrvan u potkupolnoj građevini otvorenog tipa čiji krov leži na sedam stubova. Desno od šadrvana postavljena je spomen-ploča sa imenima šehida i poginulih boraca iz Vinca.

[253] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 55.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima iz Vinca.

Spomen-ploča je od crnog mermera. Na njoj se nalaze imena šehida, poginulih boraca Armije RBIH i civilnih žrtava rata, iz Mjesne zajednice Vinac koja obuhvata naselja: Grabanta sa Bilinčićem, Selište sa Osmićima, Ipota sa Doganovom Kosom, Kasumi, Bavar i Vinac. Na vrhu ploče je napomena o tome čija imena se nalaze na spomen-ploči:

ŠEHIDI MJESNE ZAJEDNICE VINAC KOJI SU POGINULI U PERIODU OD 1992 DO 1995.

Zatim slijedi prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare* i imena šehida poredana hronološki po datumu smrti. Prvo su navedena imena pripadnika Armije RBIH, njih 41, a zatim, također hronološki poredana, slijede imena 15 civilnih žrtava rata. Ukupno 55 šehida Mjesne zajednice Vinac koji su mučki ubijeni ili su poginuli u odbrani Bosne i Hercegovine od agresije 1992-1995. godine. Na dnu ploče je poruka:

PAMTIMO I NE ZABORAVIMO ŠTA NAM SE DESILO
DA NAM SE PONOVO NE BI DOGODILO

Ispod ove poruke u lijevom uglu nalazi se mjesto i datum postavljanja spomen-ploče:

U VINCU, 14.09.2003.
17. REDŽEBA 1424. H. G.

Spomen-ploča šehidima mjesne zajednice Vinac.

Džematski odbor džemata Vinac i članovi „Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Jajce" svake godine u Vincu organizuju „Šehidski mevlud" i, ponekad, turnir u malom nogometu.

Uz memorijalni spomenik iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. u Vincu se nalazi „Partizansko groblje" u kojem su ukopani posmrtni ostaci boraca Narodno oslobodilačkog rata 1941-1945. Partizansko groblje u Vincu veličine je 23 x 16 m i ima 16 grobova.[254] Također, u Vincu su se prije agresije na Bosnu i Hercegovinu održavale proslave 4. jula, povodom Dana boraca ili Dana ustanaka narodā Jugoslavije. U današnje vrijeme ovaj praznik se više ne obilježava niti se tim povodom organiziraju bilo kakve svečanosti.

Na lokalitetu „Partizanskog groblja", 2006. godine izvršena je ekshumacija Safije (Hrustan) Mekan koja je nestala na području Jajca 25.06.1992. godine.

[254] Perko Vojinović, "Spomen-ploče..., str. 224.

Vlasinje

Naselje Vlasinje nalazi se 40 km sjeverno od Jajca. Prije agresije na Bosnu i Hercegovinu Vlasinje je pripadalo Općini Mrkonjić Grad, da bi nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma 1995. bilo pripojeno Općini Jajce. Prema popisu iz 1991. godine u Vlasinju je živjelo 1.133 stanovnika od čega 975 Bošnjaka, 1 Srbin, 149 Hrvata, 2 Jugoslovena i 6 Ostalih.[255] Za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu mještani Vlasinja bili su u izbjeglištvu. Džamiju sagrađenu i svečano otvorenu 1981. godine i većinu porodičnih kuća u Vlasinju srušili su pripadnici Vojske RS-a.

Poslije rata, krajem 90-ih godina XX stoljeća Bošnjaci Vlasinja vratili su se na svoja ognjišta. Tokom 2008. godine u Vlasinju je živjelo oko 260 domaćinstava. Vrijedni mještani Vlasinja ponovo su sagradili i 2009. godine svečano otvorili novu džamiju sa dvije šerefe.

Na seoskom trgu u Vlasinju postavljeno je spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima ovog mjesta. Spomen-obilježje u Vlasinju jedinstveno je na području jajačke općine i šire. Naime, sastavni dio spomen-obilježja u Vlasinju je oklopno vozilo Vojske RS-a koje su pripadnici Teritorijalne odbrane iz Vlasinja zarobili braneći svoje selo 1992. godine. Na oklopno vozilo ugrađena su tri držala za zastave: Bosne i Hercegovine, Republike Bosne i Hercegovine i Islamske zajednice. Ispred oklopnog vozila je podijum od mermera na kojem se nalazi šest kamenih ukrasa u obliku ljiljana raspoređenih oko spomen-ploče postavljene u centru podijuma.

Spomen-obilježje šehidima i poginulim borcima iz Vlasinja.

[255] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 55.

Imena šehida i poginulih boraca iz Vlasinja ispisana su na spomen-ploči koja je ugrađenu na mermerni stub u obliku ljiljana. Na ploči su imena šehida:

Dreco /Ramiz/ Hazim	1971-1992
Šahman /Huso/ Mujo	1966-1993
Pračalić / Meho/ Šaban	1955-1993
Šahman /Mujo/ Mustafa	1938-1993
major Zekan /Mehmed/ Sakib	1972-1994
Durek /Ragib/ Redžo	1970-1994

Ispod njihovih imena je natpis:

BRANEĆI BOSNU OD AGRESORA

ČASNO POLOŽIŠE ŽIVOTE

Spomen-ploča šehidima i poginulim borcima iz Vlasinja.

Uz materijalni oblik memorijalizacije u Vlasinju se svake godine u subotu koja je najbliža 11. junu (datum kada su 1992. godine Vlasinjci protjerani iz svog naselja) organizira jednodnevna manifestacija „Vlasinjski dani otpora“. Program manifestacije započinje na šehidskom spomen-obilježju. Učenici Osnovne škole u Vlasinju tom prilikom prouče nekoliko ilahija i pročita se tekst o agresiji na Bosnu i Hercegovinu i protjerivanju mještana Vlasinja sa njihovih ognjišta. Potom se prisutnima obrate vjerski i politički zvaničnici Općine Jajce i Medžlisa IZ Jajce, nakon čega se prouči dova za šehide. Program se nastavlja „Šehidskim mevludom“ u džamiji nakon podne-namaza. Poslije mevluda organizira se malonogometni turnir na stadionu pored džamije. Na Vlasinju su prisutni osnovni oblici memorijalizacije: materijalni spomenik šehidima i poginulim borcima i „Vlasinjski dani otpora“. Obje forme, svaka na svoj način, doprinose očuvanju sjećanja na Odbrambeno-oslobodilački rat i poginule šehide i borce Vlasinja.

Ubijeni civili iz Liskovice u Vlasinju 1992. godine.[256]

[256] Fotografija preuzeta sa originalnog snimka sačinjenog 1992. godine. Vidjeti: Ibrahim Halilović, PUT U VLASINJE I LISKOVICU 1992. i 2012, https://www.youtube.com/watch?v=52W53gKYuq0.

Opština Jezero

Opština Jezero je opština u bosansko-hercegovačkom entitetu Republika Srpska. Nalazi se u srednjoj Bosni na Plivskom jezeru, a graniči s opštinama Šipovo, Mrkonjić Grad i Jajce. Dejtonskim sporazumom Općina Jajce podijeljena je između entiteta Federacija BiH i Republika Srpska. Veći dio općine, zajedno s gradom Jajce ušao je u sastav entiteta Federacija BiH, dok su entitetu Republika Srpska pripala naselja: Borci, Čerkazovići, Đumezlije, Jezero, Kovačevac, Ljoljići i Peručica, te dijelovi mjesta: Barevo, Drenov Do i Prisoje. Od ovog područja formirana je odlukom Narodne skupštine Republike Srpske u junu 1996. godine opština Jezero. Na području opštine Jezero pripadnici vojske Republike Srpske izvršili su zločin nad Bošnjacima u samom Jezeru te naseljima: Ljoljići i Čerkazovići.

Jezero-grad

Sjedište Opštine Jezero nalazi se u naselju Jezero. Prema popisu iz 1991. u Jezeru je živjelo 834 stanovnika od čega 477 Bošnjaka, 282 Srba, 33 Hrvata, 34 Jugoslovena i 8 Ostalih.[257] Početkom agresije na Bosnu i Hercegovinu 2. juna 1992. godine pripadnici Vojske RS-a okupirali su Jezero, staru Sultan Bajazidovu džamiju minirali, bošnjačke kuće popalili i svo nesrpsko stanovništvo koje do tada nije bilo izbjeglo poubijali.

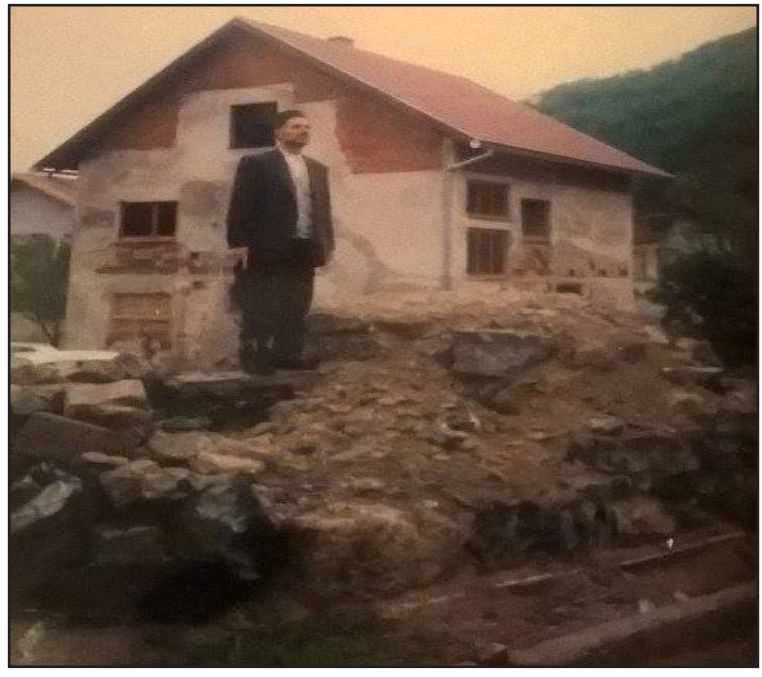

Ramiz-ef. Bećirović kraj srušene Sultan Bajazidove džamije u Jezeru.

(Izvor: kolekcija fatografija Ramiz-ef. Bećirovića iz Jajca)

[257] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Taj dan i dan kasnije (3. juna) u Jezeru su ubijene 34 nevine civline osobe koje su se do 2002. godine vodile kao „nestali“. Ćosić Huso ubijen je i spaljen u sopstvenoj kući. Federalna komisija za nestale osobe je 22-23. marta 2002. godine, iz masovne grobnice u Natpolju ekshumirala 11 posmrtnih ostataka Bošnjaka civila. Naknadno su pronađena tijela još 5 osoba, a najmanje 18 ubijenih Bošnjaka Jezera još uvijek se vode kao „nestali“.[258]

Ekshumacija na lokalitetu Natpolje.[259]

Nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu Bošnjaci se postepeno vraćaju u svoje mjesto. U ratu srušenu Sultan Bajazidovu džamiju mještani su ponovo sagradili i 6. aprila 2007. godine svečano otvorili. Tokom 2008. godine u džematu Jezero koji obuhvata naselja: Jezero, Čerkazovići, Ljoljići, Stupna, Đumezlije i Žaovine bilo je 90 bošnjačkih domaćinstava.[260]

[258] Ramiz Bećirović, „Zločin nad Bošnjacima Jezera“, *IIN Preporod*, br. 12/878, 15. juni 2008, str. 16.
[259] Slika autora Muhameda Mujkića. Preuzeto sa http://abunodisceomnes.wellcomecollection.org.
[260] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 358.

Ključevi, novac i lične stvari pronađene u masovnog grobnici u Natpolju, a pripadale su Feridi Zjajo, koja je ubijena zajedno sa suprugom Ibrom.

U šadrvanu uz Sultan Bajazidovu džamiju u Jezeru postavljene su 1. juna 2008. godine dvije spomen-ploče šehidima: poginulim borcima i mučki ubijenim civilima iz Jezera, Čerkazovića i Ljoljića. Spomen-ploče sa imenima šehida ugrađene su u prozore na zidu šadrvana s unutrašnje strane i relativno su skrivene od očiju prolaznika. Vidljive su tek onome ko zna da se ploče tu nalaze.

Šadrvan i spomen-ploče šehidima: poginulim borcima i civilnim žrtvama rata iz Jezera, Čerkazovića i Ljoljića.

S obzirom na to da džemat Jezero obuhvata cijelu Opštinu Jezero na spomen-pločama se nalaze imena svih šehida: poginulih boraca i mučki ubijenih civila iz džemata. Na vrhu prve spomen-ploče arapskim slovima piše *El-Fatiha* ispod koje je prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*. Zatim su u dva odvojena stupca ispisana imena šehida. U desnom stupcu su imena 19 šehida džemata Jezero koji su poginuli u periodu od 1992-1995. godine. U lijevom stupcu su navedena imena 23 šehida džemata Jezero nad kojima je izvršen zločin u Tisovcu 10. septembra 1992. godine. Na drugoj spomen-ploči nalaze se imena Bošnjaka ubijenih u Jezeru 2. i 3. juna 1992. godine.

Spomen-ploče šehidima Jezera, Čerkazovića i Ljoljića.

U mezarju na Musali u Jezeru ukopani su pronađeni posmrtni ostaci civila ubijenih 2/3. juna 1992. godine. Međutim, na mezarju nije postavljeno nikakvo spomen-obilježje. Također, veliki broj ubijenih Bošnjaka Jezera pronađen je u masovnoj grobnici u Natpolju. Ni ova masovna grobnica nije označena.

U cilju očuvanja sjećanja na zločine nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova koje su vojnici Vojske RS-a počinili tokom 1992. godine, Medžlis Islamske zajednice Jajce u saradnji s Udruženjem građana "3. juni" svake godine krajem maja i početkom juna organizira manifestaciju „Spomen njima, po(r)uka nama". Centralni sadržaj ove manifestacije je obilježavanje zločina u Jezeru, Ljoljićima i Čerkazovićima. Program započinje učenjem Kur'ana na mostu u Jezeru. Mektebski polaznici iz Jezera zatim prouče nekoliko ilahija i recital o zločinu. Nakon toga prisutnima se obraćaju vjerski i politički zvaničnici. Zatim se ponovo prouči dio iz Kur›ana i dova, a potom svi prisutni bacanjem cvijeća u Plivu i učenjem *El-Fatihe* odaju počast šehidima. Okupljeni zatim u tihoj povorci kreću ka mezarju Musalla gdje su ukopani posmrtni ostaci ubijenih civila Jezera. Na ovom mjestu se također prouči dova za šehide. Nakon toga program se nastavlja klanjanjem podne-namaza i učenjem šehidskog mevluda i dove.[261] Obilježavanje zločina u Jezeru, Čerkazovićima i Ljoljićima završava se polaganjem cvijeća na spomen-obilježju šehidima u Čerkazovićima i mezarju u Vincu.

[261] Amel Aganović, "Obilježeno stradanje Bošnjaka u Jezeru, Ljoljićima i Čerkazovićima", http://mizjajce.com/index.php/novosti/vijesti-iz-medlisa/428-obiljezeno-stradanje-bosnjaka-u-jezeru-ljoljicima-i-cerkazovicima (Zadnja posjeta, 14. oktobra 2016)

Jezero-Čerkazovići i Ljoljići

Naselja Čerkazovići i Ljoljići nalaze se 3, odnosno 6 km južno od Jezera. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Čerkazovićima je živjelo 220 stanovnika od čega 131 Bošnjak, 83 Srba i 6 Ostalih, dok je u Ljoljićima živjelo 205 stanovnika i to: 96 Bošnjaka i 109 Srba.[262] Pripadnici Vojske RS-a su 10. septembra 1992. godine na lokalitetu Draganovac-Tisovac ubili 23 nedužna civila Bošnjaka i na istom mjestu ih zakopali u masovnu grobnicu. Federalna komisija za nestale osobe je 29. aprila 1999. godine izvršila ekshumaciju na lokalitetu Tisovac gdje su ekshumirani posmrtnih ostaci 23 bošnjačka civila.

Draganovac-Tisovac: Mjesto ubistva i masovne grobnice 23 Bošnjaka iz Čerkazovića i Ljoljića.

Mjesto masovne grobnice nije obilježeno i, ako se nešto po tom pitanju ne preduzme, uskoro će u potpunosti zarasti u šumu.

[262] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 54.

Masovna grobnica na lokalitetu Tisovac u koju su pripadnici Vojske RS-a ukopali tijela ubijenih Bošnjaka iz Čerkazovića i Ljoljića. (Foto: Elvir D.)

Da zločin nad nedužnim civilima Bošnjacima Čerkazovića i Ljoljića ne bi ostao bez spomenika, pobrinuli su se Bošnjaci koji su se u malom broju nakon agresije vratili na svoja ognjišta. Na porodičnom imanju Samira Begovića u Čerkazovićima sagrađeno je spomen-obilježje šehidima Čerkazovića i Ljoljića. Spomen-obilježje je otvorenog tipa sa krovom na četiri vode. Na vrhu krova je alem sa polumjesecom i zvijezdom. U središtu obilježja je česma dok je ploča s imenima šehida postavljena na jugoistočni zid. Spomen-obilježje lijepo je ograđeno i uredno održavano.

Spomen-obilježje šehidima iz Čerkazovića i Ljoljića.

Na spomen-ploči se nalaze vrlo iscrpni podaci o zločinu nad Bošnjacima Čerkazovića i Ljoljića i o poginulim borcima Armije RBIH sa ovog područja. Na vrhu ploče arapskim slovima, slično kao i na spomen-ploči u Jezeru, piše *El-Fatiha* ispod koje je prijevod 154. ajeta sure *El-Bekare*.

S lijeve strane ispod ajeta stoji:

ŠEHIDI ČERKAZOVIĆA I LJOLJIĆA 10.09.1992. GODINE ZLOČIN U TISOVCU

Zatim slijede imena 23 civila koje su pripadnici Vojske RS-a ubili i zakopali na lokalitetu Draganovac-Tisovac.

S desne strane započinje novi stupac naslovljen:

ŠEHIDI ČERKAZOVIĆA I LJOLJIĆA KOJI SU POGINULI U PERIODU OD 1992-1995. GODINE

Ispod su navedena imena 3 pripadnika Armije RBIH koji su svoj život dali za Bosnu i Hercegovinu. Potom, na istoj desnoj strani, stoji novi naslov:

ŠEHIDI ČERKAZOVIĆA I LJOLJIĆA NAD KOJIMA JE IZVRŠEN ZLOČIN 02/03.06.1992. GODINE

Zatim slijede imena 9 civila iz ovih mjesta koje su pripadnici Vojske RS-a ubili u Jezeru naznačenog datuma. Na dnu spomen-ploče stoji napomena:

ZA SJEĆANJE

DA SE NE ZABORAVI

EL-FATIHA

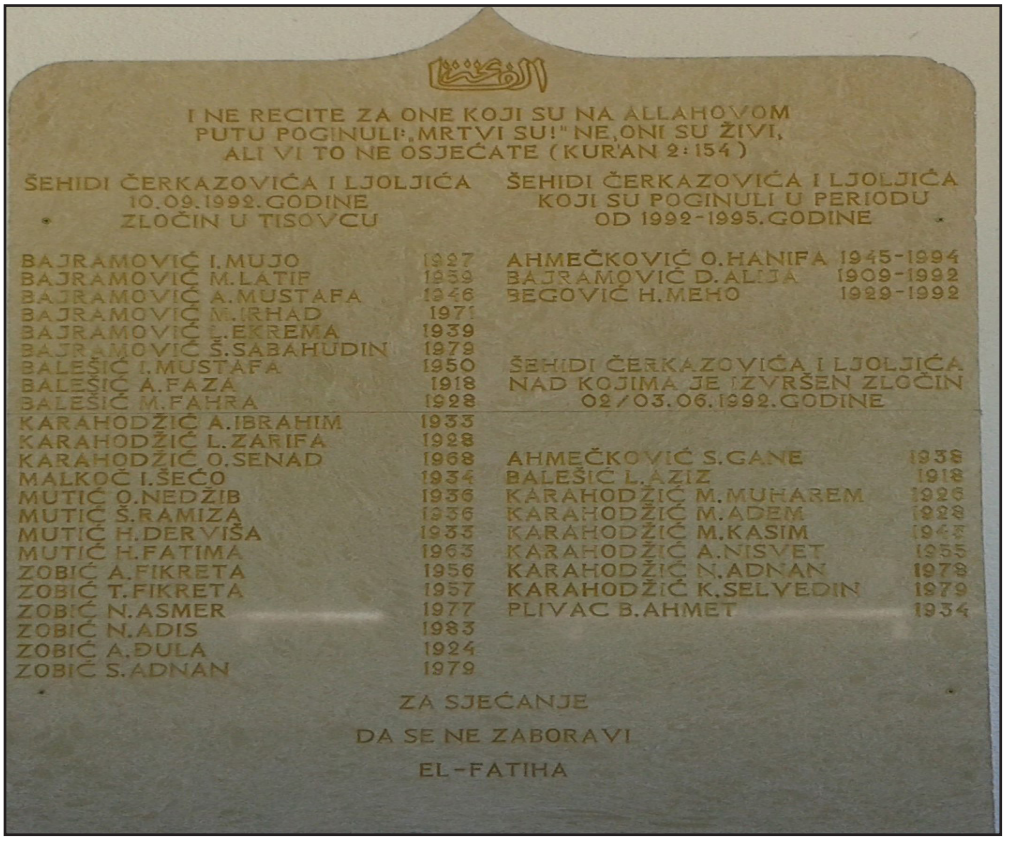

Spomen-ploča šehidima: poginulim borcima i mučki ubijenim civilima Čerkazovića i Ljoljića.

Ostale aktivnosti na očuvanju sjećanja na zločine nad Bošnjacima u Čerkazovićima i Ljoljićima svake godine početkom juna organizira Medžlis IZ Jajce u okviru manifestacije „Spomen njima, po(r)uka nama“.

Dženaza-namaz ubijenim civilima Čerkazovića i Ljoljića obavljena je 12. maja 1999.

(Izvor: kolekcija fotografija Ramiz-ef. Bećirovića iz Jajca)

Vojnici Vojske RS-a su 10. septembra 1992. godine na lokalitetu Draganovac-Tisovac učinili strašan zločin. Da se takav zločin više nikada ne bi desio, nužno je mlađe generacije neprestano podsjećati na to. U tom smislu, a imajući u vidu da su mjesto ubistva i masovna grobnica neoznačeni, bilo bi poželjno postaviti spomen-ploču na ovaj lokalitet i u manifestaciju „Spomen njima, po(r)uka nama“ uvrstiti marš mira od Jezera do Tisovca gdje bi se održao čas historije.

Opština Šipovo

Opština Šipovo smještena je u zapadnoj Bosni i Hercegovini. Graniči sa opštinama: Mrkonjić Grad, Jezero, Kupres, Glamoč, Jajce i Donji Vakuf. Šipovo obuhvata 11 mjesnih zajednica. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine na području opštine živjelo je 2.965 Bošnjaka.[263] Za vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu većina Bošnjaka je protjerana sa svojih ognjišta, dok je mali broj u strahu i neizvjesnosti ostao živjeti na okupiranom području.

U periodu od 1992. do 1995. u Šipovu je ubijeno ili je od posljedica ranjavanja umrlo 27 Bošnjaka. Težak zločin desio se u selu Volari 27. juna 1993. godine kada su u porodičnoj kući ubijeni Rasim Ćorić (1931), Lutvija Ćorić (1934) i Emin Ćorić (1960). Zajedno s njima tada je bio i Džemal Brkić (1938) koji je teško ranjen. Od zadobijenih rana ubrzo je umro.[264] Navedeni masakr prema dostupnim informacijama počinili su pripadnici MUP-a Republike Srpske iz Šipova. Sve džamije na području Opštine Šipovo srušili su pripadnici Vojske RS-a. Nakon rata obnovljene su džamije u Šipovu, Bešnjevu, Volarima i Pljevi. Tokom 2008. godine u Šipovu je bilo oko 300 bošnjačkih domaćinstava.[265]

Iako je za vrijeme agresije u Šipovu ubijeno 27 Bošnjaka, na području Opštine postoji samo jedan spomenik žrtvama i to onaj u Bešnjevu na kojem se nalazi ime samo jednog šehida. Stoga je neophodno, barem u haremu džamije u Šipovu, ako iz sigurnosnih razloga to nije moguće učiniti na nekoj drugoj javnoj površini u gradu, postaviti spomen-obilježje ubijenim civilima i poginulim borcima Armije RBIH s područja Šipova.

U nekoj od džamija u Šipovu, obično je to centralna džamija, svake godine se u okviru manifestacije „Dani Bošnjaka Šipova“ prouči mevlud za šehide Šipova i održi čas historije o stradanju Bošnjaka u ovom mjestu. To je ujedno i jedina aktivnost koja se organizira u cilju očuvanja sjećanja na život u okupiranom Šipovu tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Šipovo-Bešnjevo

Naselje Bešnjevo smješteno je na planinskoj padini blizu 3 km sjeverno od Šipova. Prema popisu iz 1991. godine u Bešnjevu je živjelo 377 stanovnika od čega su 249 bili Bošnjaci, 121 Srbi i 7 Ostali.[266] U augustu 1992. godine džamija u Bešnjevu je minirana i potpuno srušena od strane Vojske Republike Srpske, bošnjačke kuće su spaljene i uništene, a Bošnjaci protjerani i etnički očišćeni.

---

[263] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 101.

[264] Grupa autora*, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu*, str. 198-201.

[265] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 360.

[266] *Nacionalni sastav stanovništva...*, str. 101.

Satelitski snimak masovnih zločina i „čišćenja“ Bešnjeva od Bošnjaka.
Džamija minirana a sve bošnjačke kuće spaljene.

Nakon rata 16 bošnjačkih porodica vratilo se u Bešnjevo i nastavilo život. Kuće i džamiju su obnovili i svečano otvorili 2007. godine.[267] U predvorju džamije izgrađen je šadrvan i postavljena mermerna šehidska spomen-ploča. S desne strane na vrhu ploče je simbol mjeseca i zvijezde, a s lijeve ljiljan. Ispod njih je arapskim slovima napisano *El-Fatiha*, ispod koje je natpis:

OVU ČESMU PODIGOSMO U SPOMEN NA ŠEHIDE BIH.

Zatim slijedi prijevod 154. ajeta iz sure *El-Bekare*, druge kur›anske sure, koji govori o šehidima: „*I ne recite za one koji su na Allahovom putu poginuli: ‹Mrtvi su› ne oni su živi ali vi ne znate.*“ Poslije agresije i genocida ovaj ajet je postao zaštitni znak gotovo svih šehidskih nišana i spomen-ploča. Ispod ajeta nalazi se ugravirano ime šehida Spahić Nijaza koji je poginuo 1994. godine. Alem s porušene prijeratne džamije postavljen je kao opomena u središtu šadrvana.

Alem sa prijeratne džamije u Šipovu u šadrvanu ispred ulaza u džamiju.
U pozadini spomen-ploča s imenom šehida Nijaza Spahića.

Osim spomen-ploče šehidu u naselju nema nikakvih materijalnih oblika memorijalizacije niti se održavaju posebni vjerski programi tim povodom.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata tokom augusta i početkom septembra 1941. godine u Bešnjevu je ubijeno 19 Bošnjaka civila.[268] Jugoslovenska državna politika nije dozvoljavala da se o tim žrtvama glasno govori, niti da im se postavi spomen-obilježje, pa su ubijeni Bošnjaci Bešnjeva, izvan kruga njihovih porodica, brzo zaboravljeni. Na taj način se, zapravo, stvarala pretpostavka za nove zločine koji su uslijedili 50 godina kasnije. S obzirom na to da su imena svih nevinih Bošnjaka ubijenih 1941. godine poznata, dobro bi bilo napraviti novu spomen-ploču koja bi sadržavala i njihova imena zajedno s imenom šehida iz 1994. godine.

Također, s obzirom na to da su se tokom agresije 1992-1995. u Bešnjevu na meti agresora našla materijalna dobra i vjerski objekti, bilo bi poželjno da se na vidljivom mjestu na džamiji postavi spomen-ploča sa slikom srušene džamije i osnovnim informacijama o tome.

[267] Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini...*, str. 356.
[268] Grupa autora, *Bošnjaci Šipova kroz historiju...*, str. 141.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE DRUGOG DIJELA KNJIGE

U proteklih dvadeset godina memorijalizacija zločina nad Bošnjacima na području općina Jajce, Jezero i Šipovo poprimila je svoju karakterističnu fizionomiju i specifična obilježja. Primjetna su dva su osnovna oblika memorijalizacije:

- Organizacija centralne manifestacije "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce" i izgradnja centralnog spomen-obilježja.
- Organizacija mjesnih "Šehidskih mevluda" i izgradnja lokalnih spomen-obilježja.

Iako je centralna manifestacija "Spomen njima, po(r)uka nama" sastavni dio sveukupnog sistema "Šehidskih mevluda", u ovom radu smo ih analizirali odvojeno zbog toga što su sadržaji manifestacije prevashodno fokusirani na obilježavanje zločina nad bošnjačkim civilima u ove tri općine, dok lokalni "Šehidski mevludi" obuhvataju podjednako podsjećanje na civilne i vojne žrtve.

Centralna manifestacija "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce" dobro je koncipirana. Sa svojim raznovrsnim sadržajima manifestacija pokušava doprijeti do svih društvenih slojeva: od učenika osnovnih škola, do intelektualaca i penzionera, i prenijeti im poruku o zločinu nad Bošnjacima i strahotama agresije. Ako Bog da, kada se izgradi centralno spomen-obilježje u Jajcu, manifestacija će dobiti mjesto odakle će sve aktivnosti na polju memorijalizacije započinjati i gdje će se iste te aktivnosti molitvom za duše šehida završavati.

Primjetno je, također, nepostojanje spomen-sobe sa fotografijama i muzejskim eksponatima iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata. Kvalitet memorijalizacije općenito bi porastao uspostavljanjem spomen-sobe, a učenici osnovnih i srednjih škola dobili bi funkcionalno mjesto za čas historije ili povijesti. S obzirom na to da su prvih sedam mjeseci rata do kraja oktobra 1992. godine jedinice HVO-a i Armije RBiH zajedničkim snagama branile Jajce od nasrtaja Vojske Republike Srpske, a zajedničkim snagama ove vojne formacije su i oslobađale Jajce u septembru 1995. godine, nema nikakve zapreke da u ovoj spomen-sobi budu zajedno izloženi eksponati HVO-a i Armije RBiH. Jedan dio spomen-sobe svakako treba posvetiti zločinu nad nedužnim civilnim stanovništvom u Jajcu te teškim godinama provedenim u izbjeglištvu.

Drugi nivo memorijalizacije zločina nad Bošnjacima i herojstva pripadnika Armije RBiH su lokalni "Šehidski mevludi" i memorijalni turniri u malom nogometu. S obzirom na to da su "Šehidski mevludi" izuzetno dobro posjećeni te kako se održavaju u svim većim naseljima gdje žive Bošnjaci na području općina Jajce, Jezero i Šipovo, jasno je da se poruka koji oni pronose daleko čuje. Mlađim generacijama koje eventualno ne idu u džamiju da slušaju mevlud i predavanje potrebno je na drugačiji način pristupiti i govoriti o zločinu. Održavanje malonogometnih turnira i slični sportski ili kulturni sadržaji dobro su rješenje za to. Međutim, iako u nekim mjestima postoje malonogometni turniri povodom "Šehidskog mevluda", primjetno je da se o šehidima i herojstvu Armije RBiH na njima slabo ili nikako ne govori. Takvu praksu potrebno je mijenjati, a organizatori ovih sportskih takmičenja trebali bi povesti računa da se na dostojanstven način oda pošta poginulim pripadnicima Armije RBiH i HVO-a, te nevino ubijenim civilima.

Pregledu stanja šehidskih spomen-obilježja na području Jajca, Jezera i Šipova posvetili smo najviše prostora u radu. To smo učinili zbog toga što spomenici predstavljaju historijski dokument trajnog karaktera. Analizirana šehidska spomen-obilježja imaju mnogo dobrih osobina koje smo nastojali istaknuti. No, također se nismo libili da ukažemo na eventualne propuste i sugeriramo alternativna rješenja. Pregledom postojećih spomenika ustanovili smo da nema podataka o počinjenom zločinu: ne postoje podaci o tome kada je zločin počinjen, gdje i od koga. Izgradnjom centralnog spomen-obilježja riješilo bi se, barem donekle, ovo pitanje. Zbog historijskog konteksta važno je također napraviti razliku između vojnih i civilnih žrtava. Mišljenja smo da spajanje vojnih i civilnih žrtava nije adekvatno zbog moguće buduće manipulacije.

Najvažniji segment šehidskog spomen-obilježja je sadržaj odnosno tekst na spomen-ploči koji treba da ponudi informacije podjednako: i o žrtvama i o njihovim zločincima. Drugim riječima, tekst na spomen-ploči trebao bi sadržavati sljedeće podatke:

a) O žrtvama - prezime, ime oca, ime i datum rođenja i smrti,

b) O zločinu - kada, gdje i kako je počinjen te

c) O počiniocima zločina – odnosno koja jedinica ili pojedinac je izvršio zločin.

Uz sadržaj teksta na spomen-obilježju veoma važna je lokacija spomenika. Na području općina Jajce, Jezero i Šipovo većina spomen-obiljžja izgrađena je u haremima džamija što, imajući u vidu da svi Bošnjaci nisu vjernici-praktičari koji svaki dan posjećuju džamije, i nije najbolje rješenje. Spomen-obilježje u Bučićima postavljeno u centru sela iznad izvora kraj kojeg svi mještani svakodnevno prolaze primijer je dobro izabrane lokacije za spomenik. Prema tome, da bi postigao najbolji efekat, spomenik treba ponuditi tačne i jasne podatke o žrtvama i njihovim zločincima te biti postavljen na vidljivom i prometnom mjestu.

Drugo, lokaliteti gdje su počinjeni zločini nad Bošnjacima trenutno su neobilježeni. Mjesta masovnih zločina poput Tisovca, Kokića, Natpolja ili kuća u kojoj su zapaljene žene u Cvitovićima moraju biti adekvatno obilježena.

Još jedan element u memorijalizaciji koji nismo primjetili prilikom istraživanja jeste uspostava jedinstvenog vizuelnog elementa, odnosno simbola. Ovdje se misli na simbol poput srebreničkog cvijeta za žrtve genocida u Srebrenici, odnosno *bijele trake* kao simbola žrtava genocida u Prijedoru.

Uz to, ne postoje nazivi ulica, trgova i javnih ustanova čija imena asociraju na zločin i Odbrambeno-oslobodilački rat. Također, smatramo da bi se veći efekat centralne memorijlane manifestacije "Spomen njima, po(r)uka nama – Dani šehidskog mevluda i obilježavanja zločina na području MIZ Jajce" postigao ako bi se naziv manifestacije povezao s mjestom stradanja najvećeg broja Bošnjaka, pa bi se u tom slučaju ova manifestacija zvala "Pomen njima, po(r)uka nama – Jezero 2016" i sl.

U radu smo namjerno spomenuli loše stanje nekih spomenika Narodno oslobodilačke borbe (NOB). Kompletan proces memorijalizacije bivša država bila je preuzela na sebe, a kako je religija bila isključena iz javnog života, vjerskim institucijama nije bilo dozvoljeno da učestvuju u tom procesu. Na kraju, raspadom državnog sistema, pale su u zaborav i vrijednosti koje je ona njegovala.

Dakle, memorijalizacija koju je provodio prijeratni državni sistem eklatantan je primjer kako samo državne institucije ne mogu kvalitetno dugoročno sačuvati sjećanje čak ni na heroje koji su u Drugom svjetskom ratu ugradili svoje živote u temelje bivše države iz prostog razloga što su se raspadom države urušili i temelji na kojima je ona počivala. Stoga je neophodno da se i Islamska zajednica uključi u memorijalizaciju, jer je Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini pokazala vitalnost nadživjevši nekoliko državnih sistema. U današnje vrijeme memorijalizacija zločina nad Bošnjacima je na visokom mjestu prioriteta Islamske zajednice. Memorijalizacija je prisutna na hutbama, mevludima i svim vjerskim manifestacijama. Datum genocida u Srebrenici 11. juli ušao je u Takvim Islamske zajednice. Konačno, ljudi imaju povjerenje u Islamsku zajednicu pa su većinu šehidskih spomen-obilježja izgradili baš na vakufskom zemljištu vjerujući da će Islamska zajednica znati odbraniti svoje vrijednosti. No, iako neophodno i veoma bitno uključivanje Islamske zajednice u proces memorijalizacije zločina nad Bošnjacima nije dovoljno. Potrebno je da se svi državni organi i javne obrazovne i kulturne ustanove zajedno s Islamskom zajednicom uključe u ovaj proces kako bi se ostavario željeni cilj da se zločin genocida i masovnog ubijanja Bošnjaka nikada ne zaboravi i ne ponovi.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

ARHIV INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJKE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA UNIVERZITETA U SARAJEVU, Sarajevo (više fondova različite provenijencije):

- AIIZ, *Obrazci – Podaci o žrtvi; podaci o zločinu; podaci o izvršiocu zločina; podaci o svjedoku – izvoru podataka;*
- AIIZ, Dokumentacija *JNA, Peti korpus;*
- AIIZ, Dokumentacija *MUP RS;*
- AIIZ, Dokumentacija *ARBiH, ŠTO;*
- AIIZ, Dokumentacija, *VRS, Prvi krajiški korpus VRS;*
- AIIZ, *Izjave svjedoka;*
- AIIZ, *Bosna i Hercegovina, Srednjobosanski kanton/Kanton Središnja Bosna;*

ZBIRKE DOKUMENATA ELEKTRONSKE BAZE PODATAKA SUDSKIH SPISA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG TRIBUNALA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU *(MKCJ – ICTY):*

- ICTY, Dokumentacija *JNA, 5. korpus;*
- ICTY, Dokumentacija *ARBiH;*
- ICTY, Dokumentacija *Vojske Federacije BiH;*
- ICTY, Dokumentacija *HVO-a;*
- ICTY, Dokumentacija *Državne komisije RBiH;*
- ICTY, Dokumentacija *HZ HB;*
- ICTY, Dokumentacija *VRS;*
- ICTY, Dokumentacija *MUP RS;*
- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-02-54, Slobodan Milošević;
- ICTY, Predmet br. IT-02-54, Pred Pretresnim vijećem – Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude, 16. juni 2004;
- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-00-39 I 40/1, Biljana Plavšić;
- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-95-5/18, Radovan Karadžić;
- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-09-92, Ratko Mladić;
- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-99-36, Radoslav Brđanin;

- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-99-36/1, Momir Talić;
- ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića, Dodatno izmjenjena optužnica, Predmet br. IT-99-36-T-I od 9. marta 2001;
- ICTY, Pred Pretresnim vijećem II – Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Predmet br. IT-99-36-T od 1. septembar 2004;
- ICTY, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Pred Žalbenim vijećem, Predmet br. IT-99-36-A od 3. aprila 2007;
- ICTY, Podaci o predmetu br. IT-98-29, Stanislav Galić;
- ICTY, Podaci o predmetu IT-95-14/2, Kordić i Čerkez, "Lašvanska dolina";

SUD BOSNE I HERCEGOVINE

- SUD BIH, *Optužnica protiv Pekez Mirko zv. Guzan, Pekez Mirko zv. Peka i Savić Milorad zv. Mića, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Poseban odjel za ratne zločine, Regionalni tim II, br. KT-RZ 116/05 od 22.11.2007*;
- SUD BiH, *Presuda broj: X-KR-05/96-1 od 15. 04. 2008;*
- *SUD BIH, Presuda br. X-KRŽ-05/96-1 od 05. 05. 2009, uz Izjava svjedoka/oštećenog K.O;*

*

* *

- Dokumentacija Višeg suda u Zenici;
- Dokumentacija Višeg suda u Travniku sa sjedištem u Vitezu;
- Dokumentacija MUP-a, *SJB Jajce;*

ZBIRKA DOKUMENATA ELEKTRONSKE BAZE PODATAKA SA STRANICE http://www.slobodanpraljak.com

- Dokumentacija *MORH, SIS;*
- Dokumentacija *ARBiH;*
- Dokumentacija *HVO, OZ SZH, VOS;*

ARHIV MEDŽLISA ISLAMSKE ZAJEDNICE JAJCE

- Spisak oštećenih objekata IZ-e na području Medžlisa IZ-e Jajce;

IZVJEŠTAJI

- ICTJ, Memorialization and Democracy: Policy and Civic Action State, International Center for Transitional Justice, https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Global-Memorialization-Democracy-2007-English_0.pdf;
- Judy Barsalou and Victoria Baxter, "The Urge to Remember: The Role of Memorials in Social Reconstruction and Transitional Justice", *United States Institute for Peace*, Januar 2007;
- Ratni zločini u Bosni i Hercegovini, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha, Antiratna kampanja Hrvatska, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Biblioteka Dokumenti, br. 2, Zagreb, 1993;
- Privatna dokumentacija Andras Riedmalyera;
- Privatna dokumentacija Ramiz-ef. Bećirevića;

LITERATURA

- Arnautović, Suad, *Izbori u Bosni i Hercegovini 90, Analiza izbornog procesa*, Promocult, Sarajevo, 1996.
- Begić, Kasim, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991-1996)*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.
- Brkić, Smajo, *Bošnjaci Šipova u periodu između dva svjetska rata,* Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Zenica, 1999.
- Brkljača, Seka, Šipovo 1941. u odnosu lokalne i opšte istorije Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu, Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Udruženje intelektualaca Bošnjaka Šipova u izgnanstvu – Zenica, Zenica, 1999.
- Čekić Smail, Muhamed Šestanović, Merisa Karović, Zilha Mastalić-Košuta, *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunadotnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010.
- Čekić, Smail, *Dejtonski (mirovni) sporazum*, Knjiga I, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016.

- Čekić, Smail, *Agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*, Ljiljan, Sarajevo, 1994.
- Čekić, Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima*, Univerzitetski informativni glasnik, Specijalno izdanje broj 5, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2011.
- Čekić, Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje*, Knjiga 1, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Kult B, Sarajevo, 2004.
- Čekić, Smail, *Bitne historijske činjenice o nezavisnosti Bosne i Hercegovine*, Korak, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, broj 30, Sarajevo, januar-mart 2013.
- Čekić, Smail, *Genocid i istina o genocidu*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012.
- Čekić, Smail, *Velikosrpska ideologija i politika agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima*, Univerzitetski informativni glasnik, Specijalno izdanje broj 3, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, juli 2010.
- Ebu-Davud, *Sunen Ebu-Davuda, prijevod i komentar Mahmut Karalić*, tom 4, hadis br. 3122, Novi Pazar, 2012.
- Grupa autora, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Monografija*, Udruženje Ilmije IZ u BiH, Sarajevo, 2012.
- Grupa autora, *Vječna pouka – monografija šehida i poginulih boraca Jajca (1992-1995)*, BZK „Preporod" – Sekcija mladih „Horizont", Jajce, 2010.
- Hadžibegović, Ilijas, *Konfesionalna i nacionalna struktura stanovništva u kotaru i gradu Jajcu od 1851. do 1991.* Prilozi Institut za historiju, 30, Sarajevo, 2001.
- Kamberović, Husnija, *Bošnjaci Šipova u razdoblju austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878-1918.* Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Udruženje intelektualaca Bošnjaka Šipova u izgnanstvu – Zenica, Zenica, 1999.
- Karadžić, Midhat, *Jajce u predratnim i ratnoj 1992. godini*, Jajce, autor, 2010.
- Karčić, Hikmet, *Apelacijama do istine. Praksa doma za ljudska prava u procesu traženja nestalih osoba u Bosni i Hercegovini*, Fondacija Konrad Adenauer, Sarajevo, 2013.
- Karović-Babić, Merisa, *Masovna ubistva civila u Sarajevu za vrijeme opsade 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2014.
- Kliko, Amir – Ćuskić, Fikret, *17. Viteška Krajiška brdska brigada ARBiH, Udruženje "17. VKbbr"* – Institut za istoriju, Sarajevo, 2010.
- Krzić, Muharem – Selak, Osman – Sadiković, Muhamed – Todorovac, Hamdija, *Svjedočiti zločin i Bosnoljublje*, Sarajevo, Bošnjačka liga, Pokret za ravnopravnost, 2003.
- Latić, Nedžad – Isaković, Fahrudin, *Rat u Srednjoj Bosni: ratna sjećanja generala Alagića,* Bemust, Zenica, 1997.

- Macić, Bećir, *Genocid nad Bošnjacima Šipova 1991-1995,* Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Zenica, 1999.
- Max Bergholz, "*The Strange Silence: Explaining the Absence of Monuments for Muslim Civilians Killed in Bosnia during the Second World War*", *East European Politics and Societies*, 2010.
- Milišić, Senija, *Drugi svjetski rat i genocid nad Bošnjacima Šipova 1941-1945. godine,* Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Zenica, 1999.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, Knjiga 2, Istočna i centralna Bosna, Treće izdanje, Sarajevo, 1998.
- Muratović, Rasim, Genocid u Ahmićima 1993, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Udruženje građana žrtava rata '92-95, „16. april" – Ahmići, Sarajevo, 2013.
- Odobašić, Jasmin, *Hiljadu grobnica u Bosanskoj Krajini 1992 – 1995*, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Sarajevo, 2015.
- Omerović, Enis, *Utvrđivanje odgovornosti Ujedinjenih nacija kroz prikaz pojedinih aspekata djelovanja u i prema Bosni i Hercegovini u periodu 1992 – 1995*, Korak, 2010.
- Ramić, Asim, – Velić, Muharem, *Bošnjaci Šipova u NOB i otporu fašizmu i genocidu 1941-1945. godine,* Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Zenica, 1999.
- Redžić, Husref, *Studije o islamskoj arhitektonskoj baštini*, Biblioteka kulturno naslijeđe, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.
- Šabić, Dževad, *Bošnjaci Šipova u razdoblju Balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata*, Grupa autora, Bošnjaci Šipova kroz historiju – Zbornik radova sa prvog simpozija "Bošnjaci Šipova kroz historiju" održanog 21. novembra 1998. godine u Sarajevu, Udruženje intelektualaca Bošnjaka Šipova u izgnanstvu – Zenica, Zenica, 1999.
- Vojinović, Perko, „*Spomen ploče iz NOB-e i partizanska groblja u Jajcu i okolini*", *Zbornik krajiških muzeja*, 1968.

ŠTAMPA I NOVINSKI ČLANCI

- Večernje novine, Sarajevo;
- Oslobođenje, Sarajevo;
- Glas srpski, Banja Luka;
- *IIN Preporod*, Sarajevo;
- Novi Muallim, Sarajevo;

INTERNETSKI IZVORI

- http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/
- www.ndo.rs/a856985/infoEx-Yu/Godisnjica-Dejtonskog-sporazuma.com
- www.domovinskirat.tk
- www.veterani.ba
- www.nezavisne.com/dnevne/dogadjaji/dog12062005-02.php
- www.mizjajce.com
- http://www.iccnow.org/documents/AI_Ger.pdf,,
- http://www.icty.org/x/cases/krajisnik/cis/bcs/cis_krajisnik_bcs.pdf
- http://www.icty.org/x/cases/plavsic/cis/bcs/cis_plavsic_BCS.pdf
- http://www.icty.org/x/cases/karadzic/cis/bcs/cis_karadzic_bcs.pdf
- http://www.icty.org/x/cases/mladic/cis/bcs/cis_mladic_bcs.pdf
- http://www.icty.org/x/cases/brdanin/cis/bcs/cis_brdjanin_bcs.pdf
- http://www.icty.org/x/cases/talic/cis/bcs/cis_talic_bcs.pdf
- https://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=32026
- http://www.icty.org/x/cases/galic/cis/bcs/cis_galic_bcs.pdf
- http://www.okruznisud-bl.com/download/izvjestaji/evidencija-krivicnih-predmeta-ratnog-zlocina.pdf
- http://www.okruznisud-bl.com/download/izvjestaji/evidencija-krivicnih-predmeta-ratnog-zlocina.pdf
- http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/cis/bcs/cis_kordic_cerkez_bcs.pdf
- http://mizjajce.com/index.php/novosti/vijesti-iz-medlisa/428-obiljezeno-stradanje-bosnjaka-u-jezeru-ljoljicima-i-cerkazovicima
- https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Global-Memorialization-Democracy-2007-English_0.pdf

Videomaterijal:

- Ibrahim Halilović, Put u Vlasinje i Liskovicu 1992. i 2012, https://www.youtube.com/watch?v=52W53gKYuq0.

BIOGRAFIJE AUTORA

Dr. sc. Elvir Duranović je naučni saradnik na Institutu za islamsku tradiciju Bošnjaka. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu (1989), Islamsku pedagošku akademiju u Zenici (1997) i Fakultet islamskih nauka u Sarajevu (2003). Uporedo sa školovanjem u medresi učio je hifz pred uglednim hafizima rahmetli Kamil-ef. Silajdžićem i rahmetli Mahmud-ef. Traljićem. Zvanje "Hafiz Kur'ana Časnog" dobio je 1991. Postdiplomske studije na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu okončao je 2009. odbranom magistarskog rada *Elementi staroslavenske tradicije u praksi bosansko-hercegovačkih muslimana – odnos islamskih učenjaka prema njima* kao prvi u klasi. Doktorski rad pod naslovom *Dovišta na području Travničkog muftijstva – geneza i zbilja* odbranio je na istom fakultetu 19. maja 2014.

Mr. sc. Zilha Mastalić-Košuta, magistar historijskih nauka i viši stručni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. Doktorant Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Odsjek za historiju, na temi: *Politička i vojna zbivanja u Mostaru 1992-1995.* Bavi se proučavanjem savremene historije. Koautor je knjige: *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi* te autor većeg broja naučnih radova i učesnica na mnogim domaćim i međunarodnim skupovima i seminarima. Član međunarodnih asocijacija IAGS i INOGS. Zbog visokog prosjeka ocjena u toku školovanja, dobitnica je više prestižnih stipendija. Rođena u Livnu, 15. oktobra 1978. godine.

Mr. Alma Hajrić-Čaušević diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu 2009. Na istom fakultetu magistrirala je 2011. godine. Uposlenik je Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu u zvanju višeg stručnog saradnika. Učesnik je mnogih naučnih skupova, domaćih i međunarodnih konferencija, objavila je nekoliko naučnih radova u referentnim časopisima i zbornicima radova, i aktivno učestvuje u naučno-istraživačkim projektima iz oblasti zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Trenutno pohađa doktorski studij na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu.

Mr. Almir Grabovica je viši stručni saradnik na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. Diplomirao je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu 2007. Na istom fakultetu magistrirao je 2014. Kroz rad na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu na poziciji višeg stručnog saradnika – magistar politologije, uglavnom se profilirao radeći na raznim naučno-istraživačkim projektima iz oblasti zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Svoje dosadašnje rezultate istraživanja prezentirao je na brojnim međunarodnim i domaćim naučnim skupovima, te objavio više naučnih radova u referentnim časopisima i zbornicima radova.

Mr. Hikmet Karčić je viši stručni saradnik na Institutu za islamsku tradiciju Bošnjaka. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Sarajevu 2010. Na istom fakultetu je 2012. odbranio master tezu *Uloga i značaj apelacija pred Domom za ljudska prava u procesu traženja nestalih osoba 1996-2003*. Radio je u Institutu za nestale osobe Bosne i Hercegovine, Centru za napredne studije, te bio je koordinator projekta "Mapiranje logora i mjesta zatočenja u Bosni i Hercegovini 1992-1995" u Udruženju TOPS. Producent je dokumentarca "Dani ubijanja" (Al Jazeera Balkans, 2013), te "Na Drini krvavi Višegrad" (Haber i Ćuprija, 2014). Autor je knjige "Apelacijama do istine" (Konrad Adeanuer Stiftung, 2013). Priredio je i preveo "Muslimanski svijet: populacija i religioznost" (Centar za napredne studije, 2013).

DTP: mr. dipl. ing. Sead Muhić

DIZAJN KORICA: Amel Aganović

ŠTAMPA: Štamparija Fojnica d.o.o. Fojnica

TIRAŽ: 700

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.322.5(497.6=163.4*3)”1992/1995”

ZLOČINI nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova : 1992-1995. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta : Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka ; Jajce : Medžlis Islamske zajednice, 2017. - 410 str. : ilustr. ; 30 cm

Biografije autora: str. 409-410. - Bibliografija: str. 403-408 uz tekst.

Sadržaj s nasl. str.:
Dio 1: Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova 1992-1995. / Zilha Mastalić-Košuta, Alma Hajrić-Čaušević, Almir Grabovica
Dio 2: Memorijalizacija zločina nad Bošnjacima Jajca, Jezera i Šipova / Elvir Duranović, Hikmet Karčić

ISBN 978-9958-028-26-7 (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava)
1. Mastalić-Košuta, Zilha
COBISS.BH-ID 24318470